02.2019

διαΝΕΟσις

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η Δικαιοσύνη Στην Ελλάδα Προτάσεις για ένα σύγχρονο δικαστικό σύστημα

Κατερίνα Ν. Σακελλαροπούλου
Μιχάλης Ν. Πικραμένος
Ιωάννης Συμεωνίδης
Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης
Θεοκτή Νικολαΐδου
Λάμπρος Τσόγκας
Πέτρος Αλικάκος

Φεβρουάριος 2019

Σημείωμα Συγγραφέων

Με πολλή χαρά δεχτήκαμε την πρόταση της διαΝΕΟσις να συμπράξουμε στη συγγραφή μιας έρευνας με αντικείμενο τις αναγκαίες τομές στο δικαστικό μας σύστημα, ενόψει των μεγάλων πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται και των σημαντικών αλλαγών που συντελούνται σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο για τη διασφάλιση της δικαστικής ανεξαρτησίας, της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας κατά την απονομή της δικαιοσύνης.

Με την παρούσα έρευνα επιδιώκεται η πληροφόρηση των πολιτών για τις αναγκαίες τομές στο δικαστικό σύστημα, ώστε να αρχίσει μια ευρύτερη συζήτηση στην κοινωνία και στους φορείς της καθώς και στα όργανα της πολιτείας που θα λειτουργήσει προς την κατεύθυνση των μεταρρυθμίσεων προς όφελος εν τέλει του πολίτη που είναι στο επίκεντρο του δικαστικού συστήματος.

Το εγχείρημα δεν είναι εύκολο γιατί απαιτεί πρωτοβουλίες και δράσεις από το πολιτικό σύστημα, τους δικαστές, τους δικηγόρους και εν γένει τους παράγοντες εκείνους που συμβάλλουν στη λειτουργία της δικαιοσύνης.

Ιούλιος 2018

Περιεχόμενα

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ **7**

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ **10**

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ **11**

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ **12**

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ **15**

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ: ΟΡΓΑΝΩΣΗ-ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ-ΝΕΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ
Μιχάλης Ν. Πικραμένος, έως παράγραφο 4,
Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης, παράγραφος 5,
Ιωάννης Συμεωνίδης, παράγραφος 6 ..... **15**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ, Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ Ο ΔΙΚΑΣΤΗΣ
Κατερίνα Ν. Σακελλαροπούλου **44**

i) Δικαστική ανεξαρτησία 49

ii) Δικαστική αμεροληψία 49

iii) Ακεραιότητα και ευπρέπεια 50

iv) Ικανότητα και επιμέλεια 51

Α ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΡΧΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
Μιχάλης Ν. Πικραμένος **53**

A1. Βασικές Αρχές του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης (Basic Principles on the Independence of the Judiciary) 55

A2. Οι Αρχές Bangalore του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τη Δικαστική Δεοντολογία (Bangalore Principles of Judicial Conduct) 57

A3. Η Magna Carta των Δικαστών και η Γνωμοδότηση 7/2005 «Δικαιοσύνη και Κοινωνία» του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαίων Δικαστών (Consultative Council of European Judges, CCJE) 58

A4. Αρχές, Συστάσεις και Κατευθυντήριες Οδηγίες (Principles, Recommendations, Guidelines) του Ευρωπαϊκού Δικτύου των Συμβουλίων για τη Δικαιοσύνη (European Network of Councils for the Judiciary, ENCJ) 61

A5. Μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (European Commission for the Efficiency of Justice) 63

Α6. Η Αξιολόγηση των Δικαστών στα Κείμενα του Συμβουλίου Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (Council of Ministers of Council of Europe), του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαίων Δικαστών (Consultative Council of European Judges) και του Ευρωπαϊκού Δικτύου Δικαστικών Συμβουλίων (European Network of Councils for the Judiciary) 69

Α7. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και το Σχέδιο Δράσης 2016 (Action Plan) για την Ενδυνάμωση της Δικαστικής Ανεξαρτησίας και Αμεροληψίας 72

Α8. Ο Ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Παρακολούθηση της Λειτουργίας και την Ενίσχυση της Αποτελεσματικότητας των Εθνικών Δικαστικών Συστημάτων 74

Β ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ: ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΘΕΤΗ ΜΕ ΜΕΙΖΟΝΑ ΣΗΜΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Μιχάλης Ν. Πικραμένος 77

Β1. Οι Κατευθυντήριες Αρχές της CEPEJ για τη Δικαστική Χωροταξία 80

1) Εκτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης 80

2) Η θέση στόχων και κριτηρίων 81

3) Δημιουργία και μέτρηση δεικτών 81

4) Το μέγεθος των δικαστηρίων 82

5) Ροή δικών και φόρτου εργασίας 84

6) Γεωγραφική θέση, διαθέσιμα μέσα μεταφοράς και υποδομές 85

7) Μηχανοργάνωση 87

8) Τεχνολογικές υποδομές δικαστηρίων 88

9) Επίπεδο επιχειρηματικότητας 88

10) Η εξασφάλιση διαρκούς παρουσίας δικαστών στο δικαστήριο, η κατάρτιση των υπαλλήλων, και η προσφορά δικηγορικών υπηρεσιών 88

11) Μετάβαση στη νέα χωροταξία 89

12) Εκτίμηση των επιπτώσεων της μεταρρύθμισης 91

Β2. Νέα Χωροταξία: Σχεδιασμός και Προτάσεις στα Βήματα μιας Σύγχρονης Πολιτικής για Ουσιαστική Μεταρρύθμιση της Διοικητικής Δικαιοσύνης 93

Γ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
Λάμπρος Τσόγκας 109

Γ1. Οι Θέσεις της CEPEJ για τη Χρήση της Τεχνολογίας στα Νομολογιακά Δεδομένα 110

Γ2. Το Δημόσιο Απέναντι στην Πρόκληση της Διαχείρισης της Περαιτέρω Χρήσης των Εγγράφων 111

Γ3. Η Ειδοποίηση από το Δημόσιο με Ηλεκτρονικό Έγγραφο 113

Γ4. Η Διοικητική Δίκη στην Τροχιά της Ηλεκτρονικής Εποχής με την Κατάθεση Ηλεκτρονικών Δικογράφων 115

Γ5. Η Ηλεκτρονική Κατάθεση Δικογράφου στην Πολιτική Δίκη 116
Γ6. Η Ηλεκτρονική Εποχή στη Δικαιοσύνη σε Διοικητικές, Πολιτικές και Ποινικές Υποθέσεις με Αφορμή το Λεγόμενο Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων (ΟΣΔΔΥ ΔΔ, ΟΣΔΔΥ ΠΠ) 118
Γ7. Οι Δυνατότητες των Κρατών για Δραστική Παρέμβαση στην Επεξεργασία Δεδομένων Επισκεπτών Σελίδας στο Facebook 120
Γ8. Η Πρόσφατη Παρότρυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στα Κράτη-Μέλη 121
Γ9. Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας 122
Γ10. Η Σύμβαση της Βουδαπέστης και οι Νέοι Δρόμοι 126
Γ11. Εθνικό Δίκαιο για τις Τεχνολογίες στα Αποδεικτικά Μέσα και στην Ανακάλυψη των Ιχνών του Εγκλήματος. Η Στάση των Εθνικών Δικαστικών Οργάνων, η Υποκλοπή Τηλεοπτικού Σήματος και η Ελληνική Διεθνής Δικαιοδοσία σε Εγκλήματα μέσω Ηλεκτρονικών Συστημάτων 128
Γ12. Η Διεξαγωγή των Αποδείξεων σε Αστικές και Εμπορικές Υποθέσεις στα Πλαίσια Συνεργασίας Χωρών της ΕΕ 133
Γ13. Η Έννοια του Ηλεκτρονικού Εγγράφου 135
Γ14. Οι Ρυθμίσεις για τις Επιδόσεις με Βάση τις Ηλεκτρονικές Τεχνολογίες 138
Γ15. Η Πρόβλεψη του Ηλεκτρονικού Πινακίου και του Ηλεκτρονικού Βιβλίου στην Πολιτική Δίκη 139
Γ16. Η Ευρωπαϊκή Διαταγή Δέσμευσης Λογαριασμού σε Αστικές Υποθέσεις 140
Γ17. Συμπεράσματα και Προτάσεις 142

Δ ΟΙ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΜΕΤΑΔΟΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΣΤΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΙΣ
Πέτρος Αλικάκος 145
Δ1. Η Δικαστική Εκπαίδευση σε Ευρωπαϊκό και Διεθνές Επίπεδο 146
Δ2. Η Δικαστική Εκπαίδευση στην Ελλάδα 148
Δ3. Δικαστική Ανεξαρτησία και Σύγχρονες Αντιλήψεις 149
Δ4. Καλλιέργεια Πνεύματος Ανεξαρτησίας και Μετάδοση Σύγχρονων Αντιλήψεων στους Δικαστές και Εισαγγελείς 152
Δ5. Συμπεράσματα και Προτάσεις 156

Ε ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΣΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ, ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
Ε1. και Ε2. Θεοκτή Νικολαΐδου, Ε3. Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης 157
Ε1. Η Διαμεσολάβηση Στην Πολιτική Δίκη 158
Ε1.1. Δικαστική Μεσολάβηση 158
Ε1.2. Ο Πρόσφατος Ν. 4512/2018 161
Ε2. Η Διαμεσολάβηση στην Ποινική Δίκη 167

Ε2.1. Η Διαμεσολάβηση στον Ν. 3500/2006 περί Ενδοοικογενειακής Βίας 167
Ε2.2. Η Ποινική Συνδιαλλαγή ως Εναλλακτική Διαδικασία Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης 170
Ε2.3. Η Πλήρης Αποκατάσταση της Ζημίας σε Εγκλήματα Στρεφόμενα κατά του Ελληνικού Δημοσίου 173
Ε3. Εναλλακτικοί Τρόποι Επίλυσης Διοικητικών Διαφορών 177
Ε3.1. Πριν από την Προσφυγή στο Δικαστήριο 178
Ε3.2. Μετά την Προσφυγή στο Δικαστήριο 187
Ε3.3. Αντί του Δικαστηρίου 189
Ε3.4. Συμπεράσματα και Προτάσεις 191

ΣΤ ΗΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΜΕ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ. ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΤΕΡΕΣ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΥΘΜΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
Ιωάννης Συμεωνίδης 193

ΣΤ1. Το Ευρύτερο Θεσμικό Πλαίσιο και οι Ειδικές Συνταγματικές Εγγυήσεις υπέρ των Δικαστικών Υπαλλήλων 194
ΣΤ2. Η Νομολογιακή Επικύρωση της Νομοθετικής Βαθμολογικής και Μισθολογικής Εξομοίωσης Πτυχιούχων και Μη Πτυχιούχων Υπαλλήλων Κλάδου Γραμματέων. Το «Οργανικά Ενιαίο» των Θέσεων του Κλάδου αυτού και το Μικτό Σύστημα που Εισάγει ο Σύγχρονος Νομοθέτης 197
ΣΤ3. Η Κατανομή των Οργανικών Θέσεων των Δικαστικών Υπαλλήλων. Μη Τήρηση της Περιοδικότητας και των Κριτηρίων που Επιβάλλει ο Νομοθέτης και Πρόσφατες Διορθωτικές Πρωτοβουλίες με Παράλληλη Ανακατανομή των Θέσεων και Κατά Κλάδους. Η Δυσαναλογία προς τις Οργανικές Θέσεις των Δικαστικών Λειτουργών 202
ΣΤ4. Το Υφιστάμενο Ελλειμματικό Δυναμικό των Δικαστικών Υπαλλήλων. Απασχόληση Προσωπικού με Σχέση Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου Προερχόμενου από το Θεσμό της Διαθεσιμότητας - Κινητικότητας 207
ΣΤ5. Έλλειψη Εξειδικευμένου Προσωπικού. Η Διεύρυνση των Τυπικών Προσόντων Διορισμού με τον Ν. 2812/2000 - Κ.Δ.Υ. και, αντιστοίχως, η Μη Έκδοση μέχρι σήμερα του Π.Δ. της παρ. 5 του Άρθρου 19 του Νόμου αυτού, για την Πρόβλεψη Ειδικότερων Τίτλων Σπουδών και Πρόσθετων Ειδικών Προσόντων 211
ΣΤ6. Πλήρωση Θέσεων Ευθύνης από Αναπληρωτές Προϊσταμένους, κατ' Επιλογή του Διευθύνοντος το κάθε Δικαστήριο ή Δικαστική Υπηρεσία και καθ' Υποκατάσταση του Υπηρεσιακού Συμβουλίου και Μη Τήρηση Κοινών Κριτηρίων Συγκρότησης των Τμημάτων 214

ΕΠΙΜΕΤΡΟ 218

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ
Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης 222

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ 234

Οι Συγγραφείς

Σημείωση: Η έρευνα που έχει εκδοθεί και σε βιβλίο γράφτηκε το καλοκαίρι του 2018. Κατά την περίοδο συγγραφής, η κ. Κατερίνα Ν. Σακελλαροπούλου ήταν Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας και ο κ. Μιχάλης Ν. Πικραμένος ήταν Σύμβουλος Επικρατείας.

Η **Κατερίνα Ν. Σακελλαροπούλου** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1956 και σπούδασε στη Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Το 1982 διορίσθηκε Εισηγητής στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Το 1988 προήχθη στο βαθμό του Παρέδρου, το 2000 στο βαθμό του Συμβούλου και το 2015 στο βαθμό του Αντιπροέδρου. Από τις 18.10.2018 είναι Πρόεδρος του Δικαστηρίου. Στην εκπαιδευτική της άδεια παρακολούθησε μαθήματα μεταπτυχιακού επιπέδου στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης, PARIS II. Διετέλεσε πρόεδρος της Ένωσης Δικαστικών Λειτουργών του Συμβουλίου της Επικρατείας και καθηγήτρια στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών. Είναι, επίσης, πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Δικαίου του Περιβάλλοντος. Το συγγραφικό της έργο περιλαμβάνει άρθρα σχετικά με ζητήματα συνταγματικού και περιβαλλοντικού δικαίου.

Ο **Μιχάλης Ν. Πικραμένος** είναι Αντιπρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας (Οκτώβριος 2018) και αναπληρωτής καθηγητής της Νομικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Έχει διατελέσει γενικός διευθυντής της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών (2013-2016), εθνικός εκπρόσωπος στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (CEPEJ) (2011-2018), στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικής Εκπαίδευσης (EJTN) (2013-2016), προεδρεύων στην Ομάδα Εργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Πρόγραμμα EU Justice Scoreboard (πρώτο εξάμηνο 2014 - ελληνική προεδρία), focal point του Συμβουλίου της Επικρατείας στο Superior Court's Network του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2017-2018). Είναι, επίσης, αναπληρωματικός εκπρόσωπος στην Ομάδα Εμπειρογνωμόνων της Συνέλευσης Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών του Συμβουλίου της Ευρώπης (2011 έως σήμερα), καθώς και μέλος επιστημονικών ινστιτούτων και νομοπαρασκευαστικών επιτροπών με αντικείμενο τη δικαιοσύνη

και τη δημόσια διοίκηση. Έχει συγγράψει μελέτες και άρθρα δημοσίου δικαίου και έχει επιμεληθεί συλλογικών έργων.

Ο **Ιωάννης Συμεωνίδης** είναι Αντεπίτροπος της Γενικής Επιτροπείας της Επικρατείας των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων και καθηγητής του διοικητικού δικαίου στη Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Υπήρξε μέλος πολλών συλλογικών οργάνων διοίκησης, συμβουλευτικών και εξεταστικών επιτροπών, ομάδων εργασίας και νομοπαρασκευαστικών επιτροπών, καθώς και αντιπρόεδρος της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών. Είναι πρόεδρος της Κεντρικής Επιτροπής Κωδικοποίησης, συμμετέχει στο διοικητικό συμβούλιο της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών και είναι μέλος της Ομάδας Εργασίας του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ποιότητα της δικαιοσύνης. Έχει συγγράψει τα ακόλουθα βασικά έργα: 1. «Η φύση των πράξεων των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου του δημόσιου τομέα» (1991). 2. «Τα όρια της δικαιοδοσίας των πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων» (1995). 3. «Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα» - τόμοι Ι και ΙΙ (σε συνεργασία με τον Α. Τάχο, τρίτη έκδ. 2007). 4. «Η διοικητική απέλαση» (2008). 5. «Η μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων την εποχή των μνημονίων» (2014). 6. «Η πρόσβαση στα έγγραφα και λοιπά στοιχεία της Διοίκησης» (2018, σε συνεργασία με την Ε. Παυλίδου), και 7. «Δώδεκα δράσεις θεσμικού χαρακτήρα για τη Διοικητική Δικαιοσύνη» (2018). Έχει, επίσης, δημοσιεύσει σωρεία μελετών που αφορούν τη λειτουργία της διοικητικής δικαιοσύνης.

Ο **Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης** είναι Πάρεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας. Από τον Νοέμβριο του 2016 έως σήμερα είναι μέλος της Κεντρικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής (ΚΕΝΕ). Μετέχει στην Ομάδα Εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον Πίνακα Αποτελεσμάτων της Δικαιοσύνης στην ΕΕ (2014 έως σήμερα), καθώς και στο Δίκτυο Study and Analysis of Judicial Time Use Research Network (SATURN) της Commission Européenne pour l' Efficacité de la Justice (CEPEJ) (2017 έως σήμερα). Διδάσκει στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών (2008 έως σήμερα). Από το 2009 έως το 2016 υπήρξε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής Κωδικοποίησης (ΚΕΚ). Την περίοδο 2013-2016 υπηρέτησε με απόσπαση στην Ειδική Νομική Υπηρεσία (ΕΝΥ) του υπουργείου δικαιοσύνης και είναι μέλος επιστημονικών σωματείων. Έχει μετάσχει σε διάφορες νομοπαρασκευαστικές επιτροπές και άρθρα του έχουν δημοσιευτεί στον νομικό Τύπο. Έχει μεταφράσει από τα γαλλικά, βιβλία και κείμενα σχετικά με τη διοικητική επιστήμη και τη διοικητική δικαιοσύνη.

Η **Θεοκτή Νικολαΐδου** είναι απόφοιτος του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στον Τομέα Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών του ιδίου Τμήματος και κατόπιν φοίτησε στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών (ΕΣΔΙ). Ήδη

υπηρετεί ως Εφέτης στο Εφετείο Θράκης. Έχει συμμετάσχει ως ομιλήτρια σε επιμορφωτικά σεμινάρια που διοργάνωσε η ΕΣΔΙ και η Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, ενώ τα έτη 2017-2018 δίδαξε τη θεματική «Κύρια Ανάκριση» στους εκπαιδευόμενους της ΕΣΔΙ (κατεύθυνση εισαγγελέων).

Ο **Λάμπρος Τσόγκας** υπηρετεί ως Αντεισαγγελέας Εφετών στην Εισαγγελία Εφετών Θράκης. Εισήχθη στο δικαστικό σώμα το έτος 1999. Διατέλεσε επίκουρος οικονομικός εισαγγελέας, επίκουρος εισαγγελέας εγκλημάτων διαφθοράς στη Θεσσαλονίκη, καθώς και αναπληρωτής επόπτης εισαγγελέας στο κατάστημα κράτησης Θεσσαλονίκης. Το Σεπτέμβριο του έτους 2016 εξελέγη διευθύνων στην Εισαγγελία Πρωτοδικών Θεσσαλονίκης με θητεία μέχρι τις 30-9-2018. Έχει παρουσιάσει τέσσερις εισηγήσεις για την καταδίωξη οικονομικών εγκλημάτων στο Πανεπιστήμιο του Cambridge και έχει δημοσιεύσει μελέτες για τα οικονομικά εγκλήματα στο διαδίκτυο, ενώ έχει συμμετάσχει, από το έτος 2011 έως το έτος 2018, ως εισηγητής για τα οικονομικά εγκλήματα, τη διαδικασία διαμεσολάβησης, την ανήλικη παραβατικότητα, τους νέους δικαστικούς χάρτες και την αθλητική βία σε επιστημονικά σεμινάρια στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών (ΕΣΔΙ) και σε επιστημονικές εκδηλώσεις στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.

Ο **Πέτρος Αλικάκος,** είναι Πρόεδρος Πρωτοδικών Αθηνών, Δ.Ν., εκπρόσωπος της Εθνικής Σχολής Δικαστικών Λειτουργών (ΕΣΔΙ) στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο για τη Δικαστική Εκπαίδευση (EJTN) και στο Πρόγραμμα «HELP» (Συμβούλιο της Ευρώπης), καθώς και εμπειρογνώμων της CEPEJ. Είναι, επίσης, μέλος Ομάδας Εργασίας για τη «Δικαστική Εκπαίδευση» του Ινστιτούτου για τη Δικαιοσύνη και την Ανάπτυξη του EPLO. Το συγγραφικό του έργο περιλαμβάνει δημοσιεύσεις στα συλλογικά έργα: «Συμβολή για την αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης» και «Οργάνωση και αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης. Η ευρωπαϊκή εμπειρία», και τα άρθρα: «Joint Initial and Continuous Training for Judges and Lawyers in the Framework of the Council of Europe and According to the Greek Legal Order» (International Organization for Judicial Training Journal), και «Η οικουμενική διάσταση της δικαστικής δεοντολογίας» (Επετειακός Τόμος της Εταιρείας Νομικών Βορείου Ελλάδος, ΕΝΟΒΕ).

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1 Σύνολο της Δημόσιας Δαπάνης, Εγκεκριμένος Προϋπολογισμός για το Σύστημα της Δικαιοσύνης εν γένει και Εγκεκριμένος Προϋπολογισμός για το Δικαιοδοτικό Σύστημα ειδικότερα (2012-2016) 222

Πίνακας 2 Εξέλιξη του Αριθμού των Επαγγελματιών Δικαστών (2010-2016) 223

Πίνακας 3 Κατανομή των Επαγγελματιών Δικαστών ανά Βαθμό (2016) 224

Πίνακας 4 Διακύμανση του Αριθμού των Εισαγγελέων (2010-2016) 225

Πίνακας 5 Μη Δικαστικό Προσωπικό ανά Επαγγελματία Δικαστή (2010-2016) 226

Πίνακας 6 Διακύμανση του Αριθμού των Δικηγόρων (2010-2016) 227

Πίνακας 7 Αριθμός Δικαστηρίων ως Αυτοτελείς Οργανωτικές Οντότητες και Συνολικός Αριθμός Δικαστηρίων ως Γεωγραφικές Θέσεις (2016) 228

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1 Προϋπολογισμός Δικαιοδοτικού Συστήματος (ευρώ ανά κάτοικο), (2016) 229

Διάγραμμα 2 Αριθμός Καταθέσεων σε Αστικές και Εμπορικές Υποθέσεις Αμφισβητούμενης Δικαιοδοσίας (πρώτος βαθμός ανά 100 κατοίκους), ΕΕ (2010-2016) 230

Διάγραμμα 3 Αριθμός Καταθέσεων στα Διοικητικά Δικαστήρια (πρώτος βαθμός ανά 100 κατοίκους), ΕΕ (2010-2016) 230

Διάγραμμα 4 Αναγκαίος Χρόνος για την Επίλυση Αστικών και Εμπορικών Υποθέσεων Αμφισβητούμενης Δικαιοδοσίας (πρώτος βαθμός σε ημέρες), ΕΕ (2010-2016) 231

Διάγραμμα 5 Αναγκαίος Χρόνος για την Επίλυση Διοικητικών Διαφορών (πρώτος βαθμός σε ημέρες), ΕΕ (2010-2016) 231

Διάγραμμα 6 Ποσοστό Επίλυσης Αστικών και Εμπορικών Υποθέσεων Αμφισβητούμενης Δικαιοδοσίας (πρώτος βαθμός επί %), ΕΕ (2010-2016) 232

Διάγραμμα 7 Ποσοστό Επίλυσης Διοικητικών Διαφορών (πρώτος βαθμός επί %), ΕΕ (2010-2016) 232

Διάγραμμα 8 Αριθμός Εκκρεμών Διοικητικών Διαφορών (πρώτος βαθμός ανά 100 κατοίκους), ΕΕ (2010-2016) 233

Βραχυγραφίες

Ελληνικές

ΑΑΔΕ	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
ΑΔΑΕ	Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Τηλεπικοινωνιών
ΑΕΔ	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο
ΑΕΙ	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΑΜ	Ασφαλιστικά Μέτρα
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
ΑΣΕΠ	Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού
ΓνωμΕισΑΠ	Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Αρείου Πάγου
ΔΔ	Διοικητικά Δικαστήρια
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΥ	Δικαιοσύνη Εσωτερικών Υποθέσεων
ΔΝ	Διδάκτωρ Νομικής
ΔΦΝ	Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας (περιοδικό)
ΕΑ	Επιτροπή Αναστολών
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕ	Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας
Ειρ.Αθ.	Ειρηνοδικείο Αθηνών
ΕΚ	Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
ΕΣΔΙ	Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών
ΕΣΥ	Εθνικό Σύστημα Υγείας
ΕφημΔΔ	Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕφημΔημΔ	Εφημερίδα Δημοσίου Δικαίου (περιοδικό)

ΚΔΔικ	Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας
ΚΔΔιαδ	Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας
ΚΔΥ	Κώδικας Δικαστικών Υπαλλήλων
ΚΕΔΚΕ	Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος
ΚΟΔΚΔΛ	Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΚΦΕ	Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος
Ν.	Νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
ΝΠΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΝΣΚ	Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
ΟΓΑ	Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων
ΟΔΥΕ	Ομοσπονδία Δικαστικών Υπαλλήλων Ελλάδος
ΟΚΑ	Οργανισμός Κοινωνικής Ασφάλισης
Ολομ.	Ολομέλεια
ΟΣΔΔΥ ΔΔ	Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Υποθέσεων Για Τη Διοικητική Δικαιοσύνη
ΟΣΔΔΥ ΠΠ	Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Υποθέσεων Για Την Πολιτική και την Ποινική Δικαιοσύνη
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΣΔΙΤ	Συμπράξεις Δημόσιου-Ιδιωτικού Τομέα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Συντ.	Σύνταγμα
ΤΠΕ	Τεχνολογία της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας
ΤοΣ	Το Σύνταγμα (περιοδικό)
ΥΣΔΕφΑθ	Υπηρεσιακό Συμβούλιο Διοικητικού Εφετείου Αθηνών
ΥΣΔΕφΠατρ	Υπηρεσιακό Συμβούλιο Διοικητικού Εφετείου Πατρών
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

Ξενόγλωσσες

CCJE	Consultative Council of European Judges
CEPEJ	Commission Européenne pour l´ Efficacité de la Justice
CLOUD ACT	Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act
ENCJ	European Network of Councils for the Judiciary
EU	European Union
IOJT	International Organization for Judicial Training
SATURN	Study and Analysis of Judicial Time Use Research Network

Αντί Προλόγου

Το Δικαστικό Σύστημα: Οργάνωση – Λειτουργίες – Νέοι Προσανατολισμοί

Μιχάλης Ν. Πικραμένος (έως παράγραφο 4)
Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης (παράγραφος 5)
Ιωάννης Συμεωνίδης (παράγραφος 6)

Η αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος έχει αναδειχθεί σε παράμετρο εξαιρετικής σπουδαιότητας για την αξιολόγηση της δικαιοσύνης που τοποθετείται στο ίδιο επίπεδο με τη δικαστική ανεξαρτησία. Στις ημέρες μας δεν είναι πλέον αρκετό η δικαιοσύνη να οργανώνεται και να λειτουργεί σε καθεστώς ανεξαρτησίας. Μια ανεξάρτητη, αλλά βραδυπορούσα και ασθμαίνουσα δικαιοσύνη δεν επιτελεί την αποστολή της, διότι δεν επιλύει σε εύλογο χρόνο τις διαφορές που φθάνουν ενώπιόν της, τούτο δε συνιστά τροχοπέδη στην κοινωνική σταθερότητα και την οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, το δικαστικό σύστημα και οι ρυθμοί ανταπόκρισής του στον όγκο των διαφορών που αυτό υποδέχεται, αποτελεί πλέον ένα από τα κύρια δεδομένα που λαμβάνει υπόψη ο υποψήφιος επενδυτής για τη χρηματοδότηση μεγάλων έργων σε ορισμένη χώρα, αλλά και ο μέσος επιχειρηματίας που θέλει να εκδηλώσει μικρότερης εμβέλειας δράσεις σε καινοτόμα πολλές φορές πεδία. Οι προκλήσεις για την εθνική δικαιοσύνη γίνονται ακόμα πιο σύνθετες, αν ληφθεί υπόψη ότι δίπλα στην αποτελεσματικότητα και την ανεξαρτησία ίσταται και η τρίτη ουσιώδης συνιστώσα, που είναι η ποιότητα του δικαστικού έργου. Η ταυτόχρονη επιδίωξη και των τριών αυτών συνιστωσών είναι ένα πρόβλημα για πολύ δυνατούς λύτες, καθώς επιβάλλει τη διαρκή εγρήγορση της κυβέρνησης, του νομοθέτη και των δικαστηρίων για την προώθηση πολιτικών, τη θέσπιση μέτρων, τη διασφάλιση υποδομών και μέσων και την ορθολογική διαχείριση της δικαστικής ύλης, ώστε να απονέμεται ποιοτική δικαιοσύνη από ανεξάρτητους δικαστές σε εύλογο χρόνο.

Στην παρούσα έρευνα έχουν συγκεντρωθεί κείμενα επτά δικαστικών λειτουργών που προέρχονται από όλους τους δικαιοδοτικούς κλάδους, με αντικείμενο τις αναγκαίες τομές στο δικαστικό μας σύστημα, ενόψει των μεγάλων πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται και των σημαντικών αλλαγών που συντελούνται σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Οι συγγραφείς της έρευνας έχουν ασχοληθεί στη δικαστική τους σταδιοδρομία με διάφορες πτυχές οργάνωσης και λειτουργίας της δικαιοσύνης, είτε λαμβάνοντας μέρος

σε δημόσιες εκδηλώσεις ως ομιλητές ή συντονιστές, είτε δημοσιεύοντας μονογραφίες και άρθρα στον ημερήσιο και νομικό τύπο, είτε συμμετέχοντας σε συνεδριάσεις ευρωπαϊκών οργάνων ή ενώσεων, είτε κάνοντας παρεμβάσεις σε δημόσιες συζητήσεις. Το κυριότερο, βέβαια, είναι ότι έχουν την καθημερινή εμπειρία από την άσκηση του δικαστικού λειτουργήματος στα δικαστήρια που υπηρετούν (Συμβούλιο της Επικρατείας, τακτικά διοικητικά δικαστήρια, πολιτικά και ποινικά δικαστήρια) και τις εισαγγελίες.

Σκοπός της έρευνας είναι να αναδειχθούν σημαντικά ζητήματα για τον εκσυγχρονισμό του δικαστικού μας συστήματος τα οποία κατά την κρίση των συγγραφέων βρίσκονται ψηλά στην αξιολογική κλίμακα των ζητημάτων που αφορούν στην εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης. Με άλλα λόγια, στην έρευνα αυτή δεν επιχειρείται συνολική προσέγγιση των ζητημάτων που απασχολούν το δικαστικό σύστημα, αλλά επιλεκτική ανάδειξη θεματικών που διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στη λειτουργία του. Στην εισαγωγή παρουσιάζονται η συνταγματική θέση των δικαστικών λειτουργών στη χώρα μας, οι αρχές της δικαστικής ανεξαρτησίας και δικαστικής αμεροληψίας, οι κανόνες δεοντολογίας που διέπουν το δικαστικό λειτούργημα, ενώ δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην αρχή της αποτελεσματικότητας, προς αντιμετώπιση του παθολογικού φαινομένου της καθυστέρησης στην απονομή της δικαιοσύνης. Στη συνέχεια καταγράφονται οι διεθνείς και ευρωπαϊκοί προσανατολισμοί για την οργάνωση και λειτουργία των δικαστικών συστημάτων και ακολούθως προσεγγίζονται οι εξής ειδικότερες θεματικές:

α) Οι γενικές αρχές και τα κριτήρια που διέπουν τη διαμόρφωση της χωροταξικής οργάνωσης των δικαστηρίων και οι προτεινόμενες μεταβολές στο χάρτη των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων,

β) η εισαγωγή νέων τεχνολογιών στην οργάνωση και λειτουργία της δικαιοσύνης που μεταβάλλουν αποφασιστικά το τοπίο στις σχέσεις δικαστηρίων και πολιτών,

γ) η σημασία και ο ρόλος της δικαστικής εκπαίδευσης στη δημιουργία δικαστών που διακρίνονται για το ήθος, την επιστημοσύνη και την επαγγελματική τους αρτιότητα,

δ) ο θεσμός της διαμεσολάβησης, που προσφέρει νέες δυνατότητες στην επίλυση των διαφορών, συμβάλλοντας με ουσιαστικό τρόπο στην ελάφρυνση των δικαστηρίων από το φόρτο των υποθέσεων με συνέπεια την ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης, και

ε) η σημασία και ο ρόλος του υπαλληλικού προσωπικού των δικαστηρίων, με παράδειγμα το προσωπικό της διοικητικής δικαιοσύνης, στη λειτουργία του δικαστικού συστήματος.

Σε αυτή την εισαγωγή θα συνοψίσουμε τα βασικά συμπεράσματα που αναλύονται διεξοδικά στα επόμενα κεφάλαια.

1. Η Δικαιοσύνη στη Σύγχρονη Ελληνική Δημοκρατία

Στις σύγχρονες δημοκρατίες δυτικού τύπου θεμελιώδης αρχή του πολιτεύματος και οργανωτική βάση του κράτους είναι η διάκριση των λειτουργιών η οποία κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα. Σύμφωνα με την ανωτέρω αρχή, η εξουσία του κράτους διακρίνεται σε τρεις επιμέρους λειτουργίες: στη **νομοθετική λειτουργία**, η οποία θεσπίζει τους νόμους, στην **εκτελεστική λειτουργία,** η οποία υλοποιεί τους νόμους και λαμβάνει γενικά τις πολιτικές αποφάσεις για τη διακυβέρνηση της πολιτείας και στη **δικαστική λειτουργία,** η οποία έχει ως αποστολή την επίλυση των διαφορών που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή των νόμων είτε μεταξύ των πολιτών, είτε μεταξύ αυτών και του κράτους. Έτσι, η κρατική εξουσία κατανέμεται σε περισσότερα όργανα τα οποία δρουν ανεξάρτητα, με συνέπεια να διασφαλίζεται η ισορροπία του πολιτεύματος, καθώς αποφεύγεται η συγκέντρωση του εξουσιών σε ένα μόνο όργανο και παρέχεται η δυνατότητα ελέγχου των πράξεων της κυβέρνησης και της Βουλής από τη δικαστική λειτουργία.

Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών καθιερώνεται στο άρθρο 26 του ισχύοντος ελληνικού Συντάγματος και εντάσσεται στις διατάξεις εκείνες οι οποίες δεν μπορούν να αναθεωρηθούν. Κατά το άρθρο 26 του Συντάγματος η νομοθετική λειτουργία ασκείται από την Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (παράγραφος 1), η εκτελεστική λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την κυβέρνηση (παράγραφος 2) και η δικαστική λειτουργία από τα δικαστήρια, των οποίων οι αποφάσεις εκτελούνται στο όνομα του ελληνικού λαού (παράγραφος 3). Το Σύνταγμα κατοχυρώνει επίσης ως θεμελιώδη αρχή και οργανωτική βάση του πολιτεύματος την αρχή του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παράγραφος 1) σύμφωνα με την οποία η πολιτειακή δράση προσδιορίζεται και περιορίζεται από κανόνες δικαίου. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του κράτους δικαίου είναι η διάκριση των λειτουργιών, η καθιέρωση των ατομικών δικαιωμάτων, ο περιορισμός της εκτελεστικής λειτουργίας από τον νόμο, ο έλεγχος κάθε πράξης των οργάνων της νομοθετικής και της εκτελεστικής λειτουργίας από δικαστήρια τα οποία αποτελούνται από δικαστές που απολαμβάνουν λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία. Στον κύκλο των ατομικών δικαιωμάτων ανήκει το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος και αποτελεί εγγενές στοιχείο της αρχής του κράτους δικαίου, που με τη σειρά του αναδεικνύεται σε καθοριστική συνιστώσα του φιλελεύθερου-δημοκρατικού πολιτεύματος. Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας παρέχει τη δυνατότητα σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να προσφύγει στα δικαστήρια και να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του

για τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του, όταν θεωρεί ότι αυτά θίγονται από πράξεις ή παραλείψεις είτε ιδιωτών είτε οργάνων του κράτους. Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας προϋποθέτει την ύπαρξη ενός δικαιοδοτικού μηχανισμού, την ακώλυτη πρόσβαση σε αυτόν καθώς και την έκδοση δικαστικής απόφασης, δηλαδή την απάντηση του δικαστηρίου στην αίτηση του προσφεύγοντος προσώπου για δικαστική προστασία. Το άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος καθιερώνει όχι μόνο ατομικό δικαίωμα, αλλά ταυτόχρονα και συνταγματική αρχή που διέπει την οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων και επιβάλλει, μεταξύ άλλων, την οργάνωση των ενδίκων βοηθημάτων και τη διεξαγωγή της δίκης επί τη βάσει κριτηρίων που διασφαλίζουν πλήρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία. Στη δίκη οι διάδικοι έχουν το δικαίωμα να ακουσθούν από το δικαστήριο, αναπτύσσοντας τους νομικούς και πραγματικούς ισχυρισμούς, το δε δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να εξετάσει και να αξιολογήσει τους ισχυρισμούς αυτούς και να απαντήσει αιτιολογημένα (άρθρο 93 παράγραφος 3 Συντ.).

Το ισχύον Σύνταγμα αφιερώνει το Τμήμα Ε', που αποτελείται από δύο κεφάλαια, του Μέρους Τρίτου με τίτλο «Οργάνωση και λειτουργίες της Πολιτείας», στη δικαστική εξουσία. Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, που απολαμβάνουν λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία (άρθρο 87 παράγραφος 1 Συντ.) και οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και τους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος (άρθρο 87 παράγραφος 2 Συντ.). Με τις ανωτέρω διατάξεις καθιερώνεται η αρχή της δικαστικής ανεξαρτησίας, αναπόσπαστο στοιχείο της αρχής του κράτους δικαίου και ουσιώδες συστατικό του φιλελεύθερου-δημοκρατικού πολιτεύματος που βασίζεται στην κατανομή των εξουσιών μεταξύ των οργάνων του κράτους και τον έλεγχο της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας από ανεξάρτητα δικαστήρια. Οι δικαστές, σε αντίθεση με τους δημοσίους υπαλλήλους, αντλούν την αρμοδιότητά τους απευθείας από το Σύνταγμα, είναι επομένως άμεσα όργανα του κράτους και ως εκ τούτου δεν νοείται απεργία ή οποιασδήποτε μορφής αποχή από την άσκηση του δικαιοδοτικού έργου, δηλαδή από την άσκηση πολιτειακού έργου που συνάπτεται ευθέως με τη θεμελιώδη αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, την οποία, σημειωτέον, επικαλούνται οι δικαστικές αποφάσεις που αφορούν την μισθολογική μεταχείριση των δικαστών για να τεκμηριώσουν την ιδιαίτερη θέση τους στο πολίτευμα. Για τούτο άλλωστε το άρθρο 23 παράγραφος 2, εδάφιο β΄ του Συντάγματος απαγορεύει την απεργία στους δικαστικούς λειτουργούς. Η ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών έχει όριο το Σύνταγμα. Οι δικαστικοί λειτουργοί είναι ανεξάρτητοι τόσο έναντι της νομοθετικής λειτουργίας, εφόσον μπορούν να κρίνουν νόμο ως αντισυνταγματικό και να μην τον εφαρμόσουν, όσο και έναντι της εκτελεστικής λειτουργίας. Οι

δικαστικοί λειτουργοί είναι ανεξάρτητοι επίσης έναντι των βαθμολογικά ανωτέρων τους, καθώς και έναντι της κοινωνίας και των διαδίκων. Η ως άνω έννοια της ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών έναντι των άλλων πολιτειακών λειτουργιών αλλά και έναντι των άλλων προαναφερθέντων παραγόντων, είναι η λειτουργική της εκδοχή, η οποία έγκειται στην άσκηση του δικαιοδοτικού έργου με αποκλειστικό γνώμονα το Σύνταγμα και τη συνείδησή τους. Στο πλαίσιο αυτό, το ισχύον Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 93 παράγραφος 4 ότι τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα. Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, ο οποίος ασκείται από όλα τα δικαστήρια της χώρας επ' ευκαιρία υποθέσεων που άγονται ενώπιόν τους. Ο έλεγχος αυτός μπορεί να οδηγήσει το δικαστήριο σε κρίση περί αντισυνταγματικότητας συγκεκριμένου νόμου και περαιτέρω στην μη εφαρμογή αυτού στην εκδικαζόμενη υπόθεση. Με άλλα λόγια ο δικαστικός έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων είναι διάχυτος, δηλαδή ασκείται από το σύνολο των δικαστηρίων, και παρεμπίπτων, ασκείται δηλαδή με την ευκαιρία εκδίκασης ορισμένης υπόθεσης και οδηγεί στην μη εφαρμογή του αντισυνταγματικού νόμου μόνο στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Προς διασφάλιση της λειτουργικής ανεξαρτησίας του συνόλου των δικαστικών λειτουργών, ήτοι δικαστών και εισαγγελέων, το Σύνταγμα προβλέπει δέσμη εγγυήσεων προσωπικής ανεξαρτησίας που αποβλέπει στην κατοχύρωση της υπηρεσιακής και μισθολογικής τους κατάστασης, ώστε να ασκούν απερίσπαστοι και χωρίς επεμβάσεις τα καθήκοντά τους. Οι κυριότερες προσωπικές εγγυήσεις είναι οι εξής:

α) Ο διορισμός των δικαστικών λειτουργών γίνεται με βάση τα προσόντα και μετά από διαδικασία επιλογής που ευθυγραμμίζεται με την αρχή της δικαστικής ανεξαρτησίας (άρθρο 88 παράγραφος 1 Συντ.).

β) Η ισοβιότητα (άρθρο 88 παράγραφος 1 Συντ.), σύμφωνα με την οποία οι δικαστικοί λειτουργοί διατηρούν τη θέση τους μέχρι να συμπληρώσουν το όριο ηλικίας προς αποχώρηση, ακόμα και αν ο νομοθέτης την καταργήσει.

γ) Οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες του λειτουργήματός τους (άρθρο 88 παράγραφος 2 Συντ.).

δ) Απαγορεύεται στους δικαστές να παρέχουν κάθε άλλη μισθωτή εργασία και να ασκούν οποιοδήποτε επάγγελμα (άρθρο 89 παράγραφος 1 Συντ.).

ε) Οι υπηρεσιακές μεταβολές των δικαστικών λειτουργών (προαγωγές, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις, μετατάξεις) ενεργούνται από το ανώτατο δικαστικό συμβούλιο (άρθρο 90 παράγραφος 1 Συντ.).

στ) Η πειθαρχική εξουσία στους δικαστές ασκείται από συμβούλια αποτελούμενα από δικαστές (άρθρο 91 Συντ.).

ζ) Οι δικαστικοί λειτουργοί αποχωρούν από την υπηρεσία με τη συμπλήρωση ορισμένου ορίου ηλικίας, το οποίο για μεν τους ανώτατους είναι το 67ο έτος της ηλικίας τους, για δε τους λοιπούς το 65 έτος.

Περίπτωση διασταύρωσης της εκτελεστικής με τη δικαστική λειτουργία αποτελεί το άρθρο 90 παράγραφος 5 του Συντάγματος, που προβλέπει ότι οι προαγωγές στις θέσεις του προέδρου και των αντιπροέδρων του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενεργούνται με προεδρικό διάταγμα μετά από πρόταση του υπουργικού συμβουλίου, με επιλογή μεταξύ των μελών του αντίστοιχου ανωτάτου δικαστηρίου. Με όμοιο τρόπο ενεργείται και η προαγωγή του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, του Γενικού Επιτρόπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του Γενικού Επιτρόπου των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων.

Σύμφωνα με το άρθρο 93 παράγραφο 1 του Συντάγματος τα δικαστήρια διακρίνονται σε **διοικητικά**, **πολιτικά** και **ποινικά** και οργανώνονται με ειδικούς νόμους. Στο Συμβούλιο της Επικρατείας και στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια υπάγονται οι διοικητικές διαφορές, όπως νόμος ορίζει, με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων του Ελεγκτικού Συνεδρίου (άρθρο 94 παράγραφος 1 Συντ.) και στα πολιτικά δικαστήρια υπάγονται οι ιδιωτικές διαφορές και οι υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας (άρθρο 94 παράγραφος 2 Συντ.). Το Συμβούλιο της Επικρατείας είναι το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο, στην αρμοδιότητα του οποίου υπάγονται μεταξύ άλλων:

α) Η μετά από αίτηση ακύρωση των εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών για υπέρβαση εξουσίας ή παράβαση νόμου, και

β) η μετά από αίτηση αναίρεση τελεσίδικων αποφάσεων των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, όπως νόμος ορίζει (άρθρο 95 παράγραφος 1, εδάφιο α' Συντ.).

Στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια (διοικητικά εφετεία και διοικητικά πρωτοδικεία) υπάγονται οι διοικητικές διαφορές ουσίας, εκτός από αυτές που ο νομοθέτης επιφυλάσσει για το Συμβούλιο της Επικρατείας, καθώς και κατηγορίες υποθέσεων της ακυρωτικής αρμοδιότητας του Συμβουλίου της Επικρατείας που μπορεί να υπάγονται σε αυτά με νόμο, ανάλογα με τη φύση και τη σπουδαιότητά τους. Για τις διαφορές αυτές το Συμβούλιο της Επικρατείας δικάζει σε δεύτερο βαθμό, όπως νόμος ορίζει (άρθρο 95 παράγραφος 3 Συντ.).

Στην αρμοδιότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου, το οποίο είναι ανώτατο ειδικό διοικητικό δικαστήριο, ανήκουν μεταξύ άλλων:

α) Ο έλεγχος των δαπανών του κράτους, των ΟΤΑ και άλλων νομικών προσώπων,

β) ο έλεγχος συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας στις οποίες αντισυμβαλλόμενος είναι το δημόσιο, και

γ) η εκδίκαση διαφορών σχετικών με την απονομή συντάξεων (άρθρο 98 Συντ.).

Ανώτατο δικαστήριο της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης είναι ο Άρειος Πάγος και ακολουθούν τα εφετεία και τα πρωτοδικεία, τα οποία δικάζουν τις πολιτικές και ποινικές υποθέσεις. Οι αποφάσεις τους υπόκεινται σε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του Αρείου Πάγου. Τα ως άνω δικαστήρια είναι τα τακτικά ποινικά δικαστήρια στα οποία ανήκει η τιμωρία των εγκλημάτων και η λήψη όλων των μέτρων που προβλέπουν οι ποινικοί νόμοι (άρθρο 96 παράγραφος 1 Συντ.). Τα κακουργήματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται από μικτά ορκωτά δικαστήρια που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους (άρθρο 97 παράγραφος 1 Συντ.).

Στην ποινική δικαιοσύνη ανήκουν και οι εισαγγελείς, στην κορυφή δε του εισαγγελικού κλάδου βρίσκεται ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου (άρθρο 90 παράγραφος 5 Συντ.). Σύμφωνα με τον Οργανισμό των Δικαστηρίων, η εισαγγελία είναι δικαστική αρχή ανεξάρτητη από τα δικαστήρια και την εκτελεστική εξουσία, δρα ενιαία και αδιαίρετα και έχει ως αποστολή την τήρηση της νομιμότητας, την προστασία του πολίτη και τη διαφύλαξη των κανόνων της δημόσιας τάξης (άρθρο 24 παράγραφοι 1 και 2 του Ν. 1756/1988). Στις αρμοδιότητες του εισαγγελέα ανήκουν μεταξύ άλλων :

α) Η διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης,

β) η άσκηση ποινικής δίωξης,

γ) η διεύθυνση της προανάκρισης,

δ) η εποπτεία και ο έλεγχος των αστυνομικών αρχών, και

ε) η εκτέλεση των ποινικών αποφάσεων (άρθρο 25 παράγραφος 1 του Ν. 1756/1988).

Το Σύνταγμα προβλέπει τη σύσταση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου (ΑΕΔ) το οποίο συγκροτείται από τους προέδρους του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, τέσσερις συμβούλους επικρατείας και τέσσερις αρεοπαγίτες, ενώ για ορισμένες διαφορές που άγονται ενώπιόν του συμμετέχουν και δύο καθηγητές των νομικών σχολών της χώρας (άρθρο 100 παράγραφοι 1 και 2 Συντ.). Στην

αρμοδιότητα του ΑΕΔ ανήκουν μεταξύ άλλων:

α) Η εκδίκαση των ενστάσεων για το κύρος των βουλευτικών εκλογών,

β) ο έλεγχος του κύρους των αποτελεσμάτων ενός δημοψηφίσματος,

γ) η κρίση για τα ασυμβίβαστα ή την έκπτωση βουλευτή,

δ) η άρση των συγκρούσεων μεταξύ των δικαστηρίων και των διοικητικών αρχών ή μεταξύ δικαστηρίων, και

ε) η άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου (άρθρο 100 παράγραφος 1 Συντ.).

Το Σύνταγμα θεσπίζει στο άρθρο 93 παράγραφοι 2 και 3 του Συντάγματος τρεις αρχές λειτουργίας των δικαστηρίων οι οποίες υπηρετούν την αρχή της διαφάνειας για τον σχηματισμό της δικαστικής απόφασης. Η πρώτη είναι **η αρχή της δημοσιότητας** που καταλαμβάνει τόσο τη συνεδρίαση όσο και τη δημοσίευση της απόφασης, η οποία πρέπει να απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση. Σύμφωνα με το Σύνταγμα, οι συνεδριάσεις των δικαστηρίων είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει ότι η δημοσιότητα είναι επιβλαβής για τα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων. Η δημοσιότητα της διαδικασίας θέτει τόσο τη δίκη όσο και την απόφαση στη δοκιμασία της δημόσιας κριτικής και ενισχύει το αίσθημα ευθύνης των δικαστών.

Η δεύτερη είναι **η αρχή της ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολόγησης** των δικαστικών αποφάσεων και η τρίτη είναι **η αρχή της υποχρεωτικής δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας**. Αιτιολογημένη είναι η απόφαση όταν σ' αυτήν εκτίθενται οι λόγοι επί των οποίων στηρίχθηκε το δικαστήριο για τη διαμόρφωση της κρίσης του, τόσο ως προς τα πραγματικά περιστατικά, όσο και ως προς την υπαγωγή τους στο σχετικό κανόνα δικαίου. Με την αιτιολόγηση δημιουργούνται οι προϋποθέσεις ελέγχου της απόφασης, ενώ η υποχρέωση δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας ενισχύει την ανάγκη της αιτιολόγησης, αφού τυχόν πειστικότερη μειοψηφία μπορεί να θέσει σε αμφισβήτηση την ορθότητα του διατακτικού της απόφασης.

Ο δικαστής ασκεί εξουσία από το Σύνταγμα, αλλά παράλληλα είναι **το μόνο θεσμοθετημένο όργανο που λειτουργεί ως εγγυητής των ελευθεριών του πολίτη**, όταν αυτός αδικείται από συμπολίτη του, αλλά και από την ίδια την κρατική εξουσία, σε οποιαδήποτε μορφή της. Αυτό που

προέχει στο διφυή χαρακτήρα του δικαστικού λειτουργήματος είναι η εγγυητική, η προστατευτική έναντι του πολίτη λειτουργία του δικαστή.

Σε όλα τα σύγχρονα δημοκρατικά κράτη, θεμελιώδης αρχή του κράτους δικαίου είναι η απονομή της δικαιοσύνης από ανεξάρτητους και αμερόληπτους δικαστές (άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, άρθρα 47 και 52 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων). Δικαιοσύνη με αδιαμφισβήτητη ακεραιότητα αποτελεί θεμελιώδη θεσμό που διασφαλίζει τη συμμόρφωση στη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Για το λόγο αυτό ομάδα ανώτατων δικαστών από όλο τον κόσμο συνέταξε το γνωστό κείμενο των Αρχών της Bangalore (2001-2002), όπου διακηρύσσονται οι ακόλουθες αρχές για τη δικαστική δεοντολογία:

α) Η δικαστική ανεξαρτησία σε προσωπικό και θεσμικό επίπεδο. Ανεξαρτησία από οποιαδήποτε πίεση εξωτερική, από παροτρύνσεις, απειλές ή παρεμβάσεις, άμεσες ή έμμεσες, από οπουδήποτε και για οποιοδήποτε λόγο. Ανεξαρτησία απέναντι στην κοινωνία, στις άλλες εξουσίες και στους συναδέλφους του δικαστή, προκειμένου να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη του κοινού στη λειτουργία της δικαιοσύνης.

β) Η αμεροληψία του δικαστή, όχι μόνο στο περιεχόμενο της απόφασης αλλά και στη διαδικασία.

γ) Η ακεραιότητα. Ο δικαστής μεριμνά ώστε η συμπεριφορά του να είναι άμεμπτη στα μάτια ενός λογικού παρατηρητή.

δ) Η ευπρέπεια στην άσκηση όλων των δραστηριοτήτων του δικαστή.

ε) Η ίση μεταχείριση των διαδίκων.

στ) Η ικανότητα και η επιμέλεια κατά την εκπλήρωση του δικαστικού λειτουργήματος.

Είχε προηγηθεί το κείμενο των βασικών αρχών για τη δικαστική ανεξαρτησία, που υιοθετήθηκαν στο Μιλάνο από τα Ηνωμένα Έθνη το 1985. Οι Αρχές της Bangalore έγιναν στη συνέχεια αποδεκτές από τα περισσότερα σύγχρονα κράτη δικαίου, στα οποία θεσπίστηκαν κώδικες δεοντολογίας. Οι πιο πάνω αρχές για τη δεοντολογία των δικαστών συναντώνται σε όλα τα σύγχρονα κράτη δικαίου, όπου η δικαιοσύνη είναι το βασικό θεσμικό αντίβαρο στην κρατική λειτουργία, ανεξάρτητα από τους επί μέρους κανόνες και συστήματα οργάνωσης της δικαιοσύνης, που διαφέρουν από χώρα σε χώρα (ενδεικτικά αναφέρονται ο τρόπος επιλογής της ηγεσίας της δικαιοσύνης, ο διάχυτος ή ο συγκεντρωτικός έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων, η λειτουργία συνταγματικού δικαστηρίου, το ενιαίο ή μη σύστημα δικαιοδοσίας των δικαστηρίων).

Κείμενο με ιδιαίτερη σημασία για τη δικαιοσύνη είναι και η Magna Carta των ευρωπαίων δικαστών, η οποία υιοθετήθηκε από τη γενική συνέλευση του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαίων Δικαστών (CCJE). Στη Magna Carta διακηρύσσεται ότι η δικαιοσύνη αποτελεί μια από τις πολιτειακές λειτουργίες της δημοκρατικής πολιτείας και η αποστολή της είναι να εγγυάται το κράτος δικαίου και να διασφαλίζει την εφαρμογή των κανόνων δικαίου με ανεξάρτητο, αμερόληπτο, δίκαιο και αποτελεσματικό τρόπο. Στο κείμενο αυτό καταγράφονται έξι βασικές ενότητες που καλύπτουν όλο το φάσμα της δικαστικής σταδιοδρομίας και θέτουν τις βασικές γραμμές πρόσβασης των πολιτών στη δικαιοσύνη και διαφάνειας του δικαιοδοτικού έργου. Ειδικότερα, οι ενότητες αφορούν:

α) Στην ανεξαρτησία των δικαστών η οποία διακρίνεται σε θεσμική, λειτουργική και οικονομική,

β) στις εγγυήσεις της δικαστικής ανεξαρτησίας στις οποίες συγκαταλέγονται οι ρυθμίσεις για τα προσόντα, την επιλογή, την εκπαίδευση, την πειθαρχική ευθύνη των δικαστών, καθώς και η διασφάλιση των υλικοτεχνικών υποδομών για την ομαλή λειτουργία των δικαστηρίων,

γ) στην καθιέρωση συμβουλίου για τη δικαιοσύνη, ανεξάρτητου από τις άλλες δύο πολιτειακές λειτουργίες, με αρμοδιότητες σχετικές με το υπηρεσιακό καθεστώς των δικαστών καθώς και γενικότερα με την οργάνωση, τις λειτουργίες και την εικόνα των δικαιοδοτικών θεσμών. Το όργανο αυτό πρέπει να αποτελείται αποκλειστικά από δικαστές ή η πλειοψηφία να είναι δικαστές που επιλέγονται εντός των κόλπων της δικαιοσύνης, και

δ) στους κανόνες δεοντολογίας που διέπουν την άσκηση του δικαστικού λειτουργήματος καθώς και την πειθαρχική, αστική και ποινική ευθύνη των δικαστών.

Ο Οργανισμός CCJE, στη γνώμη 7/2005 «*Δικαιοσύνη και Κοινωνία*», έχει αναδείξει τη σχέση της δημοκρατίας με την πληροφόρηση των πολιτών για την οργάνωση των δημοσίων υπηρεσιών και για τις συνθήκες υπό τις οποίες διαμορφώνεται η νομοθεσία και σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο εντάσσει τη σημασία που έχει για το δημοκρατικό πολίτευμα να γνωρίζουν οι πολίτες τη λειτουργία του δικαστικού συστήματος. Σε συνέχεια των ανωτέρω, ο CCJE διακηρύσσει και την ανάγκη τα δικαστήρια να οργανώνουν διαδικασίες πληροφόρησης των πολιτών για τις δραστηριότητές τους που να διευκολύνουν, μεταξύ άλλων, και το δικαίωμα πρόσβασης (π.χ. περιοδικές εκθέσεις, οδηγοί παροχής υπηρεσιών, διαδικτυακές διευκολύνσεις, υπηρεσίες πληροφόρησης κοινού). Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη σχέση των δικαστηρίων με τα ΜΜΕ, η οποία, σύμφωνα με τη γνώμη, πρέπει να ενισχυθεί με διάφορους τρόπους, με κύρια επιδίωξη την ενημέρωση της κοινής γνώμης για τη φύση, τα όρια και την περιπλοκότητα

της δικαστικής εργασίας και ειδικότερα του δικαστικού ελέγχου. Για το σκοπό αυτό ο CCJE προτείνει τη σύνταξη ενός κώδικα δεοντολογίας για τις σχέσεις δικαστών και δημοσιογράφων που θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις υποχρεώσεις των μερών ως προς τον τρόπο παρουσίασης του δικαιοδοτικού έργου. Στο ίδιο πλαίσιο προτείνεται η δημιουργία γραφείων Τύπου στα δικαστήρια που επικοινωνούν με τους δημοσιογράφους, παρέχοντας τις απαραίτητες πληροφορίες για δικαστικές αποφάσεις και εν γένει για το δικαστικό έργο. Σύμφωνα με τη γνώμη, όταν ένας δικαστής ή ένα δικαστήριο δέχονται επίθεση από τα ΜΜΕ ή από πολιτικούς ή άλλους παράγοντες της δημόσιας ζωής μέσω των ΜΜΕ για θέματα που σχετίζονται με την άσκηση του δικαιοδοτικού έργου, πρέπει να αποφεύγεται η αντιπαράθεση με δηλώσεις ή ανακοινώσεις από τον δικαστή ή το δικαστήριο που δέχεται την επίθεση. Οι απαντήσεις σε αυτές τις επιθέσεις μπορεί, κατά την άποψη αυτή, να δίδονται από συλλογικά όργανα που διοικούν τη δικαιοσύνη, όπως το συμβούλιο δικαιοσύνης, ή από τις δικαστικές ενώσεις.

Οι σχέσεις δικαιοσύνης και κοινωνίας περνούν μέσα και από τη χρήση της γλώσσας στις δικαστικές αποφάσεις. Κατά τον CCJE, η δικαστική γλώσσα πρέπει να είναι, κατά το δυνατό, απλή και διαυγής, διότι η κατανόηση των δικαστικών αποφάσεων συνδέεται άρρηκτα με την πρακτική πλευρά του κράτους δικαίου, καθώς επιτρέπει στον πολίτη να αντιλαμβάνεται τις σκέψεις του δικαστηρίου και να καθορίζει τη συμπεριφορά του για το μέλλον, αναζητώντας τη συνδρομή ενός νομικού για διευκρινήσεις όπου αυτό είναι απολύτως αναγκαίο. Ο CCJE επισημαίνει ότι σε ορισμένες χώρες οι δικαστές επιλέγουν τον βραχύ λόγο, κατά την αιτιολόγηση των αποφάσεων, θεωρώντας ότι αυτός ο τύπος απόφασης ενισχύει το κύρος της δικαστικής λειτουργίας, ενώ σε άλλες χώρες οι δικαστές προκρίνουν τις αναλυτικές σκέψεις που επεξηγούν όλες τις πλευρές της υπόθεσης. Ο CCJE θεωρεί ότι η κάθε χώρα έχει την παράδοσή της επί του εν λόγω ζητήματος, σημειώνει όμως ότι είναι αναγκαίο να υπάρχει πάντοτε αιτιολογία, η έκταση της οποίας μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την κατηγορία των υποθέσεων, καθώς και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης κάθε φορά υπόθεσης. Έτσι, μπορεί να χρειάζεται εκτενή αιτιολογία μια απόφαση για την οποία δεν υπάρχει προηγούμενη νομολογία και το δικαστήριο πρέπει να αναλύσει με ακρίβεια τις σκέψεις του για να γίνουν αντιληπτές στο ευρύ κοινό, αλλά και στην κοινότητα των νομικών.

Στο δημόσιο δίκαιο η κλασική προσέγγιση της δικαιοσύνης, στο πλαίσιο των αρχών της διάκρισης των λειτουργιών και του κράτους δικαίου, επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην ανεξαρτησία των δικαστών έναντι των εκπροσώπων των άλλων δύο λειτουργιών και στις σχετικές εγγυήσεις, στο ατομικό δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας και στην αρχή του νόμιμου δικαστή, ιδίως σε σχέση με τους κανόνες του κοινού νομοθέτη για την πρόσβαση στα δικαστήρια και την οργάνωσή τους, στις συνταγ-

ματικές αρχές λειτουργίας των δικαστηρίων, στο δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, στη διάρθρωση των δικαστηρίων και, τέλος, στο υπηρεσιακό καθεστώς των δικαστών.

Αυτή η σύλληψη της δικαιοσύνης ως προς τα κρίσιμα πεδία της οργάνωσης και λειτουργίας της, είναι απόρροια μιας παραδοσιακής αντίληψης που αντιμετωπίζει τη δικαστική λειτουργία υπό το πρίσμα αμιγώς νομικών συνταγματικών κριτηρίων. Αποδίδεται, με άλλα λόγια, σημασία αποκλειστικά στο συνταγματικό πλαίσιο καθώς και στη συνταγματικότητα των ρυθμίσεων του κοινού και κανονιστικού νομοθέτη σε θέματα οργάνωσης των δικαστηρίων και απονομής της δικαιοσύνης. Όμως, η οπτική αυτής της προσέγγισης δείχνει να αγνοεί μια εξαιρετικά κρίσιμη πλευρά των δικαστηρίων, η οποία δεν είναι άλλη από την παροχή δημόσιας υπηρεσίας. Τούτο σημαίνει πρακτικά ότι τα δικαστήρια αποτελούν δημόσιες υπηρεσίες με αντικείμενο τη θεραπεία των αναγκών του κοινωνικού συνόλου στο πεδίο της επίλυσης των διαφορών, η οποία επιτυγχάνεται με την έκδοση δικαστικών αποφάσεων ή άλλων πράξεων που εκδίδονται από τα κατά περίπτωση αρμόδια μονομελή ή συλλογικά δικαστικά όργανα, ανάλογα με τις προβλέψεις της νομοθεσίας.

Ως εκ τούτου, τα δικαστήρια δρουν ως οργανισμοί οι οποίοι διέπονται από βασικές αρχές της διοίκησης, προσαρμοσμένες στο ιδιαίτερο συνταγματικό πλαίσιο και στις λοιπές ιδιομορφίες των δικαστηρίων, και προϋποθέτουν προγραμματισμό, οργάνωση, διεύθυνση, συντονισμό και έλεγχο, προκειμένου να λειτουργήσουν ομαλά και να αποδώσουν έργο. Βασικές αρχές της διοίκησης, οι οποίες βρίσκουν πεδίο εφαρμογής και στα δικαστήρια προσαρμοσμένες στην ιδιαίτερη φύση τους, είναι:

α) Ο καταμερισμός της εργασίας τόσο μεταξύ των δικαστών, ο οποίος αφορά κυρίως στη χρέωση των υποθέσεων, όσο και μεταξύ των υπαλλήλων που αφορά την άσκηση γραμματειακών καθηκόντων.

β) Οι υποθέσεις που χρεώνεται και τα καθήκοντα που αναλαμβάνει κάθε δικαστής δεν μπορούν να υπερβαίνουν τις δυνατότητές του να τα ασκήσει με αποτελεσματικότητα.

γ) Οι λειτουργίες διεύθυνσης που ασκούν οι προϊστάμενοι των δικαστηρίων πρέπει να είναι σε θέση να διασφαλίζουν το συντονισμό και την εναρμόνιση της συνολικής δράσης των δικαστικού και υπαλληλικού προσωπικού που υπηρετεί σε κάθε δικαστήριο.

δ) Η κατανομή του έργου πρέπει να επιχειρείται με κριτήρια ασφαλή και πρακτικά, που προάγουν την οργανωτική αποτελεσματικότητα του δικαστηρίου.

Περαιτέρω, οι κύριες λειτουργίες που επιτελούνται σε μια οργάνωση, όπως είναι ένα δικαστήριο, είναι οι ακόλουθες:

α) Ο προγραμματισμός, ο οποίος περιλαμβάνει τη διατύπωση ενός στόχου, τον εντοπισμό των ενδιάμεσων σταδίων προσέγγισης του στόχου καθώς και τη χαρτογράφηση εναλλακτικών λύσεων. Ειδικά στην περίπτωση των δικαστηρίων επιβάλλεται ο καθορισμός, εκ μέρους του διευθύνοντος, ενός στόχου, σε συνάρτηση με ορισμένο χρόνο, ο οποίος συνίσταται στη περαίωση συγκεκριμένου όγκου υποθέσεων και γενικότερα μετρήσιμης δικαστικής ύλης. Η επίτευξη, βέβαια, αυτού του στόχου σε επίπεδο δικαστηρίου επιβάλλει τη στοχοθεσία και εκ μέρους των δικαστών που απαρτίζουν το δικαστήριο και χρεώνονται, με πρωτοβουλία της διεύθυνσης, ορισμένο αριθμό υποθέσεων κατ' έτος. Επομένως υπάρχει μια σχέση συγκοινωνούντων δοχείων μεταξύ γενικής στοχοθεσίας δικαστηρίου και ειδικής στοχοθεσίας ανά δικαστή.

β) Η οργάνωση του ανθρώπινου δυναμικού καθώς και η αξιοποίηση των υποδομών και ιδίως της τεχνολογίας, προκειμένου να επιτευχθεί ο καλύτερος δυνατός συνδυασμός για την πραγματοποίηση του στόχου.

γ) Η διευθυντική λειτουργία ασκείται ορθά εκ μέρους του προϊσταμένου του δικαστηρίου όταν έχει πλήρη γνώση του ανθρώπινου δυναμικού, ενεργεί περιοδικούς ελέγχους για να διαπιστωθεί η πρόοδος του δικαστικού έργου και πραγματοποιεί συσκέψεις με τους συνεργάτες του, δικαστές και υπαλλήλους, για την ανταλλαγή απόψεων, ιδεών και την ανασκόπηση της δράσης. Ο στόχος της διευθυντικής λειτουργίας είναι η μεγιστοποίηση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας της οργανωτικής συμπεριφοράς.

δ) Ο συντονισμός, ο οποίος επιδιώκει την εναρμόνιση όλων των επιμέρους δραστηριοτήτων που εκτελούνται στο πλαίσιο του δικαστηρίου και τη διασφάλιση της ενότητας ενόψει των τεθειμένων στόχων του. Με τον συντονισμό διασφαλίζεται η ορθή στάθμιση και ιεράρχηση των προτεραιοτήτων, στο πεδίο δε των δικαστηρίων η σημασία του αναδεικνύεται ιδιαίτερα κατά την αντιμετώπιση των εκκρεμών υποθέσεων, που αποτελούν μείζον πρόβλημα για την αποτελεσματικότητα στην παραγωγή έργου ενός δικαστηρίου.

ε) Η λειτουργία του ελέγχου που αποβλέπει στον εντοπισμό των αποκλίσεων από το οργανωτικό σχέδιο, στην ανεύρεση και διάγνωση των αιτίων για τη δυσμενή κατάσταση που έχει δημιουργηθεί καθώς και τη διόρθωσή της με τις κατάλληλες προς τούτο κινήσεις.

Με τα δεδομένα αυτά, καθίσταται σαφές ότι η δικαιοσύνη, εφόσον αποβλέπει στην επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, πρέπει να οργανώνεται και να λειτουργεί λαμβάνοντας υπόψη βασικές αρχές και κανόνες που

έχουν διαμορφωθεί στη θεωρία των οργανώσεων και έχουν αποκτήσει πεδίο εφαρμογής, εδώ και πολλές δεκαετίες, στη δημόσια αλλά και την ιδιωτική διοίκηση. Είναι αυτονόητο ότι το πλαίσιο της οργανωτικής θεωρίας δεν μπορεί να εφαρμοσθεί αυτούσιο στη δικαιοσύνη, καθόσον υπάρχουν σοβαρότατες διαφορές, τόσο ως προς τη φύση του δικαιοδοτικού σε σχέση με το διοικητικό έργο, όσο και μεταξύ του υπηρεσιακού καθεστώτος δικαστών και δημοσίων υπαλλήλων. Ειδικότερα, το δικαιοδοτικό έργο διακρίνεται για τον διανοητικό – πνευματικό χαρακτήρα του εφόσον ο δικαστής έχει ως αποστολή την ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου, την επεξεργασία του πραγματικού της υπόθεσης που άγεται ενώπιόν του και την απάντηση επί των ισχυρισμών. Ασκεί δηλαδή σύνθετη πνευματική εργασία, που έχει ως αποτέλεσμα την έκδοση απόφασης. Ως εκ τούτου, η δικαστική απόφαση δεν συνιστά προϊόν μηχανικής ή αυτόματης διεργασίας επακριβώς μετρήσιμης, με βάση τον χρόνο και την ποσότητα, γι' αυτό δε το λόγο τυχόν αντιμετώπισή της ως «προϊόντος», οδηγεί στην μετατροπή του δικαστή σ' έναν απλό διεκπεραιωτή, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την ποιότητα του δικαστικού έργου.

Περαιτέρω, το υπηρεσιακό καθεστώς του δικαστή διασφαλίζεται με εγγυήσεις ανεξαρτησίας και δεν εμπεριέχει το στοιχείο της ιεραρχικής εξάρτησης, το οποίο αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης. Η δικαστική ανεξαρτησία δεν σημαίνει, βέβαια, ότι ο δικαστής έχει την ελευθερία να διαχειρίζεται το χρόνο του χωρίς να λογοδοτεί και να εκδίδει αποφάσεις ακόμα και με μεγάλες καθυστερήσεις κατ' επίκληση του πνευματικού – διανοητικού χαρακτήρα της εργασίας του. Η δικαστική ανεξαρτησία έχει κατοχυρωθεί, πρωτίστως, προς όφελος της κοινωνίας και της πολιτείας, έχει δηλαδή ως σκοπό να παρέχονται εγγυήσεις στους δικαστές, προκειμένου οι τελευταίοι να ενεργούν απαλλαγμένοι από οποιεσδήποτε εξαρτήσεις και να παράγουν το καλύτερο δυνατό έργο σε επίκαιρο χρόνο κατά την επίλυση των διαφορών, συμβάλλοντας έτσι ως κρατικοί λειτουργοί τόσο στην εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας, όσο και στη νομιμοποίηση της κρατικής εξουσίας απέναντι στην κοινή γνώμη.

Η σύγχρονη αντίληψη για τη δικαιοσύνη, όπως εκτίθεται ανωτέρω, έχει αποκτήσει επικαιρότητα στην Ευρώπη τόσο σε όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και σε κράτη που έχουν μακρά παράδοση στους δημοκρατικούς και δικαιοκρατικούς θεσμούς, αλλά και σε κράτη που έχουν αποκτήσει τις τελευταίες δεκαετίες δημοκρατικά καθεστώτα και προσπαθούν να εδραιώσουν θεσμούς κράτους δικαίου. Στο πλαίσιο αυτό παρατηρείται έντονη δραστηριότητα πολλών κρατών η οποία συνδέεται, συχνά, με πρωτοβουλίες και δράσεις που αναλαμβάνουν όργανα των ευρωπαϊκών οργανισμών προς υποβοήθηση της θέσπισης βελτιωτικών μέτρων για την οργάνωση και αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης. Οι πρωτοβουλίες και δράσεις των ευρωπαϊκών οργανισμών συνίστανται στην επεξεργασία και σύνταξη κειμένων από

ειδικές ομάδες εργασίας, που αφορούν τη δικαιοσύνη και προωθούνται στα κράτη για να τα λάβουν υπόψη στην κατάστρωση των πολιτικών τους, την αποστολή εμπειρογνωμόνων στα κράτη που εκδηλώνουν ενδιαφέρον με σκοπό την μεταφορά τεχνογνωσίας και την εφαρμογή μεθόδων βελτίωσης της αποδοτικότητας των δικαστηρίων κ.ά. Κομβικό ρόλο στις εξελίξεις αυτές διαδραματίζει τις τελευταίες δεκαετίες η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (European Commission For the Efficiency of Justice, στο εξής CEPEJ), η οποία έχει επεξεργασθεί και προωθήσει κείμενα σχετικά με την οργάνωση και την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης και έχει διαμορφώσει ένα πυκνό δίκτυο επαφών εμπειρογνωμόνων της, που προέρχονται από όλα τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, με ευρωπαϊκά κράτη, αλλά και με κράτη εκτός Ευρώπης που επιθυμούν να βελτιώσουν τις λειτουργίες του δικαιοδοτικού τους συστήματος. Τα τελευταία χρόνια, εξάλλου, η ΕΕ έχει επικεντρώσει το ενδιαφέρον της στη σχέση που εμφανίζει το επίπεδο οργάνωσης και λειτουργίας των δικαστικών συστημάτων των κρατών-μελών με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που αυτά εμφανίζουν. Για το σκοπό αυτό έχει καθιερώσει τη δημοσίευση μιας ετήσιας έκθεσης υπό τον τίτλο «EU Justice Scoreboard», η οποία περιλαμβάνει στοιχεία των επιδόσεων που παρουσιάζουν τα δικαστικά συστήματα των κρατών-μελών σε επιμέρους δείκτες. Η αποτύπωση των επιδόσεων των δικαστικών συστημάτων των κρατών-μελών δεν αποβλέπει στην αξιολογική τους κατάταξη, αλλά αποσκοπεί στην παρακίνηση των εθνικών κυβερνήσεων και των νομοθετικών σωμάτων, μέσω συστάσεων που απευθύνονται στα κράτη με συγκεκριμένες προτάσεις, προκειμένου να αναλάβουν μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, οι οποίες θα βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα απονομής της δικαιοσύνης προς όφελος των πολιτών και της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα με τις αρχές του EU Justice Scoreboard η ποιότητα, η ανεξαρτησία και η αποδοτικότητα είναι τα βασικά συστατικά ενός αποτελεσματικού δικαστικού συστήματος και αποτελούν σοβαρούς δομικούς παράγοντες για βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα στα κράτη-μέλη. Για τους λόγους αυτούς, από το 2011 οι εθνικές μεταρρυθμίσεις των δικαστικών συστημάτων έχουν ενταχθεί στα Οικονομικά Προγράμματα Προσαρμογής. Επίσης από το 2012, η βελτίωση της ποιότητας, της ανεξαρτησίας και της αποδοτικότητας της δικαιοσύνης έχει αναδειχθεί σε προτεραιότητα για το πρόγραμμα υπό τον τίτλο «European Semester». Το EU Justice Scoreboard τροφοδοτεί το European Semester αφενός με τη παροχή αριθμητικών στοιχείων για τη λειτουργία των εθνικών δικαστικών συστημάτων και αφετέρου με την ανάδειξη σημαντικών ζητημάτων, στα οποία πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή για μεταρρυθμίσεις. Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι η ΕΕ έχει δημιουργήσει το European Semester ως πρόγραμμα που απεικονίζει τον ετήσιο κύκλο του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών στην ΕΕ. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

κάθε χρόνο λαμβάνει από τα κράτη-μέλη λεπτομερή ανάλυση του προϋπολογισμού, των μακροοικονομικών και των δομικών μεταβολών που σχεδιάζονται, και στη συνέχεια, αφού μελετά τα ανωτέρω, αποστέλλει στα κράτη συστάσεις που περιέχουν εξειδικευμένες παρατηρήσεις με χρονικό ορίζοντα εφαρμογής από 12-18 μήνες. Αυτές οι συστάσεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση των στόχων της μακρόχρονης πολιτικής της ΕΕ για την απασχόληση και την ανάπτυξη, στο πλαίσιο χάραξης της στρατηγικής για την πολιτική «Europe 2020», η οποία υλοποιείται και ελέγχεται μέσω του European Semester. Το πρόγραμμα πολιτικής «Europe 2020» καταστρώθηκε το 2010 με προοπτική δεκαετίας προκειμένου να δημιουργηθούν συνθήκες έξυπνης και βιώσιμης ανάπτυξης, με πέντε πρωταρχικούς στόχους: την απασχόληση, την έρευνα και την ανάπτυξη, το κλίμα και την ενέργεια, την εκπαίδευση, την κοινωνική σταθερότητα και την μείωση της φτώχειας. Τον Μάρτιο του 2014 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε συνοπτική έκθεση της προόδου που έχει επιτευχθεί στους στόχους της πολιτικής «Europe 2020», ενώ το 2015 το Συμβούλιο υιοθέτησε νέα δέσμη βασικών αρχών για τις οικονομικές πολιτικές των κρατών-μελών και της Ένωσης ως προς την απασχόληση αντικαθιστώντας αυτές που είχαν υιοθετηθεί το 2010.

Από τη σύντομη παράθεση του βασικού περιεχομένου του European Semester και του Europe 2020 καθίσταται φανερό ότι το EU Justice Scoreboard αναδεικνύεται σε σημαντικότατο εργαλείο για την μακροπρόθεσμη διαμόρφωση των μεγάλων πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα πεδία της οικονομίας και της κοινωνίας. Η ανάδειξη του EU Justice Scoreboard σημαίνει, περαιτέρω, ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζουν τα εθνικά δικαστικά συστήματα στην οικονομική και κοινωνική ζωή των χωρών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δηλώνει ότι το EU Justice Scoreboard δεν προωθεί ορισμένο τύπο δικαστικού συστήματος, αλλά σέβεται τις εθνικές ιδιαιτερότητες και αυτό που επιδιώκει είναι να αποτελέσει ένα πληροφοριακό εργαλείο που βοηθά να εντοπισθούν προβλήματα και ελλείψεις, προκειμένου να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για τη βελτίωση της ταχύτητας και της ποιότητας απονομής της δικαιοσύνης. Τα στοιχεία και τα δεδομένα για την επικρατούσα κατάσταση των εθνικών δικαστικών συστημάτων προέρχονται από τη CEPEJ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τονίζει ότι τα αποτελεσματικά δικαστικά συστήματα έχουν καθοριστική σημασία για την οικονομική παρουσία ενός κράτους, ιδίως δε στην εποχή του μεγάλου κρατικού χρέους και της οικονομικής κρίσης, ενώ διαδραματίζουν ρόλο-κλειδί στην επανάκτηση της εμπιστοσύνης και στην επιστροφή στην ανάπτυξη. Σ' ένα κράτος όπου η δικαιοσύνη λειτουργεί σε ένα προβλέψιμο περιβάλλον, υπό την έννοια ότι οι δικαστικές αποφάσεις εκδίδονται σε εύλογο χρόνο και εφαρμόζονται, υφίστανται οι κατάλληλες δομικές προϋποθέσεις για ελκυστικό επιχειρηματικό τοπίο. Έτσι, η δικαιοσύνη συμβάλλει στην εμπιστοσύνη και τη σταθερότητα οι οποίες συνιστούν αναγκαίες βάσεις για τον κύκλο δράσης των επιχειρηματιών,

οι οποίοι θέλουν να γνωρίζουν ότι οποιαδήποτε διένεξη οδηγηθεί στα δικαστήρια κατά τη διάρκεια της οικονομικής τους δραστηριότητας θα επιλυθεί σε εύλογο χρόνο και τα αποτελέσματα της δικαστικής απόφασης θα γίνουν σεβαστά από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές.

2. Η Χωροταξία της Δικαιοσύνης

Ο αριθμός και η έδρα των δικαστηρίων που συνιστώνται στην επικράτεια αποτελούν ευθύνη της πολιτείας καθότι προϋποθέτουν τη θέσπιση σχετικών κανόνων από το νομοθέτη. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι ο νομοθέτης ασκεί, με τις επιλογές του, δημόσια πολιτική με αντικείμενο την οργάνωση της δικαιοσύνης επί τη βάσει των γεωγραφικών, οικονομικών, κοινωνικών και πληθυσμιακών συνθηκών που επικρατούν στις περιφέρειες της χώρας. Με άλλα λόγια πρόκειται για ειδική εκδήλωση της χωροταξικής πολιτικής του σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου που οφείλει να διαμορφώνει το παρόν και να προγραμματίζει το μέλλον. Η χωροταξία εν γένει, ως διακεκριμένη δραστηριότητα, εμφανίσθηκε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και προέκυψε από την ανάγκη το κράτος να εναρμονίζει τις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις του ατόμου και της κοινωνίας με τα πραγματικά δεδομένα του διαθέσιμου χώρου. Έτσι, η χωροταξία αποσκοπεί να οργανώσει και να κατανείμει με τρόπο ορθολογικό, μέσα σε καθορισμένα γεωγραφικά όρια, τις ποικίλες δραστηριότητες του ανθρώπου ώστε να επέρχεται ισορροπία των αναγκών του ατόμου και της κοινωνίας, λαμβάνοντας υπόψη τους φυσικούς πόρους και της απαιτήσεις της οικονομικής ζωής. Ειδικότερα, η δικαστική χωροταξία αποβλέπει στην οργάνωση της απονομής της δικαιοσύνης κατά τρόπο ορθολογικό, εντός των γεωγραφικών ορίων της επικράτειας και λαμβάνοντας υπόψη τη διοικητική διαίρεση της χώρας, ώστε να εξυπηρετούνται τα άτομα και η κοινωνία από την παροχή υπηρεσιών δικαιοδοτικού χαρακτήρα μέσα από τη βέλτιστη κατανομή των μονάδων -ήτοι δικαστηρίων και άλλων δικαστικών υπηρεσιών- με κριτήριο την μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος και παράλληλα την ελαχιστοποίηση των δαπανών. Είναι φανερό, επομένως, ότι η σύσταση των δικαστηρίων και η τοποθέτησή τους στον εθνικό χώρο συνδέεται με πολλές παραμέτρους, έχει αντίκτυπο στις δημόσιες δαπάνες και την κοινωνική ωφέλεια, αλλά ταυτόχρονα επηρεάζει και την εσωτερική λειτουργία του δικαστικού συστήματος, ιδίως στους τομείς της εξειδίκευσης και της αποδοτικότητας των δικαστών, της αξιολόγησης και επιθεώρησης του έργου του δικαστηρίου καθώς και των δικαστών σε ατομική βάση.

Στην οικονομική θεωρία το ζήτημα της χωροθέτησης των δικαστηρίων, ανάλογα με το μέγεθος και την τοποθεσία, είναι γνωστό ως «διαχείριση της αλυσίδας παροχής» (supply chain management) και έχουν αναπτυχθεί εκατοντάδες πρακτικές εφαρμογές που αφορούν στην παροχή δημοσίων αγαθών (όπως π.χ. στην υγεία ή στην εκπαίδευση) ή την εγκατάσταση

επιχειρηματικών μονάδων. Έτσι, η δικαστική γεωγραφία αποτελεί ένα ζήτημα ισορροπίας ανάμεσα σε διαφορετικούς παράγοντες, όπως:

α) Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη, υπό την έννοια της εγγύτητας των πολιτών στα δικαστήρια,

β) το ελάχιστο μέγεθος δικαστηρίου ώστε να εξασφαλίζεται η ύπαρξη διαφόρων αρμοδιοτήτων και λειτουργιών,

γ) η μείωση του κόστους δεδομένου ότι οι πηγές των δημοσίων εσόδων είναι περιορισμένες και δεν πρέπει να σπαταλώνται, και

δ) η μεγιστοποίηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Πρέπει να τονισθεί εδώ ότι οι ραγδαίες εξελίξεις στις μεταφορές και στις τηλεπικοινωνίες έχουν οδηγήσει σε μια άλλη προσέγγιση των δικαστηρίων, σύμφωνα με την οποία κάθε δικαστήριο δεν είναι μια απομονωμένη και ανεξάρτητη μονάδα αλλά τμήμα ενός δικτύου, του οποίου τα τμήματα διασυνδέονται, με σκοπό τη βέλτιστη παροχή υπηρεσιών στους πολίτες. Περαιτέρω δε στόχος της διαχείρισης της τοποθεσίας των δικαστηρίων είναι να επιτευχθεί συντονισμός μεταξύ δικαστηρίων, άλλων δημοσίων υπηρεσιών, ιδιωτικών επιχειρήσεων και πολιτών. Ο επανασχεδιασμός της χωροταξίας στα δικαστήρια αποτελεί αντικείμενο δημόσιας πολιτικής, η οποία πρέπει να διαμορφωθεί στο πλαίσιο χάραξης ευρύτερης πολιτικής για τη δικαιοσύνη που περιλαμβάνει δέσμη τομεακών δημόσιων πολιτικών, οι οποίες στοχεύουν στη συνολική αναδιάρθρωσή της. Έτσι, η χωροταξία συνάπτεται στενά με τη δημόσια πολιτική για την ανοιχτή διακυβέρνηση με τη χρήση των νέων τεχνολογιών με τη δημόσια πολιτική για τις κτιριακές υποδομές των δικαστηρίων και με τη δημόσια πολιτική για τη διοίκηση των δικαστηρίων, υπό τη σύγχρονη εκδοχή του δικαστικού management, όπως έχει αποτυπωθεί σε ευρωπαϊκά κείμενα. Με άλλα λόγια, η χωροταξία δεν μπορεί και δεν πρέπει να αποτελεί μεμονωμένη πολιτική, ασύνδετη με λοιπές πρωτοβουλίες που αποβλέπουν στον πολυεπίπεδο εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης. Τυχόν υιοθέτηση αντίθετης εκδοχής από τα αρμόδια όργανα, θα οδηγήσει το εγχείρημα σε αποτυχία. Για το λόγο αυτό, η πολιτεία θέτει στόχους και καθορίζει χρονοδιαγράμματα για την προώθηση των επιμέρους πολιτικών προς επίτευξη του βασικού σκοπού, που δεν είναι άλλος από τον εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης. Στην από 15.11.2015 έκθεσή της η επιτροπή του υπουργείου δικαιοσύνης για το στρατηγικό σχεδιασμό της πολιτικής δικαιοσύνης προτείνει συνδυασμό δημοσίων πολιτικών σημειώνοντας: «*Εν όψει του μεγάλου όγκου των εισερχομένων και εκκρεμών υποθέσεων, επάρκεια και βελτίωση υλικοτεχνικών υποδομών και κτηριακών εγκαταστάσεων, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, ενίσχυση ανθρώπινου δυναμικού δικαστηρίων (αύξηση οργανικών θέσεων δικαστών, πρόσληψη δικαστών και δικαστικών γραμματέων), πλήρης μηχανοργάνωση δικαστικών υπηρεσιών*»,

ενώ ταυτόχρονα επισημαίνει την ανάγκη για «*Χωροταξική αναδιάρθρωση και ανασχεδιασμό των περιφερειακών δικαστηρίων, ώστε να υπάρξει ορθολογική κατανομή δικαστών και δικαστηρίων της χώρας, ανάλογα με τον αριθμό των υποθέσεων και τον πληθυσμό κάθε συγκεκριμένης περιοχής*».

3. Νέες Τεχνολογίες και Δικαιοσύνη

Με βάση τα ανωτέρω περί ευρύτερης πολιτικής για τον εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης, η πολιτεία οφείλει να λάβει και να προωθήσει τα ενδεικνυόμενα μέτρα για την εισαγωγή και ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών που συνθέτουν αυτό που στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική αποκαλείται «cyberjustice». Η χρήση υπολογιστών για την επεξεργασία δεδομένων έχει βοηθήσει το management επιχειρήσεων, ώστε να ανταποκριθούν στο διογκούμενο πρόβλημα του χειρισμού του όγκου χαρτιού. Οι υπολογιστές επιτάχυναν τη διαδικασία και μείωσαν τις ανάγκες σε χαρτί, μέσω της αποθήκευσης των δεδομένων σε διαμορφωμένες βάσεις δεδομένων και αρχεία. Τα σύγχρονα και πολύ αποτελεσματικά συστήματα αποθήκευσης επιτρέπουν την εξοικονόμηση χαρτιού και επιπλέον τη μείωση των απαιτούμενων χώρων αποθήκευσης. Επιπρόσθετα, αν όλα τα δικαστικά έγγραφα σαρώνονται και αποθηκεύονται ηλεκτρονικά μπορούν να ανασυρθούν μέσω διαδικτυακής σύνδεσης, χωρίς να υπάρχει ανάγκη προσωπικής επίσκεψης στους χώρους του δικαστηρίου και αναζήτησή τους για εκτύπωση. Με άλλα λόγια, μία μεταρρύθμιση του δικαστικού χάρτη μπορεί να βασιστεί στη χρήση της τεχνολογίας, προκειμένου να μειωθεί ο αριθμός των δικαστηρίων, με την προϋπόθεση ότι η παροχή συμβουλών ή ακόμη και άλλες βασικές υπηρεσίες, όπως κατάθεση εγγράφων και κοινοποίηση διαδικαστικών πράξεων στα μέρη γίνονται ψηφιακά. Τα πλεονεκτήματα της μηχανοργάνωσης του δικαστικού συστήματος βασίζονται πάντως στη θεμελιώδη προϋπόθεση ότι τα συστήματα που χρησιμοποιούνται είναι ασφαλή και εγγυώνται την ιδιωτικότητα και την εύκολη χρήση. Προς την κατεύθυνση αυτή εξελίσσεται ήδη το έργο «Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων για τη Διοικητική Δικαιοσύνη» (ΟΣΔΔΥ ΔΔ), το οποίο περιλαμβάνει:

α) Την ανάπτυξη και λειτουργία κεντρικού συστήματος διαχείρισης υποθέσεων και ενιαίου συστήματος διαχείρισης νομολογίας των διοικητικών δικαστηρίων της χώρας,

β) την ανάπτυξη και τη θέση σε λειτουργία κεντρικού συστήματος διοικητικής πληροφόρησης, το οποίο επιτρέπει την παραγωγή σύνθετων στατιστικών στοιχείων από το σύνολο των δεδομένων της κεντρικής βάσης του ΟΣΔΔΥ ΔΔ,

γ) την ανάπτυξη και τη θέση σε λειτουργία πολυγλωσσικής διαδικτυακής πύλης διοικητικής δικαιοσύνης που θα παρέχει στους ενδιαφερόμενους

υπηρεσίες «one-stop shop» σε τουλάχιστον δύο γλώσσες,

δ) τη δημιουργία μιας κεντρικής βάσης δεδομένων στην οποία θα συνδέονται όλα τα διοικητικά δικαστήρια μέσω εφαρμογών, και

ε) την ανάπτυξη και τη θέση σε λειτουργία κεντρικού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Το ΟΣΔΔΥ ΔΔ αποτελεί εργαλείο που αναμένεται να συμβάλει:

α) Στην καλύτερη διοίκηση της διοικητικής δικαιοσύνης και στη μείωση του γραφειοκρατικού κόστους,

β) στη μείωση του λειτουργικού κόστους, μέσω της εξοικονόμησης χώρων αποθήκευσης και αναλώσιμων, της βελτίωσης του χρόνου αναζήτησης και αναπαραγωγής των εγγράφων,

γ) στην αύξηση της παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητας της διοικητικής δικαιοσύνης και γενικότερα στη βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ των φορέων του δημοσίου,

δ) στην ενίσχυση της διαφάνειας στη λειτουργία της διοικητικής δικαιοσύνης,

ε) στην επιτάχυνση επίλυσης των διαφορών, και

στ) στην αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους πολίτες και στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τη διοικητική δικαιοσύνη.

Με το εν λόγω ολοκληρωμένο σύστημα εξυπηρετούνται βασικοί στόχοι της πολιτικής ανοιχτής διακυβέρνησης στο δικαστικό σύστημα και συγκεκριμένα:

α) Η ενημέρωση των πολιτών για την οργάνωση και λειτουργία του δικαστικού συστήματος,

β) η παρακολούθηση της πορείας των υποθέσεων εκ μέρους των διαδίκων και των δικηγόρων τους,

γ) η ηλεκτρονική κατάθεση ενδίκων μέσων και βοηθημάτων,

δ) η ηλεκτρονική διακίνηση εγγράφων,

ε) η ηλεκτρονική κοινοποίηση αποφάσεων στους διαδίκους και τρίτους,

στ) η ηλεκτρονική κατάθεση αιτήσεων προς έκδοση πιστοποιητικών, και

ζ) η διαλειτουργικότητα με δημόσιους φορείς και πληροφοριακά συστήματα.

Το επόμενο βήμα για την αναβάθμιση της δικαιοσύνης, στον τομέα των νέων τεχνολογιών είναι η προμήθεια και εγκατάσταση του απαραίτητου εξοπλισμού για την πραγματοποίηση τηλεσυνεδριάσεων στα δικαστήρια κατά τα πρότυπα του διεθνούς συστήματος «κατανεμημένων δικαστικών αιθουσών». Στην προοπτική αυτή, ο σχετικός τεχνικός εξοπλισμός πρέπει να εγκατασταθεί σε όλα τα υφιστάμενα δικαστήρια, σε πόλεις που είναι μεταβατικές έδρες καθώς και σε νησιά ή απομακρυσμένες περιοχές της ηπειρωτικής χώρας, για τα οποία η πολιτεία κρίνει ότι έχουν ανάγκη σύνδεσης με το δικαστικό σύστημα. Εκτός από τις τηλεσυνεδριάσεις στο πλαίσιο της ακροαματικής διαδικασίας, ένα σύστημα επικοινωνίας δια μέσου οθόνης μπορεί να χρησιμοποιηθεί γενικότερα για τις ακροάσεις των δικηγόρων και των διαδίκων ενώπιον του δικαστηρίου, όπως λ.χ. στην προσωρινή δικαστική προστασία, ή και ως τρόπος επικοινωνίας του εισηγητή της υπόθεσης με τους διαδίκους για τυχόν διευκρινίσεις και εν γένει για ανταλλαγή σκέψεων. Είναι αξιοσημείωτο ότι το Π.Δ. 142/2013 εισάγει στην ελληνική έννομη τάξη τη δυνατότητα τηλεσυνεδριάσεων στην πολιτική δίκη.

Παράλληλα με την προώθηση των νέων τεχνολογιών η πολιτεία οφείλει να διαμορφώσει πολιτική για τη στέγαση των διοικητικών δικαστηρίων. Σύμφωνα με την υφιστάμενη κατάσταση παρατηρούνται σοβαρά προβλήματα στα κτίρια που στεγάζονται πολλά δικαστήρια. Ορισμένα στεγάζονται σε διαμερίσματα πολυκατοικιών ή σε κτίρια ιδιωτών που προορίζονται για κατοικία, άλλα στεγάζονται σε δημόσια κτίρια που δεν διαθέτουν τις κατάλληλες υποδομές, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις παραχωρούνται ανεπαρκείς χώροι σε δικαστικά μέγαρα, στα οποία έχουν τις εγκαταστάσεις τους τόσο τα πολιτικά δικαστήρια και οι εισαγγελίες όσο και τα διοικητικά δικαστήρια.

4. Εκπαίδευση και Δικαστήρια

Στο άρθρο 88 παράγραφος 3 του Συντάγματος προβλέπεται η εκπαίδευση των δικαστικών λειτουργών πριν από την έναρξη άσκησης των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων καθώς και περίοδος δοκιμαστικής υπηρεσίας πριν να κριθούν για τη συνέχιση της σταδιοδρομίας τους υπό το καθεστώς της ισοβιότητας. Αυτή η ρύθμιση δηλαδή καταλαμβάνει την περίοδο που αρχίζει αμέσως μετά την επιτυχή έκβαση της εξεταστικής διαδικασίας στο σχετικό διαγωνισμό και φθάνει έως την κρίση του δικαστικού συμβουλίου, μετά το τέλος της δοκιμαστικής υπηρεσίας, για την ένταξη του δόκιμου δικαστή στο καθεστώς της ισοβιότητας. Διατάξεις ανάλογες με αυτές του άρθρου 88 παράγραφος 3 του Συντάγματος, δεν έχουν καταστρωθεί για άλλες κατηγορίες δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων, η επιλογή δε

αυτή δεν είναι ασφαλώς τυχαία. Οφείλεται, προφανώς, στη σημασία που αποδίδει ο συνταγματικός νομοθέτης στην προετοιμασία των μελλοντικών δικαστών για την άσκηση του δικαιοδοτικού έργου και ως εκ τούτου δεν αρκείται στο γεγονός της επιτυχούς εξέτασής τους, αλλά επιτάσσει να ασκούνται και μάλιστα σε δύο στάδια πριν αναλάβουν καθήκοντα τακτικού δικαστή. Αυτή η περίοδος της προπαρασκευής σημαίνει ότι το Σύνταγμα επιτάσσει όπως η απονομή της δικαιοσύνης ανατίθεται σε πρόσωπα τα οποία έχουν αξιολογηθεί όχι μόνον για την επιστημονική τους κατάρτιση από τις αρμόδιες προς τούτο εξεταστικές επιτροπές των διαγωνισμών, αλλά έχουν περάσει και από στάδιο επαγγελματικής κατάρτισης καθώς και από στάδιο δοκιμαστικής δικαστικής υπηρεσίας.

Σκοπός της δικαστικής εκπαίδευσης, προεισαγωγικής καθώς και της συνεχιζόμενης που αφορά τους ήδη υπηρετούντες δικαστικούς λειτουργούς, είναι η δημιουργία σύγχρονων δικαστών που είναι σε θέση να ανταποκριθούν στην αποστολή τους με αίσθημα ευθύνης. Το μοντέλο του δικαστή του 21ου αιώνα περιλαμβάνει κλασικές αξίες αλλά και σύγχρονα στοιχεία που επιβάλλουν οι συνθήκες της εποχής. Για την επίτευξη του μείζονος αυτού σκοπού τέσσερις είναι οι μείζονες στόχοι της δικαστικής εκπαίδευσης:

α) Η καλλιέργεια δημοκρατικού ήθους, που σημαίνει ότι ο δικαστής είναι ένας πολίτης με βαθιά πίστη στις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, στα δικαιώματα και τις ελευθερίες, στο κράτος δικαίου, στην αξία του ανθρώπου καθώς και στο βασικό συστατικό στοιχείο της δημοκρατίας που είναι ο πλουραλισμός των ιδεών, των απόψεων, των ιδεολογιών και ο σεβασμός στη διαφορετικότητα. Δίπλα στο δημοκρατικό ήθος ίσταται το δικαστικό ήθος, που σημαίνει δικαστής αμερόληπτος, αντικειμενικός, μακριά από εξαρτήσεις, οικονομικές, πολιτικές ή άλλες, δικαστής που εμφορείται από πνεύμα ανεξαρτησίας και ελευθερίας στη συνείδηση και τη σκέψη του, έχει σθένος στην υποστήριξη των απόψεών του και εκδίδει τις αποφάσεις του σε επίκαιρο χρόνο, σεβόμενος έτσι το θεμελιώδες δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας του πολίτη αλλά και το δημόσιο συμφέρον που επιβάλλει επίλυση των διαφορών στον προσήκοντα χρόνο.

β) Η διαμόρφωση προγράμματος σπουδών της εισαγωγικής εκπαίδευσης, κατά τρόπο που να συμβαδίζει με τον επαγγελματικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης. Τούτο σημαίνει καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, μετάδοση των τεχνικών επεξεργασίας των υποθέσεων, ορθή διατύπωση του δικανικού συλλογισμού στον προφορικό και γραπτό λόγο και εμπεριστατωμένη αιτιολόγηση των αποφάσεων, με τις αναγκαίες αναφορές στη θεωρία και το δόγμα της νομικής επιστήμης.

γ) Η εξοικείωση του δικαστή με την ευρωπαϊκή νομοθεσία και νομολογία. Ο έλληνας δικαστής πρέπει οπωσδήποτε να συνειδητοποιήσει ότι είναι δικαστής του Ενωσιακού δικαίου, της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του

Ανθρώπου και των άλλων διεθνών συμβάσεων που έχουν κυρωθεί με νόμο και αποτελούν εσωτερικό δίκαιο. Ως εκ τούτου, τα ευρωπαϊκά και διεθνή νομικά κείμενα καθώς και η νομολογία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής εργασίας του έλληνα δικαστή και η σχολή, τόσο στην προεισαγωγική όσο και στη συνεχιζόμενη κατάρτιση, πρέπει να δίνει ιδιαίτερο βάρος στην κριτική παρουσίασή τους μέσω μαθημάτων, σεμιναρίων και ημερίδων.

δ) Η μετάδοση αρχών του δικαστικού management που αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς σε όλη την Ευρώπη. Πρόκειται για αρχές αποτυπωμένες σε ευρωπαϊκά κείμενα που συμβάλλουν στον εξορθολογισμό διαχείρισης της εργασίας των δικαστών προς όφελος της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης, καθώς και στην οργάνωση της διοίκησης των δικαστηρίων κατά τρόπο που εγγυάται την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία των δικαστηρίων.

Η δικαστική εκπαίδευση οφείλει, απέναντι στην πολιτεία και την κοινωνία αλλά και σε κάθε πολίτη χωριστά, να μην περιορίζεται στην μετάδοση νομικών γνώσεων και πληροφοριών αλλά να καλλιεργεί ευγενή ιδανικά, ιδέες, σκέψεις και απόψεις για τον άνθρωπο και τον κόσμο, να προσεγγίζει τις κοινωνικές επιστήμες που συνάπτονται με την άσκηση του λειτουργήματος και να ανοίγει διαύλους επικοινωνίας με τους ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών. Οι δικαστές στο σύγχρονο κόσμο με τα σύνθετα προβλήματα που καλούνται να επιλύσουν πρέπει να είναι προσωπικότητες με ήθος, πνευματική ποιότητα, κοινωνική εμπειρία, νομική συγκρότηση και διάθεση προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο με το έργο τους.

5. Διαμεσολάβηση και Ταχύτερη Απονομή της Δικαιοσύνης

Είναι γνωστό σε όλους πως το μέγα πρόβλημα που αντιμετωπίζει η ελληνική δικαιοσύνη είναι η καθυστέρηση στην απονομή της, γεγονός που έχει προκαλέσει πληθώρα καταδικών της χώρας μας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για παραβίαση του ευλόγου χρόνου απονομής της δικαιοσύνης, τόσο της πολιτικής-ποινικής, όσο και της διοικητικής.

Μια πρώτη αντιμετώπιση του ζητήματος, ενστικτώδης, θα μπορούσε να πει κανείς, είναι η αύξηση του αριθμού των δικαστών αλλά και των δικαστικών υπαλλήλων. Ωστόσο, παρά τις αυξήσεις των οργανικών θέσεων των τελευταίων ετών, παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με τους στατιστικούς πίνακες που περιέχονται στην πρόσφατη έκθεση της CEPEJ, που δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2018, ο αριθμός των δικαστών έχει συνολικά αυξηθεί κατά 25% την περίοδο 2014–2016 (πίνακας 3.9), το πρόβλημα είναι πάντοτε υπαρκτό, ακόμα και αν σε επιμέρους τομείς οι χρόνοι απονομής έχουν βελτιωθεί. Η αύξηση, όμως, του αριθμού των δικαστών δεν

μπορεί να αποτελεί την μοναδική λύση του προβλήματος και δεν είναι δυνατόν να συνεχίζεται ασταμάτητα. Πρέπει να αναζητηθούν και άλλες λύσεις. Μια από αυτές είναι η επίλυση της διαφοράς εκτός δικαστικού συστήματος, έτσι ώστε να αποφευχθεί η επιβάρυνσή του.

Τέτοια είναι η επίλυση των διαφορών μέσω της διαδικασίας διαμεσολάβησης. Ο θεσμός αυτός εμφανίστηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και από εκεί άρχισε να διαδίδεται, κυρίως στις χώρες του αγγλοσαξωνικού δικαίου. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο σημαντική είναι η οδηγία 2008/52/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για ορισμένα θέματα διαμεσολάβησης σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ενώ ο έλληνας νομοθέτης εισήγαγε τον θεσμό αυτόν στο δίκαιό μας με τον Ν. 3898/2010, ενώ πλέον ισχύει ο Ν. 4512/2018. Τα νομοθετήματα αυτά αφορούν τις αστικές υποθέσεις, ενώ είναι αντικείμενο μελέτης αν και σε ποια έκταση η διαμεσολάβηση μπορεί να εφαρμοστεί στις διοικητικές διαφορές. Δεν λείπουν τα παραδείγματα ευρωπαϊκών χωρών που επιχειρούν να εισαγάγουν τον θεσμό αυτό και στις διαφορές που διέπονται από το δημόσιο δίκαιο, όπου σκόπιμο θα ήταν, κατ' αρχήν, να βελτιωθούν οι υφιστάμενες διοικητικές διαδικασίες, ενδικοφανείς ή μη. Εξάλλου, πρόσφατα (Ιούνιος 2018) η CEPEJ έδωσε στη δημοσιότητα την εργαλειοθήκη για την ανάπτυξη της διαμεσολάβησης (Mediation Development Toolkit).

Ως διαμεσολάβηση νοείται μια οργανωμένη διαδικασία στην οποία τα μέρη επιχειρούν να επιλύσουν με κοινή συμφωνία μια μεταξύ τους διαφορά, με τη βοήθεια ενός τρίτου, του διαμεσολαβητή, που είναι ουδέτερος και αμερόληπτος. Τα πλεονεκτήματα αυτής της διαδικασίας για τους διαδίκους είναι πολλά:

α) Η διαφορά επιλύεται ταχύτερα από το αν η υπόθεση αγόταν σε δικαστική κρίση, ενώ λόγω του συμφιλιωτικού χαρακτήρα της αποφεύγεται η διαιώνισή της, σε αντίθεση με τη δικαστική διαμάχη που δεν βοηθάει πάντοτε προς την κατεύθυνση αυτή.

β) Η διαδικασία είναι φθηνότερη από την δικαστική.

γ) Η διαδικασία αποβλέπει στην καλύτερη δυνατή λύση και στην ικανοποίηση των μερών χωρίς, κατ' ανάγκην, πιστή εφαρμογή του νόμου.

δ) Τα μέρη μπορούν να αποχωρήσουν ανά πάσα στιγμή και, εν πάση περιπτώσει, δεν υποχρεούνται να καταλήξουν σε λύση.

ε) Το πρακτικό διαμεσολάβησης συνιστά τίτλο εκτελεστό, γεγονός που καθιστά πραγματικά αποτελεσματική τη διαδικασία.

στ) Η όλη διαδικασία είναι απόρρητη.

Για την πληρέστερη κατανόηση του θεσμού αυτού, αξίζει να αναφερθεί το ακόλουθο χαρακτηριστικό παράδειγμα διαμεσολάβησης:[1] Το έτος 1990 κατέπλευσε στο λιμάνι του Λονδίνου, προερχόμενο από το Ισραήλ, ένα πλοίο φορτωμένο με πορτοκάλια. Δύο εταιρείες εμφανίστηκαν και, εφοδιασμένες με τα σχετικά έγγραφα, διεκδίκησαν το φορτίο των πορτοκαλιών. Προσέφυγαν στα δικαστήρια για να επιλύσουν τη διαφορά τους, αλλά πολύ σύντομα ήρθαν αντιμέτωπες με δύο σημαντικά προβλήματα. Τα πορτοκάλια άρχισαν να σαπίζουν, κατέβαλαν δε και υψηλές σταλίες για την παραμονή του πλοίου στο λιμάνι. Οι εταιρείες προσέφυγαν στις υπηρεσίες διαμεσολαβητή, ο οποίος ρώτησε την κάθε μια για ποιο σκοπό ήθελε το φορτίο των πορτοκαλιών. Η μία ήθελε τα πορτοκάλια για να φτιάξει μαρμελάδα από τη φλούδα και η άλλη ήθελε τον χυμό τους. Αμέσως βρέθηκε λύση, χωρίς να δαπανηθεί πολύτιμος χρόνος στην αναζήτηση του πραγματικού κυρίου του φορτίου. Και τα δύο μέρη ικανοποιήθηκαν απολύτως, χωρίς καθυστερήσεις. Επιτεύχθηκαν οι στόχοι της διαμεσολάβησης: ταχύτητα στην επίλυση της διαφοράς, ικανοποίηση και των δύο διαδίκων, αποφυγή επιβάρυνσης του δικαστικού συστήματος.

Δυστυχώς στην Ελλάδα όλες οι προσπάθειες του νομοθέτη να εισαγάγει μηχανισμούς εξωδικαστικής επίλυσης των διαφορών, απέτυχαν. Ούτε η συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς (που εισήχθη με τον Ν. 2298/1995), ούτε ο θεσμός της δικαστικής μεσολάβησης (Ν. 4055/2012) είχαν ιδιαίτερη επιτυχία. Τα μέχρι στιγμής τουλάχιστον αποτελέσματα των διατάξεων για την διαμεσολάβηση δεν είναι ενθαρρυντικά. Οι λόγοι αυτής της κακής απόδοσης θεσμών που θα μπορούσαν πραγματικά να συνεισφέρουν στην αποφόρτιση των δικαστηρίων πρέπει να αναζητηθούν στην έλλειψη της νοοτροπίας συνδιαλλαγής που είναι διάχυτη στην ελληνική κοινωνία, σε συνδυασμό με την στάση των δικηγόρων που δεν ωθούν, στην πλειοψηφία τους, τους διαδίκους στην επιλογή παρόμοιων λύσεων, αλλά τους κατευθύνουν μάλλον προς την χρονοβόρα δικαστική επίλυση των διαφορών, στάση που σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στον μεγάλο αριθμό τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι προσπάθειες του νομοθέτη να εισαγάγει και στην ποινική διαδικασία, που έχει ιδιαίτερες απαιτήσεις και διέπεται από ιδιαίτερες αρχές που απαντώνται όχι μόνο στο Σύνταγμα αλλά και σε διεθνή κείμενα όπως η ΕΣΔΑ, θεσμούς συνδιαλλαγής με στόχο, και εδώ, την ελάφρυνση του δικαστηριακού φόρτου. Τέτοια παραδείγματα παρέχει ο Ν. 3500/2006 περί ενδοοικογενειακής βίας, το άρθρο 308Β του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, διάταξη με την οποία επιδιώκεται η επίλυση ποινικών διαφορών με αμιγώς οικονομική διάσταση, ο Ν. 4312/2014 με τον οποίο προβλέπεται ο θεσμός της «ποινικής συνδιαλλαγής» σε περιπτώσεις περιουσιακών εγκλημάτων που στρέφονται κατά του ελληνικού δημοσίου. Οι διατάξεις αυτές, παρά την κριτική που μπορεί να ασκηθεί σε επιμέρους σημεία τους, βρίσκονται προς στην ορθή κατεύθυνση, αποτελεί δε υποχρέωση, αφενός των εφαρμοστών να αναζητήσουν την ορθή

1. Μνημονεύεται από την Βασιλική Σκορδάκη, (2012), στον πρόλογο του βιβλίου της: *«Η διαμεσολάβηση μέσα από τον νόμο 3898/2010»*, Αθήνα.

και, σύμφωνα με τις βασικές αρχές που διέπουν την ποινική διαδικασία, ερμηνεία του και, αφετέρου του νομοθέτη να παρέμβει όπου απαιτείται προς τον σκοπό της βελτίωσής τους αλλά και επεκτάσεώς τους και σε άλλου τύπου παραβατικές συμπεριφορές.

6. Δικαστικοί Υπάλληλοι

Ο συνταγματικός νομοθέτης (άρθρο 92) αντιμετωπίζει τους υπαλλήλους της γραμματείας όλων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών ως ιδιαίτερη κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων, δεδομένου ότι, λόγω της αποστολής τους ως βοηθητικών οργάνων της δικαιοσύνης, περιβάλλονται, επιπλέον, με ειδικές εγγυήσεις ως προς την υπηρεσιακή τους κατάσταση. Απολαμβάνουν και αυτοί μονιμότητα και στο υπηρεσιακό και πειθαρχικό τους καθεστώς, που ρυθμίζεται από ειδικό νόμο (τον ισχύοντα Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων του 2000), εμπλέκεται πάντοτε δικαστικό συμβούλιο που συγκροτείται κατά πλειοψηφία από δικαστικούς λειτουργούς.

Οι επιπλέον αυτές εγγυήσεις θα έπρεπε να συνοδεύονται από τον νομοθέτη και με την πρόβλεψη αυξημένων τυπικών και ουσιαστικών προσόντων, τόσο κατά την είσοδο όσο και κατά την περαιτέρω υπηρεσιακή εξέλιξη της συγκεκριμένης κατηγορίας υπαλλήλων, ώστε να εξυπηρετείται πράγματι με τον καλύτερο τρόπο η πιο πάνω αποστολή τους, να συνδράμουν δηλαδή ουσιαστικά στην ορθή διαχείριση και επίκαιρη περαίωση της δικαστικής ύλης και να δικαιολογείται έτσι η ειδική μεταχείρισή τους. Άλλωστε σε 16 χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης, απασχολείται ήδη εξειδικευμένο προσωπικό (Rechtspfleger), στο οποίο μπορούν να ανατεθούν ακόμη και δικαστικές αρμοδιότητες επί υποθέσεων ήσσονος βαρύτητας, ακολουθώντας τη σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (86) 12, σχετικά με μέτρα πρόληψης και μείωσης του υπερβολικού φόρτου των δικαστηρίων, ενώ στις περισσότερες χώρες σημαντική συμβολή στο έργο του δικαστή παρέχεται από την απασχόληση των λεγόμενων «βοηθών δικαιοσύνης».

Στη χώρα μας, ωστόσο, η προσέγγιση αυτή δεν επιβεβαιώνεται στην πράξη. Ειδικότερα, ο νομοθέτης ήδη από το 1976 κατήργησε, σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε για τους λοιπούς δημοσίους υπαλλήλους, τη διάκριση των οργανικών θέσεων των δικαστικών υπαλλήλων κατά κατηγορίες τυπικών προσόντων, δηλαδή τον χαρακτηρισμό τους ως πανεπιστημιακής, και μάλιστα συγκεκριμένων σχολών που το αντικείμενό τους ήταν συναφές με τα καθήκοντα που θα ασκούσαν, μέσης και υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αναβαθμίζοντας μάλιστα μη πτυχιούχους υπαλλήλους σε υπαλλήλους κατηγορίας πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, με τη χρήση ως μοναδικού κριτηρίου του χρόνου διορισμού τους (έως τα τέλη του 1980). Παρά δε τις διαφορετικές προβλέψεις του ισχύοντος πλέον Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων ως προς την κατάταξη των οργανικών θέσεων σε κατηγορίες

με βάση τους τίτλους σπουδών, τέτοια κατάταξη δεν προκύπτει να έχει γίνει στις θέσεις του κλάδου γραμματέων, οι οποίες εμφανίζονται, κατά κανόνα, «οργανικά ενιαίες», γεγονός που επιτρέπει την πλήρωσή τους με μεταθέσεις ή μετατάξεις υπαλλήλων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Περαιτέρω, παρά την πρόβλεψη του νομοθέτη ότι η κατανομή των οργανικών θέσεων των δικαστικών λειτουργών και των δικαστικών υπαλλήλων της γραμματείας στα δικαστήρια και στις εισαγγελίες γίνεται, ανά διετία, ανάλογα με τον αριθμό των υποθέσεων και τη δικαστηριακή τους κίνηση, η τελευταία κατανομή των οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων έγινε το 2004, παρότι κατά το διάστημα που μεσολάβησε υπήρξε σημαντική αύξηση των οργανικών θέσεων των δικαστικών λειτουργών, χωρίς μάλιστα να τηρηθούν τα κοινά, κατά τον νόμο, με τους υπαλλήλους κριτήρια για την κατανομή τους στα επί μέρους δικαστήρια και υπηρεσίες, με αποτέλεσμα σταδιακά να προκληθούν σημαντικές διαφοροποιήσεις στη μεταξύ τους αναλογία, επήλθαν δε μεγάλες αλλαγές στο φόρτο εργασίας του κάθε δικαστηρίου και υπηρεσίας. Σημειωτέον ότι πολλές οργανικές θέσεις δικαστικών υπαλλήλων παραμένουν κενές, ενώ η αναλογία των θέσεων με εκείνες των δικαστικών λειτουργών (1:1), υπολείπεται αισθητά του μέσου όρου των κρατών-μελών της ΕΕ (3,5:1). Επιπροσθέτως, η εισαγωγή και στη δικαιοσύνη των νέων τεχνολογιών της πληροφορικής, ανέδειξε και θα αναδείξει εντονότερα στο άμεσο μέλλον την ανάγκη για προσωπικό άλλων κλάδων και ειδικοτήτων (στατιστικής, πληροφορικής κ.λπ.), ταυτόχρονα όμως και το πλεόνασμα που θα προκύψει για ορισμένο προσωπικό που ανήκει στους παραδοσιακούς κλάδους, κυρίως των δακτυλογράφων αλλά και των επιμελητών δικαστηρίων. Μία γενναία μετατροπή οργανικών θέσεων από τους πιο πάνω κλάδους σε θέσεις κλάδων πλέον χρήσιμων σήμερα, συνοδευόμενη και από μία ήπια ανακατανομή των θέσεων από δικαστήριο σε δικαστήριο, έγινε μόλις το έτος 2017. Μετά δε από σχετικούς διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ, ολοκληρώθηκε η διαδικασία κάλυψης αρκετών θέσεων (των κλάδων των γραμματέων και της πληροφορικής) σε όλα τα δικαστήρια και δικαστικές υπηρεσίες της χώρας, ενώ αρκετές θέσεις (2.135 και 571 αντιστοίχως) καλύφθηκαν με προκηρύξεις του 2016 που αφορούσαν κυρίως θέσεις του κλάδου γραμματέων, καθώς και θέσεις δακτυλογράφων, από τους επιτυχόντες του διαγωνισμού του 1998. Εξάλλου, ένας αριθμός υπαλλήλων προήλθε από το θεσμό της κινητικότητας, με βάση τους μνημονιακούς νόμους (Ν. 4093/2012, Ν. 4172/2013), συνδεόμενος με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, μετά σύμφωνη γνώμη του αρμόδιου κατά το άρθρο 92 του Συντάγματος υπηρεσιακού συμβουλίου.

Όσον αφορά τα τυπικά προσόντα διορισμού, ο νομοθέτης αναφέρεται γενικώς σε «πτυχίο ή δίπλωμα τμήματος ή σχολής ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος», προβλέποντας και ότι με προεδρικό διάταγμα καθορίζονται οι ειδικότεροι τίτλοι σπουδών που απαιτούνται για κάθε κλάδο και ειδικότητα, ορίζονται τυχόν πρόσθετα ειδικά προσόντα, ο τρόπος με τον

οποίο αποδεικνύεται η συνδρομή τους και τα καθήκοντα κάθε κλάδου της ίδιας ή διαφορετικής κατηγορίας και ρυθμίζεται κάθε σχετικό θέμα. Τέτοιο διάταγμα, όμως, που θα συμπορευόταν με τη σύγχρονη διεθνώς τάση εξειδίκευσης στα δικαστικά συστήματα, δεν έχει μέχρι σήμερα εκδοθεί, με αποτέλεσμα, σε σύνολο 1.024 οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια και τη Γενική Επιτροπεία στα δικαστήρια αυτά, να υπηρετούν μόλις 56 υπάλληλοι κάτοχοι πτυχίου νομικής σχολής.

Το θέμα της ανεπάρκειας και του ανειδίκευτου του διοικητικού προσωπικού στα δικαστήρια, επισημαίνεται με έμφαση στις εκθέσεις αξιολόγησης που συντάσσουν για τη χώρα μας όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, υποδεικνύοντας το ρόλο και τα καθήκοντα που θα μπορούσαν να αναλάβουν υπάλληλοι με κατάλληλες νομικές γνώσεις, προκειμένου να ανακουφιστεί το έργο του δικαστή. Με δεδομένο ότι στη χώρα μας αδυνατούμε να απορροφήσουμε κατά προτεραιότητα πτυχιούχους νομικών σχολών στις δικαστικές μας υπηρεσίες, καλείται η νομοπαρασκευαστική επιτροπή για τη σύνταξη σχεδίου νέου Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, να προβεί στην αναμόρφωση των κλάδων του ισχύοντος Κώδικα, με την εισαγωγή ορισμένων νέων που θα προϋποθέτουν ειδικά τυπικά προσόντα και θα καλύψουν τις σύγχρονες ανάγκες των διοικητικών δικαστηρίων και της Γενικής Επιτροπείας (όπως ο κλάδος ΠΕ στατιστικής). Μεταξύ των κλάδων αυτών, προτείνεται και κλάδος υπαλλήλων («Κλάδος ΠΕ τεκμηρίωσης και επικουρίας δικαστικού έργου»), κατόχων τουλάχιστον πτυχίου νομικής σχολής, που θα επιλέγονται μέσω διαγωνιστικής διαδικασίας. Το προσωπικό αυτό δεν θα ασχολείται με τα τρέχοντα γραμματειακά καθήκοντα, αλλά θα συνδράμει κατά κυριολεξία το έργο τόσο των διευθυνόντων στα δικαστήρια και τις δικαστικές υπηρεσίες, όσο και των ιδίων των εισηγητών-δικαστών.

Συναφώς, σημαντικότατη παρέμβαση θα πρέπει να γίνει αναφορικά με την επιμόρφωση των δικαστικών υπαλλήλων, οι οποίοι σήμερα προβλέπεται ότι μπορούν να επιμορφωθούν μόνο για τον τομέα της πληροφορικής, παρά το δικαίωμα διαρκούς επιμόρφωσης που αναγνωρίζει υπέρ αυτών και την αντίστοιχη υποχρέωση μέριμνας της υπηρεσίας ο Κώδικας Δικαστικών Υπαλλήλων, παραπέμποντας, ωστόσο, περαιτέρω, ως προς το περιεχόμενο των σχετικών προγραμμάτων, στην έκδοση προεδρικού διατάγματος.

Τέλος, στο σημαντικό ζήτημα της πλήρωσης των θέσεων ευθύνης και μάλιστα επιπέδου διεύθυνσης, παρατηρείται το φαινόμενο της εν τοις πράγμασι (από το 2011 και μετά ενόψει των βαθμολογικών επανακατατάξεων του 2011 και 2016) «μόνιμης» αναπλήρωσης, με αποφάσεις των προέδρων τριμελών συμβουλίων διεύθυνσης ή διευθυνόντων τα δικαστήρια, εισαγγελίες κ.λπ., οι οποίοι μπορεί να ορίζουν ως αναπληρωτή έναν, κατά την επιλογή τους, από τους προϊσταμένους των αμέσως

υποκείμενων οργανικών μονάδων, παρότι τούτο τελεί σε πλήρη αντίθεση με τα οριζόμενα στον Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων. Αυτός προβλέπει πως, αν το κώλυμα ή η απουσία διαρκεί για διάστημα μεγαλύτερο των έξι μηνών, το οικείο δικαστικό (υπηρεσιακό) συμβούλιο ορίζει αναπληρωτή προϊστάμενο για όσο χρόνο διαρκεί το κώλυμα ή η απουσία.

Εισαγωγή: Το Σύνταγμα, η Δικαιοσύνη και ο Δικαστής

Κατερίνα Ν. Σακελλαροπούλου

«Ο Σωκράτης συμβούλευε τους δικαστές να ακούν ευγενικά, να απαντούν με σοφία, να αναλύουν με νηφαλιότητα και να αποφασίζουν με αμεροληψία. Αυτές οι δικαστικές αρετές αποτελούν επιμέρους όψεις του καθήκοντος επιμέλειας. Ακόμα και αν οφείλουμε να προσθέσουμε στη λίστα του Σωκράτη την αρετή της ταχύτητας, πρέπει να σημειώσουμε ότι η επιμέλεια δεν είναι κατά βάση ζήτημα ταχύτητας. Εν ευρεία εννοία, η επιμέλεια συνίσταται στην εκτέλεση των δικαστικών καθηκόντων με επαγγελματική επάρκεια, με την αναγκαία φροντίδα και προσοχή, καθώς και σε εύλογο χρόνο».

Απόσπασμα από τις Αρχές Δικαστικής Δεοντολογίας, που έχει εκπονήσει το καναδικό Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο. Στα λόγια του Σωκράτη, όπως αυτά μεταφέρονται, θα μπορούσαμε να δούμε τις απαρχές της δικαστικής δεοντολογίας.

1. Το Σύνταγμα της Ελλάδας στο κεφάλαιο περί δικαστικής εξουσίας προβλέπει ότι: «1. Η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, που απολαμβάνουν λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία. 2. Οι δικαστές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπόκεινται μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους και σε καμία περίπτωση δεν υποχρεούνται να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος (...)» (άρθρο 87), και ότι: «1. Απαγορεύεται στους δικαστικούς λειτουργούς να παρέχουν κάθε άλλη μισθωτή υπηρεσία καθώς και να ασκούν οποιοδήποτε επάγγελμα. (...) 4. Απαγορεύεται στους δικαστικούς λειτουργούς η συμμετοχή στην Κυβέρνηση. 5. Επιτρέπεται η συγκρότηση ένωσης δικαστικών λειτουργών, όπως νόμος ορίζει» (άρθρο 89). Επίσης, στο άρθρο 23 παρ. 2 ορίζεται ότι «(...) Απαγορεύεται η απεργία με οποιαδήποτε μορφή στους δικαστικούς λειτουργούς (...)» και στο άρθρο 29 παρ. 3 ότι: «(...) Απαγορεύονται απολύτως οι οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος στους δικαστικούς λειτουργούς (...)».

2. Είναι κοινός τόπος στην εποχή μας ότι συστατικό στοιχείο μιας δημοκρατίας δυτικού τύπου είναι το κράτος δικαίου, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου αποτελεί η ύπαρξη ανεξάρτητης και αποτελεσματικής δικαιοσύνης που αποτελεί όψη της κρατικής εξουσίας. Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) είναι πλούσια

ως προς το περιεχόμενο του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) για το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπου σημαντικότατη θέση κατέχει και η απονομή της δικαιοσύνης σε εύλογο χρόνο. Δυστυχώς, στο ζήτημα αυτό η χώρα μας παρουσιάζει, κατά το ΕΔΔΑ, στρέβλωση συστημικού χαρακτήρα, τόσο στη διοικητική δικαιοσύνη όσο και στην πολιτική και ποινική. Σε ενωσιακό επίπεδο, από το 2013, Επιτροπή ανέλαβε το έργο της σύνταξης ετησίως του λεγόμενου «*Πίνακα Αποτελεσμάτων της Δικαιοσύνης*» (Justice Scoreboard) με στόχο την προώθηση της ποιότητας, της ανεξαρτησίας και της αποτελεσματικότητας των συστημάτων δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Στην παρουσίαση του Πίνακα Αποτελεσμάτων για το 2014, που έγινε τον Μάρτιο του 2014, η τότε Επίτροπος Δικαιοσύνης Viviane Reding, συνδέοντας με άμεσο τρόπο την ταχύτητα στην απονομή της δικαιοσύνης με την οικονομία, δήλωσε ότι: «*Η καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης ισοδυναμεί με άρνηση απονομής δικαιοσύνης. Ο πίνακας αποτελεσμάτων σχετικά με την ευρωπαϊκή δικαιοσύνη είναι βασικό εργαλείο της οικονομικής στρατηγικής της ΕΕ, καθώς συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη λειτουργία της δικαιοσύνης για τους πολίτες και τις επιχειρήσεις*».

3. Το πρόβλημα της καθυστέρησης στην απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης προσπάθησε να ανιχνεύσει η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) σε Συμβούλιο (πρακτικό 17/2011), όπου επισημαίνονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: «*Είναι γεγονός ότι η δικαιοσύνη στην Ελλάδα απονέμεται με ιδιαίτερα βραδείς ρυθμούς και ότι η βραδύτητα αυτή παρατηρείται και στη διοικητική δικαιοσύνη, τόσο στο Συμβούλιο της Επικρατείας, όσο και στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Είναι, εξάλλου, προφανές ότι η καθυστερημένη απονομή της δικαιοσύνης, εκτός από τις σοβαρές κοινωνικές, οικονομικές και δημοσιονομικές επιπτώσεις που συνεπάγεται για τους πολίτες και το Κράτος, αποτελεί και σημαντικό πλήγμα στο Κράτος Δικαίου. Το πρόβλημα της καθυστέρησης στην επίλυση των διοικητικών διαφορών σε όλα τα επίπεδα οφείλεται σε πολλαπλές αιτίες και, ως εκ τούτου, για την αντιμετώπισή του πρέπει να ερευνηθούν και να αντιμετωπιστούν συνολικά όλοι οι παράγοντες που έχουν οδηγήσει στη σημερινή κατάσταση, η οποία συγκροτεί πλέον πρόβλημα με δομικό χαρακτήρα. Βασική αιτία συνιστά ο υπερβολικά μεγάλος αριθμός ένδικων βοηθημάτων και ένδικων μέσων σε σχέση με τις δυνατότητες των δικαστηρίων. Ακόμη και αν όλοι οι δικαστές υπερέβαιναν τις δυνατότητές τους, δεν θα ήταν δυνατόν να επιτευχθούν οι επιθυμητοί χρόνοι διεκπεραίωσης των δικών. Πρέπει μάλιστα να σημειωθεί ότι η υπερφόρτωση των πινακίων των δικαστηρίων οφείλεται σε σημαντικό βαθμό σε ένδικα μέσα, τα οποία ασκούν το Δημόσιο και νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου. Η αναντιστοιχία που παρατηρείται μεταξύ εισαγόμενων και διεκπεραιούμενων υποθέσεων επιτείνεται από σειρά αιτίων που μπορούν να καταταγούν σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν παράγοντες που συμβάλλουν στην αύξηση των δικών, όπως είναι οι ατέλειες της νομοθεσίας, οι οποίες δεν συνίστανται μόνο σε ασάφεια και αντιφατικότητα των διατάξεων, αλλά οφείλονται και στις συχνές νομοθετικές μεταβολές που παρατηρούνται,*

ιδίως στον τομέα του δημόσιου δικαίου. Επίσης, η έλλειψη κωδικοποιήσεων σε πολλούς τομείς του δημοσίου δικαίου επιτείνει την ανασφάλεια του δικαίου και αποτελεί βασική αιτία δημιουργίας διαφορών. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν η κακή λειτουργία της Διοίκησης, η οποία αποτελεί μηχανή παραγωγής διαφορών, καθώς και η ευχέρεια που παρέχεται από τη νομοθεσία, αλλά και από την επιεική τακτική των δικαστηρίων, να ασκούνται προδήλως αβάσιμα ένδικα βοηθήματα και μέσα και να παρατείνεται αδικαιολογήτως με ενέργειες των διαδίκων η εκκρεμοδικία, χωρίς συνέπειες για τους στρεψόδικους και κακόπιστους διαδίκους που θα απεθάρρυναν την προπετή προσφυγή στα δικαστήρια. Δεύτερη κατηγορία αιτίων καθυστέρησης συγκροτούν οι αδυναμίες στην οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων. Σοβαρές δυσλειτουργίες δημιουργούνται λόγω της ανορθολογικής χωροταξικής κατανομής των διοικητικών εφετείων και ιδίως των διοικητικών πρωτοδικείων, και από τις ελλείψεις σε υποδομές και σε προσωπικό της γραμματείας. Ο αριθμός των δικαστών είναι τριπλάσιος περίπου από τον αριθμό των δικαστικών υπαλλήλων, η αναλογία δε αυτή, η οποία είναι ακριβώς αντίστροφη από τα ισχύοντα στις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες, καταδεικνύει τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν οι δικαστικοί λειτουργοί στην απρόσκοπτη εκτέλεση του δικαιοδοτικού τους έργου. Το φαινόμενο αυτό, που επιτείνεται με τα γενικά νομοθετικά μέτρα, τα οποία έχουν ληφθεί προσφάτως για τη δημόσια διοίκηση, αλλά καταλαμβάνουν και τις γραμματείες των δικαστηρίων, παρατηρείται και στο Συμβούλιο της Επικρατείας, με αποτέλεσμα οι δικαστικοί λειτουργοί να εκτελούν σε μεγάλο βαθμό εργασίες γραμματείας». Οι ίδιες περίπου σκέψεις επαναλήφθηκαν από την Ολομέλεια σε Συμβούλιο με το πρακτικό 2/2012.

4. Η αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης εξασφαλίζεται τόσο εκ μέρους του κράτους όσο και εκ μέρους των δικαστών. Εκ μέρους του κράτους, με την οργάνωση της δικαιοσύνης, την εξασφάλιση υλικοτεχνικών υποδομών, τον σεβασμό της δικαστικής ανεξαρτησίας και την συμμόρφωση με τις δικαστικές αποφάσεις. Εκ μέρους των δικαστών, με την αυστηρή τήρηση της δικαστικής δεοντολογίας, τη λογοδοσία, την πειθαρχική ευθύνη, το σεβασμό στη δικαστική παράδοση και τη διατήρηση της θεσμικής μνήμης.

5. Ο δικαστής ασκεί εξουσία από το Σύνταγμα, αλλά παράλληλα είναι το μόνο θεσμοθετημένο όργανο που λειτουργεί ως εγγυητής των ελευθεριών του πολίτη, όταν αυτός αδικείται από συμπολίτη του, αλλά και από την ίδια την κρατική εξουσία, σε οποιαδήποτε μορφή της. Αυτό που προέχει στο διφυή χαρακτήρα του δικαστικού λειτουργήματος είναι η εγγυητική, η προστατευτική έναντι του πολίτη λειτουργία του δικαστή. Στα σύγχρονα δημοκρατικά κράτη, θεμελιώδης αρχή του κράτους δικαίου είναι η απονομή της δικαιοσύνης από ανεξάρτητους και αμερόληπτους δικαστές[2]. Δικαιοσύνη με αδιαμφισβήτητη ακεραιότητα αποτελεί θεμελιώδη θεσμό που διασφαλίζει τη συμμόρφωση στη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Για το λόγο αυτό ομάδα ανώτατων δικαστών από όλο τον κόσμο συνέταξε το γνωστό κείμενο των Αρχών της Bangalore (2001-2002), όπου διακηρύσσονται οι ακόλουθες αρχές για τη δικαστική δεοντολογία:

2. Βλ. άρθρο 6 παράγραφο 1 της ΕΣΔΑ, άρθρα 47 και 52 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

α) Η δικαστική ανεξαρτησία σε προσωπικό και θεσμικό επίπεδο.

Ανεξαρτησία από οποιαδήποτε πίεση εξωτερική, παροτρύνσεις απειλές ή παρεμβάσεις άμεσες ή έμμεσες από οπουδήποτε και για οποιοδήποτε λόγο. Ανεξαρτησία απέναντι στην κοινωνία, στις άλλες εξουσίες και στους συναδέλφους του δικαστή, προκειμένου να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη του κοινού στη λειτουργία της δικαιοσύνης.

β) Η αμεροληψία του δικαστή, όχι μόνο στο περιεχόμενο της απόφασης, αλλά και στη διαδικασία.

γ) Η ακεραιότητα, με το δικαστή να μεριμνά ώστε η συμπεριφορά του να είναι άμεμπτη στα μάτια ενός λογικού παρατηρητή.

δ) Η ευπρέπεια κατά την άσκηση όλων των δραστηριοτήτων του δικαστή.

ε) Η ίση μεταχείριση των διαδίκων.

στ) Η ικανότητα και η επιμέλεια κατά την εκπλήρωση του δικαστικού λειτουργήματος.

6. Είχε προηγηθεί το κείμενο των βασικών αρχών για τη δικαστική ανεξαρτησία, που υιοθετήθηκαν στο Μιλάνο από τα Ηνωμένα Έθνη το 1985. Οι Αρχές της Bangalore έγιναν στη συνέχεια αποδεκτές από τα περισσότερα σύγχρονα κράτη δικαίου, στα οποία θεσπίστηκαν κώδικες δεοντολογίας. Ενδεικτικά:

- Κώδικας Δικαστικής Ηθικής του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (2005).

- Resolution on Judicial Ethics (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2008).

- Κώδικας Δεοντολογίας του ΔΕΕ (2009).

- Recueil des Obligations Déontologiques des Magistrats (Conseil Supérieur de la Magistrature, 2010).

- Charte de Déontologie des Membres de la Juridiction Administrative (Conseil d'Etat, 2011).

- Guide to Judicial Conduct (Judiciary of England and Wales, 2013).

- Code of Conduct for US Judges (1973, 2014).

- Principes de Déontologie Judiciaire (Conseil Canadien de la Magistrature).

7. Οι πιο πάνω αρχές για τη δεοντολογία των δικαστών συναντώνται σε όλα τα σύγχρονα κράτη δικαίου, όπου η δικαιοσύνη είναι το βασικό θεσμικό αντίβαρο στην κρατική λειτουργία, ανεξάρτητα από τους επί μέρους κανόνες και συστήματα οργάνωσης της δικαιοσύνης που διαφέρουν από χώρα σε χώρα (ενδεικτικά αναφέρονται ο τρόπος επιλογής της ηγεσίας της δικαιοσύνης, ο διάχυτος ή ο συγκεντρωτικός έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων, η λειτουργία συνταγματικού δικαστηρίου, το ενιαίο ή μη σύστημα δικαιοδοσίας των δικαστηρίων).

8. Ο Ν. 1756/1988 «*Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών*» (ΦΕΚ Α' 35) προβλέπει στο άρθρο 40 ως θεμελιώδη καθήκοντα του δικαστικού λειτουργού την πίστη και αφοσίωση στην πατρίδα και τη δημοκρατία και την υποχρέωση εχεμύθειας. Ορίζει δε ρητά (επαναλαμβάνοντας τη συνταγματική απαγόρευση) ότι στους δικαστικούς λειτουργούς απαγορεύεται η απεργία με οποιαδήποτε μορφή, οι κάθε είδους εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων, καθώς και η συμμετοχή σε οργανώσεις με κρυφούς σκοπούς. Από τις διατάξεις του άρθρου 91 του ίδιου Κώδικα που ρυθμίζουν θέματα πειθαρχικού δικαίου συνάγονται και αντίστοιχες υποχρεώσεις των δικαστικών λειτουργών. Ενδεικτικά, συνιστούν παράπτωμα: «*α) πράξεις που μαρτυρούν έλλειψη πίστης και αφοσίωσης προς την πατρίδα και το δημοκρατικό πολίτευμα της Χώρας, β) κάθε παράβαση διατάξεως που αναφέρεται στην απονομή της δικαιοσύνης, την εσωτερική οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων και την κατάστασή του ως δικαστικού λειτουργού, γ) η χρησιμοποίηση της ιδιότητάς του για επιδίωξη ιδιοτελών σκοπών, δ) η αναξιοπρεπής ή απρεπής εντός ή εκτός υπηρεσίας συμπεριφορά, ε) η αδικαιολόγητη καθυστέρηση στην εκτέλεση των καθηκόντων του. (...) στ) η παράβαση της υπηρεσιακής εχεμύθειας, ζ) η αποσιώπηση νόμιμου λόγου αποκλεισμού ή εξαίρεσης*». Στην παράγραφο 4 ορίζεται ότι δεν αποτελούν παραπτώματα: «*α) η άρνησή του να εφαρμόσει διατάξεις που τίθενται κατά κατάλυση του συντάγματος ή είναι αντίθετες σε αυτό, β) η έκφραση γνώμης δημόσια, εκτός αν γίνεται με προφανή σκοπό τη μείωση του κύρους της δικαιοσύνης ή υπέρ ή κατά ορισμένου κόμματος ή άλλης ορισμένης πολιτικής οργάνωσης, γ) η συμμετοχή και η ανάπτυξη δραστηριότητας στις αναγνωρισμένες ενώσεις δικαστών ή άλλα σωματεία και η έκφραση γνώμης και κριτικής άποψης που γίνεται στα πλαίσια της συμμετοχής σε ένωση δικαστικών λειτουργών*».

9. Στη χώρα μας δεν έχει θεσπιστεί, προς το παρόν, Κώδικας Δικαστικής Δεοντολογίας. Το Σύνταγμα, εκτός από τις δύο ρητές απαγορεύσεις που εκτέθηκαν ήδη, δεν περιλαμβάνει καμία άλλη απαγόρευση για τους δικαστές. Ο έλληνας δικαστής, λοιπόν, δεν υπόκειται σε δεσμεύσεις; Ασφαλώς και ναι. Ο δικαστής οφείλει να κινείται μέσα στο πλαίσιο που δημιουργεί το ισχυρό πλέγμα αόρατων διατάξεων που αποτελούν την αποκαλούμενη δικαστική δεοντολογία και ισχύουν σε όλα τα σύγχρονα κράτη δικαίου. Η δικαστική δεοντολογία είναι η ατμόσφαιρα που περιβάλλει κάθε δικαστή, ο δικαστής «*αναπνέει*» μέσα σ' αυτή κατά την

άσκηση των καθηκόντων του και, κυρίως, έξω από αυτά. Απευθύνεται στο συγκροτημένο δικαστή που δεν τον απασχολούν μόνο τα δικαιώματα και οι απαγορεύσεις που του επιβάλλει ο νόμος, αλλά νιώθει το βάρος του λειτουργήματός του. Το ζήτημα δεν είναι πώς τοποθετείται η κοινωνία απέναντι στο δικαστή, αλλά πώς ο ίδιος εκπληρώνει τη δέσμευση που έχει αναλάβει απέναντι στην κοινωνία. Το λειτούργημά του, εξοπλισμένο με τόσες θεσμικές εγγυήσεις, παραμένει μια προσφορά στην κοινωνία, στο πλαίσιο της οποίας η ανεξαρτησία του δεν αποτελεί προνόμιο, αλλά καθήκον. Ακολουθεί αναλυτικότερη παρουσίαση των θεμελιωδών αρχών που αναφέρθηκαν.

i) Δικαστική ανεξαρτησία

Συχνά παρερμηνεύεται ως προνόμιο που απολαμβάνουν οι δικαστές, ενώ αποτελεί τον θεμελιώδη λίθο κάθε δημοκρατικού κράτους και την εγγύηση των ατομικών ελευθεριών των πολιτών σε ένα κράτος δικαίου. Ο δικαστής λειτουργεί ως θεσμικό αντίβαρο, ως εγγυητής των ελευθεριών των πολιτών. Αντλεί τη νομιμοποίησή του ευθέως από το Σύνταγμα, η νομιμοποίηση, όμως, ενισχύεται από την εμπιστοσύνη που εμπνέει στους πολίτες. Η επαγγελματική του στάση δεν ανήκει στη διακριτική του ευχέρεια, αλλά καθορίζεται από τον νόμο και τις «*ηθικές*» απαιτήσεις του λειτουργήματός του. Οι δικαστές απονέμουν το δίκαιο με βάση τα δεδομένα που αναπτύσσονται ενώπιόν τους, απαλλαγμένοι από κάθε εξωτερική επιρροή ή πίεση, χωρίς να φοβούνται οποιαδήποτε κύρωση ή να ελπίζουν σε προσωπικά οφέλη. Διατηρούν την ανεξαρτησία τους απέναντι στη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία, σύμφωνα και με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, αποκρούοντας οποιαδήποτε επιρροή εκ μέρους των εκπροσώπων τους. Ο δικαστής ως φύλακας των ατομικών ελευθεριών εφαρμόζει τον νόμο, χωρίς να φοβάται μήπως ενοχλήσει ή να ελπίζει να ικανοποιήσει τις άλλες εξουσίες, τους ιεραρχικά ανώτερούς του, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και την κοινή γνώμη. Ο δικαστής πρέπει να μένει ανεπηρέαστος από την επίδραση της δημοσιότητας, είτε θετικής είτε αρνητικής. Όπως κάθε πολίτης έχει δικαίωμα στο σεβασμό της προσωπικής του ζωής, αλλά απέχει από οποιαδήποτε συμπεριφορά που θα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την ανεξαρτησία στην άσκηση του λειτουργήματός του.

ii) Δικαστική αμεροληψία

Αποτελεί απόλυτο καθήκον για το δικαστή, προορισμένο να εκπληρώσει τη θεμελιώδη αρχή της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου και να διασφαλίσει την εμπιστοσύνη του κοινού στη δικαιοσύνη. Η αμεροληψία προϋποθέτει την απουσία προκαταλήψεων, είτε στο υποκειμενικό σκέλος, που συνίσταται στη διερεύνηση και προσδιορισμό των προσωπικών πεποιθήσεων κάθε συγκεκριμένου δικαστή σε μια δεδομένη υπόθεση

(υποκειμενική αμεροληψία, η οποία τεκμαίρεται, μέχρις ότου αποδειχθεί το αντίθετο), είτε ως αντικειμενική αμεροληψία, όπου υπάρχουν πραγματικά δεδομένα, εξαιτίας των οποίων μπορεί να εγερθούν αμφιβολίες για την αμεροληψία του δικαστή και για το αν θα δικάσει σωστά. Η νομολογία του Στρασβούργου και όλα τα κείμενα, στα οποία έχει ήδη γίνει αναφορά επιμένουν και στο «*φαίνεσθαι*» (appearances) της στάσης του δικαστή. Προβλέπεται σχετικά ότι ο δικαστής πρέπει να αποφεύγει εξωδικαστικές δραστηριότητες που μπορεί να τον αποτρέψουν από το να δικάσει μια υπόθεση, διότι δημιουργείται η εύλογη πεποίθηση ότι είναι προκατειλημμένος ή γιατί από τη δραστηριότητά αυτή μπορεί να ανακύψει σύγκρουση συμφερόντων. Το διακύβευμα είναι η εμπιστοσύνη που τα δικαστήρια σε μια δημοκρατική κοινωνία πρέπει να εμπνέουν στο κοινό. «*Κάθε δικαστής, για τον οποίο υφίσταται εύλογος φόβος έλλειψης αμεροληψίας, πρέπει να εξαιρείται*». Είναι αυτονόητο ότι ο δικαστής υπέχει υποχρέωση να γνωστοποιεί στους συναδέλφους του γεγονότα που τον αφορούν προσωπικά και μπορεί να πλήξουν την εικόνα αμεροληψίας που πρέπει να δίνει προς όλους τους διαδίκους. Ειδική πτυχή αυτής της αρχής είναι η υποχρέωση του δικαστή να απέχει από πολιτικές δραστηριότητες και σχέσεις με πολιτικά κόμματα. Άλλη πτυχή αυτής της αρχής, περισσότερο δυσδιάκριτη, είναι η έκφραση γνώμης εκτός των δικαστικών καθηκόντων, που μπορεί να δημιουργήσει ερωτηματικά και προβληματισμό για την αμεροληψία του δικαστή σε υποθέσεις που καλείται στη συνέχεια να χειρισθεί. Ο σύγχρονος δικαστής πρέπει να είναι αμερόληπτος, όχι ουδέτερος. Διατυπώνει αξιολογικές κρίσεις, ασκώντας το δικαιοδοτικό του έργο επικοινωνεί με την κοινωνία, δεν εκτελεί, όμως, αποστολή με την έννοια της άσκησης του έργου του με ορισμένη στόχευση, αλλά με βάση τον νόμο και τα δεδομένα της συγκεκριμένης υπόθεσης. Στη δημόσια έκφραση γνώμης ο δικαστής επιδεικνύει μέτρο και αυτοσυγκράτηση, ώστε να μη θέσει σε κίνδυνο την εικόνα της αμερόληπτης δικαιοσύνης. Ο δικαστής, ως συγκροτημένη προσωπικότητα, έχει απόψεις, βιώματα, εμπειρίες, πάνω απ' όλα πρέπει να έχει παιδεία, όλα όσα αποτελούν την κουλτούρα του ως ανθρώπου, ακόμη και στο σχηματισμό της επιστημονικής του άποψης οδηγείται αναγκαία και μέσα από την υποκειμενική του οπτική. Σε κάθε, όμως, περίπτωση, ο δικαστής οφείλει να εφαρμόζει τον νόμο και δεν μπορεί να αρνηθεί την εφαρμογή του εν ονόματι των προσωπικών πολιτικών, θρησκευτικών και κάθε είδους πεποιθήσεών του, ούτε και να δρα υπό την πίεση της κοινής γνώμης. Η δημοκρατική νομιμοποίηση του δικαστή συντελείται καθημερινά απέναντι στην κοινωνία και πραγματώνεται μέσα από την αιτιολόγηση και τη δημοσιότητα των δικαστικών αποφάσεων.

iii) Ακεραιότητα και ευπρέπεια

Με τη δημόσια και ιδιωτική συμπεριφορά του ο δικαστής συμβάλλει στην εμπέδωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην ακεραιότητα της δικαιοσύνης. Πρέπει να δεχθεί περιορισμούς περισσότερους από τον

απλό πολίτη και να το κάνει ελεύθερα και με τη θέλησή του. Η άσκηση του λειτουργήματός του συνοδεύεται από περιορισμούς στη δημόσια και ιδιωτική του συμπεριφορά, είναι, όμως, προς το κοινό συμφέρον οι δικαστές, όσο η θέση τους το επιτρέπει, να συμμετέχουν στο δημόσιο βίο. Συμπεριφορές που, για τους άλλους πολίτες, θεωρούνται απλά ατυχείς, είναι μη αποδεκτές για ένα δικαστή διότι αυτός, λόγω του αξιώματός του, κρίνει τη συμπεριφορά των άλλων. Ο δικαστής με την ευπρέπεια, την εντιμότητα, την αυτοσυγκράτηση, την επαγρύπνηση και τη διακριτικότητά του αποδεικνύει τη σημασία που αποδίδει στην εικόνα της δικαιοσύνης. Ο δικαστής έχει, όπως κάθε πολίτης, δικαίωμα να εκφράζεται, να έχει προσωπικές πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις και να μετέχει σε ενώσεις. Ασκεί, όμως, τα δικαιώματα αυτά με τρόπο ώστε να διατηρεί την αξιοπρέπεια του λειτουργήματός του και την ανεξαρτησία και την αμεροληψία της δικαιοσύνης.

iv) Ικανότητα και επιμέλεια

Ο δικαστής έχει επαγγελματική υποχρέωση να εκπληρώνει τα καθήκοντά του στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο, βελτιώνοντας τις επαγγελματικές του ικανότητες, και μέσα σε εύλογη προθεσμία.

10. Από την εποχή του Montesquieu, στον οποίο αποδίδεται η φράση «η δικαστική εξουσία είναι μια εξουσία αόρατη και χωρίς υπόσταση, ο δικαστής είναι το στόμα που προφέρει τα λόγια του νόμου, ένα άψυχο ον», περάσαμε στη λειτουργία της δικαιοσύνης ως θεσμικού αντιβάρου, όπου τίποτε δεν ξεφεύγει από τον έλεγχο του δικαστή. Αυτό αποτελεί ένα πρόσθετο βάρος, προϋποθέτει κυρίως εσωτερική ελευθερία, ωριμότητα και αυξημένο αίσθημα ευθύνης για τους σημερινούς δικαστές ατομικά, αλλά και για τη δικαιοσύνη στο σύνολό της. Γιατί κάθε δικαστής, με κάθε ενέργειά του και με τη στάση του στο πλαίσιο των καθηκόντων του ή και πέρα από αυτά, τιμά τη δικαιοσύνη, ή την εκθέτει, μερικές φορές ανεπανόρθωτα. Ο αυτοπεριορισμός απαιτεί ανώτερο ήθος δικαστή. Οι δικαστές οφείλουν να εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους σε αυτό το πνεύμα, σαν μια προσφορά στο κοινωνικό σύνολο.

11. Τα προβλήματα της δικαιοσύνης συνδέονται άρρηκτα με τις παθογένειες του ελληνικού κράτους. Ο δημόσιος διάλογος για τη δικαιοσύνη χρειάζεται νηφαλιότητα και τεχνοκρατική προσέγγιση. Η κριτική των δικαστικών αποφάσεων είναι αυτονόητη και επιθυμητή, πρέπει όμως να αφορά στην ορθότητα της δικαστικής κρίσης και όχι στο κατά πόσον αυτή είναι ή όχι αρεστή. Ο δικαστικός έλεγχος, ειδικά των κρατικών πράξεων, αναπόφευκτα επιβραδύνει την διοικητική δράση, ιδίως όταν οδηγεί σε ακύρωση. Το φαινόμενο αυτό επιτείνεται όταν για την επίλυση συγκεκριμένης διαφοράς πρέπει να μεσολαβήσει απόφαση του δικαστηρίου της ΕΕ, που είναι το μόνο κυρίαρχο όργανο να ερμηνεύσει κανόνα Ενωσιακού

δικαίου. Η καθυστέρηση όμως αυτή, και οι επακόλουθες δυσμενείς συνέπειες στην οικονομική ιδίως δράση, αποτελεί το αναπόφευκτο τίμημα που πρέπει να καταβληθεί προκειμένου το κράτος δικαίου να συνεχίσει να υφίσταται. Σε όλες, άλλωστε, τις σύγχρονες δημοκρατίες, ο δικαστικός έλεγχος όχι μόνο δεν περιορίζεται αλλά καταλαμβάνει όλο και περισσότερες μορφές της κοινωνικής δράσης, ενώ, παράλληλα, υπερεθνικές δικαιοδοσίες καλούνται να εμπλακούν στην επίλυση των διαφορών. Η λύση, επομένως, δεν πρέπει να προέλθει από την πλευρά εκείνων που υποστηρίζουν λιγότερο δικαστικό έλεγχο, είτε με επιστροφή σε ξεπερασμένα μοντέλα προηγούμενων αιώνων, είτε με υιοθέτηση αυταρχικού τύπου οργάνωσης και διακυβέρνησης του κράτους, αλλά από τη πλευρά εκείνων που, αναγνωρίζοντας ότι η δημοκρατία είναι ένα αργό και ακριβό σύστημα, παλεύουν να βρουν την χρυσή τομή μεταξύ της ανάγκης για γρήγορη και αποτελεσματική απονομή της δικαιοσύνης και της ανάγκης για σεβασμό της αρχής της νομιμότητας της διοικητικής δράσης και του δικαιώματος του κάθε πολίτη σε δικαστική προστασία.

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Φεβρουάριος 2019

Το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αρχών και Προτάσεων για την Οργάνωση και Λειτουργία της Δικαιοσύνης

Μιχάλης Ν. Πικραμένος

Τις τελευταίες δεκαετίες η δικαιοσύνη βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο σε θέματα που αφορούν την οργάνωσή της, τη σχέση της με τις άλλες πολιτειακές λειτουργίες, την ανεξαρτησία των δικαστών, τους κανόνες δεοντολογίας που διέπουν το δικαστικό λειτούργημα, καθώς και την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα του δικαιοδοτικού έργου. Στο πλαίσιο αυτό έχουν εκδοθεί κείμενα από διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς που αποτυπώνουν θεμελιώδεις αρχές της οργάνωσης και λειτουργίας της δικαιοσύνης και της δικαστικής ανεξαρτησίας. Τα κείμενα αυτά αποτελούν πολύτιμο αλλά και αναγκαίο, υπό τα σύγχρονα δεδομένα, οδηγό για τα όργανα της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας κατά τη διαμόρφωση των πολιτικών τους στον κρίσιμο τομέα της δικαιοσύνης, στο βαθμό και την έκταση που τα εθνικά Συντάγματα αναθέτουν αρμοδιότητες στα όργανα των δύο αυτών πολιτειακών λειτουργιών για την οργάνωση και λειτουργία της δικαιοσύνης. Ταυτόχρονα αποτελούν πολύτιμο οδηγό τόσο για τα δικαστικά όργανα κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους όσο και για τους δικαστές σε ατομικό επίπεδο για τον τρόπο άσκησης των καθηκόντων τους και την εν γένει συμπεριφορά τους εντός και εκτός υπηρεσίας.

Α1. Βασικές Αρχές του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για την Ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης

1. Οι βασικές αρχές ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης που υιοθετήθηκαν από την έβδομη σύνοδο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) στο Μιλάνο το 1985 (Basic Principles on the Independence of the Judiciary) και ενσωματώθηκαν στις συστάσεις 40/32 και 40/146 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ περιλαμβάνονται σε ένα κείμενο στο οποίο αποτυπώνεται με τον πιο επίσημο τρόπο, σε διεθνές επίπεδο, η θέληση του μεταπολεμικού κόσμου για την εμπέδωση του κράτους δικαίου μετά την οδυνηρή εμπειρία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Στο προοίμιο του κειμένου γίνεται αναφορά στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που συντάχθηκε το 1945 και συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο του διεθνούς Οργανισμού, ο οποίος δημιουργήθηκε για τη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και ασφάλειας, την κοινωνική πρόοδο, τη διασφάλιση καλύτερων συνθηκών ζωής και τη προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών διακηρύσσεται, μεταξύ άλλων, η θέληση των λαών της ανθρωπότητας για εγκαθίδρυση συνθηκών υπό τις οποίες η δικαιοσύνη μπορεί να προωθήσει και να ενισχύσει το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες χωρίς διακρίσεις. Στη συνέχεια το προοίμιο του κειμένου για τις βασικές αρχές ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, κάνει αναφορά στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία υιοθετήθηκε το 1948 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, και κατοχυρώνει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα όλων για δίκαιη και δημόσια δίκη ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου υπό συνθήκες ισότητας. Ακολούθως, στο κείμενο γίνεται αναφορά στα Διεθνή Σύμφωνα για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, καθώς και τα πολιτικά δικαιώματα που εγγυώνται την άσκηση του συνόλου των δικαιωμάτων, μεταξύ των οποίων και το δικαίωμα όλων των πολιτών για δίκη χωρίς καθυστερήσεις.

2. Λαμβάνοντας υπόψη το ανωτέρω πλαίσιο διεθνών κανόνων, το κείμενο για τις βασικές αρχές ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης επισημαίνει ότι: α) υφίσταται συχνά διάσταση μεταξύ των αρχών που κατοχυρώνουν τα ανωτέρω διεθνή κείμενα και της πραγματικής κατάστασης σε διάφορες χώρες, β) η οργάνωση και η διοίκηση της δικαιοσύνης σε κάθε χώρα πρέπει να εμπνέεται από τις προαναφερθείσες αρχές που περιλαμβάνονται στα διεθνή κείμενα, γ) οι κανόνες που αφορούν στην άσκηση του

δικαστικού λειτουργήματος αποβλέπουν στο να δοθεί η δυνατότητα στους δικαστές να ασκούν τα καθήκοντά τους σύμφωνα με τις αρχές αυτές, δ) οι δικαστές είναι αυτοί που αποφασίζουν τελικά για τη ζωή, τις ελευθερίες, τα δικαιώματα, τα καθήκοντα και την περιουσία των πολιτών, ε) πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στη διαμόρφωση κατευθυντηρίων αρχών για την ανεξαρτησία των δικαστών και, ειδικότερα, στη ρύθμιση της επιλογής, της εκπαίδευσης και γενικότερα του υπηρεσιακού τους καθεστώτος, στ) οι βασικές αρχές για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης έχουν σκοπό να βοηθήσουν τα κράτη στη διασφάλιση και προώθηση της δικαστικής ανεξαρτησίας με τη θέσπιση του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου και την υιοθέτηση σχετικών πρακτικών.

3. Στο κείμενο ακολουθεί η παράθεση έξι ενοτήτων που συνιστούν τις βασικές αρχές ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Ειδικότερα, οι ενότητες αυτές αφορούν: α) το γενικό πλαίσιο της δικαστικής ανεξαρτησίας, β) τις ατομικές ελευθερίες έκφρασης, συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι των δικαστών υπό τους περιορισμούς που θέτει το λειτούργημα, γ) τα προσόντα, την επιλογή και την εκπαίδευση των δικαστών, δ) τις προϋποθέσεις της σταδιοδρομίας τους, ε) την επαγγελματική εχεμύθεια και ασυλία, και στ) την πειθαρχική ευθύνη, τις μεταθέσεις και την αναστολή καθηκόντων τους.

4. Η συμβολή του κειμένου αυτού του ΟΗΕ είναι σημαντική διότι αναδεικνύει τη στενή σχέση μεταξύ της κατοχύρωσης του κράτους δικαίου και των δικαιωμάτων του ανθρώπου αφενός και της δικαιοσύνης αφετέρου. Η δικαιοσύνη είναι βασικός εγγυητής του δικαιοκρατικού χαρακτήρα του σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος και της προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών του ατόμου. Όμως, για να επιτελέσει την αποστολή της επιβάλλεται οι λειτουργοί της να διαθέτουν ανεξαρτησία, η οποία καταλαμβάνει όλες ανεξαιρέτως τις πτυχές της σταδιοδρομίας τους και εκτείνεται από το χρονικό σημείο της εισόδου στο σώμα έως και τη συνταξιοδότησή τους. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι οι άλλες δύο πολιτειακές λειτουργίες (νομοθετική και εκτελεστική), οι πράξεις των οποίων ελέγχονται από τα δικαστήρια από άποψη νομιμότητας, πρέπει να σέβονται την αρχή της δικαστικής ανεξαρτησίας τόσο κατά τη θέσπιση των κανόνων οργάνωσης και λειτουργίας της δικαιοσύνης όσο και στο πλαίσιο της καθημερινής πρακτικής. Με τα δεδομένα αυτά η δικαστική ανεξαρτησία υπηρετεί το κράτος δικαίου και την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου προς χάριν εν τέλει της ομαλής λειτουργίας της δημοκρατίας.

Α2. Οι Αρχές Bangalore του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τη Δικαστική Δεοντολογία

Κείμενο αναφοράς για τη δικαιοσύνη αποτελούν οι Αρχές Bangalore για τη δικαστική δεοντολογία που υιοθετήθηκαν το 2001 από ομάδα εργασίας που είχε συγκροτηθεί από τον ΟΗΕ στο πλαίσιο καταπολέμησης του διεθνούς εγκλήματος και ενίσχυσης της εμπιστοσύνης των πολιτών στο δικαστικό σύστημα (The Bangalore Principles of Judicial Conduct). Το κείμενο αναθεωρήθηκε το 2002 στη συνδιάσκεψη της Χάγης και στη συνέχεια υιοθετήθηκε από το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο των Ευρωπαίων Δικαστών (Consultative Council of European Judges, στο εξής CCJE) που λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στο προοίμιο των αρχών γίνεται αναφορά στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα που κατοχυρώνουν το θεμελιώδες δικαίωμα κάθε προσώπου σε δίκαιη και δημόσια ακρόαση από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που εξετάζει την υπόθεση υπό συνθήκες ισότητας και υπό καθεστώς συγκεκριμένων εγγυήσεων. Στο προοίμιο γίνεται, επίσης, αναφορά στις βασικές αρχές ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης που υιοθετήθηκαν από την έβδομη σύνοδο του ΟΗΕ στο Μιλάνο το 1985 και ενσωματώθηκαν στις συστάσεις 40/32 και 40/146 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Οι Αρχές Bangalore που συνθέτουν το πλαίσιο της δικαστικής δεοντολογίας είναι η ανεξαρτησία, η αμεροληψία, η ακεραιότητα, η ευπρέπεια, η ισότητα, η ικανότητα και επιμέλεια. Οι αρχές αυτές επιτελούν διττό ρόλο, καθώς, αφενός, επιδιώκουν την προστασία των δικαστών από επεμβάσεις στο έργο τους και, αφετέρου, διαμορφώνουν ένα πλαίσιο άσκησης καθηκόντων και συμπεριφοράς των δικαστών, με σκοπό να διασφαλιστεί η αξιοπιστία τους απέναντι στους διαδίκους και ευρύτερα στην κοινωνία. Έτσι, διακηρύσσεται ότι ο πυρήνας της δικαστικής ανεξαρτησίας είναι η απόλυτη ελευθερία του δικαστή να αποφασίζει επί των υποθέσεων με βάση τον νόμο και τη συνείδησή του χωρίς επηρεασμούς από εξωτερικούς παράγοντες αλλά, ταυτόχρονα, επιβάλλεται ο δικαστής να έχει νομικές γνώσεις, επαρκή προετοιμασία, καθαρή και αμερόληπτη κρίση για τις υποθέσεις και να ενεργεί με αποτελεσματικότητα προς διεκπεραίωσή τους, ασκώντας τα καθήκοντά του με ευπρέπεια.

Α3. Η Magna Carta των Δικαστών και η Γνωμοδότηση 7/2005 «Δικαιοσύνη και Κοινωνία» του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαίων Δικαστών

1. Κείμενο με ιδιαίτερη σημασία για τη δικαιοσύνη είναι η Magna Carta των ευρωπαίων δικαστών η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαίων Δικαστών (CCJE) το 2010 και συνοψίζει τις δώδεκα γνωμοδοτήσεις του οργάνου αυτού που είχαν τεθεί υπόψη της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Να σημειωθεί ότι το CCJE είναι συμβουλευτικό σώμα του Συμβουλίου της Ευρώπης, αποτελούμενο αποκλειστικά από δικαστές που προέρχονται από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και το αντικείμενό του προσδιορίζεται από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ που κατοχυρώνει το δικαίωμα στη δίκη ενώπιον ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου. Ασχολείται, δηλαδή, με ζητήματα αφορώντα την ανεξαρτησία, την αμεροληψία και τα καθήκοντα των δικαστών. Για το σκοπό αυτό συντάσσει γνωμοδοτήσεις που απευθύνονται στην Επιτροπή Υπουργών και στα κράτη-μέλη, έχει δε συντάξει από το 2003 έως το 2017 είκοσι γνωμοδοτήσεις. Στη Magna Carta διακηρύσσεται ότι η δικαιοσύνη αποτελεί μια από τις πολιτειακές λειτουργίες της δημοκρατικής πολιτείας και η αποστολή της είναι να εγγυάται το κράτος δικαίου και να διασφαλίζει την εφαρμογή των κανόνων δικαίου με ανεξάρτητο, αμερόληπτο, δίκαιο και αποτελεσματικό τρόπο. Στο κείμενο αυτό καταγράφονται έξι βασικές ενότητες που καλύπτουν όλο το φάσμα της δικαστικής σταδιοδρομίας και θέτουν τις βασικές γραμμές πρόσβασης των πολιτών στη δικαιοσύνη και διαφάνειας του δικαιοδοτικού έργου. Ειδικότερα, οι ενότητες αφορούν: 1) την ανεξαρτησία των δικαστών, η οποία διακρίνεται σε θεσμική, λειτουργική και οικονομική, 2) τις εγγυήσεις της δικαστικής ανεξαρτησίας, στις οποίες συγκαταλέγονται οι ρυθμίσεις για τα προσόντα, την επιλογή, την εκπαίδευση, την πειθαρχική ευθύνη των δικαστών, καθώς και η διασφάλιση των υλικοτεχνικών υποδομών για την ομαλή λειτουργία των δικαστηρίων, 3) την καθιέρωση συμβουλίου για τη δικαιοσύνη, ανεξάρτητου από τις άλλες δύο πολιτειακές λειτουργίες, με αρμοδιότητες σχετικές με το υπηρεσιακό καθεστώς των δικαστών, καθώς και γενικότερα με την οργάνωση, τις λειτουργίες και την εικόνα των δικαιοδοτικών θεσμών. Το όργανο αυτό πρέπει να αποτελείται αποκλειστικά από δικαστές ή η πλειοψηφία να είναι δικαστές που επιλέγονται εντός των κόλπων της δικαιοσύνης, και 4) τους κανόνες

δεοντολογίας που διέπουν την άσκηση του δικαστικού λειτουργήματος καθώς και την πειθαρχική, αστική και ποινική ευθύνη των δικαστών.

2. Ο Οργανισμός CCJE, στη γνώμη 7/2005 «*Δικαιοσύνη και Κοινωνία*», έχει αναδείξει τη σχέση της δημοκρατίας με την πληροφόρηση των πολιτών για την οργάνωση των δημοσίων υπηρεσιών και για τις συνθήκες υπό τις οποίες διαμορφώνεται η νομοθεσία και σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο εντάσσει τη σημασία που έχει για το δημοκρατικό πολίτευμα να γνωρίζουν οι πολίτες τη λειτουργία του δικαστικού συστήματος. Σε συνέχεια των ανωτέρω ο CCJE διακηρύσσει και την ανάγκη τα δικαστήρια να οργανώνουν διαδικασίες πληροφόρησης των πολιτών για τις δραστηριότητές τους που να διευκολύνουν, μεταξύ άλλων, και το δικαίωμα πρόσβασης (π.χ. περιοδικές εκθέσεις, οδηγοί παροχής υπηρεσιών, διαδικτυακές διευκολύνσεις, υπηρεσίες πληροφόρησης κοινού). Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη σχέση των δικαστηρίων με τα ΜΜΕ, η οποία, σύμφωνα με τη γνώμη, πρέπει να ενισχυθεί με διάφορους τρόπους, με κύρια επιδίωξη την ενημέρωση της κοινής γνώμης για τη φύση, τα όρια και την περιπλοκότητα της δικαστικής εργασίας και, ειδικότερα, του δικαστικού ελέγχου. Για το σκοπό αυτό ο CCJE προτείνει τη σύνταξη ενός κώδικα δεοντολογίας για τις σχέσεις δικαστών και δημοσιογράφων που θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις υποχρεώσεις των μερών ως προς τον τρόπο παρουσίασης του δικαιοδοτικού έργου. Στο ίδιο πλαίσιο προτείνεται η δημιουργία γραφείων Τύπου στα δικαστήρια που επικοινωνούν με τους δημοσιογράφους παρέχοντας τις απαραίτητες πληροφορίες για δικαστικές αποφάσεις και εν γένει για το δικαστικό έργο. Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση, όταν ένας δικαστής ή ένα δικαστήριο δέχονται επίθεση από τα ΜΜΕ ή από πολιτικούς ή άλλους παράγοντες της δημόσιας ζωής μέσω των ΜΜΕ για θέματα που σχετίζονται με την άσκηση του δικαιοδοτικού έργου, πρέπει να αποφεύγεται η αντιπαράθεση με δηλώσεις ή ανακοινώσεις από τον δικαστή ή το δικαστήριο που δέχεται την επίθεση. Οι απαντήσεις σε αυτές τις επιθέσεις μπορεί, κατά την άποψη αυτή, να δίδονται από συλλογικά όργανα που διοικούν τη δικαιοσύνη, όπως το συμβούλιο δικαιοσύνης, ή από τις δικαστικές ενώσεις.

Οι σχέσεις δικαιοσύνης και κοινωνίας περνούν και μέσα από τη χρήση της γλώσσας στις δικαστικές αποφάσεις. Κατά τον CCJE η δικαστική γλώσσα πρέπει να είναι, κατά το δυνατό, απλή και διαυγής, διότι η κατανόηση των δικαστικών αποφάσεων συνδέεται άρρηκτα με την πρακτική πλευρά του κράτους δικαίου, καθώς επιτρέπει στον πολίτη να αντιλαμβάνεται τις σκέψεις του δικαστηρίου και να καθορίζει τη συμπεριφορά του για το μέλλον, αναζητώντας τη συνδρομή ενός νομικού για διευκρινήσεις, όπου αυτό είναι απολύτως αναγκαίο. Ο CCJE επισημαίνει ότι σε ορισμένες χώρες οι δικαστές επιλέγουν τον βραχύ λόγο, κατά την αιτιολόγηση των αποφάσεων, θεωρώντας ότι αυτός ο τύπος απόφασης ενισχύει το κύρος της δικαστικής λειτουργίας, ενώ σε άλλες χώρες οι δικαστές προκρίνουν

τις αναλυτικές σκέψεις που επεξηγούν όλες τις πλευρές της υπόθεσης. Ο CCJE θεωρεί ότι η κάθε χώρα έχει την παράδοσή της επί του εν λόγω ζητήματος, σημειώνει, όμως, ότι είναι αναγκαίο να υπάρχει πάντοτε αιτιολογία, η έκταση της οποίας μπορεί να διαφέρει ανάλογα με την κατηγορία των υποθέσεων, καθώς και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης κάθε φορά υπόθεσης. Έτσι, μπορεί να χρειάζεται εκτενής αιτιολογία για μια απόφαση για την οποία δεν υπάρχει προηγούμενη νομολογία και το δικαστήριο πρέπει να αναλύσει με ακρίβεια τις σκέψεις του ώστε να γίνουν αντιληπτές στο ευρύ κοινό αλλά και στην κοινότητα των νομικών.

Α4. Αρχές, Συστάσεις και Κατευθυντήριες Οδηγίες του Ευρωπαϊκού Δικτύου των Συμβουλίων για τη Δικαιοσύνη

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Συμβουλίων για τη Δικαιοσύνη (European Network of Councils for the Judiciary, στο εξής ENCJ) αποτελεί όργανο το οποίο έχει συσταθεί και λειτουργεί, από το 2004, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, μετέχουν σ' αυτό δικαστές από όλα τα κράτη-μέλη του και έχει εκδώσει κείμενα που περιέχουν βασικές αρχές και προτάσεις για την οργάνωση της δικαιοσύνης και το υπηρεσιακό καθεστώς των δικαστών, ενόψει των αρχών της διάκρισης των λειτουργιών, του κράτους δικαίου, της δικαστικής ανεξαρτησίας και του ατομικού δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας. Το 2016 εξέδωσε σύνοψη των βασικών αρχών και προτάσεων για τη δικαιοσύνη, που διαμόρφωσε κατά την περίοδο 2004-2016, και διακρίνονται σε δεκαέξι ενότητες. Μεταξύ των ενοτήτων που αξίζει να προσεχθούν είναι:

α) Ο θεσμός των συμβουλίων της δικαιοσύνης, ο οποίος διαδραματίζει ένα πολύ ευρύτερο ρόλο από αυτόν που έχουν αναλάβει, κατά το Σύνταγμα, τα δικαστικά συμβούλια στη χώρα μας. Το συμβούλιο της δικαιοσύνης είναι στην πραγματικότητα ένα όργανο σχεδιασμού και επεξεργασίας των δημόσιων πολιτικών για τη δικαιοσύνη, καθώς έχει αρμοδιότητες, εκτός των άλλων, για την οικονομική κατάσταση και τις υλικοτεχνικές υποδομές της δικαιοσύνης, εξετάζει παράπονα για τη λειτουργία του δικαστικού συστήματος και προτείνει στο νομοθέτη μέτρα για τη βελτίωσή του. Το συμβούλιο της δικαιοσύνης, σύμφωνα με την πρόταση του ENCJ, πρέπει να αποτελείται τουλάχιστον κατά το ήμισυ από δικαστές που επιλέγονται στους κόλπους της δικαιοσύνης, ενώ δεν μπορεί να μετέχει σ' αυτό ο υπουργός δικαιοσύνης.

β) Η χρηματοδότηση των δικαστηρίων έχει σημαντική θέση στη διασφάλιση τόσο της ανεξαρτησίας όσο και της εύρυθμης λειτουργίας του δικαστικού συστήματος και γι' αυτό προτείνεται η δικαιοσύνη να συμμετέχει στη διαδικασία κατάρτισης του προϋπολογισμού της και να αναλαμβάνει την ευθύνη της διαχείρισης των κονδυλίων που διατίθενται σ' αυτήν.

γ) Ιδιαίτερη αναφορά με λεπτομερή καταγραφή κριτηρίων γίνεται στις ενότητες που αφορούν τόσο στη διαχείριση της ποιότητας του δικαστικού έργου (quality management) όσο και στη διαχείριση του χρόνου περαί-

ωσης των υποθέσεων, που αναδεικνύονται σε ισότιμους παράγοντες ουσιαστικής επιτέλεσης της αποστολής της δικαιοσύνης. Στη διαχείριση ποιότητας δίδεται έμφαση στις απαιτήσεις και τις προσδοκίες των χρηστών του δικαστικού συστήματος που επιβάλλεται να λαμβάνονται υπόψη κατά το σχεδιασμό της πολιτικής για τη διασφάλιση ποιότητας των δικαστικών αποφάσεων. Από την άλλη, η επίκαιρη έκδοση αποφάσεων απαιτεί εκ μέρους των δικαστών διαχείριση του χρόνου με τη χρήση εργαλείων, όπως οι στατιστικές, τα ερωτηματολόγια προς τους χρήστες δικαστικών υπηρεσιών, η ορθολογική κατανομή των υποθέσεων, η θέσπιση χρονικών ορίων για την έκδοση αποφάσεων και ο καθορισμός αριθμού υποθέσεων ανά δικαστή, σε συνδυασμό με την καθιέρωση φίλτρων στα ένδικα μέσα, καθώς και μηχανισμών εξωδικαστικής επίλυσης των διαφορών.

δ) Τέλος, εξαιρετικά σημαντική θέση στο έργο του ENCJ έχουν οι ενότητες για τη διαφάνεια, τη λογοδοσία, τις σχέσεις της δικαιοσύνης με τα ΜΜΕ και την εμπιστοσύνη των πολιτών στο δικαστικό σύστημα. Στο πλαίσιο αυτό το ENCJ προτείνει δημόσιες περιοδικές εκθέσεις από τα δικαστήρια με καταγραφή και αξιολόγηση του έργου τους, τον ορισμό υπεύθυνων επικοινωνίας και εκπροσώπων Τύπου στα δικαστήρια μετά από σχετική εκπαίδευση των προσώπων που αναλαμβάνουν το έργο αυτό, τη διαμόρφωση στρατηγικής για τη σχέση με τα ΜΜΕ και την πληροφόρηση του κοινού ως προς τη λειτουργία του δικαστικού συστήματος, τη σύνταξη οδηγιών που να θέτουν τους στόχους της δικαιοσύνης και των ΜΜΕ, υπό την έννοια ότι ορίζουν με ποιο τρόπο τα δικαστήρια συνομιλούν με τα ΜΜΕ και τι πρέπει να προσδοκούν τα ΜΜΕ από αυτή την επικοινωνία με τους δικαστές. Η δέσμη αυτή των πολιτικών αποβλέπει στην οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης των πολιτών προς τη δικαιοσύνη που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για το σεβασμό τόσο στον νόμο όσο και στο δικαστικό σύστημα. Το συμβούλιο δικαιοσύνης οφείλει να παρακολουθεί το επίπεδο εμπιστοσύνης των πολιτών προς τη δικαιοσύνη και να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα προς τη βελτίωση της κατάστασης, επί τη βάσει ενός συστήματος που στηρίζεται σε πέντε βασικούς τομείς: θεμελιώδεις αξίες του δικαστικού συστήματος, δικαστήρια, δικαστές και δικαστικοί υπάλληλοι, δικαστικές αποφάσεις, δικαστήρια της ΕΕ και Ενωσιακό δίκαιο.

Α5. Μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης

1. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης (European Commission for the Efficiency of Justice, στο εξής CEPEJ), που αποτελεί οργανισμό, ο οποίος λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχει δημοσιεύσει σειρά μελετών στις οποίες αποτυπώνονται οι βασικές αρχές και οι κανόνες για τον εκσυγχρονισμό των δικαστικών συστημάτων. Η CEPEJ στη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης της 7ης Δεκεμβρίου 2016 υιοθέτησε ένα κείμενο στο οποίο συμπυκνώνονται τα νομοθετικά μέτρα που έχουν θεσπιστεί και οι καλές πρακτικές που έχουν αναπτυχθεί στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια για τη βελτίωση του δικαστικού συστήματος. Η CEPEJ προτάσσει ορισμένες θεμελιώδεις αρχές, όπως ότι:

α) Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως «κόστος» για το κράτος, αλλά ως απαραίτητο συστατικό του κράτους δικαίου που προστατεύει τα δικαιώματα των ατόμων, και ιδίως των πιο ευάλωτων, και επιβεβαιώνει την κυριαρχία της νομιμότητας. Για τούτο το δικαστικό σύστημα πρέπει να διαθέτει τα κατάλληλα μέσα για την πραγματοποίηση του έργου του σε επίκαιρο χρόνο.

β) Η ορθή λειτουργία της δικαιοσύνης αποτελεί ευθύνη περισσότερων δημόσιων αρχών, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και οι δικαστές.

γ) Οι δράσεις για την μείωση του φόρτου των δικαστηρίων και τον καθορισμό χρονικών ορίων στις δίκες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις εγγυήσεις του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ καθώς και τις συναφείς εγγυήσεις του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

δ) Η επιτυχία ή αποτυχία οποιασδήποτε μεταρρύθμισης συναρτάται με τον τρόπο που έχει σχεδιαστεί και εφαρμοστεί. Η κατανόηση των προβλημάτων, η διαβούλευση και ο διάλογος, η επικοινωνία των ενδιαφερομένων μερών και η παρακολούθηση των αποτελεσμάτων των δράσεων συνιστούν αναγκαίες φάσεις της διαδικασίας προς την μεταρρύθμιση.

2. Ακολούθως, η CEPEJ παραθέτει τα εξής βασικά σημεία που συνιστούν πτυχές ευρύτερης μεταρρυθμιστικής πολιτικής για τη βελτίωση της δικαιοσύνης:

α) Η εξειδίκευση των δικαστών, με τη δημιουργία τμημάτων στα δικαστήρια επί ειδικών αντικειμένων, που συμβάλλει στην ποιότητα και την ταχύτητα επίλυσης των διαφορών, και η οποία συνδυαζόμενη με ένα σύστημα κυκλικής μεταβολής των καθηκόντων των δικαστών, ανά περιόδους, τους επιτρέπει να εξοικειώνονται σε βάθος χρόνου με περισσότερα αντικείμενα.

β) Η εισαγωγή του θεσμού των επικούρων δικαστών οι οποίοι βοηθούν τους τακτικούς δικαστές στην προετοιμασία των υποθέσεων, με πρόβλεψη εκ μέρους του νομοθέτη για εγγυήσεις που διασφαλίζουν την ανεξαρτησία τους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

γ) Η ανάπτυξη των μονομελών συνθέσεων που αποτελεί πλέον πραγματικότητα σε πολλές χώρες της Ευρώπης.

δ) Τα ευέλικτα συστήματα τοποθετήσεων και μεταθέσεων του δικαστικού προσωπικού προς κάλυψη κενών σε δικαστήρια με υποστελέχωση ή σε δικαστήρια που εμφανίζουν, για κάποιες περιόδους, ιδιαίτερο φόρτο υποθέσεων.

ε) Η ενίσχυση του υπαλληλικού προσωπικού των δικαστηρίων με υπαλλήλους που διαθέτουν τα κατάλληλα προσόντα για να βοηθούν ουσιαστικά στη διαχείριση και περαίωση της δικαστικής ύλης και να μην περιορίζονται μόνο στα κλασικά γραμματειακά καθήκοντα.

στ) Η προώθηση της ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφων και της διαχείρισης εν γένει της δικαστικής ύλης με τη βοήθεια της σύγχρονης τεχνολογίας, καθώς, επίσης, ψηφιοποίηση των δικογραφιών.

ζ) Η παρακολούθηση της δραστηριότητας των δικαστηρίων για τη λήψη διορθωτικών μέτρων προς μείωση των εκκρεμών υποθέσεων.

Η παρακολούθηση της πορείας κάθε δικαστηρίου γίνεται από τον προϊστάμενο σε συνεργασία με τους λοιπούς δικαστές, δηλαδή σε συλλογική και συνεργατική βάση, και από κοινού αποφασίζονται μέτρα προς βελτίωση της κατάστασης, λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο την ποσοτική διάσταση, αλλά και τη διασφάλιση της ποιότητας του δικαστικού έργου.

η) Οι δικαστές επικοινωνούν με τους διαδίκους και τους δικηγόρους και θέτουν χρονοδιάγραμμα για την πορεία των υποθέσεων που χειρίζονται, επί τη βάσει του βαθμού δυσκολίας, της έκτασης των δικογράφων και των προβαλλομένων λόγων και γενικότερα επί τη βάσει των ιδιαιτεροτήτων κάθε υπόθεσης. Για να πραγματοποιηθεί αυτή η επικοινωνία απαιτείται οι δικαστές να έχουν στη διάθεσή τους τις κατάλληλες υποδομές και να χειρίζονται ένα λογικό αριθμό δικογραφιών.

θ) Η θεσμοθέτηση, στο βαθμό που δεν έρχεται σε αντίθεση με κατοχυρωμένα από το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ δικαιώματα των διαδίκων, σύντομων διαδικασιών χωρίς δημόσια συνεδρίαση και χωρίς αναλυτική παράθεση αιτιολογίας στην απόφαση.

ι) Η δημιουργία μηχανισμών φίλτρου για ένδικα μέσα ενώπιον των ανωτέρων και ανωτάτων δικαστηρίων, ώστε να συζητούνται υποθέσεις που πληρούν ορισμένα κριτήρια σπουδαιότητας και έτσι διασφαλίζεται ότι τα εν λόγω δικαστήρια ασχολούνται με λιγότερες υποθέσεις και εκδίδουν, κατά τεκμήριο, καλύτερες ποιοτικά αποφάσεις που επιλύουν ζητήματα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

3. Η CEPEJ έχει ασχοληθεί ειδικά με το θέμα της χωροταξικής οργάνωσης των δικαστηρίων στην επικράτεια κάθε χώρας. Ο αριθμός και η έδρα των δικαστηρίων που συνιστώνται στην επικράτεια, αποτελούν ευθύνη της πολιτείας, καθώς προϋποθέτουν τη θέσπιση σχετικών κανόνων είτε από τον κοινό νομοθέτη είτε από την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση κατόπιν ειδικής εξουσιοδότησης νόμου. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι ο νομοθέτης ασκεί, με τις επιλογές του, δημόσια πολιτική με αντικείμενο την οργάνωση της δικαιοσύνης επί τη βάσει των γεωγραφικών, οικονομικών, κοινωνικών και πληθυσμιακών συνθηκών που επικρατούν στις περιφέρειες της χώρας (βλ. παρακάτω Β. Δικαστική Χωροταξία).

4. Η μελέτη της χρονικής διάρκειας των δικών οδήγησε τη CEPEJ στην ίδρυση ενός Κέντρου με αντικείμενο την ορθή διαχείριση του δικαστικού χρόνου. Πρόκειται για το Κέντρο SATURN (Study and Analysis of Judicial Time Use Research Network). Σκοπός του είναι η συλλογή και η επεξεργασία πληροφοριών, που δίδονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες δικαιοσύνης των κρατών-μελών. Στη συνέχεια, λαμβάνοντας υπόψη τις επιμέρους πληροφορίες, προωθεί εκείνες τις λύσεις που συντείνουν στην καλύτερη διαχείριση του δικαστικού χρόνου. Βασικό εργαλείο για την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού αποτελεί το εγχειρίδιο που περιέχει βέλτιστες πρακτικές, οι οποίες προτείνονται προς χρήση από τα δικαστήρια των κρατών-μελών. Πρόκειται για τις αναθεωρημένες κατευθυντήριες γραμμές για τη διαχείριση του δικαστικού χρόνου (Revised SATURN Guidelines for Judicial Time Management), που οριστικοποιήθηκαν κατά την 14η συνάντηση των μελών του SATURN στις 25-27/9/2013 και υιοθετήθηκαν από την CEPEJ κατά τη 22η σύσκεψη της Ολομέλειάς της στις 5-6/12/2013.

Το εγχειρίδιο χωρίζεται σε πέντε μέρη. Στο πρώτο μέρος προσδιορίζονται πέντε γενικές αρχές: η διαφάνεια, η εύλογη διάρκεια, ο σχεδιασμός και η συλλογή δεδομένων, η ευελιξία και η δυνατότητα συμμετοχής όλων των ενδιαφερομένων μερών. Στο δεύτερο μέρος αναπτύσσονται οι οδηγίες προς τα εθνικά νομοθετικά σώματα των κρατών-μελών, με έμφαση στην εισαγωγή εκείνων των νομοθετικών κειμένων που διευκολύνουν

την επιτάχυνση της δικαστικής διαδικασίας. Στο τρίτο μέρος οι οδηγίες απευθύνονται στις αρμόδιες αρχές διοίκησης της δικαιοσύνης, προτείνοντας αφενός μεθόδους κατανομής του έργου των δικαστών και αφετέρου εργαλεία ελέγχου του δικαστικού έργου. Απώτερος στόχος είναι η διενέργεια παρεμβάσεων για τη βελτίωση του δικαστικού έργου, με βασικό εργαλείο την εισαγωγή νέων τεχνολογιών. Στο τέταρτο μέρος οι οδηγίες απευθύνονται στις διοικήσεις των κατά τόπους δικαστηρίων. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στη συλλογή και την επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων των δικαστηρίων, αλλά και στις μεθόδους διαχείρισης περιπτώσεων κρίσεων με αντικείμενο την υπέρβαση του χρόνου εκδίκασης των δικών. Στο πέμπτο και τελευταίο μέρος οι οδηγίες αφορούν στους δικαστικούς λειτουργούς. Έμφαση δίνεται στη δυνατότητα σύναψης συμφωνιών με τους δικηγόρους ως προς το χρονικό πλαίσιο εκδίκασης των υποθέσεων, αλλά και στη συνεργασία με άλλους φορείς της δίκης (πραγματογνώμονες κ.λπ.). Τέλος, αναφέρονται περιπτώσεις περιορισμού της αιτιολογίας των δικαστικών αποφάσεων, προκειμένου να επιταχυνθεί ο ρυθμός εκδίκασης των υποθέσεων.

5. Η CEPEJ έχει ασχοληθεί ειδικά με το ζήτημα της πολιτικής διακυβέρνησης της δικαιοσύνης με τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας, γνωστής με τον αγγλικό όρο cyberjustice, καταστρώνοντας δέσμη βασικών κατευθυντήριων οδηγιών προς υποβοήθηση των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά την επεξεργασία της εν λόγω πολιτικής. Κατά τη CEPEJ οι εφαρμογές αυτής της πολιτικής καταλαμβάνουν τέσσερα επίπεδα: α) την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, β) την επικοινωνία μεταξύ δικαστηρίων και επαγγελματιών της δικαιοσύνης, γ) τη διοίκηση των δικαστηρίων, και δ) την παροχή βοήθειας στους δικαστές.

Η πρώτη εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, στο πλαίσιο του cyberjustice, αφορά στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη, η οποία διακρίνεται σε δύο επιμέρους πεδία: α) τη γενική πληροφόρηση για τα δικαιώματα των προσώπων, καθώς και τη δημοσιοποίηση της νομολογίας, και β) την πρόσβαση σε διαδικασίες που συνδέονται με την επίλυση των διαφορών, όπως η χορήγηση νομικής βοήθειας, η επικοινωνία με συγκεκριμένο δικαστήριο και η προσφυγή στη μεσολάβηση. Πρόσφατα, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, στη σύσταση 2054/2015, τόνισε την καθοριστική σημασία των όρων και προϋποθέσεων πρόσβασης στη δικαιοσύνη, που αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο του κράτους δικαίου, και επεσήμανε το κόστος σε χρόνο και χρήμα που συνεπάγεται για τους πολίτες η άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Για το λόγο αυτό κάλεσε τα κράτη-μέλη να προχωρήσουν στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις του δικαστικού συστήματος, με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, προκειμένου να καταστήσουν την πρόσβαση στη δικαιοσύνη προσιτή στους πολίτες, από την άποψη των δαπανών, και ταυτόχρονα ταχύτερη ως προς τους ρυθμούς περαίωσης των υποθέσεων.

Στο πλαίσιο της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών στο πεδίο της δικαιοσύνης, δημιουργούνται ιστοσελίδες με σκοπό την παροχή βασικών πληροφοριών στους πολίτες που ενδιαφέρονται να προσφύγουν στα δικαστήρια, καθώς και βάσεις δεδομένων με το σύνολο των δικαστικών αποφάσεων οι οποίες, με αυτό τον τρόπο, τίθενται στη διάθεση του κοινού παρέχοντας πληροφόρηση για τη νομολογία. Οι ανωτέρω μορφές παροχής πληροφοριών επιτρέπουν στον πολίτη να έχει ολοκληρωμένη εικόνα για την οργάνωση των δικαστηρίων, τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα και βοηθήματα, τις κατηγορίες των υποθέσεων και τις δικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί, επιλύοντας ζητήματα τα οποία τον ενδιαφέρουν. Έτσι, διαμορφώνεται μια καλή βάση για «γνωριμία» του δικαστικού συστήματος με τους μελλοντικούς ή ήδη υφιστάμενους χρήστες των υπηρεσιών του, με θετικά οπωσδήποτε αποτελέσματα για την ταχύτητα και την ποιότητα του δικαστικού έργου.

Σε επόμενο στάδιο μεγάλη είναι η συμβολή της τεχνολογίας στον τρόπο που προσφεύγει και επικοινωνεί ο πολίτης με το δικαστήριο. Τούτο επιτυγχάνεται με την ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων και την εν γένει επικοινωνία του χρήστη με το δικαστήριο μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, με συνέπεια να μην απαιτείται η φυσική παρουσία του στα δικαστικά κτίρια, ενώ καθίσταται περιττή η χρήση χαρτιού, καθώς ο φάκελος της υπόθεσης σχηματίζεται με ηλεκτρονικά μέσα.

Η πιο εξελιγμένη μορφή αυτής της σύγχρονης επικοινωνίας είναι η πραγματοποίηση τηλεσυνεδριάσεων, η οποία παρέχει την ευχέρεια να δικάζονται υποθέσεις εξ αποστάσεως και έτσι να εξοικονομούνται χρόνος και χρήμα, τόσο για τα διάδικα μέρη όσο και για την πολιτεία. Με την εισαγωγή των τηλεσυνεδριάσεων, όχι μόνο καθίστανται περιττές οι μετακινήσεις δικαστών και διαδίκων, αλλά προσφέρονται εξαιρετικές δυνατότητες για την ανάπτυξη και εφαρμογή της αρχής της εγγύτητας στο πεδίο των σχέσεων δικαιοσύνης και πολιτών, μεταβάλλοντας έτσι τα δεδομένα που λαμβάνονται υπόψη για το σχεδιασμό του χάρτη των δικαστηρίων. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι εγκαθίστανται ηλεκτρονικά συστήματα για την πραγματοποίηση τηλεσυνεδριάσεων, ακόμα και σε απομακρυσμένες περιοχές της χώρας, σε κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους που μπορεί να βρίσκονται όχι μόνο σε δικαστικά κτίρια (τα οποία δεν υπάρχουν σε μικρές πόλεις ή μικρά νησιά), αλλά και σε δημόσια κτίρια προορισμένα για άλλες υπηρεσίες (π.χ. για το δήμο ή για την οικονομική υπηρεσία), στα οποία προσέρχονται οι διάδικοι και οι πληρεξούσιοι δικηγόροι και συμμετέχουν στην ακροαματική διαδικασία, η οποία εξελίσσεται σε περισσότερους χώρους που επικοινωνούν μέσω του ηλεκτρονικού συστήματος. Πρόκειται για τη δημιουργία ενός δικτύου «κατανεμημένων δικαστικών αιθουσών» (distributed courtrooms) που επιτρέπει στα διάδικα μέρη να εμφανίζονται μέσω οθόνης στη δικαστική αίθουσα, στην οποία βρίσκεται η σύνθεση του δικαστηρίου που δικάζει την υπόθεση. Με τον τρόπο αυτό στη δικαστική αίθουσα της πόλης, όπου εδρεύει το δικαστήριο,

εμφανίζονται δια της φυσικής τους παρουσίας οι δικαστές ή ο δικαστής, ενώ στα έδρανα των διαδίκων μερών τοποθετούνται οθόνες στις οποίες εμφανίζονται πληρεξούσιοι δικηγόροι και διάδικοι που βρίσκονται σε δικαστικές αίθουσες (ή αίθουσες δημοσίων κτιρίων) άλλων πόλεων της χώρας. Όλα τα πρόσωπα που συμμετέχουν στη δίκη, είτε ως δικαστές είτε ως διάδικοι, έχουν εικόνα και ήχο από το σύνολο των αιθουσών στις οποίες εξελίσσεται η διαδικασία. Η τεχνική αυτή έχει ήδη αναπτυχθεί σε διάφορες χώρες, όπως η Ιρλανδία, η Αυστραλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), όπως αναφέρθηκε σε συνέδριο με τίτλο: «Cyberjustice -Europe 2016», που διεξήχθη στο Στρασβούργο, τον Δεκέμβριο του 2016 με τη συνεργασία της CEPEJ, του γαλλικού Ινστιτούτου «Institute for Advanced Judicial Studies» και του καναδικού Οργανισμού «Cyberjustice Laboratory».

6. Από την περιγραφή που προηγήθηκε είναι σαφές ότι η υιοθέτηση από τα κράτη των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων στο πεδίο του δικαστικού συστήματος, θέτει σε εντελώς νέες βάσεις τη σχέση δικαιοσύνης και διαδίκων, αλλά και ευρύτερα τη σχέση δικαιοσύνης και κοινωνίας. Υπό τα νέα δεδομένα, κάθε πολίτης μπορεί να έχει εικόνα των λειτουργιών του δικαστικού συστήματος και ειδικότερα των δικαστηρίων όλων των δικαιοδοσιών, να πληροφορείται για τις δυνατότητες που παρέχει ο νομοθέτης όσον αφορά την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, μέσω της πρόβλεψης ενδίκων βοηθημάτων και μέσων, και να παρακολουθεί το δικαιοδοτικό έργο κάθε δικαστηρίου που συντελείται με την έκδοση αποφάσεων, στις οποίες αποτυπώνονται οι αιτιολογίες των δικαστικών κρίσεων. Η σημασία των τεχνολογικών υποδομών γίνεται ακόμα μεγαλύτερη, όταν ο πολίτης προσφεύγει στη δικαιοσύνη και μετατρέπεται έτσι σε διάδικο. Με τα σύγχρονα μέσα έχει την ευχέρεια να γνωρίζει το περιεχόμενο των αναγκαίων δικογράφων και άλλων εγγράφων που απαιτούνται για την προσφυγή στο δικαστήριο, να καταθέτει ηλεκτρονικά τα δικόγραφα, να παρακολουθεί την πορεία της υπόθεσης, να επικοινωνεί με το δικαστήριο και να συμμετέχει στην ακροαματική διαδικασία, χωρίς να χρειάζεται να απομακρυνθεί από τον τόπο κατοικίας του, έστω και αν το δικαστήριο εδρεύει σε άλλη πόλη.

Α6. Η Αξιολόγηση των Δικαστών στα Κείμενα του Συμβουλίου Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, του Γνωμοδοτικού Συμβουλίου των Ευρωπαίων Δικαστών και του Ευρωπαϊκού Δικτύου Δικαστικών Συμβουλίων

1. Μια από τις θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης αποτελεί η αξιολόγηση των δικαστών μέσα από μια πρόσφορη και αξιόπιστη διαδικασία διασφαλίζουσα τον έλεγχο της ποσοτικής και ποιοτικής τους απόδοσης, με αυστηρή τήρηση των εγγυήσεων της δικαστικής ανεξαρτησίας. Η διαδικασία αξιολόγησης βασίζεται στον εξατομικευμένο έλεγχο του έργου που αποδίδει κάθε δικαστής, σε ορισμένη χρονική περίοδο, καθώς και του τρόπου που ασκεί τα καθήκοντά του. Το Συμβούλιο Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης στη σύσταση CM/Rec/(2010)12 με αντικείμενο «*Ανεξαρτησία, αποτελεσματικότητα και ευθύνη των δικαστών*» θεωρεί συστατικό στοιχείο του υπηρεσιακού καθεστώτος την αξιολόγηση θέτοντας ορισμένες προϋποθέσεις: α) να ανατίθεται σε δικαστικό όργανο, β) να βασίζεται σε αντικειμενικά κριτήρια που να δημοσιοποιούνται από την αρμόδια δικαστική αρχή, και γ) να δίδεται η δυνατότητα στον αξιολογούμενο να αμφισβητήσει τα αποτελέσματα της αξιολόγησης ενώπιον δικαστικού οργάνου. Στη σύσταση αυτή, όπως άλλωστε και σε προηγούμενες, αναδεικνύονται δύο σημαντικά στοιχεία απονομής της δικαιοσύνης, η ανεξαρτησία των δικαστών και η αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος. Προς την κατεύθυνση αυτή, το CCJE στη γνώμη 17 (2014) «*Για την αξιολόγηση του έργου των δικαστών, την ποιότητα της δικαιοσύνης και το σεβασμό της δικαστικής ανεξαρτησίας*», που συνέταξε μετά από σχετική εντολή του Συμβουλίου Υπουργών, αποτύπωσε τα συστήματα αξιολόγησης των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, ανέδειξε τη σημασία της αξιολόγησης και διατύπωσε συστάσεις για την καλύτερη διαρρύθμισή της από τις εθνικές νομοθεσίες. Σύμφωνα με την ανωτέρω γνώμη η αξιολόγηση των δικαστών, σε ατομικό επίπεδο, συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας του δικαστικού συστήματος εν γένει και συνιστά μορφή λογοδοσίας της δικαιοσύνης προς τους πολίτες και την κοινωνία. Η αξιολόγηση είναι πολλαπλώς χρήσιμη,

διότι μέσω αυτής εκτιμώνται οι ικανότητες των δικαστών και εντοπίζονται οι ανάγκες εκπαίδευσής τους, αποτελώντας βασικό στοιχείο για την προαγωγική τους εξέλιξη, ενώ δεν αποκλείεται να συνδέεται με το ύψος των αποδοχών όταν αυτές καθορίζονται με βάση την αποδοτικότητά τους.

2. Για την ατομική αξιολόγηση των δικαστών στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης χρησιμοποιούνται τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά κριτήρια. Σε πολλές χώρες λαμβάνεται υπόψη το ποσοτικό κριτήριο του αριθμού των αποφάσεων που ο αξιολογούμενος δικαστής εκδίδει ή περαιώνει, με οποιονδήποτε τρόπο, ενώ σε ορισμένες χώρες, η παραγωγικότητα μετράται με συγκεκριμένο αριθμό αποφάσεων ή με βάση τον μέσο αριθμό αποφάσεων που εκδίδονται από τους δικαστές. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και στα ποιοτικά κριτήρια, τα οποία στηρίζονται είτε στον προσδιορισμό των περίπλοκων υποθέσεων που έχει χειριστεί ο αξιολογούμενος και στον τρόπο επεξεργασίας τους, είτε στον αριθμό των αποφάσεων που αυτός εκδίδει και στη συνέχεια εξαφανίζονται ή μεταρρυθμίζονται στον κατ' έφεση έλεγχο. Άλλα συνεκτιμώμενα κριτήρια είναι η ικανότητα στη διαμεσολάβηση, η προσαρμογή σε νέους τομείς του δικαίου, η ευχέρεια ανταπόκρισης σε πρόσθετα καθήκοντα, όπως η εποπτεία και η εκπαίδευση νέων δικαστών, η οργανωτική ικανότητα, οι δημοσιεύσεις και η πραγματοποίηση μαθημάτων, καθώς και ο σεβασμός των αρχών και των κανόνων επαγγελματικής ηθικής και δεοντολογίας.

3. Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, ο οργανισμός CCJE διατυπώνει στη γνώμη 17 (2014) σκέψεις και προτάσεις για την καλύτερη διαρρύθμιση του θεσμού της αξιολόγησης. Σημεία που αξίζει να μνημονευθούν, είναι ότι: α) στην αξιολόγηση πρέπει να εξετάζονται τόσο οι κοινωνικές δεξιότητες -όπως η ικανότητα στη διαμεσολάβηση και ο σεβασμός των διαδίκων- όσο και οι διοικητικές ικανότητες για τους δικαστές που κατέχουν θέσεις διοίκησης στα δικαστήρια, β) η ανάδειξη του αριθμού των αποφάσεων σε καθοριστικό παράγοντα της αξιολόγησης μπορεί να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα στην απονομή της δικαιοσύνης και για το λόγο αυτό επιβάλλεται η πρόσδοση ιδιαίτερης βαρύτητας στην ποιοτική της διάσταση, γ) κατά την εξέταση του περιεχομένου των δικαστικών αποφάσεων το αρμόδιο όργανο πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη μεθοδολογία προσέγγισης των ζητημάτων από τον αξιολογούμενο και να μην περιορίζεται στην εκτίμηση της μείζονος σκέψης κάθε δικαστικής απόφασης χωριστά, δ) οι αξιολογητές οφείλουν να συνεκτιμούν όλες τις πλευρές του δικαστικού έργου, κυρίως δε την επιστημονική γνώση, την ικανότητα επικοινωνίας, την επιμέλεια, την αποτελεσματικότητα και την ακεραιότητα, λαμβάνοντας υπόψη και τις συνθήκες του περιβάλλοντος εργασίας, ε) η τακτική αξιολόγηση παρέχει τη δυνατότητα συστηματικής παρακολούθησης του έργου των δικαστών σε ατομικό επίπεδο, αλλά έχει το μειονέκτημα ότι δίδει την εντύπωση ενός διαρκούς ελέγχου που θα μπορούσε, υπό προϋποθέσεις, να θεωρηθεί απειλή για τη δικαστική ανεξαρτησία, στ) τα αποτελέσματα της αξιολόγησης

δεν πρέπει να αποτυπώνονται μόνο με βαθμούς, αριθμούς ή ποσοστά, διότι μπορεί να δημιουργήσουν πλασματική εντύπωση, ζ) η ατομική αξιολόγηση πρέπει να στηρίζεται σε επαρκείς και αξιόπιστες πηγές πληροφόρησης, ο δε αξιολογούμενος να είναι σε θέση να εκφράσει τις απόψεις του για τα συμπεράσματα του αξιολογητή και να τα αμφισβητήσει ενώπιον αρμοδίου προς τούτο οργάνου, και η) η χρήση των ατομικών αξιολογήσεων για τον καθορισμό του μισθού και της σύνταξης των δικαστών πρέπει να αποφεύγεται, διότι μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά του δικαστή και να θέσει σε κίνδυνο τη δικαστική ανεξαρτησία και τα συμφέροντα των διαδίκων.

4. Η αξιολόγηση των δικαστών και του δικαστικού συστήματος αποτέλεσε τη βάση της πρόσφατης Διακήρυξης της Βαρσοβίας *«Για το Μέλλον της Δικαιοσύνης στην Ευρώπη» (The Warsaw Declaration on the Future of Justice in Europe)* που εξέδωσε το ENCJ. Στην ανωτέρω Διακήρυξη αναφέρεται ότι το δικαστικό συμβούλιο, ή ένα σώμα με τις ίδιες εγγυήσεις ανάλογα με τις προβλέψεις της εθνικής έννομης τάξης, πρέπει να συμμετέχει στη διαδικασία αξιολόγησης της δικαιοσύνης: α) καθορίζοντας ένα πλαίσιο ποιότητας με δείκτες που περιλαμβάνουν κριτήρια για την αξιολόγησή της, β) προσδιορίζοντας μεθόδους με τις οποίες η ποιότητα στη διαδικασία για την έκδοση των δικαστικών αποφάσεων αξιολογείται, διατηρείται σε υψηλό επίπεδο και βελτιώνεται, γ) αναδεικνύοντας καλές πρακτικές με τις οποίες ενισχύεται η εμπιστοσύνη της κοινής γνώμης στο έργο του δικαστικού συστήματος, και δ) διασφαλίζοντας ότι τα ανωτέρω συστήματα δεν παραβιάζουν, είτε σε ατομικό είτε σε συλλογικό επίπεδο, τη δικαστική ανεξαρτησία. Περαιτέρω, ο οργανισμός ENCJ καθορίζει, στην έκθεση 2015-2016 «*Independence and Accountability of the Judiciary and of the Prosecution. Improving the Performance Indicators*», η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική του Συνέλευση στις 3 Ιουνίου 2016, διάφορους δείκτες που σχετίζονται με τη δικαστική ανεξαρτησία σε συνδυασμό με την ποιότητα του δικαστικού έργου, μεταξύ των οποίων η αξιολόγηση των δικαστών, το σύστημα προαγωγών και η πειθαρχική ευθύνη. Προς διερεύνηση δε των δεικτών αυτών έχει συνταχθεί ερωτηματολόγιο που απευθύνεται στα κράτη-μέλη του Οργανισμού, προκειμένου να συλλεγούν οι απαντήσεις και να προσδιοριστεί το επίπεδο της δικαστικής ανεξαρτησίας και της ποιότητας του δικαστικού έργου σε κάθε κράτος. Ο ίδιος Οργανισμός στο πόρισμά του «Distillation of ENCJ Principles, Recommendations and Guidelines 2004-2016» περιλαμβάνει ειδική ενότητα με τίτλο: *«Επιλογή, διορισμός, αξιολόγηση και προαγωγή των δικαστών»*, όπου αναδεικνύονται τρία βασικά στοιχεία για την αξιολόγηση: α) η διασφάλιση της δικαστικής ανεξαρτησίας κατά την επιθεώρηση του δικαστών, β) τα επαγγελματικά κριτήρια για την αξιολόγηση που πρέπει να είναι ποικίλα και περιεκτικά και να περιέχουν τόσο την ποιοτική όσο και την ποσοτική διάσταση του έργου του δικαστή, και γ) οι μέθοδοι για την εκτίμηση της ποιότητας του έργου του αξιολογούμενου που δεν πρέπει να παραβιάζουν τη δικαστική ανεξαρτησία ούτε σε ατομικό επίπεδο ούτε σε επίπεδο λειτουργίας του δικαστικού συστήματος.

Α7. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και το Σχέδιο Δράσης 2016 για την Ενδυνάμωση της Δικαστικής Ανεξαρτησίας και Αμεροληψίας

1. Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης συμβάλλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση και επικαιροποίηση των όρων και προϋποθέσεων για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και των λειτουργών της. Τον Απρίλιο του 2016 η Επιτροπή Υπουργών υιοθέτησε Σχέδιο Δράσης για την ενίσχυση της δικαστικής ανεξαρτησίας και αμεροληψίας, με σκοπό τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης να δεσμευτούν ότι θα λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για τη βελτίωση της υφιστάμενης κατάστασης στον κρίσιμο αυτό τομέα για την οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας. Στο Σχέδιο Δράσης η Επιτροπή μνημονεύει σειρά οργάνων που έχουν συσταθεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και υποστηρίζουν τις εθνικές πολιτικές στο πεδίο της δικαιοσύνης, όπως είναι η Επιτροπή Βενετίας (Venice Commission), το CCJE, η Ομάδα Κρατών κατά της Διαφθοράς (GRECO), η CEPEJ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Νομικής Συνεργασίας (CDCJ) κ.λπ.

2. Το Σχέδιο Δράσης αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα των δικαστικών συστημάτων, των εθνικών συνταγμάτων και τις διαφορετικές προσεγγίσεις της αρχής της διάκρισης των λειτουργιών στα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, και επί τη βάσει δε αυτής της ποικιλομορφίας επιδιώκει αφενός τη βελτίωση των εγγυήσεων της δικαστικής ανεξαρτησίας και αμεροληψίας ή τη συμπλήρωση τυχόν κενών και αφετέρου την εισαγωγή των αναγκαίων δομών, πολιτικών και πρακτικών προς διασφάλιση των ως άνω εγγυήσεων προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος που είναι η εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης σε μια δημοκρατική κοινωνία που βασίζεται στα ανθρώπινα δικαιώματα και στο κράτος δικαίου. Στο Σχέδιο Δράσης γίνεται ειδική αναφορά στις σχέσεις της δικαιοσύνης με την εκτελεστική και τη νομοθετική εξουσία. Στο πλαίσιο αυτό, προς διασφάλιση της δικαστικής ανεξαρτησίας, επιβάλλεται η θέσπιση των κατάλληλων ρυθμίσεων και άλλων αναγκαίων μέτρων προς την κατεύθυνση: α) της αποπολιτικοποίησης της διαδικασίας επιλογής των μελών των δικαστικών συμβουλίων, η οποία επιτυγχάνεται εφόσον στα όργανα αυτά μετέχουν κατά πλειοψηφία δικαστές που επιλέγονται από συναδέλφους τους, β) της αποφασιστικής συμμετοχής του δικαστικού σώματος στην επιλογή, διορισμό και προαγωγή των δικαστών, με περιορισμένη παρεμβολή οργάνων

της εκτελεστικής εξουσίας ή του κοινοβουλίου στις σχετικές διαδικασίες, γ) της αποχής εκπροσώπων της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας από δηλώσεις κατά δικαστικών λειτουργών ή δικαστικών αποφάσεων ακατάλληλες, μη αντικειμενικές και από πολιτικές-κομματικές σκοπιμότητες ορμώμενες, και δ) της αποτελεσματικής διοίκησης των δικαστηρίων που βασίζεται σε κανονισμούς, χωρίς παρεμβάσεις της εκτελεστικής ή της νομοθετικής εξουσίας. Περαιτέρω ειδική αναφορά γίνεται στις εσωτερικές σχέσεις του δικαστικού σώματος και συγκεκριμένα στη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των κατώτερων δικαστών έναντι των ανωτέρων στην ιεραρχία. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού προτείνεται η θέσπιση αποτελεσματικών μηχανισμών για την εξέταση αιτιάσεων σχετικών με παρεμβάσεις στην άσκηση του δικαιοδοτικού έργου. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται, επίσης, στην αντιμετώπιση της διαφθοράς των δικαστών και προτείνεται στα κράτη-μέλη, αφενός, να αναλάβουν πρωτοβουλίες για τη διαμόρφωση συνθηκών εργασίας που να αποτρέπουν τέτοια φαινόμενα και, αφετέρου, να καθιερώσουν κανόνες δικαστικής δεοντολογίας. Χωριστή ενότητα αφιερώνεται στον εισαγγελικό κλάδο για τον οποίο αναφέρεται ότι πρέπει να καθιερωθούν ειδικές εγγυήσεις για την επιλογή και τη σταδιοδρομία τους, καθώς και για την προστασία των εισαγγελέων από έξωθεν παρεμβάσεις.

Το Σχέδιο Δράσης, συνοψίζοντας τους στόχους του, εστιάζει στην εξασφάλιση της δημοσιότητας και της διαφάνειας στο έργο της δικαιοσύνης και στη διαμόρφωση οριοθετημένου πεδίου σχέσεων με τις άλλες δύο πολιτειακές λειτουργίες, με σκοπό την εμπέδωση δημόσιας εμπιστοσύνης προς τη δικαιοσύνη με την αναγνώριση της πραγματικής σημασίας της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας. Στο κείμενο μνημονεύεται η ανάγκη αποφυγής στερεοτύπων στις δικαστικές κρίσεις και αποφάσεις που επιδρούν αρνητικά στο κράτος δικαίου και στην αξιοπιστία της δικαιοσύνης στα μάτια της κοινής γνώμης, καθώς λειτουργούν τελικά εις βάρος ευάλωτων ή περιθωριακών ομάδων και υπονομεύουν εν τέλει τις αρχές που διέπουν μια δημοκρατική κοινωνία και πολιτεία.

Α8. Ο Ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Παρακολούθηση της Λειτουργίας και την Ενίσχυση της Αποτελεσματικότητας των Εθνικών Δικαστικών Συστημάτων

1. Τα τελευταία χρόνια η ΕΕ έχει εστιάσει το ενδιαφέρον της στη σχέση που εμφανίζει το επίπεδο οργάνωσης και λειτουργίας των δικαστικών συστημάτων των κρατών-μελών με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που αυτά εμφανίζουν. Για το σκοπό αυτό, έχει καθιερώσει τη δημοσίευση ετήσιας έκθεσης, υπό τον τίτλο EU Justice Scoreboard, η οποία περιλαμβάνει στοιχεία των επιδόσεων που παρουσιάζουν τα δικαστικά συστήματα των κρατών-μελών σε επιμέρους δείκτες. Η αποτύπωση των επιδόσεων των δικαστικών συστημάτων των κρατών-μελών δεν αποβλέπει στην αξιολογική τους κατάταξη, αλλά αποσκοπεί στην παρακίνηση των εθνικών κυβερνήσεων και των νομοθετικών σωμάτων, μέσω συστάσεων που απευθύνονται στα κράτη με συγκεκριμένες προτάσεις, προκειμένου να αναλάβουν μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, οι οποίες θα βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα απονομής της δικαιοσύνης, προς όφελος των πολιτών και της επιχειρηματικής δραστηριότητας.

2. Σύμφωνα με τις αρχές του EU Justice Scoreboard η ποιότητα, η ανεξαρτησία και η αποδοτικότητα είναι τα βασικά συστατικά ενός αποτελεσματικού δικαστικού συστήματος και αποτελούν σοβαρούς δομικούς παράγοντες για βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα στα κράτη-μέλη. Για τους λόγους αυτούς, από το 2011, οι εθνικές μεταρρυθμίσεις των δικαστικών συστημάτων έχουν ενταχθεί στα προγράμματα οικονομικής και δημοσιονομικής προσαρμογής. Επίσης, από το 2012, η βελτίωση της ποιότητας, της ανεξαρτησίας και της αποδοτικότητας της δικαιοσύνης έχει αναδειχθεί σε προτεραιότητα για τη διαδικασία υπό τον τίτλο «European Semester». Το EU Justice Scoreboard τροφοδοτεί το European Semester, αφενός, με τη παροχή αριθμητικών στοιχείων για τη λειτουργία των εθνικών δικαστικών συστημάτων και, αφετέρου, με την ανάδειξη σημαντικών ζητημάτων, στα οποία πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή για μεταρρυθμίσεις. Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει δημιουργήσει το European Semester ως πρόγραμμα που απεικονίζει τον ετήσιο κύκλο του συντονισμού των οικονομικών πολιτικών στην ΕΕ. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κάθε χρόνο λαμβάνει από τα

κράτη-μέλη λεπτομερή ανάλυση του προϋπολογισμού, των μακροοικονομικών και των δομικών αλλαγών που σχεδιάζονται, και στη συνέχεια, αφού μελετήσει τα ανωτέρω, αποστέλλει στα κράτη συστάσεις που περιέχουν εξειδικευμένες παρατηρήσεις με χρονικό ορίζοντα εφαρμογής από 12 έως 18 μήνες. Αυτές οι συστάσεις συμβάλλουν στη διαμόρφωση των στόχων της μακρόχρονης πολιτικής της ΕΕ για την απασχόληση και την ανάπτυξη, στο πλαίσιο χάραξης της στρατηγικής για την πολιτική «Europe 2020», η οποία υλοποιείται και ελέγχεται μέσω του European Semester. Το πρόγραμμα πολιτικής «Europe 2020» καταστρώθηκε το 2010 με προοπτική δεκαετίας προκειμένου να δημιουργηθούν συνθήκες έξυπνης και βιώσιμης ανάπτυξης, με πέντε πρωταρχικούς στόχους: την απασχόληση, την έρευνα και την ανάπτυξη, το κλίμα και την ενέργεια, την εκπαίδευση, την κοινωνική σταθερότητα και την μείωση της φτώχειας. Τον Μάρτιο του 2014 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε συνοπτική έκθεση της προόδου που έχει επιτευχθεί στους στόχους της πολιτικής «Europe 2020», ενώ το 2015 το Συμβούλιο υιοθέτησε νέα δέσμη βασικών αρχών για τις οικονομικές πολιτικές των κρατών-μελών και της ΕΕ ως προς την απασχόληση αντικαθιστώντας αυτές που είχαν υιοθετηθεί το 2010.

3. Από τη σύντομη παράθεση του βασικού περιεχομένου του European Semester και του Europe 2020 καθίσταται φανερό ότι το EU Justice Scoreboard αναδεικνύεται σε σημαντικότατο εργαλείο για την μακροπρόθεσμη διαμόρφωση των μεγάλων πολιτικών της ΕΕ, στα πεδία της οικονομίας και της κοινωνίας. Η ανάδειξη του EU Justice Scoreboard σημαίνει, περαιτέρω, ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζουν τα εθνικά δικαστικά συστήματα στην οικονομική και κοινωνική ζωή των χωρών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δηλώνει ότι το EU Justice Scoreboard δεν προωθεί ορισμένο τύπο δικαστικού συστήματος, αλλά σέβεται τις εθνικές ιδιαιτερότητες και αυτό που επιδιώκει είναι να αποτελέσει ένα πληροφοριακό εργαλείο που βοηθάει να εντοπισθούν προβλήματα και ελλείψεις, προκειμένου να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για τη βελτίωση της ταχύτητας και της ποιότητας απονομής της δικαιοσύνης. Τα στοιχεία και τα δεδομένα για την επικρατούσα κατάσταση των εθνικών δικαστικών συστημάτων προέρχονται από τη CEPEJ. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τονίζει ότι τα αποτελεσματικά δικαστικά συστήματα έχουν καθοριστική σημασία για την οικονομική παρουσία ενός κράτους, ιδίως δε στην εποχή του μεγάλου δημοσίου χρέους και της οικονομικής κρίσης, ενώ διαδραματίζουν ρόλο-κλειδί στην επανάκτηση της εμπιστοσύνης και στην επιστροφή στην ανάπτυξη. Σ' ένα κράτος όπου η δικαιοσύνη λειτουργεί σε ένα προβλέψιμο περιβάλλον, υπό την έννοια ότι οι δικαστικές αποφάσεις εκδίδονται σε εύλογο χρόνο και εφαρμόζονται, υφίστανται οι κατάλληλες δομικές προϋποθέσεις για ελκυστικό επιχειρηματικό τοπίο. Έτσι, η δικαιοσύνη συμβάλλει στην εμπιστοσύνη και τη σταθερότητα, οι οποίες συνιστούν αναγκαίες βάσεις για τον κύκλο δράσης των επιχειρηματιών. Ειδικότερα, οι επιχειρηματίες θέλουν να γνωρίζουν ότι οποιαδήποτε διένεξη οδηγηθεί στα δικαστήρια κατά τη διάρκεια της οικονομικής τους δραστηριότητας θα

επιλυθεί σε εύλογο χρόνο και τα αποτελέσματα της δικαστικής απόφασης θα γίνουν σεβαστά από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές. Η παρουσίαση της έκδοσης του EU Justice Scoreboard το 2013 συνοδεύτηκε από ανταλλαγή απόψεων για την αποτελεσματικότητα των εθνικών δικαστικών συστημάτων και στο πλαίσιο αυτό το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τη σύσταση της 4.2.2014 εξέφρασε το μεγάλο ενδιαφέρον του για το EU Justice Scoreboard επισημαίνοντας τη σπουδαιότητα ενός αποτελεσματικού και ανεξάρτητου δικαστικού συστήματος στην προώθηση των επενδύσεων και της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στη συνέχεια το Συμβούλιο, στα συμπεράσματα της 4ης Μαρτίου 2014, κατέληξε στα βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να διέπουν τη σύνταξη του EU Justice Scoreboard.

4. Η ΕΕ, στο πλαίσιο της πολιτικής για την ενίσχυση των εθνικών δικαστικών συστημάτων, κατέστρωσε το 2011 την ευρωπαϊκή στρατηγική για τη δικαστική εκπαίδευση. Μεταξύ των στόχων της στρατηγικής αυτής είναι η εκπαίδευση ενός μεγάλου αριθμού ασκούντων νομικά επαγγέλματα στην Ευρώπη σε θέματα Ενωσιακού δικαίου με ορίζοντα το 2020. Βασικός μοχλός για την εφαρμογή αυτής της φιλόδοξης πολιτικής είναι το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικής Εκπαίδευσης σε συνεργασία με τα εθνικά δικαστήρια και τους εθνικούς επαγγελματικούς φορείς δικηγόρων, συμβολαιογράφων, δικαστικών επιμελητών. Το εν λόγω Δίκτυο χρηματοδοτείται κατά 90% από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχει μέλη της φορείς δικαστικής εκπαίδευσης από τα κράτη-μέλη της ΕΕ και αναπτύσσει προγράμματα που καλύπτουν όλο το φάσμα των επίκαιρων θεμάτων που συνδέονται με την εκπαίδευση των δικαστών. Από το 2012 και εντεύθεν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσιεύει ετήσια αναφορά σχετικά με την επίτευξη των στόχων της ευρωπαϊκής δικαστικής εκπαίδευσης, στην τελευταία δε έκθεση για το 2017 παρουσιάζονται δείκτες με τη συμμετοχή εκπροσώπων όλων των νομικών επαγγελμάτων στην εκπαίδευση που οργανώθηκε με αντικείμενο το δίκαιο της ΕΕ.

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Φεβρουάριος 2019

Δικαστική Χωροταξία: Επιλογή του Νομοθέτη με Μείζονα Σημασία για το Δικαστικό Σύστημα

Μιχάλης Ν. Πικραμένος

B

1. Ο αριθμός και η έδρα των δικαστηρίων που συνιστώνται στην επικράτεια, αποτελούν ευθύνη της πολιτείας καθότι προϋποθέτουν τη θέσπιση σχετικών κανόνων είτε από τον κοινό νομοθέτη είτε από την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση κατόπιν ειδικής εξουσιοδότησης νόμου. Τούτο πρακτικά σημαίνει ότι ο νομοθέτης ασκεί, με τις επιλογές του, δημόσια πολιτική με αντικείμενο την οργάνωση της δικαιοσύνης επί τη βάσει των γεωγραφικών, οικονομικών, κοινωνικών και πληθυσμιακών συνθηκών που επικρατούν στις περιφέρειες της χώρας. Με άλλα λόγια πρόκειται για ειδική εκδήλωση της χωροταξικής πολιτικής του σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου που οφείλει να διαμορφώνει το παρόν και να προγραμματίζει το μέλλον. Η χωροταξία εν γένει, ως διακεκριμένη δραστηριότητα, εμφανίσθηκε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και προέκυψε από την ανάγκη το κράτος να εναρμονίζει τις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις του ατόμου και της κοινωνίας με τα πραγματικά δεδομένα του διαθέσιμου χώρου. Έτσι, η χωροταξία αποσκοπεί να οργανώσει και να κατανείμει με τρόπο ορθολογικό, μέσα σε καθορισμένα γεωγραφικά όρια, τις ποικίλες δραστηριότητες του ανθρώπου ώστε να επέρχεται ισορροπία των αναγκών του ατόμου και της κοινωνίας, λαμβάνοντας υπόψη τους φυσικούς πόρους και τις απαιτήσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Ειδικότερα, η δικαστική χωροταξία αποβλέπει στην οργάνωση απονομής της δικαιοσύνης κατά τρόπο ορθολογικό, εντός των γεωγραφικών ορίων της επικράτειας και λαμβάνοντας υπόψη τη διοικητική διαίρεση της χώρας, ώστε να εξυπηρετούνται τα άτομα και η κοινωνία από την παροχή υπηρεσιών δικαιοδοτικού χαρακτήρα μέσα από τη βέλτιστη κατανομή των μονάδων -ήτοι δικαστηρίων και άλλων δικαστικών υπηρεσιών- με κριτήριο την μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας του συστήματος και παράλληλα την ελαχιστοποίηση των δαπανών. Είναι φανερό, επομένως, ότι η σύσταση δικαστηρίων και η τοποθέτησή τους στον εθνικό χώρο συνδέεται με πολλές παραμέτρους, έχει αντίκτυπο στις δημόσιες δαπάνες και στην κοινωνική ωφέλεια, αλλά ταυτόχρονα επηρεάζει και την εσωτερική λειτουργία του δικαστικού συστήματος, ιδίως στους τομείς της εξειδίκευσης και της αποδοτικότητας των δικαστών, της αξιολόγησης και επιθεώρησης του έργου του δικαστηρίου, καθώς και των δικαστών σε ατομική βάση. Όπως ορθά έχει επισημανθεί σε μελέτη της CEPEJ για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ο ρόλος των κρατών δεν περιορίζεται μόνο στο να οργανώνουν την κατανομή των δικαστικών υπηρεσιών στην επικράτεια, καθορίζοντας τη χωροταξία τους με κριτήριο την ικανοποίηση των προσώπων που κατοικούν στις διάφορες περιοχές, αλλά εκτείνεται και στη δημιουργία συνθηκών που επιτρέπουν στα δικαστήρια, ως δημόσιες υπηρεσίες, να περαιώνουν έναν ικανό αριθμό υποθέσεων με λογικό κόστος για τον φορολογούμενο, με την επιβαλλόμενη ποιότητα.[3]

2. Στην οικονομική θεωρία το ζήτημα της χωροθέτησης των δικαστηρίων, ανάλογα με το μέγεθος και την τοποθεσία, είναι γνωστό ως «διαχείριση της αλυσίδας παροχής» (supply chain management) και έχουν αναπτυχθεί εκατοντάδες πρακτικές εφαρμογές που αφορούν στην παροχή αγαθών

3. Τη μελέτη της CEPEJ συνέταξαν οι *J.Lhuillier-D.Lhuillier-Solenik-Lhuillier* με τίτλο "Access to Justice in Europe" https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1702042&SecMode=1&DocId=1657228&Usage=2. Βλ. επίσης Kirat Th., "*La qualité des décisions de justice au prisme de la science économique*", στην μελέτη της CEPEJ με τίτλο "La Qualité des Décisions de Justice" http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/series/Etudes4Qualite_fr.pdf.

από το δημόσιο (όπως π.χ. στην υγεία ή στην εκπαίδευση) ή την εγκατάσταση επιχειρηματικών μονάδων. Έτσι, η δικαστική γεωγραφία αποτελεί ένα ζήτημα ισορροπίας ανάμεσα σε διαφορετικούς παράγοντες, όπως: α) η πρόσβαση στη δικαιοσύνη, υπό την έννοια της εγγύτητας των πολιτών στα δικαστήρια, β) το ελάχιστο μέγεθος δικαστηρίου ώστε να εξασφαλίζεται η ύπαρξη διαφόρων αρμοδιοτήτων και λειτουργιών, γ) η μείωση του κόστους δεδομένου ότι οι πηγές των δημοσίων εσόδων είναι περιορισμένες και δεν πρέπει να σπαταλώνται, και δ) η μεγιστοποίηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Πρέπει να τονισθεί εδώ ότι οι ραγδαίες εξελίξεις στις μεταφορές και στις τηλεπικοινωνίες έχουν οδηγήσει σε μια άλλη προσέγγιση των δικαστηρίων, σύμφωνα με την οποία κάθε δικαστήριο δεν είναι μια απομονωμένη και ανεξάρτητη μονάδα, αλλά τμήμα ενός δικτύου του οποίου τα τμήματα διασυνδέονται, με σκοπό τη βέλτιστη παροχή υπηρεσιών στους πολίτες. Περαιτέρω δε στόχος της διαχείρισης της τοποθεσίας των δικαστηρίων είναι να επιτευχθεί συντονισμός μεταξύ δικαστηρίων, άλλων δημοσίων υπηρεσιών, ιδιωτικών επιχειρήσεων και πολιτών. Η επίτευξη του επιδιωκόμενου συντονισμού απαιτεί σχεδιασμό που διασφαλίζει τη βελτιστοποίηση της ροής των υπηρεσιών τόσο στην αστική και ποινική όσο και τη διοικητική δικαιοσύνη σε σχέση και με άλλες υπηρεσίες και λειτουργίες που αναπτύσσονται στον τόπο που βρίσκεται η έδρα του δικαστηρίου.

Β1. Οι Κατευθυντήριες Αρχές της CEPEJ για τη Δικαστική Χωροταξία

1. Η ομάδα εργασίας της CEPEJ για την Ποιότητα της Δικαιοσύνης (Working Group on the Quality of Justice) εκπόνησε μελέτη, κατόπιν εντολής της Γενικής Συνέλευσης του εν λόγω οργανισμού, με τίτλο «*Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System*», η οποία δημοσιεύθηκε τον Μάϊο του 2013 και υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση, έκτοτε δε έχει τροποποιηθεί σε επιμέρους σημεία.[4] Το κείμενο αυτό περιέχει βασικές αρχές και οδηγίες προς τα κράτη-μέλη για τους βασικούς παράγοντες και τα κριτήρια που πρέπει να ληφθούν υπόψη, κατά το σχεδιασμό του μεγέθους και της έδρας κάθε δικαστηρίου, ώστε να εξασφαλιστεί το βέλτιστο επίπεδο παροχής δικαστικών υπηρεσιών και παράλληλα να μειωθούν τα λειτουργικά κόστη και οι δαπάνες που απαιτούνται για τη συντήρηση και ανάπτυξη των υποδομών. Παρακάτω παρατίθενται τα κύρια σημεία των κατευθύνσεων που θέτει η CEPEJ για τη δικαστική χωροταξία ή για τους δικαστικούς χάρτες, όπως ονομάζει την πολιτική σύστασης δικαστηρίων ανά την επικράτεια.

4. Το κείμενο αυτό έχει δημοσιευθεί μεταφρασμένο από τον Αλικάκο Π., (2015), με τίτλο: «*Κατευθυντήριες οδηγίες για τη δημιουργία δικαστικών χαρτών με σκοπό την υποστήριξη της πρόσβασης σε ένα ποιοτικό δικαστικό σύστημα*», στο: «*Οργάνωση και αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης. Η ευρωπαϊκή εμπειρία*» (Εισαγωγή-Επιμέλεια Μιχ. Πικραμένου), Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 37 επ. Βλ. επίσης CEPEJ Guidelines. Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System (http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/Guidelines_en.pdf).

1) Εκτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης

Κατά το σχεδιασμό ενός δικαστικού χάρτη μεγάλο ρόλο διαδραματίζει η διαθεσιμότητα των δεδομένων και η πληροφόρηση. Συγκεκριμένα το εύρος της γνώσης για την ποσοτική και ποιοτική πληροφόρηση σχετικά με την τάση προσφυγής στη δικαιοσύνη, τόσο ως προς τις αστικές όσο και ως προς τις ποινικές δίκες, αποτελεί το κλειδί για τη μετέπειτα διαδικασία. Η ροή των σταδίων που παρουσιάζονται σε αυτό το κείμενο ξεκινά από την εκτίμηση της τρέχουσας κατάστασης και στη συνέχεια συμπληρώνεται από τους στόχους και τα κριτήρια. Οι διαμορφωτές πολιτικής πρέπει να γνωρίζουν το δικαστικό σύστημα σε κάθε του λεπτομέρεια, πριν καθορίσουν τους στόχους και τα κριτήρια. Χωρίς ενδελεχή γνώση της υφιστάμενης κατάστασης, η μεταρρύθμιση μπορεί να μην επιτύχει. Μερικές φορές είναι προτιμότερο να τίθεται ο τελικός σκοπός της μεταρρύθμισης αμέσως μετά την εκτίμηση της πραγματικής κατάστασης και αφού ληφθεί υπόψη αυτό που μπορεί να κατορθωθεί. Οι αρχές πρέπει να συλλέξουν πληροφορίες από εσωτερικές και εξωτερικές πηγές, που είναι:

α) Τα υπουργεία δικαιοσύνης και οι άλλες αρχές διοίκησης της δικαιοσύνης που συλλέγουν πληροφορίες σχετικά με την επίλυση των διαφορών και συγκεκριμένα την είσοδο νέων υποθέσεων, τις εκκρεμείς υποθέσεις και τις υποθέσεις που ολοκληρώθηκαν.

β) Τα δικαστήρια ή οι υπηρεσίες στατιστικής που πρέπει να δημιουργήσουν δείκτες παραγωγικότητας κατά δικαστήριο και κατά δικαστή, όπως και μέσους χρόνους κατά διαδικασία.

γ) Ειδικές υπηρεσίες ή και αξιόπιστες ιστοσελίδες στο διαδίκτυο που μπορούν να προσφέρουν στοιχεία γεωγραφικά, στοιχεία για τα μεταφορικά μέσα και τις υποδομές.

δ) Επαγγελματικές ενώσεις ή αξιόπιστες ιστοσελίδες στο διαδίκτυο που μπορούν να παρέχουν στοιχεία, όπως τον αριθμό των επιχειρήσεων στην περιοχή, το επίπεδό τους, νομική υποστήριξη κ.λπ.

2) Η θέση στόχων και κριτηρίων

Η δικαιοσύνη αποτελεί πανάρχαιο οργανισμό. Συνέπεια αυτού είναι ότι οι δικαστικοί χάρτες έχουν, σε πολλές περιπτώσεις, καταστεί ανεπαρκείς, με χαρακτηριστικά που δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας και των περιοχών που καλύπτουν. Αποτέλεσμα αυτού είναι να παρουσιάζονται προφανείς δυσλειτουργίες στη γεωγραφική κατανομή των δικαστηρίων καθώς και μεγάλες ανισοκατανομές προσωπικού, που οδηγούν σε διαφοροποιήσεις ανάμεσα στο επίπεδο λειτουργίας ενός δικαστηρίου και στην αποτελεσματικότητά του. Επιπλέον, μεγάλος αριθμός δικαστικών συστημάτων παρουσιάζει προϊούσα βραδύτητα, με συνεχή αύξηση του χρόνου απονομής δικαιοσύνης. Πρέπει σε αυτό το σημείο να υπογραμμιστεί και η αυξανόμενη απαίτηση για εξειδίκευση των δικαστών, λόγω της πολυπλοκότητας του σύγχρονου δικαίου. Από την άποψη αυτή οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να οδηγούν σε υψηλότερη νομική επαγγελματική ικανότητα. Υπάρχει, επομένως, διπλή στόχευση: εξειδίκευση των δικαστών, που επιβάλει ορισμένο μέγεθος δικαστηρίου, και εγγύτητα για την εξυπηρέτηση των προσώπων που επιθυμούν πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

3) Δημιουργία και μέτρηση δεικτών

Πολλοί δείκτες μπορούν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να εδραιωθεί η βέλτιστη ισορροπία ανάμεσα στη δραστηριότητα ενός δικαστηρίου και στην εγγύτητα προς τους χρήστες. Οι παράγοντες που καταγράφονται στη συνέχεια θεωρούνται οι σημαντικότεροι για τον προσδιορισμό ενός δικαστικού χάρτη. Διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: Στους «παράγοντες - κλειδιά» , οι οποίοι είναι μεγίστης σημασίας, και στους «επικουρικούς παράγοντες», οι οποίοι είναι δευτερεύουσας σημασίας και, αν χρησιμοποι-

ηθούν, μπορεί να αυξήσουν την ορθότητα της ανάλυσης. Οι «παράγοντες - κλειδιά» είναι αποκλειστικά ποσοτικοί ή ευκόλως μετρήσιμοι ποσοτικοί δείκτες, και για το λόγο αυτό μπορούν να μετρηθούν με αντικειμενικότητα. Στους επιπρόσθετους παράγοντες κάποιοι είναι ποσοτικοί δείκτες, οι οποίοι δεν είναι εύκολα μετρήσιμοι (λ.χ. το επίπεδο των επιχειρήσεων, το περιβάλλον για την πρόσληψη των δικαστών και του διοικητικού προσωπικού κ.λπ.) και κάποιοι άλλοι έχουν μικρότερη επίδραση (όπως η διαμεσολάβηση ή η διαμορφωμένη κουλτούρα). Είναι, όμως, αναγκαίο αυτοί οι επιπρόσθετοι παράγοντες να λαμβάνονται υπόψη ώστε να διασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για πιο σταθερή μεταρρύθμιση. «Παράγοντες - κλειδιά είναι»: 1) Η πυκνότητα του πληθυσμού, 2) το μέγεθος των δικαστηρίων, 3) η ροή των διαδικασιών και φόρτος εργασίας, και 4) η γεωγραφική τοποθεσία, οι υποδομές και τα μέσα μεταφοράς. Επικουρικοί παράγοντες είναι: 1) Η ψηφιοποίηση, 2) οι παροχές του δικαστηρίου σε τηλεφωνικές και τηλεοπτικές συνδέσεις και διαμορφωμένη κουλτούρα, 3) το επίπεδο των επιχειρήσεων, 4) οι εναλλακτικοί τρόποι επίλυσης διαφοράς (διαμεσολάβηση), 5) η επάρκεια νομικής υποστήριξης, και 6) η πρόσληψη δικαστών και γραμματειακού προσωπικού.

Για να προσδιοριστεί το βέλτιστο μέγεθος ενός δικαστηρίου, το επίπεδο ζήτησης για απονομή δικαιοσύνης έχει περισσότερη επίδραση, απ' ότι ο αριθμός των προσώπων που ζουν στην περιοχή. Είναι κοινός τόπος ότι ο πληθυσμός που εξυπηρετείται από κάθε δικαστήριο αποτελεί σημαντικό παράγοντα που πρέπει να ληφθεί υπόψη, κατά τη μεταρρύθμιση ενός δικαστικού χάρτη. Τα δικαστήρια διαιρούνται σε περισσότερους κλάδους, ανάλογα με το εθνικό δικαστικό σύστημα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, τα δικαστήρια διακρίνονται σε αστικά, ποινικά και διοικητικά. Επιπροσθέτως, τα δικαστήρια μπορεί να έχουν και άλλες αρμοδιότητες, ανάλογα με τις προβλέψεις κάθε εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος. Για το λόγο αυτό, η σύγκριση των δικαστικών συστημάτων ανάμεσα στα κράτη-μέλη πρέπει να προσεγγίζεται με προσοχή. Από τα 47 συστήματα που αξιολογήθηκαν το 2010, τα περισσότερα κράτη (19) έχουν λιγότερα από ένα πρωτοβάθμιο δικαστήριο γενικής δικαιοδοσίας ανά 100.000 κατοίκους. Σε 15 κράτη, ο αριθμός ήταν ανάμεσα σε 1 με 2 πρωτοβάθμια δικαστήρια ανά 100.000 κατοίκους. Επίσης, 13 κράτη είχαν υψηλότερους αριθμούς, αλλά μόνο η Τουρκία, η Ρωσική Ομοσπονδία και το Μονακό διέθεταν περισσότερα από 5 δικαστήρια ανά 100.000 κατοίκους. Σημειώνεται ότι ο αριθμός που αναφέρθηκε για το Μονακό πρέπει να προσεγγισθεί λαμβανομένου υπόψη του μικρού αριθμού των κατοίκων, ο οποίος έχει μία απορρυθμιστική επίδραση σε αναλογίες ανά 100.000 κατοίκους.

4) Το μέγεθος των δικαστηρίων

Η CEPEJ ορίζει ως δικαστήριο *«το όργανο εκείνο που ιδρύεται από το νόμο και ορίζεται να εκδικάσει συγκεκριμένα είδη δικαστικής διαφοράς*

εντός μιας συγκεκριμένης διοικητικής δομής, όπου ένας ή περισσότεροι δικαστές δικάζουν σε προσωρινή ή μόνιμη βάση». Για τους σκοπούς αυτής της μελέτης το κριτήριο αυτό αφορά δικαστήρια γενικής δικαιοδοσίας. Το μέγεθος ενός δικαστηρίου μπορεί να καθορίζεται από το συνολικό αριθμό των προσώπων που απασχολούνται σε αυτό, δηλαδή τον αριθμό των δικαστικών λειτουργών και τον αριθμό του διοικητικού προσωπικού. Με αυτή την έννοια, αν υποτεθεί ότι σε ένα ιδανικό δικαστικό σύστημα η αναλογία διοικητικού προσωπικού και δικαστικών λειτουργών είναι περίπου σταθερή σε όλα τα δικαστήρια και ότι όλοι οι δικαστές έχουν τον ίδιο, ή περίπου τον ίδιο, φόρτο εργασίας, τότε το μέγεθος του δικαστηρίου μπορεί να αναφέρεται στον αριθμό των δικαστών που απασχολούνται στο δικαστήριο αυτό.

Τα κρίσιμα ερωτήματα που προκύπτουν, ως προς το μέγεθος των δικαστηρίων, είναι τα εξής: Ποιο είναι όμως το βέλτιστο μέγεθος ενός δικαστηρίου, σύμφωνα με το επίπεδο της εργασίας που πρέπει να φέρει σε πέρας; Επιπροσθέτως, ποιο είναι το ορθό επίπεδο φόρτου εργασίας, το οποίο θα εξασφαλίζει ότι το δικαστήριο απολαμβάνει τα προνόμια των οικονομιών κλίμακας; Υπάρχει επαρκής αριθμός υποθέσεων που να διασφαλίζει ότι το δικαστήριο χρησιμοποιείται όσο το δυνατόν περισσότερο;

Ένα μικρό δικαστήριο μπορεί να έχει χαμηλή παραγωγικότητα, επειδή ο ρυθμός ροής των υποθέσεων είναι χαμηλός. Παρόλα αυτά, ένας μικρός αριθμός δικαστών απέναντι σε δίκες με ποικίλο αντικείμενο αντίστοιχο ενός μεγαλύτερου δικαστηρίου, μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη εξειδίκευσης και κατ' αποτέλεσμα σε χαμηλότερη αποτελεσματικότητα τόσο από την άποψη της ποσότητας όσο και από την άποψη της ποιότητας. Αντίθετα, ένα μεγάλο δικαστήριο, όπως αυτά που βρίσκονται στις μεγάλες μητροπόλεις, μπορεί να έχει χαμηλή παραγωγικότητα λόγω δυσλειτουργιών που οφείλονται αποκλειστικά στο μεγάλο μέγεθός του. Σε μερικές περιπτώσεις η παραγωγικότητα των δικαστών μπορεί να χρησιμοποιείται προκειμένου να καθορίσει το βέλτιστο μέγεθος ενός δικαστηρίου. Η παραγωγικότητα ενός δικαστηρίου ορίζεται ως ο αριθμός των δικών που ολοκληρώνονται από το δικαστήριο εντός μιας προκαθορισμένης χρονικής περιόδου. Με την έννοια αυτή η παραγωγικότητα του δικαστηρίου είναι το σύνολο της παραγωγικότητας ανά δικαστή που απασχολείται στο δικαστήριο αυτό. Το τμήμα στατιστικής του ιταλικού υπουργείου δικαιοσύνης προέβη σε μία μελέτη της παραγωγικότητας κάθε δικαστηρίου και μετά συνόψισε τα αποτελέσματα ανά ομάδες δικαστηρίων, σύμφωνα με το μέγεθός τους (μέσος όρος παραγωγικότητας των δικαστηρίων από 0 έως 10 δικαστές, από 11 έως 20 δικαστές κ.ο.κ.). Η μελέτη εκπονήθηκε με αληθινούς αριθμούς που επιβεβαίωσαν τη λογική που αναπτύχθηκε ανωτέρω. Στην πραγματικότητα, η καμπύλη της παραγωγικότητας είναι παραβολική, δηλαδή πρώτα αυξάνει καθώς αυξάνει το μέγεθος των δικαστηρίων, με τη χαμηλότερη τιμή να σχετίζεται με τα δικαστήρια μέχρι 20 δικαστές, και στη συνέχεια

μειώνεται όταν αμέσως μετά το μέγεθος του δικαστηρίου καταλαμβάνει ένα συγκεκριμένο (υψηλό) αριθμό δικαστών. Η ύψιστη παραγωγικότητα συνδέεται με τα δικαστήρια με αριθμό δικαστών ανάμεσα στο 40 και στο 80. Η παραγωγικότητα πέφτει όταν ο αριθμός των δικαστών ξεπερνά τους 100. Παρόμοιες μελέτες διενεργήθηκαν στην Ολλανδία κατά τα έτη 2002-2005 και κατά την περίοδο 2005-2009. Τα αποτελέσματα δεν ήταν πολύ διαφορετικά από αυτά που εκτέθηκαν ανωτέρω. Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με τις υπάρχουσες οργανωτικές δομές, η παραγωγικότητα ήταν ύψιστη σε μεσαίου μεγέθους δικαστήρια, ενώ πολύ μικρά και πολύ μεγάλα δικαστήρια ήταν λιγότερο παραγωγικά. Το συμπέρασμα είναι ότι από τη μια, μπορεί να αποβεί ωφέλιμο αν μικρά δικαστήρια με μικρή παραγωγικότητα συγχωνευθούν με μεγαλύτερα δικαστήρια. Από την άλλη, η συγχώνευση δεν θα πρέπει να οδηγήσει στο άλλο άκρο, δηλαδή στη δημιουργία πολύ μεγάλων δικαστηρίων, καθώς αυτά τα δικαστήρια κινδυνεύουν να επιδείξουν πολύ λιγότερη παραγωγικότητα απ' ό, τι τα μικρότερα δικαστήρια, από τα οποία προέρχονται. Αν ο στόχος της δημιουργίας δικαστικών χαρτών, ή ένας από τους στόχους, είναι να δημιουργηθούν δικαστήρια μεσαίου μεγέθους, τα οποία θα βελτιστοποιήσουν την παραγωγικότητα των δικαστών, πρέπει να συγχωνευθούν μικρά δικαστήρια με χαμηλή παραγωγικότητα με μεγαλύτερα και τελικά να ελαττωθεί το μέγεθος ορισμένων δυσλειτουργικών μεγάλων δικαστηρίων. Προκειμένου να κατανοηθούν καλύτερα τα αποτελέσματα της εφαρμογής αυτής της αρχής, μπορούμε να φανταστούμε δύο δικαστήρια, το δικαστήριο Α με 20 δικαστές και το δικαστήριο Β με 100 δικαστές. Στην περίπτωση που καταδειχθεί μέση παραγωγικότητα χαμηλότερη από ένα δικαστήριο με 50 δικαστές, τότε μπορεί να επανασχεδιαστούν οι εδαφικές παράμετροι και οι αρμοδιότητες ώστε να προκύψουν δύο νέα δικαστήρια Α1 και Β1 με περίπου 60 δικαστές το καθένα. Αυτή η λύση εφαρμόστηκε στην Ιταλία με τα δικαστήρια του Τορίνο (που μειώθηκε σε μέγεθος) και της Ιβρέας (που αυξήθηκε σε μέγεθος). Σε ένα δεύτερο παράδειγμα μπορούμε να φανταστούμε δύο άλλα δικαστήρια, το δικαστήριο Γ με 15 δικαστές και το δικαστήριο Δ με 35 δικαστές. Αν επιδείξουν μέση παραγωγικότητα μικρότερη απ' ότι ένα δικαστήριο με 50 δικαστές, τότε μπορούμε να προβούμε σε ένα διαφορετικό τύπο παρέμβασης από το προηγούμενο που θα κατατείνει στη συγχώνευση των δικαστηρίων και των περιοχών σε ένα νέο δικαστήριο, το δικαστήριο Ε με 50 δικαστές, δηλαδή το σύνολο των δικαστών που προέρχονται από τα δικαστήρια Γ και Δ. Αυτή η λύση εφαρμόστηκε ευρέως στην πρόσφατη μεταρρύθμιση στην Ιταλία, όταν περίπου 30 μικρά δικαστήρια έκλεισαν και συγχωνεύθηκαν σε μεγαλύτερα.

5) Ροή δικών και φόρτου εργασίας

Στην προηγούμενη παράγραφο δόθηκαν γενικές κατευθύνσεις σχετικά με την αντιμετώπιση ζητημάτων, όπως η εύρεση βέλτιστου μεγέθους δικαστηρίου που βασίζεται στην παραγωγικότητα των δικαστών. Ακολουθώντας

αυτή την αρχή, σ' ένα από τα δύο παραδείγματα που εκτέθηκαν, καταλήξαμε σε δύο νέα δικαστήρια το Α1 και το Β1 με περίπου 60 δικαστές το καθένα. Τώρα, ας τεθεί η παράμετρος ότι η ροή των δικών δείχνει ότι στο δικαστήριο Α1 εισέρχονται 12.000 υποθέσεις ετησίως και στο δικαστήριο Β1 14.400 υποθέσεις ετησίως, όμοιες ως προς αυτές του Α1 σχετικά με το βαθμό δυσκολίας. Αν αμφότερα τα δικαστήρια λειτουργούν αποτελεσματικά με συγκρίσιμη παραγωγικότητα, όποιο και αν είναι το επίπεδο αυτής, θα εμφανισθούν δύο μη ισόρροπες περιπτώσεις: αν η παραγωγικότητα είναι μεγαλύτερη από 200 υποθέσεις ανά δικαστή κατ' έτος παρατηρείται υπερεκπλήρωση του φόρτου εργασίας στο δικαστήριο Α1. Αντίθετα, αν η παραγωγικότητα είναι κάτω από 200 υποθέσεις ανά δικαστή κατ' έτος, τότε θα υπήρχε μία εκκρεμότητα και στα δύο δικαστήρια κάθε χρόνο. Συνέπεια των ανωτέρω η ιδανική λύση θα ήταν να επαναπροσδιοριστούν οι αρμοδιότητες των δύο δικαστηρίων με στόχο να έχουν περίπου 13.200 εισερχόμενες υποθέσεις καθένα.

Σε κάθε περίπτωση αναδεικνύεται και ένα επιπλέον ζήτημα, καθώς πρέπει να προσδιοριστεί ο τρόπος του υπολογισμού του «φόρτου εργασίας» ανά δικαστήριο και ανά δικαστή. Αυτός ο φόρτος είναι οι εισερχόμενες κατ' έτος υποθέσεις ανά δικαστή μόνο ή περιλαμβάνει και εκκρεμείς υποθέσεις στην αρχή της σχετικής περιόδου; Επιπλέον, ποιες θεωρούνται εκκρεμείς υποθέσεις; Όλες οι υποθέσεις που σωρεύονται στο τέλος κάθε περιόδου ή μόνο αυτές που δεν έχουν επιλυθεί εντός μίας δεδομένης περιόδου; Μία πιθανή λύση σε αυτό το ζήτημα θα ήταν οι εκκρεμείς υποθέσεις να αντιμετωπίζονται χωριστά από τις εισερχόμενες, ως προς τις οποίες εφαρμόζονται ειδικά μέτρα. Σε μία ιδανική περίπτωση αν το δικαστικό σύστημα επιτύχει εξισορρόπηση, τα δικαστήρια θα ήταν σε θέση να επιλύσουν όλες τις εισερχόμενες υποθέσεις εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, μειώνοντας στο ελάχιστο ή ακόμα εκμηδενίζοντας τη συσσώρευση παλαιού φόρτου εργασίας. Με άλλα λόγια, η ανάλυση για τον ορισμό του δικαστικού χάρτη θα έπρεπε να βασίζεται μόνο στις εισερχόμενες και επιλυθείσες υποθέσεις (όπου η παραγωγικότητα συνίσταται στην αναλογία αυτών των δύο παραμέτρων) και στη συνέχεια μία ειδική και με ορισμένη θητεία ομάδα δικαστών θα μπορούσε να επιφορτισθεί με την αντιμετώπιση των εκκρεμών υποθέσεων μέχρι ο όγκος αυτών να εκμηδενιστεί.

6) Γεωγραφική θέση, διαθέσιμα μέσα μεταφοράς και υποδομές

Σε πολλές χώρες η γεωγραφική τοποθεσία του δικαστηρίου μπορεί να είναι πολύ σημαντική λόγω των αναγκών για πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε τοπικό επίπεδο. Οι μεταφορικές ανάγκες και η διαθεσιμότητα των μέσων μεταφοράς επιδρούν στη δυνατότητα του κοινού να έχει πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Όπου απαιτείται η φυσική παρουσία του διαδίκου στο δικαστήριο, η προσβασιμότητα σ' αυτό είναι πολύ σημαντική. Θα ήταν παράλογο να περιμένει κανείς από τον διάδικο να ταξιδεύει υπερβολι-

κά μεγάλο χρόνο για να φθάσει στο δικαστήριο. Πρέπει, επομένως, να προσδιοριστεί μία σταθερά εύλογης διάρκειας μετακίνησης. Ενδεικτικά περιπτώσεις στις οποίες μπορεί να παραβιάζεται το δικαίωμα ίσης πρόσβασης στη δικαιοσύνη είναι οι παρακάτω: υπερήλικας ο οποίος πρέπει να εμφανιστεί στο δικαστήριο νωρίς το πρωί ή πρόσωπο που δεν διαθέτει μεταφορικό μέσο να πρέπει να εμφανιστεί στο δικαστήριο ή γενικότερα πολλές περιπτώσεις διαδίκων για τους οποίους η συγκοινωνία προς το δικαστήριο είναι πολύπλοκη, όπως στις νησιωτικές περιοχές.

Στη συνέχεια δίδεται υπόθεση εργασίας φανταστικού χάρτη περιφέρειας με τέσσερις μεγάλες πόλεις (Α, Β, Γ και Δ), ανάμεσα στις οποίες πρέπει να επιλεγεί ποια τοποθεσία δικαστηρίου ικανοποιεί τον όρο της ελάχιστης απόστασης από τους πολίτες.

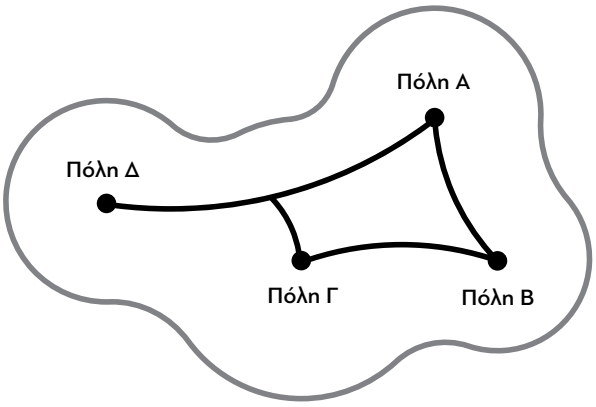

Το πρόβλημα μπορεί να επιλυθεί με τη κατάστρωση ενός πίνακα που καταδεικνύει το χρόνο ταξιδιού με αυτοκίνητο ανάμεσα στις τέσσερις πόλεις. Υποθέτουμε, επίσης, ότι κάθε πόλη είναι το επίκεντρο άλλων μικρότερων πόλεων γύρω της.

Από/ προς σε λεπτά	Πόλη Α	Πόλη Β	Πόλη Γ	Πόλη Δ
Πόλη Α	0	30’	35’	60’
Πόλη Β	30’	0’	20’	35’
Πόλη Γ	35’	20’	0’	20’
Πόλη Δ	60’	35’	20’	0’
Σύνολα	**125’**	**85’**	**75’**	**115’**

Προφανώς, η βέλτιστη τοποθεσία δικαστηρίου ανάμεσα στις τέσσερις παραπάνω πόλεις είναι η πόλη Γ, διότι ελαχιστοποιεί τις αποστάσεις από τις άλλες τρεις πόλεις, αν συγκριθεί με όλους τους πιθανούς ταξιδιωτικούς συνδυασμούς. Φυσικά, αυτή η ανάλυση είναι ανεξάρτητη από τον αριθμό των ανθρώπων που μετακινούνται. Σε κάθε περίπτωση, αν, για παράδειγμα,

η πόλη Β είχε μεγαλύτερο πληθυσμό με πολύ μεγαλύτερο αριθμό υποθέσεων απ' ό,τι η πόλη Γ, τότε οι αρχές μπορεί να έδιδαν προτεραιότητα στην πόλη Β ως τοποθεσία δικαστηρίου. Στην πραγματικότητα, αναφύεται ακόμη ένα άλλο στοιχείο για ανάλυση. Πρέπει όλες οι υπηρεσίες που παρέχονται από ένα δικαστήριο να εγκαθίστανται στο ίδιο δικαστήριο; Χρειάζεται η πλήρης δομή ενός δικαστηρίου, ακόμη και όταν οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να καταθέσουν μόνο ένα ένδικο βοήθημα; Έτσι, παραμένοντας στο προηγούμενο παράδειγμα με τις τρεις πόλεις που δεν θα έχουν δικαστήριο, θα ήταν χρήσιμο να ιδρυθούν γραφεία παροχής δικαστικών υπηρεσιών ή να διευρυνθεί η on line διαδικασία.

7) Μηχανοργάνωση

Η χωροταξική αναδιοργάνωση της δικαιοσύνης, καταλήγει σε μεγαλύτερες αποστάσεις μετακίνησης των διαδίκων και των δικηγόρων και, ως εκ τούτου, σε πιθανή χειροτέρευση του επιπέδου πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Φαίνεται, όμως, ότι πολλές χώρες τείνουν να αντιμετωπίσουν αυτό το πρόβλημα. Μέρος της εξήγησης είναι ότι γίνεται ολοένα και λιγότερο υποχρεωτική η φυσική παρουσία των διαδίκων ή των δικηγόρων, καθώς η εισαγωγή της τεχνολογίας της πληροφορίας και της τηλεδιάσκεψης σταδιακά καθίσταται μια σταθερά για μεγάλο αριθμό δικών. Αυτό συμβαίνει καθώς η συμμετοχή εξ αποστάσεως στην ακροαματική διαδικασία εφαρμόζεται σε αρκετά δικαστικά συστήματα. Η μείωση του αριθμού των δικαστηρίων πρέπει να συνοδεύεται από αύξηση της χρήσης της τεχνολογίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας, ώστε να περιορισθεί η ανάγκη φυσικής παρουσίας των διαδίκων και των δικηγόρων στα δικαστήρια.

Η χρήση υπολογιστών για την επεξεργασία δεδομένων έχει βοηθήσει το management επιχειρήσεων, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν παρά το αυξανόμενο πρόβλημα του χειρισμού του όγκου χαρτιού. Οι υπολογιστές επιτάχυναν τη διαδικασία και μείωσαν τις ανάγκες σε χαρτί, μέσω της αποθήκευσης των δεδομένων σε διαμορφωμένες βάσεις δεδομένων και αρχεία. Τα σύγχρονα και πολύ αποτελεσματικά συστήματα αποθήκευσης επιτρέπουν την εξοικονόμηση χαρτιού και, επιπλέον, τη μείωση των απαιτούμενων χώρων αποθήκευσης. Επιπρόσθετα, αν όλα τα δικαστικά έγγραφα σαρώνονται και αποθηκεύονται ηλεκτρονικά μπορούν να ανασυρθούν μέσω διαδικτυακής σύνδεσης, χωρίς να υπάρχει ανάγκη προσωπικής επίσκεψης στους χώρους του δικαστηρίου και αναζήτησή τους για εκτύπωση. Με άλλα λόγια, μία μεταρρύθμιση του δικαστικού χάρτη μπορεί να βασιστεί στη χρήση της τεχνολογίας, προκειμένου να μειωθεί ο αριθμός των δικαστηρίων, με την προϋπόθεση ότι η παροχή συμβουλών ή ακόμη και άλλες βασικές υπηρεσίες, όπως η κατάθεση εγγράφων και η κοινοποίηση διαδικαστικών πράξεων στα μέρη γίνονται ψηφιακά. Τα πλεονεκτήματα της μηχανοργάνωσης του δικαστικού συστήματος βασίζονται πάντως στη θεμελιώδη προϋπόθεση ότι τα συστήματα που

χρησιμοποιούνται είναι ασφαλή και εγγυώνται την ιδιωτικότητα και την εύκολη χρήση.

8) Τεχνολογικές υποδομές δικαστηρίων

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας ώστε οι ακροάσεις να γίνονται μέσω οθόνης ή τηλεφώνου, προσθέτει νέα διάσταση στην προσβασιμότητα του δικαστηρίου. Βεβαίως, είναι ενδεχόμενο να υπάρχει όριο ως προς τις διαδικασίες, οι οποίες μπορεί να εξελιχθούν με τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων, αλλ' εφόσον ο νομοθέτης αποδεχθεί τις προσφερόμενες σχετικές δυνατότητες, παραμερίζοντας την ανάγκη για φυσική παρουσία διαδίκων και δικηγόρων στο δικαστήριο, τότε αυτό αναδεικνύεται σε σοβαρό στοιχείο αξιολόγησης για την εκτίμηση του αριθμού και της τοποθεσίας των δικαστηρίων. Η χρησιμοποίηση αυτού του είδους της τεχνολογίας μειώνει, εκτός από τις ανάγκες για μετακίνηση, και το κόστος για τα διάδικα μέρη.

9) Επίπεδο επιχειρηματικότητας

Το επίπεδο επιχειρηματικότητας αποτελεί πάντοτε ένα παράγοντα που λαμβάνεται υπόψη κατά τη λήψη απόφασης για την τοποθεσία και το μέγεθος ενός δικαστηρίου, σε συνδυασμό με το βαθμό εξειδίκευσης του αντικειμένου που απασχολεί, κατά κύριο λόγο, το δικαστήριο. Αυτό που υπογραμμίζεται ως κατευθυντήρια οδηγία είναι ότι πιθανόν στην περίπτωση των εναλλακτικών λύσεων χωροθέτησης ενός δικαστηρίου, και υποθέτοντας ότι όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες είναι ίδιοι, μπορεί να είναι προτιμότερο να ορισθεί ως έδρα δικαστηρίου μία περιοχή, όπου η οικονομική δραστηριότητα και το εμπόριο έχουν μεγαλύτερη ένταση.

10) Η εξασφάλιση διαρκούς παρουσίας των δικαστών στο δικαστήριο, η κατάρτιση των υπαλλήλων και η προσφορά δικηγορικών υπηρεσιών

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται όταν προσδιορίζεται ο αριθμός των δικαστών ενός δικαστηρίου, διότι τούτο σχετίζεται με τη δυνατότητα ανταπόκρισής του στη ροή των υποθέσεων. Σε πολλές χώρες υπάρχουν περιοχές ή πόλεις, στις οποίες οι άνθρωποι, και κατά συνέπεια και οι δικαστές, δεν θα ήθελαν να ζουν, γεγονός που δημιουργεί προϋποθέσεις για ασταθή οργάνωση, με υψηλό ρυθμό εναλλαγής δικαστών και ως εκ τούτου αρνητική επίδραση στη ποιότητα και την ποσότητα της εργασίας τους. Επομένως, η ελκυστικότητα μιας πόλης, από την άποψη της διασφάλισης ικανού χρόνου παραμονής των δικαστών, αποτελεί σημαντική παράμετρο κατά τη χωροθέτηση των δικαστηρίων. Συνεκτιμώμενο στοιχείο, προς την ίδια κατεύθυνση, είναι η έδρα του δικαστηρίου να συμπίπτει ή να έχει κοντινή απόσταση με την έδρα νομικών σχολών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, ειδικά στις χώρες όπου κατά παράδοση οι άνθρωποι προτιμούν να εργάζονται κοντά στις περιοχές που γεννήθηκαν ή αποφοίτησαν. Με την επιλογή αυτή διασφαλίζεται και η

παροχή δικηγορικών υπηρεσιών από ικανό αριθμό δικηγόρων που αποφοιτούν από τη συγκεκριμένη νομική σχολή και κατόπιν αναπτύσσουν στην ίδια πόλη επαγγελματική δραστηριότητα. Γενικότερα, άλλωστε, πρέπει να συνεκτιμάται ο αριθμός των δικηγόρων που αναπτύσσουν επαγγελματική δραστηριότητα σε μια πόλη, καθώς και η εξειδίκευσή τους, προκειμένου να καθίσταται προσιτή η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και από αυτή την άποψη.

Όμως, δεν αρκεί να διασφαλιστεί ότι ένα δικαστήριο έχει επαρκώς εκπαιδευμένους και έμπειρους δικαστές, αλλά πρέπει επιπλέον να διαθέτει αριθμό υπαλλήλων που να ανταποκρίνονται στο φόρτο εργασίας και τις ανάγκες του. Η δυσκολία στις διαδικασίες πρόσληψης και διατήρησης του προσωπικού αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην παροχή δικαστικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας. Στις μεγάλες πόλεις τα δικαστήρια εξαιτίας του υπαλληλικού προσωπικού, μπορεί να έχουν τη χείριστη απόδοση, ακριβώς διότι το προσωπικό, λόγω του μεγάλου αριθμού του, δεν έχει την ίδια ποιότητα όπως στα περιφερειακά δικαστήρια, στα οποία είναι πιο εύκολο να ελεγχθεί η απόδοση, ποσοτική και ποιοτική, των υπηρετούντων υπαλλήλων. Η γεωγραφική τοποθεσία ενός δικαστηρίου μπορεί να επηρεάζει το ζήτημα αυτό και άρα πρέπει να αναζητούνται εναλλακτικές μέθοδοι προς διευθέτησή του. Όπως, άλλωστε, διαπιστώθηκε στο κριτήριο της μηχανοργάνωσης, τα σύγχρονα δικαστικά συστήματα απαιτούν την ανάπτυξη νέων δυνατοτήτων, προκειμένου να «σταθούν» στο σύγχρονο κόσμο, όπου όλες οι κατηγορίες υποθέσεων γίνονται ολοένα και πιο πολύπλοκες. Η δικαιοσύνη απαιτείται να προχωρήσει στην πρόσληψη καταρτισμένων προσώπων, τα οποία δεν διαθέτουν μόνο νομική εξειδίκευση, αλλά και ικανότητες διαχείρισης αγαθών και υπηρεσιών, γνώση της σύγχρονης τεχνολογίας καθώς και ξένων γλωσσών.

11) Μετάβαση στη νέα χωροταξία

Κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου πρέπει να διασφαλισθούν τα εξής:

α) Να λειτουργήσουν οι δικαστικές υπηρεσίες, εξασφαλίζοντας τη συνέχεια.

β) Να ληφθεί πρόνοια για τη μεταφορά του προσωπικού από τα συγχωνευόμενα στα νέα δικαστήρια και, αν χρειάζεται, να προσληφθεί επιπλέον προσωπικό.

γ) Να οργανωθεί η τεχνική υποστήριξη των νέων δικαστηρίων (χώροι, εξοπλισμός, τεχνολογία της πληροφορίας, προμήθειες κ.λπ.).

Η μεταβατική δραστηριότητα πρέπει να κατατμηθεί σε ξεχωριστά στάδια σύμφωνα με ένα καλά οργανωμένο σχέδιο δράσης. Από την άποψη αυτή, θα ήταν ορθό να δημιουργηθούν ειδικές ομάδες εργασίας, που θα ασχοληθούν με αυτή τη δράση.

Η επιτυχία των σκοπών της μεταβατικής περιόδου συνίσταται:

α) Στην ελαχιστοποίηση των κινδύνων που σχετίζονται με την ασυνέχεια της δικαστικής δραστηριότητας.

β) Στην ελαχιστοποίηση της επίπτωσης των κινδύνων στους χρήστες.

γ) Στην εξασφάλιση ότι όλες οι δραστηριότητες διενεργούνται εντός εύλογου χρονικού πλαισίου, σύμφωνα με τα επίπεδα της ικανοποιητικής απόδοσης.

Η εφαρμογή ενός νέου δικαστικού χάρτη συνεπάγεται και οικονομικό κόστος. Υφίσταται καταρχάς το κόστος της εμπεριστατωμένης μελέτης πριν τη μεταρρύθμιση και υπάρχει ένα ακόμη μεγαλύτερο κόστος κατά την εφαρμογή του νέου δικαστικού χάρτη: κατάργηση δικαστηρίων, μετακίνηση προσωπικού, μεταφορά εγγράφων, επίπλωση και εξοπλισμός, πρόσληψη επιπλέον προσωπικού κ.λπ. Οι διαμορφωτές πολιτικής δεν πρέπει να παραγνωρίζουν αυτό το γεγονός, αλλά αντίθετα να το λαμβάνουν υπόψη, όταν προβαίνουν στη συνολική εκτίμηση. Επιπλέον, αν ο στόχος της μεταρρύθμισης είναι η εξοικονόμηση δαπανών, είναι σημαντικό οι σχεδιαστές της πολιτικής να ετοιμάζουν ένα σχέδιο δράσεως (business plan), στο οποίο θα μπορούν να αξιολογήσουν την καθαρή εξοικονόμηση πόρων τόσο μεσοπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα.

Ανάλογα με τις αποφάσεις που λαμβάνουν οι αρμόδιοι για την μεταρρύθμιση της δικαστικής χωροταξίας και τα εμπόδια της νομοθεσίας, είναι πιθανό ένας αριθμός δικαστών και υπαλλήλων να μετακινηθεί από το ένα δικαστήριο στο άλλο, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του νέου δικαστικού χάρτη. Στο σημείο αυτό πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην ανακοίνωση αναφορικά με την εφαρμογή του δικαστικού χάρτη, καθόσον αυτές οι ανακοινώσεις επηρεάζουν άμεσα μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων. Κατά το σχέδιο επικοινωνίας οι στόχοι είναι:

α) Να προωθηθεί μία θετική αντίδραση στην αλλαγή, εξασφαλίζοντας ότι όλοι όσοι εμπλέκονται έχουν επίγνωση του νέου δικαστικού χάρτη, τον κατανοούν και τον αποδέχονται ως μία θετική εξέλιξη.

β) Να διασφαλιστεί το καλό ψυχολογικό κλίμα και η θετική διάθεση του προσωπικού.

γ) Να εξασφαλιστεί η αξιόπιστη παροχή της πληροφορίας και να μειωθούν οι κίνδυνοι της διασποράς αναληθών πληροφοριών από αναρμόδιες πηγές.

δ) Να υπάρχει ορθή και έγκαιρη μετάδοση των πληροφοριών, οι οποίες

βαθμηδόν θα παρέχουν απαντήσεις σε όλες τις επιφυλάξεις των μερών που επηρεάζονται από τη μεταρρύθμιση.

12) Εκτίμηση των επιπτώσεων της μεταρρύθμισης

Αρκετές παρεμβάσεις στη διοίκηση αποτυγχάνουν κατά την εκτίμηση των επιπτώσεών τους. Οι αρμόδιες αρχές δεν πρέπει να προβαίνουν σε ανακοίνωση της μεταρρύθμισης, αν προηγουμένως δεν έχουν προσδιορίσει τον τρόπο και το χρόνο επίτευξης των στόχων. Για παράδειγμα, κλασσικοί στρατηγικοί στόχοι για την αναθεώρηση του δικαστικού χάρτη είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας, η εμπέδωση της εξειδίκευσης και η βελτίωση της συνολικής απόδοσης του δικαστικού σώματος. Κατά την άποψη του ENCJ το δικαστικό σώμα πρέπει να εκτιμά προσεκτικά αν η εξοικονόμηση δαπανών μπορεί να επιτευχθεί με τη συγχώνευση δικαστηρίων και πρέπει να λαμβάνει υπόψη ότι μπορεί να χρειαστούν αρκετά χρόνια μέχρι να πραγματοποιηθεί αυτή η εξοικονόμηση.

Οι αρμόδιες αρχές καταστρώνουν σχέδιο ως προς τη μεταρρύθμιση του δικαστικού χάρτη, το οποίο περιγράφει τους ειδικούς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν. Η θέση των στόχων επεξηγεί με κάθε λεπτομέρεια τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και περιλαμβάνει όλες τις πτυχές του ζητήματος, όπως τη χρονική διάρκεια επίτευξης κάθε επιμέρους στόχου. Οι στόχοι πρέπει να είναι μετρήσιμοι από την αρχή και το ιδανικό θα ήταν να υπήρχαν τα συγκρίσιμα μεγέθη αυτών από τα έτη πριν τη μεταρρύθμιση για να υπάρξει σύγκριση με τα μελλοντικά δεδομένα, προκειμένου να διαπιστωθεί αν τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν απορρέουν ως συνέπειες της μεταρρύθμισης. Οι αρμόδιες αρχές προσδιορίζουν στη συνέχεια όλα τα ειδικά σχέδια που παρέχονται για κάθε στόχο πριν από την έναρξη λειτουργίας οποιουδήποτε δικαστικού χάρτη. Αυτό εξασφαλίζει ότι η πρόοδος προς ένα συγκεκριμένο στόχο μπορεί να μετρηθεί αποτελεσματικά. Παρόλα αυτά, τα δεδομένα δεν είναι αρκετά. Οι σχεδιαστές των μεταρρυθμίσεων πρέπει να αναπτύξουν και να επιλέξουν ένα σύνολο Δεικτών Κλειδιών Απόδοσης (Key Performance Indicators). Οι δείκτες αυτοί παρέχουν μεθόδους, σύμφωνα με τις οποίες η πρόοδος προς την επίτευξη των στόχων είναι αντικείμενο υπολογισμού. Οι πλέον αποτελεσματικοί δείκτες είναι αυτοί που καταδεικνύουν κέρδη αποτελεσματικότητας, βελτιώσεις απόδοσης και, όπου είναι δυνατό, θέματα ποιότητας. Η έκθεση της CEPEJ με τίτλο «Ευρωπαϊκά Δικαστικά Συστήματα» περιέχει λίστα με περισσότερους από 100 διαφορετικούς τέτοιους δείκτες, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να υπολογισθεί η αποτελεσματικότητα των εφαρμοζόμενων μεταρρυθμίσεων καθώς επίσης, η επιτυχία τους, όπως για παράδειγμα οικονομικοί δείκτες, οι οποίοι συνίστανται στην οικονομική επιβάρυνση των δαπανών της δικαιοσύνης ανά κάτοικο ή δείκτες απόδοσης, όπως ο χρόνος απονομής της δικαιοσύνης. Επιπλέον, ποιοτικές έρευνες, όπως η ικανοποίηση των χρηστών από τη δικαιοσύνη, μπορούν να υπολογίσουν το βαθμό αποδοχής της μεταρρύθμισης από τους ίδιους τους πολίτες.

Όταν οι ανωτέρω δείκτες προσδιορισθούν και τεθούν οι αντικειμενικοί στόχοι, ακολουθεί τακτική παρακολούθηση, προκειμένου να διερευνηθεί αν οι μεταρρυθμίσεις ανταποκρίνονται στα αποτελέσματα που είχαν τεθεί προηγουμένως ως στόχοι. Με την έννοια αυτή είναι σημαντικό οι επιλεγόμενοι δείκτες να χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά στοιχεία της προόδου του έργου και τελικά να καταδεικνύουν αν η μεταρρύθμιση ήταν χρήσιμη ή όχι ή τουλάχιστον πόσο χρήσιμη ήταν. Σε ένα ιδανικό σύστημα, μία ομάδα αξιολόγησης ελέγχει την πρόοδο του έργου, κατά την επίτευξη κάθε στόχου χρησιμοποιώντας τους ανωτέρω δείκτες. Επιπλέον, θα πρέπει να επιθεωρεί τη μηνιαία πρόοδο, να εξετάζει τα αποτελέσματα και να συναντάται συχνά με αυτούς που λαμβάνουν τις αποφάσεις, προκειμένου να προσδιορίζουν από κοινού την περαιτέρω διαδικασία. Σε περίπτωση που δεν προχωρεί η διαδικασία, οι υπεύθυνοι για τη λήψη των αποφάσεων προβαίνουν σε άμεση διόρθωση τυχόν λαθών.

Β2. Νέα Χωροταξία: Σχεδιασμός και Προτάσεις στα Βήματα μιας Σύγχρονης Πολιτικής για Ουσιαστική Μεταρρύθμιση της Διοικητικής Δικαιοσύνης

Ο επανασχεδιασμός της χωροταξίας στα διοικητικά δικαστήρια αποτελεί αντικείμενο δημόσιας πολιτικής, η οποία πρέπει να διαμορφωθεί στο πλαίσιο χάραξης ευρύτερης πολιτικής για τη δικαιοσύνη που περιλαμβάνει δέσμη τομεακών δημόσιων πολιτικών, οι οποίες στοχεύουν στη συνολική αναδιάρθρωσή της. Έτσι, η χωροταξία συνάπτεται στενά με τη δημόσια πολιτική για την ανοιχτή διακυβέρνηση με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, κατά τα προναφερθέντα, με τη δημόσια πολιτική για τις κτιριακές υποδομές των δικαστηρίων και με τη δημόσια πολιτική για τη διοίκηση των δικαστηρίων, υπό τη σύγχρονη εκδοχή του δικαστικού management, όπως έχει αποτυπωθεί σε ευρωπαϊκά κείμενα. Με άλλα λόγια, η χωροταξία δεν μπορεί και δεν πρέπει να αποτελεί μεμονωμένη πολιτική, ασύνδετη με λοιπές πρωτοβουλίες που αποβλέπουν στον πολυεπίπεδο εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης. Τυχόν υιοθέτηση αντίθετης εκδοχής από τα αρμόδια όργανα, θα οδηγήσει το εγχείρημα σε αποτυχία. Για το λόγο αυτό, η πολιτεία θέτει στόχους και καθορίζει χρονοδιαγράμματα για την προώθηση των επιμέρους πολιτικών προς επίτευξη του βασικού σκοπού, που δεν είναι άλλος από τον εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης. Στην από 15.11.2015 έκθεσή της η Επιτροπή του υπουργείου δικαιοσύνης για το στρατηγικό σχεδιασμό της πολιτικής δικαιοσύνης προτείνει συνδυασμό δημοσίων πολιτικών σημειώνοντας: «*Εν όψει του μεγάλου όγκου των εισερχομένων και εκκρεμών υποθέσεων, επάρκεια και βελτίωση υλικοτεχνικών υποδομών και κτηριακών εγκαταστάσεων, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, ενίσχυση ανθρώπινου δυναμικού δικαστηρίων (αύξηση οργανικών θέσεων δικαστών, πρόσληψη δικαστών και δικαστικών γραμματέων), πλήρης μηχανοργάνωση δικαστικών υπηρεσιών*», ενώ ταυτόχρονα επισημαίνει την ανάγκη για «*Χωροταξική αναδιάρθρωση και ανασχεδιασμό των περιφερειακών δικαστηρίων, ώστε να υπάρξει ορθολογική κατανομή δικαστών και δικαστηρίων της χώρας, ανάλογα με τον αριθμό των υποθέσεων και τον πληθυσμό κάθε συγκεκριμένης περιοχής*».

Με βάση τα ανωτέρω περί ευρύτερης πολιτικής για τον εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης, η πολιτεία οφείλει να λάβει και να προωθήσει τα ενδεικνυόμενα μέτρα για την εισαγωγή και ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών που συνθέτουν αυτό που στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική αποκαλείται «cyberjustice». Προς την κατεύθυνση αυτή εξελίσσεται ήδη το έργο «Ολο-

κληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων για τη Διοικητική Δικαιοσύνη» (ΟΣΔΔΥ ΔΔ), το οποίο περιλαμβάνει: α) την ανάπτυξη και λειτουργία Κεντρικού Συστήματος Διαχείρισης Υποθέσεων και Ενιαίου Συστήματος Διαχείρισης Νομολογίας των Διοικητικών Δικαστηρίων της χώρας, β) την ανάπτυξη και τη θέση σε λειτουργία Κεντρικού Συστήματος Διοικητικής Πληροφόρησης το οποίο επιτρέπει την παραγωγή σύνθετων στατιστικών στοιχείων από το σύνολο των δεδομένων της Κεντρικής Βάσης του ΟΣΔΔΥ ΔΔ, γ) την ανάπτυξη και τη θέση σε λειτουργία πολυγλωσσικής διαδικτυακής πύλης διοικητικής δικαιοσύνης που θα παρέχει στους ενδιαφερόμενους υπηρεσίες «one stop shop» σε δύο τουλάχιστον γλώσσες, δ) τη δημιουργία μιας Κεντρικής Βάσης Δεδομένων στην οποία θα συνδέονται όλα τα διοικητικά δικαστήρια μέσω εφαρμογών, και ε) την ανάπτυξη και τη θέση σε λειτουργία κεντρικού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Το ΟΣΔΔΥ ΔΔ αποτελεί εργαλείο που αναμένεται να συμβάλει: α) στην καλύτερη διοίκηση της διοικητικής δικαιοσύνης και στη μείωση του γραφειοκρατικού κόστους, β) στη μείωση του λειτουργικού κόστους, μέσω της εξοικονόμησης χώρων αποθήκευσης και αναλώσιμων, της βελτίωσης του χρόνου αναζήτησης και αναπαραγωγής των εγγράφων, γ) στην αύξηση της παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητας της διοικητικής δικαιοσύνης και γενικότερα στη βελτίωση της συνεργασίας μεταξύ των φορέων του δημοσίου, δ) στην ενίσχυση της διαφάνειας στη λειτουργία της διοικητικής δικαιοσύνης, ε) στην επιτάχυνση της επίλυσης των διαφορών, και στ) στην αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών προς τους πολίτες και στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τη διοικητική δικαιοσύνη. Με το εν λόγω ολοκληρωμένο σύστημα εξυπηρετούνται βασικοί στόχοι της πολιτικής ανοιχτής διακυβέρνησης στο δικαστικό σύστημα και συγκεκριμένα: α) η ενημέρωση των πολιτών για την οργάνωση και λειτουργία του δικαστικού συστήματος, β) η παρακολούθηση της πορείας των υποθέσεων εκ μέρους των διαδίκων και των δικηγόρων τους, γ) η ηλεκτρονική κατάθεση ενδίκων μέσων και βοηθημάτων, δ) η ηλεκτρονική διακίνηση εγγράφων, ε) η ηλεκτρονική κοινοποίηση αποφάσεων στους διαδίκους και τρίτους, στ) η ηλεκτρονική κατάθεση αιτήσεων προς έκδοση πιστοποιητικών, και ζ) η διαλειτουργικότητα με δημόσιους φορείς και πληροφοριακά συστήματα.

Η εισαγωγή του ως άνω ολοκληρωμένου συστήματος δεν έχει αποδώσει, μέχρι σήμερα, τα επιθυμητά αποτελέσματα και φαίνεται ότι χρειάζονται άλματα για την κάλυψη του χαμένου χρόνου. Εν πρώτοις, επιβάλλεται η λήψη μέτρων για την παρακίνηση των πληρεξουσίων δικηγόρων και των διαδίκων προς χρήση της δυνατότητας για ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων, η οποία έχει ήδη θεσπιστεί με τον Ν. 4055/2012 (ΦΕΚ Α' 51) με πενιχρά, μέχρι σήμερα, αποτελέσματα. Ειδικότερα, το άρθρο 42 του Ν. 4055/2012 έχει τροποποιήσει τα άρθρα 19 και 21 του Π.Δ. 18/1989, που ρυθμίζει τη δικονομία των ακυρωτικών διαφορών στο ΣτΕ και τα διοικητικά δικαστήρια, με προβλέψεις περί ηλεκτρονικής υποβολής των ενδίκων μέσων

και βοηθημάτων και αντίστοιχα περί ηλεκτρονικής επίδοσης εγγράφων του δικαστηρίου προς τους διαδίκους. Όμοιες ρυθμίσεις περιλαμβάνονται και στο άρθρο 47 του Ν. 4055/2012 που τροποποίησε τα άρθρα 48 και 126 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ΚΔΔικ), προβλέποντας ηλεκτρονική επίδοση εγγράφων και ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων αντίστοιχα. Πρόκειται για ρυθμίσεις των οποίων η εφαρμογή καθιστά περιττή τη φυσική παρουσία δικηγόρων και διαδίκων για την κατάθεση δικογράφων, ενώ παράλληλα περιορίζει τη χρησιμοποίηση χαρτιού. Ο νομοθέτης οφείλει να επανέλθει επί του ζητήματος και να προβλέψει κάποια κίνητρα για την εφαρμογή της ηλεκτρονικής κατάθεσης, τα οποία θα μπορούσαν να είναι, είτε φορολογικές εκπτώσεις μέχρι ένα ορισμένο ποσό, είτε απαλλαγή από δικαστική δαπάνη για τον ηττηθέντα διάδικο που κατέθεσε με ηλεκτρονικά μέσα τα δικόγραφά του. Ταυτόχρονα, πρέπει να αναληφθούν οι αναγκαίες πρωτοβουλίες για την τεχνική ενίσχυση όλων των διοικητικών δικαστηρίων, προκειμένου να είναι δυνατή στην πράξη η χρήση της δυνατότητας που παρέχει ο νόμος στα δικαστήρια ολόκληρης της επικράτειας. Αξίζει να αναφερθεί ότι με το Π.Δ. 150/2013, με τίτλο «*Εφαρμογή της τηλεοπτικής συνεδρίασης σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΠολΔ*» (ΦΕΚ Α' 234), προβλέπεται η ηλεκτρονική κατάθεση προτάσεων και σχετικών εγγράφων (αποδεικτικών μέσων και διαδικαστικών εγγράφων) ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Στο άρθρο 2 του εν λόγω Π.Δ. ορίζεται η διαδικασία ηλεκτρονικής κατάθεσης, η οποία στηρίζεται στο Ενιαίο Πληροφοριακό Σύστημα Δικηγορικών Συλλόγων, μέσω του οποίου παρέχεται σε κάθε δικηγόρο αριθμός μητρώου για να εκκινεί τη διαδικασία κατάθεσης. Οι διατάξεις του Π.Δ. καταστρώνουν διεξοδικά τη διαδικασία ηλεκτρονικής κατάθεσης και αναθέτουν αρμοδιότητες στους δικηγορικούς συλλόγους για τη διενέργεια σειράς πράξεων (π.χ. ηλεκτρονική κατάθεση ποσών και διαβίβαση νομιμοποιητικών), καθώς, επίσης, και στα δικαστήρια για την υποδοχή και καταγραφή των ηλεκτρονικά εισερχομένων εγγράφων και για την τήρηση ηλεκτρονικού αρχείου.

Η μέχρι σήμερα λειτουργία του ΟΣΔΔΥ ΔΔ έχει προσφέρει θετικά αποτελέσματα, κυρίως στο επίπεδο της ενημέρωσης των δικαστών της διοικητικής δικαιοσύνης για το σύνολο της παραγόμενης νομολογίας, τόσο του ΣτΕ, όσο και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η παροχή αυτής της δυνατότητας βελτιώνει την ποιότητα των αποφάσεων, καθώς οι δικαστές έχουν πλήρη εικόνα της παλαιότερης αλλά και της νεότερης νομολογίας, οπότε εκδίδουν αποφάσεις με βάση τις τελευταίες εξελίξεις και αποφεύγονται, τουλάχιστον ως ένα βαθμό, αντιφατικές κρίσεις μεταξύ των κατώτερων δικαστηρίων επί των αυτών ζητημάτων ή αποφάσεις που έρχονται σε αντίθεση προς τη νομολογία του ΣτΕ. Αυτή η δυνατότητα ενημέρωσης υφίσταται, όμως, μόνον για τους δικαστές, διότι η βάση νομολογίας δεν είναι προσβάσιμη στους δικηγόρους και τους πολίτες γενικότερα, με συνέπεια η ενημέρωση να μη διαχέεται ευρύτερα στον νομικό κόσμο και τους ενδιαφερόμενους. Έτσι, η πληροφόρηση του νομικού κόσμου και των πολιτών στηρίζεται στις νομικές ιστοσελίδες που

παρέχουν πληροφόρηση για τη νομολογία των δικαστηρίων κατά θέμα ή επί τη βάσει των άρθρων των νομοθετημάτων, οι οποίες πάντως δεν έχουν την πληρότητα της βάσης δεδομένων ενός δικαστηρίου.

Το ΟΣΔΔΥ ΔΔ παρέχει τη δυνατότητα στους διαδίκους και τους πληρεξουσίους δικηγόρους να παρακολουθούν ηλεκτρονικά την πορεία της υπόθεσής τους από τη στιγμή της κατάθεσης του δικογράφου, με τη χορήγηση ενός κωδικού αριθμού με τον οποίο εισέρχονται στο σύστημα του δικαστηρίου. Η εφαρμογή αυτή διευκολύνει σημαντικά την πρόσβαση των ενδιαφερομένων στο δικαστικό σύστημα και τις λειτουργίες του, καθώς μειώνεται η ανάγκη φυσικής παρουσίας τους στους χώρους των δικαστηρίων και κατ' επέκταση της απασχόλησης της γραμματείας για την παροχή πληροφοριών.

Το επόμενο βήμα για την αναβάθμιση της δικαιοσύνης, στον τομέα των νέων τεχνολογιών, είναι η προμήθεια και εγκατάσταση του απαραίτητου εξοπλισμού για την πραγματοποίηση τηλεσυνεδριάσεων στα δικαστήρια κατά τα πρότυπα του διεθνούς συστήματος «κατανεμημένων δικαστικών αιθουσών» που έχει ήδη παρουσιασθεί. Στην προοπτική αυτή ο σχετικός τεχνικός εξοπλισμός πρέπει να εγκατασταθεί σε όλα τα υφιστάμενα διοικητικά εφετεία και διοικητικά πρωτοδικεία, σε πόλεις που είναι μεταβατικές έδρες των διοικητικών δικαστηρίων, καθώς και σε νησιά ή απομακρυσμένες περιοχές της ηπειρωτικής χώρας, για τα οποία η πολιτεία κρίνει ότι έχουν ανάγκη σύνδεσης με το δικαστικό σύστημα. Εκτός από τις τηλεσυνεδριάσεις στο πλαίσιο της ακροαματικής διαδικασίας, ένα σύστημα επικοινωνίας δια μέσου οθόνης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί γενικότερα για τις ακροάσεις των δικηγόρων και των διαδίκων ενώπιον του δικαστηρίου, όπως λ.χ. στην προσωρινή δικαστική προστασία, ή και ως τρόπος επικοινωνίας του εισηγητή της υπόθεσης με τους διαδίκους, για τυχόν διευκρινίσεις και εν γένει για ανταλλαγή σκέψεων. Είναι αξιοσημείωτο ότι το Π.Δ. 142/2013 εισάγει στην ελληνική έννομη τάξη τη δυνατότητα τηλεσυνεδριάσεων στην πολιτική δίκη. Ειδικότερα, στο άρθρο 1 ως τηλεοπτική συνεδρίαση ορίζεται: «*Η χρησιμοποίηση σύγχρονης τεχνολογίας με την οποία καθίσταται δυνατή η μέσω τηλεπικοινωνιακής ζεύξης σε πραγματικό χρόνο μετάδοση εικόνας και ήχου ή άλλη διευθέτηση, με την οποία πρόσωπα, τα οποία μολονότι δεν παρευρίσκονται στην αίθουσα του Δικαστηρίου, μπορούν να βλέπουν, να ακούν και να επικοινωνούν ταυτόχρονα με τα πρόσωπα που βρίσκονται στην αίθουσα του δικαστηρίου και αντίστροφα τα πρόσωπα που βρίσκονται στην αίθουσα του δικαστηρίου να βλέπουν, να ακούν και να επικοινωνούν ταυτόχρονα με τα πρόσωπα που δεν παρευρίσκονται στην αίθουσα του δικαστηρίου*» (παράγραφος 1). Ως τηλεσυζήτηση ορίζεται: «*Η διαδικασία συζήτησης με τα σύγχρονα μέσα τεχνολογίας, τα οποία επιτρέπουν τη διεξαγωγή της συζήτησης από το δικαστήριο, μολονότι ορισμένα από τα πρόσωπα που συμμετέχουν στη διαδικασία βρίσκονται εκτός της αίθουσας του δικαστηρίου και σε άλλο τόπο*» (παράγραφος 2)

ενώ, ως τηλεκατάθεση ορίζεται: «*Η προφορική εξέταση των προσώπων που δεν παρευρίσκονται στην αίθουσα του δικαστηρίου, με τα σύγχρονα μέσα τεχνολογίας τα οποία επιτρέπουν τη διεξαγωγή της εξέτασης από το δικαστήριο, μολονότι τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται εκτός της αίθουσας του δικαστηρίου και σε άλλο τόπο*» (παράγραφος 3). Κατά την παράγραφο 4 του άρθρου 1, πρόσωπα που δεν παρευρίσκονται στην αίθουσα του δικαστηρίου θεωρούνται οι διάδικοι, οι πληρεξούσιοι δικηγόροι και άλλα πρόσωπα που μετέχουν στη δίκη. Ως αίθουσα τηλεοπτικής συνεδρίασης θεωρείται η αίθουσα συνεδρίασης του δικαστηρίου και η αίθουσα στον απομακρυσμένο τόπο (παράγραφος 5), αίθουσα συνεδρίασης του δικαστηρίου είναι η κατάλληλα διαμορφωμένη και με τον αναγκαίο ηλεκτρονικό και υποστηρικτικό εξοπλισμό για τη διεξαγωγή τηλεοπτικής συνεδρίασης αίθουσα ακροατηρίου ή αίθουσα γραφείου δικαστηρίου (παράγραφος 6), απομακρυσμένος τόπος είναι αίθουσα κατάλληλα διαμορφωμένη με τον αναγκαίο ηλεκτρονικό και υποστηρικτικό εξοπλισμό για διεξαγωγή τηλεοπτικής συνεδρίασης, όπου μπορούν να παρίστανται διάδικοι, πληρεξούσιοι δικηγόροι κ.ά. Στο άρθρο 3 του Π.Δ. 142/2013 ορίζεται ότι για τη χρήση τηλεοπτικής συνεδρίασης σε συγκεκριμένη υπόθεση αποφασίζει το δικαστήριο αυτεπαγγέλτως ή μετά από αίτηση των διαδίκων. Στο άρθρο 4 προβλέπεται ότι ο δικαστής, ο γραμματέας και τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην τηλεοπτική συνεδρίαση οφείλουν να παρευρίσκονται στις αντίστοιχες αίθουσες, η δε σύμπραξη δικαστή στον απομακρυσμένο τόπο κρίνεται κατά περίπτωση από το δικαστήριο. Κάθε μέλος του δικαστηρίου ή παράγοντας της δίκης έχει δικαίωμα, με την άδεια του δικαστή που διευθύνει τη συζήτηση, να απευθύνει ερωτήσεις, ενώ για την ταυτοποίηση του προσώπου στην απομακρυσμένη αίθουσα ο δικαστής επικουρείται από το γραμματέα. Κατά το άρθρο 5 μετά την ολοκλήρωση της τηλεοπτικής συνεδρίασης υπογράφονται πρακτικά, τα οποία αναφέρουν τα αναγκαία στοιχεία, καθώς και τις τεχνικές συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιήθηκε η εξέταση. Οι ρυθμίσεις αυτές για την πολιτική δίκη δεν έχουν εφαρμοστεί στην πράξη, παρότι ισχύουν από το 2013, ενώ θα μπορούσαν να επεκταθούν και για τα διοικητικά δικαστήρια με τις ανάλογες προσαρμογές.

Παράλληλα με την προώθηση των νέων τεχνολογιών η πολιτεία οφείλει να διαμορφώσει πολιτική για τη στέγαση των διοικητικών δικαστηρίων. Σύμφωνα με την υφιστάμενη κατάσταση παρατηρούνται σοβαρά προβλήματα στα κτίρια που στεγάζονται πολλά διοικητικά δικαστήρια. Ορισμένα στεγάζονται σε διαμερίσματα πολυκατοικιών ή σε κτίρια ιδιωτών που προορίζονται για κατοικία, άλλα στεγάζονται σε δημόσια κτίρια που δεν διαθέτουν τις κατάλληλες υποδομές, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις παραχωρούνται ανεπαρκείς χώροι σε δικαστικά μέγαρα, στα οποία έχουν τις εγκαταστάσεις τους τα πολιτικά δικαστήρια και οι εισαγγελίες. Η καθηγήτρια του Πολυτεχνείου Κρήτης Α. Κωτσάκη σε μελέτη της για τη στέγαση της δικαιοσύνης, με έμφαση στο δικαστικό μέγαρο Αθηνών,

σημειώνει με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο: «*Ο ρόλος των συμφερόντων, της εξουσίας και της μικροπολιτικής στην ανέγερση του σημαντικότερου θεσμικού κτηρίου της ελληνικής πρωτεύουσας και γενικότερα στη στέγαση της Δικαιοσύνης...υπήρξε καταλυτικός. Το χρονικό της στέγασής της στην ελληνική πρωτεύουσα ανέδειξε έναν πολύ ιδιάζοντα διάλογο ανάμεσα στην αρχιτεκτονική, την εξουσία και την πολιτική. Στο τρίπτυχο αυτό τον πρώτο ρόλο όπως φάνηκε είχε η πολιτική. Ίσως εκεί να βρίσκεται και η ερμηνεία της περιπετειώδους αυτής εξέλιξης*».[5] Από την προαναφερόμενη μελέτη προκύπτει ξεκάθαρα η διαχρονική αδυναμία της ελληνικής πολιτείας να επεξεργασθεί με συνέπεια, για ολόκληρη την επικράτεια και για τα δικαστήρια όλων των δικαιοδοτικών κλάδων, δημόσια πολιτική για τη στέγαση της δικαιοσύνης, με τήρηση αρχών και κανόνων που να σέβονται το συμβολισμό και τις ιδιαίτερες λειτουργίες των δικαστηρίων.

5. Κωτσάκη Α., (2017), «*Η στέγαση της Δικαιοσύνης. Αθήνα 1834-2014. Πόλη-Πολιτική-Αρχιτεκτονική*», Αθήνα: Εκδόσεις Ανοικτή Βιβλιοθήκη, σ. 224.

Η αναδιάταξη του χάρτη των διοικητικών δικαστηρίων επιβάλλει, όπως το υπουργείο δικαιοσύνης επανασχεδιάσει τη στέγαση των διοικητικών δικαστηρίων. Στέγαση των δικαστηρίων και νέος χάρτης της διοικητικής δικαιοσύνης είναι αλληλοσυνδεόμενες πολιτικές, με επίδραση της μίας πάνω στην άλλη. Έτσι, αν η πολιτεία προκρίνει την ορθολογική λύση της δημιουργίας μεσαίου μεγέθους δικαστηρίων, κυρίως στο επίπεδο των πρωτοδικείων, δια της καταργήσεως των μικρών, πρέπει να μεριμνήσει για τη στέγασή τους σε επαρκείς χώρους που θα μπορούν να υποδεχθούν περισσότερους δικαστές και υπαλλήλους, καθώς και για τις τεχνολογικές υποδομές, οι οποίες είναι αναγκαίες για τις νέες λειτουργίες και καθιστούν περιττή τη φυσική παρουσία δικηγόρων και διαδίκων σε πολλές φάσεις της δίκης. Από την άλλη, πρέπει να μεριμνήσει για την ύπαρξη των κατάλληλων χώρων στις πόλεις εκείνες που δεν θα είναι έδρες δικαστηρίων, με σκοπό την εγκατάσταση υπηρεσιών παροχής συγκεκριμένων δικαστικών υπηρεσιών που θα προσφέρονται στους διαδίκους, τους δικηγόρους και τους πολίτες γενικότερα.

Η τρίτη τομεακή πολιτική που υποστηρίζει το νέο δικαστικό χάρτη και συνδέεται στενά με την πολιτική της ανοιχτής διακυβέρνησης αλλά και με αυτήν της στέγασης, είναι η διαμόρφωση του μοντέλου διοίκησης των διοικητικών δικαστηρίων. Ως μοντέλο διοίκησης νοείται όχι μόνο το θεσμικό πλαίσιο ανάδειξης των προϊσταμένων των δικαστηρίων αλλά, κυρίως, το δικαστικό management, δηλαδή, τις αρχές και τους κανόνες που διέπουν τη διαχείριση της δικαστικής ύλης καθώς και των ποικίλων ζητημάτων, τα οποία συνάπτονται με τη διοίκηση των δικαστηρίων ως οργανισμών που στελεχώνονται με προσωπικό και παράγουν ορισμένο έργο προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Τα θέματα αυτά δεν ανήκουν κατ' ανάγκη στο κεφάλαιο της νομοθετικής πολιτικής, αλλά εναπόκεινται στις διοικητικές ικανότητες των προϊσταμένων και στην ανάπτυξη καλών πρακτικών στο πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ δικαστών, υπαλλήλων, δικηγόρων, διαδίκων και λοιπών προσώπων που συμβάλλουν στην απονομή

της δικαιοσύνης. Στο σημείο αυτό είναι κρίσιμη η συμβολή της εκπαίδευσης των δικαστών στην άσκηση διοίκησης, η οποία πρέπει να είναι διαρκής και να περιλαμβάνει επισκέψεις σε ευρωπαϊκά δικαστήρια, συμμετοχή σε διεθνείς ημερίδες στις οποίες λαμβάνουν μέρος δικαστές με τη συμμετοχή δικαστών από την Ευρώπη, τη Βόρεια Αμερική και την Αυστραλία για την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών, καθώς και πρόσωπα που διαθέτουν εμπειρία από management ιδιωτικών επιχειρήσεων.

Έχοντας επεξεργασθεί και θέσει σε κίνηση τις ανωτέρω πολιτικές, το υπουργείο δικαιοσύνης μπορεί να προχωρήσει στο σχεδιασμό της νέας χωροταξίας συνεκτιμώντας κριτήρια που έχει διαπλάσσει η CEPEJ και έχουν εφαρμόσει ευρωπαϊκές χώρες κατά τη διαμόρφωση της σχετικής πολιτικής. Βάση για τη νέα χωροταξία μπορεί να αποτελέσει ο διοικητικός χάρτης της χώρας, όπως έχει αποτυπωθεί στον Ν. 3852/2010 «*Νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης κρατικής διοίκησης. Πρόγραμμα Καλλικράτης*» (ΦΕΚ Α' 87)[6], η διαμόρφωση του οποίου συντελέσθηκε με συνεκτίμηση στοιχείων και δεδομένων που αφορούν την κοινωνική, οικονομική και λοιπή δραστηριότητα που αναπτύσσεται στις διάφορες περιοχές της επικράτειας. Ειδικότερα, με τις ρυθμίσεις του νόμου αυτού, συστάθηκαν στη χώρα τριακόσιοι είκοσι πέντε (325) δήμοι, που προήλθαν από τη συνένωση περισσοτέρων, ενώ η δευτεροβάθμια αυτοδιοίκηση οργανώνεται στη βάση δεκατριών (13) περιφερειών, η δε κρατική διοίκηση συγκροτείται από επτά (7) αποκεντρωμένες διοικήσεις. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου οι περιφέρειες «έχουν διαμορφώσει «περιφερειακή» ταυτότητα, ενώ οι περισσότερες από αυτές ταυτίζονται με τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας». Οι δεκατρείς περιφέρειες έχουν ως έδρες: α) Κομοτηνή (Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης), β) Θεσσαλονίκη (Κεντρικής Μακεδονίας), γ) Κοζάνη (Δυτικής Μακεδονίας), δ) Ιωάννινα (Ηπείρου), ε) Λάρισα (Θεσσαλίας), στ) Κέρκυρα (Ιονίων Νήσων), ζ) Πάτρα (Δυτικής Ελλάδας), η) Λαμία (Στερεάς Ελλάδας), θ) Αθήνα (Αττικής), ι) Τρίπολη (Πελοποννήσου), ια) Μυτιλήνη (Βορείου Αιγαίου), ιβ) Ερμούπολη (Νοτίου Αιγαίου), ιγ) Ηράκλειο (Κρήτη). Στην έκθεση αξιολόγησης συνεπειών ρυθμίσεων που συνοδεύει τον Ν. 3852/2010 αναφέρεται ότι: «*Η αναδιοργάνωση της περιφερειακής αποκέντρωσης και της περιφερειακής αυτοδιοίκησης υπαγορεύεται από το στάδιο οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, τις γενικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού, τον διεθνή ανταγωνισμό για την ανάπτυξη των Περιφερειών και την καλύτερη αξιοποίηση των πόρων που προέρχονται από την περιφερειακή πολιτική της ευρωπαϊκής ένωσης. Οι ...ρυθμίσεις βρίσκονται σε αρμονία με ...τα αναπτυξιακά προγράμματα που υλοποιούνται στην Ελλάδα, τους κανονισμούς των διαρθρωτικών ταμείων της ευρωπαϊκής ένωσης, καθώς και τις βασικές κατευθύνσεις του χωροταξικού σχεδιασμού*».

Εξάλλου, στην αιτιολογική έκθεση του ίδιου νόμου, καθώς και στην έκθεση συνεπειών ρυθμίσεων παρουσιάζονται οι λόγοι για τους οποίους ο νομο-

6. Πικραμένος Μ., (2012), «*Όψεις της διοικητικής οργάνωσης του κράτους μετά τον Καλλικράτη*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

θέτης επέλεξε τη λύση της δημιουργίας επτά (7) αποκεντρωμένων διοικήσεων, ήτοι: α) της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αττικής με έδρα την Αθήνα, β) της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας-Στερεάς Ελλάδας με έδρα τη Λάρισα, γ) της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Ηπείρου Δυτικής Ελλάδας με έδρα τα Ιωάννινα, δ) της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Πελοποννήσου, Δυτικής Ελλάδας και Ιονίου με έδρα την Πάτρα, ε) την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αιγαίου με έδρα τον Πειραιά, στ) την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Κρήτης με έδρα το Ηράκλειο, και ζ) την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Μακεδονίας Θράκης με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι: «*Η συγκρότηση της δευτεροβάθμιας αυτοδιοίκησης στην ευρύτερη ενότητα της Περιφέρειας, οδηγεί στην οργάνωση της αποκεντρωμένης διοίκησης σε ευρύτερα γεωγραφικά όρια. Στην κατεύθυνση αυτή συντείνουν τα νέα δεδομένα και οι νέες σχέσεις που δημιουργούν τα υφιστάμενα και προγραμματιζόμενα δίκτυα υποδομών αλλά και το σύστημα πόλων και αξόνων ανάπτυξης της χώρας*».

Σύμφωνα με την ίδια αιτιολογική έκθεση του νόμου, για τον καθορισμό των διοικητικών ορίων των νέων δήμων χρησιμοποιήθηκαν ορθολογικά και αντικειμενικά κριτήρια, τα οποία πηγάζουν από το άρθρο 101 παράγραφος 2 του Συντάγματος, ανταποκρίνονται δε παραλλήλως και στο αντίστοιχο γενικό περίγραμμα, όπως αυτό καθορίσθηκε στο συνέδριο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδας (ΚΕΔΚΕ), το οποίο διενεργήθηκε στην Κυλλήνη το 2007. Συγκεκριμένα, ορίσθηκαν οκτώ (8) κατηγορίες κριτηρίων: Ήτοι κριτήρια, 1ον) πληθυσμιακά (ο αριθμός των δημοτών, ο αριθμός των κατοίκων, η πληθυσμιακή πυκνότητα, η κατανομή των κατοικιών), 2ον) κοινωνικά (το μέσο μέγεθος νοικοκυριού, οι μορφωτικοί δείκτες, το ποσοστό αλλοδαπών), 3ον) οικονομικά (η απασχόληση, η δομή της απασχόλησης, η εργασιακή κινητικότητα, το εισόδημα), 4ον) γεωγραφικά (το σχήμα, η προσβασιμότητα, τα δίκτυα υποδομών), 5ον) αναπτυξιακά (η δομή της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας και γενικότερα της τοπικής ανάπτυξης, η ύπαρξη εκπαιδευτικών και ερευνητικών φορέων, η συμμετοχή σε κοινοτικά και εθνικά προγράμματα), 6ον) λειτουργικά και βιωσιμότητας του νέου δήμου (πόροι και ενδογενές δυναμικό), 7ον) πολιτικά, ιστορικά, και 8ον) χωροταξικά κριτήρια, με τα οποία επιδιώκεται: α) η γεωγραφική/χωρική ολοκλήρωση των διαφόρων κοινωνικών, διοικητικών και οικονομικών λειτουργιών, εξυπηρετήσεων και υποδομών που διασφαλίζουν συνθήκες βιωσιμότητας (χωρίς να είναι απόλυτος κανόνας), β) η γεωγραφική κινητικότητα και τα χωρικά πεδία που αυτή διαμορφώνει σε ημερήσια βάση, σύμφωνα με την απασχόληση και σε συνδυασμό με τις λειτουργικές εξαρτήσεις και επιρροές μεταξύ των οικιστικών κέντρων, και γ) η ταυτότητα του τόπου που αναφέρεται στο συμβολικό και στο σημειολογικό επίπεδο για την τοπική κοινωνία. Όπως αναφέρεται περαιτέρω στην αιτιολογική έκθεση, η εφαρμογή των παραπάνω κριτηρίων συμπληρώνεται με ειδικά κριτήρια, τα οποία εφαρμόζονται με απαρέγκλιτο τρόπο σε όλη τη χώρα:

1) Εισάγεται ελάχιστο πληθυσμιακό μέγεθος αυτό των 10.000 μονίμων κατοίκων, προκειμένου ένας δήμος που προκύπτει από συνένωση να μπορέσει να ασκήσει επαρκώς τις νέες αρμοδιότητές του, εξασφαλίζοντας λειτουργική, διοικητική και οικονομική επάρκεια.

2) Το όριο των 10.000 αυξάνεται κατά 20% προκειμένου ένας δήμος να διατηρηθεί στα σημερινά του όρια.

3) Ειδικά για τις μητροπολιτικές περιοχές των πολεοδομικών συγκροτημάτων Αθηνών και Θεσσαλονίκης, το όριο προσδιορίζεται στους 25.000 μόνιμους κατοίκους.

4) Δεν διασπώνται τα όρια των δήμων, των νομών και των περιφερειών.

5) Δεν συνενώνονται δήμοι χωρίς εδαφική συνέχεια.

6) Στα νησιά εφαρμόζεται η αρχή «ένα νησί ένας δήμος». Μόνο τα μικρά νησιά, τα οποία εξυπηρετούνται από δήμους νησιωτικούς ή μη και διαθέτουν απρόσκοπτη τακτική επικοινωνία με την έδρα του άλλου δήμου συνενώνονται με αυτόν.

7) Αντίστοιχη πρόνοια υπάρχει και για το ορεινό ανάγλυφο της Ελλάδας, το οποίο οφείλει να είναι σεβαστό και να λαμβάνεται υπόψη κατά τη χωροθέτηση σύμφωνα με τη συνταγματική επιταγή. Ο χαρακτηρισμός ενός νέου δήμου ως ορεινού, βασίζεται στον χαρακτηρισμό των δημοτικών διαμερισμάτων από την Ελληνική Στατιστική Αρχή. Έτσι, μπορεί ο νέος δήμος να εξαιρεθεί από το εθνικό πληθυσμιακό κατώφλι που ισχύει για τους μη ορεινούς δήμους. Ειδικά για τους ορεινούς δήμους εφαρμόζεται διακριτό πληθυσμιακό κατώφλι.

8) Ειδικά για τις περιπτώσεις μεγάλων αστικών κέντρων της περιφέρειας, σε αυτά συνενώνονται όμοροι δήμοι, με τους οποίους συναποτελούν λειτουργική ενότητα, ανεξαρτήτως πληθυσμιακού ορίου.

Στην ως άνω αιτιολογική έκθεση αναφέρεται ότι καταβλήθηκε συστηματική προσπάθεια ώστε να υλοποιηθεί η συνταγματική επιταγή του άρθρου 101 παράγραφο 4 του Συντάγματος για ειδική μεταχείριση των νησιωτικών και ορεινών περιοχών της χώρας. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι οι ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στην κατηγορία των ορεινών δήμων υπαγορεύουν την καθιέρωση ειδικού μηχανισμού διοικητικής υποστήριξης των ορεινών από τους εγγύτερους μη ορεινούς δήμους.

Η ίδια αιτιολογική έκθεση αναφέρει ότι για τον καθορισμό των χωρικών ενοτήτων των περιφερειών ελήφθησαν υπόψη οι εδαφικές περιφέρειες των καταργούμενων νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων. Σημειώνεται μάλιστα

ότι: «*Οι οργανισμοί της δευτεροβάθμιας αυτοδιοίκησης από τις σημερινές 54 Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, τις 3 διευρυμένες Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και τα 19 Επαρχεία, δηλαδή ένα σύνολο 76 διοικητικών ενοτήτων, εξελίσσονται σε αιρετές Περιφέρειες, σε αριθμό αντίστοιχο των σημερινών 13 κρατικών Περιφερειών*». Με άλλα λόγια, ο νομοθέτης προσδιόρισε τις χωρικές ενότητες των περιφερειών συνεχίζοντας την εξέλιξη της ιστορικής παράδοσης για διοικητική διαίρεση της χώρας σε νομούς, νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις και κρατικές περιφέρειες που έχουν αφήσει έντονο το αποτύπωμά τους στη διαμόρφωση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών κάθε περιοχής.

Με βάση τα ανωτέρω δεδομένα ο χάρτης των διοικητικών πρωτοδικείων μπορεί να βασιστεί, κατά κύριο λόγο και με τις αναγκαίες αποκλίσεις, στη διαίρεση της χώρας σε περιφέρειες. Στις πόλεις που καταργούνται τα υφιστάμενα διοικητικά πρωτοδικεία, στις πόλεις με μεταβατικές έδρες και στις πρωτεύουσες των νομών λειτουργούν, στο πλαίσιο αυτού του σχεδιασμού, περιφερειακά δικαστικά καταστήματα, τα οποία στελεχώνονται από υπαλλήλους, με τεχνολογικές υποδομές για τηλεσυνεδριάσεις, για ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφων και επικοινωνία με τους δικαστές, καθώς και για την εξυπηρέτηση εν γένει των πολιτών.[7] Οι χώροι για την εγκατάσταση των ανωτέρω περιφερειακών δικαστικών καταστημάτων μπορεί να αναζητηθούν στα υπάρχοντα δικαστικά μέγαρα, στα οποία στεγάζονται τα πολιτικά δικαστήρια, ή σε εγκαταστάσεις άλλων δημοσίων υπηρεσιών, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και τα κτίρια των δημοτικών αρχών, ή σε ιδιωτικά κτίρια που μισθώνει το δημόσιο, υπό την προϋπόθεση ότι διαθέτουν επαρκείς χώρους και υποδομή για τις νέες τεχνολογίες. Υπό την εκδοχή αυτή, ο χάρτης των διοικητικών πρωτοδικείων διαμορφώνεται ως εξής:

α) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Κομοτηνής** στην έδρα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους νομούς Δράμας, Έβρου, Καβάλας, Ξάνθης και Ροδόπης. Στην Καβάλα (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), την Αλεξανδρούπολη (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), την Ξάνθη, τη Δράμα και την Ορεστιάδα (νυν μεταβατική έδρα) λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Με την κατάργηση των Διοικητικών Πρωτοδικείων Αλεξανδρούπολης και Καβάλας, οι δικαστές που υπηρετούν στα δικαστήρια αυτά, μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Κομοτηνής, στο οποίο υπηρετούν πλέον είκοσι δύο (22) δικαστές, δηλαδή δημιουργείται ένα δικαστήριο με αξιοπρεπή αριθμό δικαστών.

β) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης** στην έδρα της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και με κατά τόπο αρμοδιότητα τους Νομούς Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Πιερίας, Σερρών και Χαλκιδικής. Στο Κιλκίς, την Κατερίνη (νυν μεταβατική έδρα), τις Σέρρες (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο) και τη Χαλκιδική λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Με την κατάργηση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Σερρών οι πέντε (5) δικα-

7. Βλ. σχετική Πρόταση σε: Πικραμένος Μ. (2017), «Χωροταξική οργάνωση και διαχείριση χρόνου των δικών στα διοικητικά δικαστήρια», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

στές που υπηρετούν σε αυτό μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης και ο αριθμός τους ανέρχεται σε ενενήντα (90), πρόκειται, δηλαδή, για δικαστήριο που εκπληρώνει τα κριτήρια της CEPEJ αποτελώντας μεσαίου μεγέθους δικαστήριο.

γ) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Κοζάνης** στην έδρα της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους Νομούς Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης, Φλώρινας, καθώς και στους Νομούς Ημαθίας και Πέλλας που ανήκουν μεν διοικητικά στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, αλλά θα μπορούσαν να ενταχθούν στην Κοζάνη για να υπάρχει ένα στοιχείο ισορροπίας στην κατανομή. Στα Γρεβενά, την Καστοριά, τη Φλώρινα, τη Βέροια και την Έδεσσα λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Καταργείται το Διοικητικό Πρωτοδικείο Βέροιας και οι δικαστές του μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Κοζάνης, με συνέπεια ο αριθμός του τελευταίου να ανέλθει σε δεκαέξι (16).

δ) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Ιωαννίνων** στην έδρα της Περιφέρειας Ηπείρου και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους Νομούς Άρτας, Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Θεσπρωτίας, καθώς στους Νομούς Ζακύνθου, Κέρκυρας, Κεφαλληνίας και Λευκάδας που εντάσσονται στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων με έδρα την Κέρκυρα. Στην Κέρκυρα (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), τη Ζάκυνθο (νυν μεταβατική έδρα), την Κεφαλληνία (νυν μεταβατική έδρα), τη Λευκάδα (νυν μεταβατική έδρα), την Άρτα (νυν μεταβατική έδρα), την Πρέβεζα (νυν μεταβατική έδρα) λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Οι δικαστές από το καταργούμενο Διοικητικό Πρωτοδικείο Κέρκυρας (10) μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Ιωαννίνων και ο αριθμός των υπηρετούντων δικαστών ανέρχεται σε είκοσι ένας (21).

ε) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Λάρισας** στην έδρα της Περιφέρειας Θεσσαλίας και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους Νομούς Καρδίτσας, Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων. Στην Καρδίτσα, το Βόλο (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο) και τα Τρίκαλα (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο) λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Με την κατάργηση των Διοικητικών Πρωτοδικείων Βόλου και Τρικάλων οι δικαστές τους (εννέα για το καθένα) μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Λάρισας και ο αριθμός των δικαστών του τελευταίου ανέρχεται σε τριάντα τέσσερις (34).

στ) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Πατρών** στην έδρα της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους Νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Ηλείας. Στο Αγρίνιο (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), το Μεσολόγγι (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), τον Πύργο (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο) λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Οι δικαστές που υπηρετούν στο Αγρίνιο (5), στο Μεσολόγγι (5) και στον Πύργο (6) μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Πατρών και ο αριθμός του ανέρχεται σε τριάντα εννέα (39).

ζ) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Λαμίας** στην έδρα της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους Νομούς Βοιωτίας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας, Εύβοιας και Φωκίδας. Στη Λιβαδειά (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), τη Χαλκίδα (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), το Καρπενήσι και την Άμφισσα λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Οι δικαστές των καταργούμενων Διοικητικών Πρωτοδικείων Λιβαδειάς (6) και Χαλκίδας (10) μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Λαμίας και ο αριθμός του ανέρχεται σε είκοσι έξι (26).

η-θ) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών** στην έδρα της Περιφέρειας Αττικής. Ο υψηλός αριθμός υποθέσεων που προκαλείται από τα πληθυσμιακά μεγέθη του Νομού Αττικής και η εξαιρετικά μεγάλη ποικιλία των αντικειμένων, έχουν δημιουργήσει φόρτο στο υφιστάμενο Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών, στο οποίο υπηρετεί μεγάλος αριθμός δικαστών που υπερβαίνει το βέλτιστο μέγεθος ενός δικαστηρίου σύμφωνα με τις αρχές της CEPEJ. Με τα δεδομένα αυτά κρίνεται αναγκαία η εξέταση της δημιουργίας δύο Διοικητικών Πρωτοδικείων στην Αθήνα, ώστε να υπάρξει κατανομή των υποθέσεων και του αριθμού των δικαστών προς όφελος της παραγωγικότητας και της καλής λειτουργίας της διοικητικής δικαιοσύνης στο Νομό Αττικής. Η διάκριση της κατά τόπο αρμοδιότητας των δύο Διοικητικών Πρωτοδικείων, μπορεί να στηριχθεί στην διαίρεση της Περιφέρειας Αττικής σε τομείς, σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφο 3 του Ν. 3852/2010, με συνεκτίμηση του όγκου των υποθέσεων που εμφανίζει ο καθένας από τους επιμέρους τομείς, προκειμένου να υπάρξει ισόρροπη κατανομή.

ι) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Τρίπολης** στην έδρα της Περιφέρειας Πελοποννήσου και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους Νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας και Μεσσηνίας. Στο Ναύπλιο (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), στην Κόρινθο (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), στην Καλαμάτα (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο) και στη Σπάρτη (μεταβατική έδρα) λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Οι δικαστές από τα καταργούμενα Διοικητικά Πρωτοδικεία Ναυπλίου (5), Καλαμάτας (6) και Κορίνθου (10) μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Τρίπολης και ο αριθμός του τελευταίου ανέρχεται σε τριάντα (30).

ια) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Ηρακλείου** στην έδρα της Περιφέρειας Κρήτης και με κατά τόπο αρμοδιότητα στους Νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων. Στον Άγιο Νικόλαο, το Ρέθυμνο και τα Χανιά (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο) λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα. Οι δικαστές του καταργούμενου Διοικητικού Πρωτοδικείου Χανίων (10) μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Ηρακλείου και ο αριθμός των υπηρετούντων σ' αυτό δικαστών ανέρχεται σε τριάντα ένας (31).

ιβ) **Διοικητικό Πρωτοδικείο Πειραιά**. Ο Πειραιάς δεν αποτελεί έδρα Περιφέρειας, αλλά λόγω της προφανούς σημασίας του στην οικονομική

και κοινωνική ζωή της χώρας, της ύπαρξης μεγάλου λιμένος και της στενής σχέσης του με τη νησιωτική Ελλάδα πρέπει να αποτελέσει έδρα Διοικητικού Πρωτοδικείου με κατά τόπο αρμοδιότητα στο Διαμέρισμα Πειραιά και στους Νομούς Κυκλάδων, Δωδεκανήσου, Λέσβου, Σάμου και Χίου. Στη Μυτιλήνη (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), τη Σύρο (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), τη Ρόδο (νυν Διοικητικό Πρωτοδικείο), τη Σάμο (νυν μεταβατική έδρα), τη Χίο (νυν μεταβατική έδρα), την Κάλυμνο (νυν μεταβατική έδρα) και την Κω (νυν μεταβατική έδρα) λειτουργούν περιφερειακά δικαστικά καταστήματα, ενώ μπορεί να δημιουργηθούν και άλλα σε νησιά που θα κρίνει η Πολιτεία, προς ενίσχυση της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη. Οι δικαστές από τα καταργούμενα Διοικητικά Πρωτοδικεία Μυτιλήνης (6), Ρόδου (11), Σύρου (8) μεταφέρονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Πειραιά και ο αριθμός δικαστών του τελευταίου ανέρχεται σε ενενήντα πέντε (95).

Η προτεινόμενη αναδιάταξη του χάρτη των διοικητικών πρωτοδικείων οδηγεί στη συγκρότηση δώδεκα (12) πρωτοδικείων σε ολόκληρη την επικράτεια αντί των τριάντα (30) που λειτουργούν σήμερα. Η επιλογή των πόλεων που είναι έδρες των διοικητικών πρωτοδικείων στηρίζεται, σε μεγάλο βαθμό, στο διοικητικό χάρτη της χώρας που έχει προσδιορίσει, με βάση ιστορικά, κοινωνικοοικονομικά και συγκοινωνιακά δεδομένα, τις έδρες των περιφερειών, οι οποίες θα είναι και έδρες των διοικητικών πρωτοδικείων. Εξαίρεση αποτελούν οι έδρες των Περιφερειών Β. Αιγαίου, Ν. Αιγαίου και Ιονίων Νήσων που είναι η Μυτιλήνη, η Ερμούπολη και η Κέρκυρα αντίστοιχα, οι οποίες δεν προτείνονται ως έδρες διοικητικών πρωτοδικείων. Η λύση αυτή προκρίνεται διότι, με εξαίρεση την Κρήτη, τα υπόλοιπα νησιά της χώρας στο Αιγαίο και στο Ιόνιο δεν είναι σε θέση να προσελκύσουν ικανό αριθμό δικαστών για μόνιμη εγκατάσταση (κριτήριο της CEPEJ που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ύπαρξη ενός πραγματικού δικαστηρίου και όχι ενός δικαστηρίου «φαντάσματος»), η εδαφική τους περιφέρεια είναι περιορισμένη, όπως και ο πληθυσμός τους, με επακόλουθο οι εισαγόμενες υποθέσεις να μειώνονται, ενώ και οι μεταβατικές τους έδρες βρίσκονται, επίσης, σε νησιά τα οποία εμφανίζουν παρόμοιες συνθήκες. Οι νησιωτικές περιοχές μπορούν να εξυπηρετηθούν με το προπεριγραφέν ολοκληρωμένο σύστημα, το οποίο επεκτεινόμενο και σε ακόμα μικρότερα νησιά προσφέρει την καλύτερη δυνατή πρόσβαση στη δικαιοσύνη, με βάση την αρχή της εγγύτητας. Για το σκοπό αυτό, άλλωστε, προτείνεται η δημιουργία περιφερειακών δικαστικών καταστημάτων, τα οποία με την κατάλληλη στελέχωση καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες των νησιωτικών κοινωνιών. Έτσι, οι νομοί που περιλαμβάνονται στις ανωτέρω Περιφέρειες Βορείου και Νοτίου Αιγαίου υπάγονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Πειραιά που εδρεύει στην πόλη έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, ενώ οι νομοί της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων υπάγονται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Ιωαννίνων.

Με την προτεινόμενη αναδιάταξη μεταβάλλονται προς το καλύτερο τα μεγέθη των διοικητικών πρωτοδικείων από πλευράς αριθμού υπηρετού-

ντων δικαστών. Έτσι, δεν υπάρχουν δικαστήρια με μονοψήφιους αριθμούς δικαστικού προσωπικού, ενώ αυξάνονται σημαντικά και τα δικαστήρια όπου ο αριθμός των δικαστών ικανοποιεί στοιχειωδώς τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Είναι γεγονός ότι ορισμένα διοικητικά πρωτοδικεία παραμένουν με σχετικά μικρό αριθμό (Διοικητικά Πρωτοδικεία Κοζάνης, Ιωαννίνων και Κομοτηνής), αλλά η λύση αυτή δικαιολογείται από τις ιδιαίτερες εθνικές, γεωοικονομικές και περιφερειακές συνθήκες που επιβάλλουν τη διατήρηση αυτών των δικαστηρίων. Το υπαλληλικό προσωπικό πρέπει να ενισχυθεί στις πόλεις που ορίζονται ως έδρες πρωτοδικείων, ενώ ορισμένοι από τους υπαλλήλους των καταργούμενων πρωτοδικείων διατηρούνται στα ιδρυόμενα περιφερειακά δικαστικά καταστήματα και οι λοιποί έχουν τη δυνατότητα μετάταξης στα πολιτικά δικαστήρια, τις εισαγγελίες ή σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες. Επιβάλλεται η σημαντική αύξηση των υπαλλήλων με ειδικότητα την πληροφορική, οι οποίοι θα αναλάβουν το βάρος της υποστήριξης όλου του δικτύου των υπηρεσιών της διοικητικής δικαιοσύνης που στηρίζεται στις νέες υποδομές.

Ως προς το νέο χάρτη των διοικητικών εφετείων, βάση για το σχεδιασμό μπορεί να είναι η διαίρεση της χώρας σε αποκεντρωμένες διοικήσεις με τις αναγκαίες και πάλι αποκλίσεις. Στη λογική αυτή τα διοικητικά εφετεία της χώρας συγκροτούνται ως εξής:

α) **Διοικητικό Εφετείο Αθηνών** στην έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αττικής και με κατά τόπο αρμοδιότητα στα δύο Διοικητικά Πρωτοδικεία της Αθήνας.

β) **Διοικητικό Εφετείο Λάρισας** στην έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδος και με κατά τόπο αρμοδιότητα στα Διοικητικά Πρωτοδικεία Λάρισας και Λαμίας.

γ) **Διοικητικό Εφετείο Ιωαννίνων** στην έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας και με κατά τόπο αρμοδιότητα στα Διοικητικά Πρωτοδικεία Ιωαννίνων και Κοζάνης.

δ) **Διοικητικό Εφετείο Πατρών** στην έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Πελοποννήσου και Δυτικής Ελλάδας και με κατά τόπο αρμοδιότητα στα Διοικητικά Πρωτοδικεία Τρίπολης και Πατρών.

ε) **Διοικητικό Εφετείο Πειραιά** στην έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αιγαίου και με κατά τόπο αρμοδιότητα στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Πειραιά.

στ) **Διοικητικό Εφετείο Χανίων** το οποίο διατηρείται, παρά το ότι η έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Κρήτης είναι στο Ηράκλειο, προς χάρη της ισόρροπης παρουσίας της διοικητικής δικαιοσύνης σε μια μεγάλη

νησιωτική γεωγραφική ενότητα, δεδομένου μάλιστα ότι οι συγκοινωνιακές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες δεν επιβάλλουν το αντίθετο. Η κατά τόπο αρμοδιότητα του Διοικητικού Εφετείου Χανίων εκτείνεται στο Διοικητικό Πρωτοδικείο Ηρακλείου.

ζ) **Διοικητικό Εφετείο Θεσσαλονίκης** στην έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας-Θράκης και με κατά τόπο αρμοδιότητα στα Διοικητικά Πρωτοδικεία Θεσσαλονίκης και Κομοτηνής.

Από την ανωτέρω πρόταση προκύπτει ότι καταργούνται τα Διοικητικά Εφετεία Κομοτηνής και Τρίπολης, στα οποία υπηρετούν εννέα (9) και αντίστοιχα δεκατρείς (13) δικαστές και εμφανίζουν περιορισμένο αριθμό εισαγόμενων υποθέσεων κατά τα έτη 2014 και 2015. Ως εκ τούτου οι εννέα (9) δικαστές του Διοικητικού Εφετείου Κομοτηνής εντάσσονται στο δυναμικό του Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης και ο αριθμός του φθάνει τους πενήντα τέσσερις (54) δικαστές, ενώ οι δεκατρείς (13) δικαστές του Διοικητικού Εφετείου Τρίπολης εντάσσονται στο δυναμικό του Διοικητικού Εφετείου Πατρών και ο αριθμός του φθάνει τους είκοσι εννέα (29). Το μειονέκτημα της πρότασης αυτής είναι ότι εξακολουθούν να λειτουργούν εφετεία με μικρό αριθμό δικαστών, επιλογή η οποία δεν προσήκει σε δικαστήρια ανώτερης βαθμίδας, ενώ βρίσκεται εκτός των ευρωπαϊκών προτύπων, όπως αυτά έχουν αναλυθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο. Έτσι, διατηρούνται Διοικητικά Εφετεία με μονοψήφιο αριθμό δικαστών (Ιωαννίνων και Χανίων με εννέα δικαστές) ή πάντως με μικρό αριθμό (Λάρισας με δεκατρείς). Παρά ταύτα η διατήρησή τους κρίνεται, τουλάχιστον στην παρούσα φάση, επιβεβλημένη για λόγους εθνικούς, γεωγραφικούς και κοινωνικούς, όσον αφορά το Διοικητικό Εφετείο Ιωαννίνων τα οποίο βρίσκεται στη γεωγραφική ενότητα της Ηπείρου, και για λόγους κυρίως γεωοικονομικούς ως προς το Διοικητικό Εφετείο Χανίων, εφόσον η Κρήτη αποτελεί μια μεγάλη νησιωτική ενότητα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Επίσης, το Διοικητικό Εφετείο Λάρισας εδρεύει στη Θεσσαλία, η οποία αποτελεί επίσης μια μεγάλη γεωγραφική ενότητα της χώρας με ιδιαίτερα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Είναι αυτονόητο ότι τυχόν αύξηση του αριθμού των εφετών πρέπει να οδηγήσει κατά προτεραιότητα στην ενίσχυση των μικρότερων εφετείων, εφόσον τούτο επιβάλλεται και από τον αριθμό των εισερχόμενων και εκκρεμών υποθέσεων.

Η αναδιάρθρωση του χάρτη των διοικητικών δικαστηρίων συνιστά εξαιρετικά δύσκολη απόφαση για την κυβέρνηση και τη Βουλή. Είναι βέβαιο ότι οποιαδήποτε χρονική στιγμή επιχειρηθεί, θα συναντήσει ισχυρές αντιδράσεις από κυβερνητικά στελέχη, βουλευτές, αιρετούς της τοπικής αυτοδιοίκησης, δικηγορικούς συλλόγους, δικηγόρους, δικαστές, συνδικαλιστικά όργανα του ευρύτερου χώρου της δικαιοσύνης κ.ά. Οι ευρωπαϊκές αρχές και η εμπειρία των χωρών, στις οποίες πραγματοποιήθηκαν αλλαγές

της δικαστικής χωροταξίας, καταδεικνύουν την ανάγκη να προηγηθεί σοβαρή και εμπεριστατωμένη μελέτη του ζητήματος με εξέταση όλων των παραμέτρων.[8] Τούτο σημαίνει συγκρότηση νομοπαρασκευαστικής επιτροπής ευρείας σύνθεσης εκ μέρους του υπουργείου δικαιοσύνης με τη συμμετοχή όχι μόνο νομικών (δικαστών και δικηγόρων), αλλά και ειδικών επιστημόνων στα αντικείμενα της διοικητικής επιστήμης, των συγκοινωνιών, της πληροφορικής, της οικονομικής γεωγραφίας που θα αναδείξουν τις διοικητικές, κοινωνικές, τεχνολογικές και οικονομικές παραμέτρους του εγχειρήματος. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η δημόσια πολιτική της δικαστικής χωροταξίας συνδέεται στενά με τις δημόσιες πολιτικές της ανάπτυξης της τεχνολογίας και της στέγασης των δικαστηρίων, οι οποίες πρέπει να έχουν ήδη προωθηθεί, ώστε η συζήτηση για τη χωροταξία να ανοίξει, έχοντας ήδη γίνει βήματα προς την κατεύθυνση της υλοποίησης τεχνολογικών και στεγαστικών προγραμμάτων.

Είναι φανερό ότι ο συνδυασμός των ανωτέρω πολιτικών απαιτεί συντονισμό, σχεδιασμό σε βάθος χρόνου και καθορισμό στόχων και ενδιαμέσων σταδίων προώθησής τους. Η συστηματική διάρθρωση και επεξεργασία της δημόσιας πολιτικής με ευρύ χρονικό ορίζοντα, δεν διακρίνει, μέχρι σήμερα, το πολιτικό σύστημα της χώρας που έχει και την ευθύνη της διακυβέρνησης. Πολλές φορές, μάλιστα, επιμέρους πολιτικές που απαιτούν προμήθειες ή έργα (π.χ. αγορά τεχνικού εξοπλισμού ή κατασκευή κτιριακών εγκαταστάσεων) καθίστανται αδρανείς, σιωπηρά, με επίκληση οικονομικών ή διαδικαστικών προβλημάτων, ενώ και η διαβούλευση από χρήσιμο εργαλείο για την εξεύρεση συναινετικών λύσεων μετατρέπεται σε στείρα και χρονοβόρα γραφειοκρατική διαδικασία, οδηγώντας σε αδιέξοδο ή στην καλύτερη περίπτωση σε επιλογές που επιβεβαιώνουν, κατ' ουσία, τη στασιμότητα και την επιβίωση του αναχρονισμού.

8. Για την αλλαγή του δικαστικού χάρτη στη Γαλλία, βλ. Ανδρουλάκης Β., (2017), *«Επτά επισημάνσεις από την αναδιάταξη του δικαστικού χάρτη στη Γαλλία»*, *ΤοΣ*, σελ. 791 επ.

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Φεβρουάριος 2019

Οι Λειτουργίες του Δικαστικού Συστήματος Αντιμέτωπες με τις Προκλήσεις της Τεχνολογίας

Λάμπρος Τσόγκας

Γ1. Οι Θέσεις της CEPEJ για τη Χρήση της Τεχνολογίας στα Νομολογιακά Δεδομένα

Σύμφωνα με τη θεματική έκθεση του CEPEJ, *«Χρήση της τεχνολογίας των πληροφοριών στα ευρωπαϊκά δικαστήρια»*, 36 κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης χρησιμοποιούν μια ενιαία κεντρική βάση δεδομένων για όλους τους κλάδους δικαίου. Οι βάσεις δεδομένων των νομολογιακών πληροφοριών φαίνεται να είναι πλήρως διαθέσιμες και να χρησιμοποιούνται μόνο από δέκα κράτη που αναφέρουν χαμηλότερο ποσοστό εξοπλισμού. Πέντε κράτη χρησιμοποιούν διαφορετικές βάσεις δεδομένων για διαφορετικούς κλάδους δικαίου: Βέλγιο, Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία και Σλοβακία. Η διάκριση μεταξύ πολιτικών και διοικητικών δικαστηρίων φαίνεται να είναι ο λόγος για την έλλειψη μιας συνδυασμένης βάσης δεδομένων. Για τα τακτικά δικαστήρια η Γαλλία διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο, δεδομένου ότι υπάρχει μια βάση δεδομένων για τις αποφάσεις του εφετείου σε αστικές εμπορικές υποθέσεις και μια άλλη για τις αποφάσεις του ακυρωτικού δικαστηρίου που καλύπτουν και ποινικές υποθέσεις. Οι εθνικές βάσεις δεδομένων του νομολογιακού κλάδου ενδέχεται μερικές φορές να παρέχουν πρόσβαση στη νομολογία του ΕΔΔΑ, εφόσον αναφέρεται μία από τις αποφάσεις του δικαστηρίου. Τα πέντε κράτη με ξεχωριστές βάσεις δεδομένων νομολογίας για διαφορετικούς κλάδους δικαίου δεν έχουν τη δυνατότητα να συνδέονται άμεσα με την νομολογία του ΕΔΔΑ, ενώ το πόρισμα της έκθεσης της CEPEJ καταλήγει ότι δεν υπάρχει αυτόματη συσχέτιση μεταξύ της πρόσβασης σε μια νομοθετική βάση δεδομένων και της πρόσβασης σε μια βάση δεδομένων της νομολογίας.

Γ2. Το Δημόσιο Απέναντι στην Πρόκληση της Διαχείρισης της Περαιτέρω Χρήσης των Εγγράφων

Σε ό,τι αφορά το δημόσιο τομέα και τη διαχείριση των εγγράφων ως προς την περαιτέρω χρήση τους πρέπει να μνημονευτεί η οδηγία 2003/98/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Νοεμβρίου 2003. Σύμφωνα με την οδηγία ο δημόσιος τομέας συλλέγει, παράγει, αναπαράγει και διαδίδει ευρύ φάσμα πληροφοριών σε πολλά πεδία δραστηριότητας, όπως πληροφορίες κοινωνικής, οικονομικής και γεωγραφικής φύσεως, πληροφορίες μετεωρολογικής φύσεως, τουριστικές πληροφορίες, πληροφορίες περί επιχειρήσεων, πληροφορίες για διπλώματα ευρεσιτεχνίας και εκπαίδευση. Μεταξύ των κύριων στόχων της εγκαθίδρυσης της εσωτερικής αγοράς συγκαταλέγεται η δημιουργία όρων για την ανάπτυξη υπηρεσιών κοινοτικής κλίμακας. Οι πληροφορίες του δημόσιου τομέα είναι σημαντική πρώτη ύλη για προϊόντα και υπηρεσίες ψηφιακού περιεχομένου και θα καταστούν ακόμα σημαντικότερος πόρος περιεχομένου ενόψει της εξέλιξης των ασύρματων υπηρεσιών περιεχομένου. Στο πλαίσιο αυτό ουσιαστική σημασία θα έχει και η ευρεία διασυνοριακή γεωγραφική κάλυψη. Οι ευρύτερες δυνατότητες περαιτέρω χρήσης των πληροφοριών του δημόσιου τομέα θα πρέπει, μεταξύ άλλων, να επιτρέψουν στις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις να εκμεταλλευτούν το δυναμικό τους και να συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Οι κανόνες και οι πρακτικές των κρατών-μελών όσον αφορά την εκμετάλλευση πληροφοριακών πόρων του δημόσιου τομέα παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, οι οποίες συνιστούν φραγμούς για την πλήρη εκμετάλλευση του οικονομικού δυναμικού του καίριου αυτού πληροφοριακού πόρου. Η παραδοσιακή πρακτική των φορέων του δημόσιου τομέα κατά την εκμετάλλευση πληροφοριών του δημόσιου τομέα έχει διαμορφωθεί κατά πολύ διαφορετικό τρόπο. Τούτο θα πρέπει να ληφθεί υπόψη. Ως εκ τούτου θα πρέπει να επιτευχθεί ελάχιστος βαθμός εναρμόνισης των εθνικών κανόνων και πρακτικών όσον αφορά την περαιτέρω χρήση εγγράφων του δημόσιου τομέα, σε περιπτώσεις όπου οι διαφορές εθνικών κανονισμών και πρακτικών ή η απουσία σαφήνειας παρεμποδίζουν την ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και την απρόσκοπτη εξέλιξη της κοινωνίας της πληροφορίας στην ΕΕ. Εξάλλου, χωρίς την ελάχιστη εναρμόνιση σε ενωσιακό επίπεδο, οι νομοθετικές δραστηριότητες σε εθνική κλίμακα, που έχουν ήδη δρομολογηθεί σε σειρά κρατών-μελών ώστε να ανταποκριθούν στις τεχνολογικές προκλήσεις, ενδέχεται να καταλήξουν σε ακόμη πιο σημαντικές διαφορές. Ο αντίκτυπος από τις νομοθετικές αυτές

διαφορές και αβεβαιότητες θα καταστεί σημαντικότερος με την περαιτέρω εξέλιξη της κοινωνίας της πληροφορίας, που έχει ήδη συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση της διασυνοριακής εκμετάλλευσης πληροφοριών. Χρειάζεται η δημιουργία γενικού πλαισίου όσον αφορά τους όρους περαιτέρω χρήσης των εγγράφων του δημόσιου τομέα, για την εξασφάλιση δίκαιων, αναλογικών και ισότιμων όρων περαιτέρω χρήσης των πληροφοριών αυτών. Οι φορείς του δημόσιου τομέα συλλέγουν, παράγουν, αναπαράγουν και διαδίδουν έγγραφα προκειμένου να εκπληρώνουν τη δημόσια αποστολή τους. Η χρήση των εγγράφων αυτών για άλλους λόγους αποτελεί περαιτέρω χρήση. Οι πολιτικές των κρατών-μελών είναι δυνατόν να υπερβαίνουν τα ελάχιστα πρότυπα που καθιερώνονται με την παρούσα οδηγία, επιτρέποντας έτσι την πιο εκτεταμένη περαιτέρω χρήση. Η παρούσα οδηγία δεν επιβάλλει την υποχρέωση έγκρισης της περαιτέρω χρήσης εγγράφων. Η απόφαση για έγκριση ή μη της περαιτέρω χρήσης εναπόκειται στο οικείο κράτος-μέλος ή φορέα του δημοσίου. Η παρούσα οδηγία θα πρέπει να εφαρμόζεται σε έγγραφα τα οποία καθίστανται προσιτά για περαιτέρω χρήση όταν οι φορείς του δημόσιου τομέα χορηγούν σχετικές άδειες, πωλούν, διαδίδουν, ανταλλάσσουν ή διαθέτουν πληροφορίες. Η περαιτέρω χρήση θα πρέπει να περιλαμβάνει τη μεταγενέστερη χρήση των εγγράφων στο πλαίσιο του αυτού φορέα για δραστηριότητες που δεν εμπίπτουν στο πεδίο της δημόσιας αποστολής. Οι δραστηριότητες που δεν εμπίπτουν στο πεδίο της δημόσιας αποστολής περιλαμβάνουν κατά γενικό κανόνα την παροχή εγγράφων που παράγονται και χρεώνονται σε αποκλειστικώς εμπορική βάση και τα οποία βρίσκονται σε ανταγωνισμό με άλλα έγγραφα στην αγορά. Ο ορισμός του «εγγράφου» δεν αποσκοπεί στην κάλυψη των προγραμμάτων υπολογιστών. Η οδηγία βασίζεται στα υφιστάμενα καθεστώτα πρόσβασης στα κράτη-μέλη και δεν μεταβάλλει τους εθνικούς κανόνες για την πρόσβαση σε έγγραφα. Δεν εφαρμόζεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες πολίτες ή επιχειρήσεις μπορούν, βάσει του οικείου καθεστώτος πρόσβασης, να λάβουν έγγραφο μόνον εάν είναι σε θέση να αποδείξουν ότι έχουν συγκεκριμένο συμφέρον.

Σε ενωσιακό επίπεδο, το άρθρο 41 (δικαίωμα στη χρηστή διοίκηση) και το άρθρο 42 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ αναγνωρίζουν σε κάθε πολίτη της Ένωσης ή σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε κράτος-μέλος, δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής. Οι φορείς του δημόσιου τομέα θα πρέπει να ενθαρρύνονται ώστε να διαθέτουν προς περαιτέρω χρήση οιοδήποτε έγγραφο που βρίσκεται στην κατοχή τους. Οι φορείς του δημόσιου τομέα θα πρέπει να προωθούν και να ενθαρρύνουν την περαιτέρω χρήση εγγράφων, συμπεριλαμβανομένων των επίσημων εγγράφων νομοθετικής και διοικητικής φύσεως, σε εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες ο φορέας του δημόσιου τομέα έχει το δικαίωμα να επιτρέπει την περαιτέρω χρήση τους.

Γ3. Η Ειδοποίηση από το Δημόσιο με Ηλεκτρονικό Έγγραφο

Προ ετών, ζήτημα ανέκυψε σχετικά με τη δυνατότητα ειδοποίησης ιδιώτη από το δημόσιο με ηλεκτρονικό τρόπο. Έτσι εκδόθηκε η υπ'αριθ. 443/2012 γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (ΝΣΚ) σύμφωνα με την οποία, με βάση το άρθρο 3 του Ν. 3979/2011, ως ηλεκτρονικό ταχυδρομείο νοείται κάθε μήνυμα με κείμενο, φωνή, ήχο ή εικόνα που αποστέλλεται μέσω δημόσιου δικτύου επικοινωνιών, το οποίο μπορεί να αποθηκεύεται στο δίκτυο ή στον τερματικό εξοπλισμό του παραλήπτη έως ότου παραληφθεί από αυτόν. Ως ηλεκτρονική υπογραφή νοούνται τα δεδομένα σε ηλεκτρονική μορφή, τα οποία είναι συνημμένα σε άλλα ηλεκτρονικά δεδομένα ή συσχετίζονται λογικά με αυτά και τα οποία χρησιμεύουν ως μέθοδος απόδειξης της γνησιότητας. Τέλος, ως προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή νοείται η ηλεκτρονική υπογραφή, που πληροί τους εξής όρους: α) συνδέεται μονοσήμαντα με τον υπογράφοντα, β) είναι ικανή να καθορίσει ειδικά και αποκλειστικά την ταυτότητα του υπογράφοντος, γ) δημιουργείται με μέσα τα οποία ο υπογράφων μπορεί να διατηρήσει υπό τον αποκλειστικό του έλεγχο, και δ) συνδέεται με τα δεδομένα στα οποία αναφέρεται κατά τρόπο τέτοιο ώστε να μπορεί να εντοπισθεί οποιαδήποτε μεταγενέστερη αλλοίωση των εν λόγω δεδομένων. Ακόμη στη παράγραφο 1 του άρθρου 12 ορίζεται ότι, με την επιφύλαξη ειδικών ρυθμίσεων, επιτρέπεται η έκδοση διοικητικών πράξεων, η σύνταξη και τήρηση εγγράφων κάθε είδους, καθώς και η διακίνηση, διαβίβαση, κοινοποίηση και ανακοίνωση αυτών μεταξύ φορέων του δημόσιου τομέα ή μεταξύ αυτών και των φυσικών προσώπων και ΝΠΙΔ με χρήση τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (ΤΠΕ), στη δε παράγραφο 2 ότι από τη διάταξη της πρώτης παραγράφου εξαιρούνται ως προς τη διακίνηση, διαβίβαση, κοινοποίηση και ανακοίνωση τα έγγραφα για τα οποία προβλέπεται από τον νόμο απαγόρευση χορήγησης αντιγράφων. Στη συνέχεια από το άρθρο 22 (παράγραφος 1) του ίδιου νόμου προβλέπεται ότι έγγραφα που αφορούν σε ατομικές διοικητικές πράξεις, αποφάσεις, κοινοποιήσεις, πιστοποιητικά και βεβαιώσεις διακινούνται μεταξύ των φορέων του δημόσιου τομέα και των φυσικών προσώπων ή ΝΠΙΔ ή κοινοποιούνται σε αυτά με ηλεκτρονικό τρόπο, εφόσον τηρούνται οι όροι ασφαλείας στο επίπεδο που επιβάλλεται από τη φύση των διακινούμενων εγγράφων και είτε φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή είτε πληρούνται οι κατά περίπτωση οριζόμενες προϋποθέσεις που αφορούν την παροχή των αναγνωριστικών και διαπι-

στευτηρίων και εν γένει της ταυτοποίησης και της επιβεβαίωσης ταυτότητας (αυθεντικοποίησης), ενώ, περαιτέρω, στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, ορίζεται ότι η διακίνηση ηλεκτρονικών εγγράφων, τα οποία φέρουν μόνον ηλεκτρονική υπογραφή επιτρέπεται στις περιπτώσεις που η αναφερόμενη διακίνηση δεν συνδέεται με την παραγωγή έννομων αποτελεσμάτων ή με την άσκηση δικαιώματος. Ακολούθως, στις διατάξεις των άρθρων 21 παράγραφο 1 και 25 παράγραφο 1 διαλαμβάνεται ως ρητή προϋπόθεση για την αποστολή ηλεκτρονικών μηνυμάτων από υπηρεσίες σε ιδιώτες η υποβολή αίτησης ή η ρητή συγκατάθεση των τελευταίων. Έτσι, το ΝΣΚ γνωμοδότησε, ομόφωνα, ως εξής: α) η κοινοποίηση, αποκλειστικά μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, των εκκαθαριστικών σημειωμάτων φόρου εισοδήματος, με τις επ' αυτών ατομικές ειδοποιήσεις, είναι νόμιμη, εφόσον εκδοθούν οι προβλεπόμενες κανονιστικές πράξεις επί των οικείων διατάξεων και εφόσον τηρούνται οι οριζόμενες στον νόμο διαδικασίες (προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή, αίτηση ή συγκατάθεση των διοικουμένων κ.λπ.), β) είναι επιτρεπτή η έναρξη δικονομικών (ή διοικητικών) προθεσμιών προσβολής των ηλεκτρονικώς κοινοποιούμενων διοικητικών εγγράφων, εφόσον τηρηθούν οι υπό στοιχ. α' προϋποθέσεις και διαδικασίες, εν πάσει όμως περιπτώσει, η αδυναμία έγχαρτης απόδειξης της παραλαβής των εν λόγω εγγράφων από τον διοικούμενο και της πρόσβασής του σε αυτά, καθιστά, κατ' αποτέλεσμα, απρόθεσμη την ως άνω προσβολή.

Γ4. Η Διοικητική Δίκη στην Τροχιά της Ηλεκτρονικής Εποχής με την Κατάθεση Ηλεκτρονικών Δικογράφων

Με το Π.Δ. 40/2013 (ΦΕΚ Α' 75) άνοιξε ο δρόμος της ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφων στη διοικητική δίκη. Έτσι, δικηγόρος ή μέλος του ΝΣΚ, που επιθυμεί να χρησιμοποιήσει τη διαδικασία ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφου στο ΣτΕ και στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια:

α) Εισάγει στο προαναφερόμενο Ενιαίο Πληροφοριακό Σύστημα Δικηγορικών Συλλόγων το μοναδικό αναγνωριστικό και συνθηματικό που του έχουν χορηγηθεί για αναγνώρισή του από το Πληροφοριακό Σύστημα, ώστε να επιβεβαιωθούν στη συνέχεια τα υπόλοιπα προσωπικά στοιχεία του.

β) Επιλέγει το αρμόδιο δικαστήριο.

γ) Καταχωρίζει τα στοιχεία που του ζητούνται.

δ) Προσδιορίζει τον προς χρήση του επιθυμητό αριθμό αντιγράφων του δικογράφου που πρόκειται να καταθέσει.

ε) Επιλέγει την κατηγορία και το είδος του δικογράφου από τους αντίστοιχους πίνακες και συμπληρώνει τα στοιχεία των διαδίκων ή του εντολέα του, σύμφωνα με τους όρους που καθορίζονται από την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία.

στ) Εάν συντρέχει περίπτωση, πραγματοποιεί την ηλεκτρονική πληρωμή, των εκάστοτε προβλεπομένων τελών, ενσήμων, παραβόλων και εν γένει δαπανημάτων και καταβάλλει τα εκ μέρους του αρμοδίου δικαστηρίου έξοδα αναπαραγωγής σε χαρτί τριών αντιγράφων του δικογράφου. Μετά τη δέσμευση των αντίστοιχων ποσών από τον τραπεζικό λογαριασμό του καταθέτοντος, κατευθύνεται προς την εφαρμογή του δηλωθέντος, κατά την κατάθεση, ως αρμοδίου δικαστηρίου.

Γ5. Η Ηλεκτρονική Κατάθεση Δικογράφου στην Πολιτική Δίκη

Σύμφωνα με το Π.Δ. 25/2012 (ΦΕΚ Α' 53) για την ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφου στην πολιτική δίκη απαιτείται η χρήση προηγμένης ηλεκτρονικής υπογραφής. Κατά την ηλεκτρονική κατάθεση δικογράφου διασφαλίζεται η διαφάνεια, ο έλεγχος της ορθότητας της διαδικασίας, η αξιοπιστία κάθε επί μέρους ενέργειας και η εξατομικευμένη ενημέρωση όλων των εμπλεκόμενων φυσικών προσώπων και φορέων. Ακόμη διασφαλίζεται η συνέχεια της παρεχόμενης υπηρεσίας μέσω της δυνατότητας παρακολούθησης της πορείας της υπόθεσης μέχρι τη δημοσίευση της απόφασης και την άσκηση ενδίκων μέσων. Οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες κατάθεσης υποστηρίζονται τεχνικά από τους εμπλεκόμενους φορείς. Ο δικηγόρος για την εκκίνηση της διαδικασίας της ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφου εισάγει τον αριθμό μητρώου του οικείου δικηγορικού συλλόγου, μέσω του οποίου ταυτοποιούνται και εμφανίζονται αυτόματα τα υπόλοιπα προσωπικά στοιχεία του, μεταξύ των οποίων ο Αριθμός Φορολογικού Μητρώου (ΑΦΜ) και ο Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ). Καταχωρίζει τα στοιχεία του εντολέα του, το είδος της διαδικασίας και τον αριθμό των αντιγράφων που επιθυμεί να του χορηγηθούν και πραγματοποιεί την ηλεκτρονική πληρωμή, για την έκδοση του γραμματίου προκαταβολής του αρμοδίου Δικηγορικού Συλλόγου και των προβλεπόμενων ενσήμων και παραβόλων υπέρ του Ενιαίου Ταμείου Ανεξάρτητα Απασχολούμενων (ΕΤΑΑ), του Ταμείου Χρηματοδοτήσεως Δικαστικών Κτιρίων (ΤΑΧΔΙΚ) και του δημοσίου, μετά δε τη δέσμευση των αντίστοιχων ποσών από τον τραπεζικό λογαριασμό του απευθύνεται στο αρμόδιο δικαστήριο. Ακολούθως επιλέγει το είδος του δικογράφου και το αντικείμενο της διαφοράς από τους αντίστοιχους πίνακες και στη συνέχεια επιλέγει ημερομηνία δικασίμου και αριθμό πινακίου και συμπληρώνει τα στοιχεία των διαδίκων. Μετά την ολοκλήρωση της καταχώρισης όλων των αναγκαίων στοιχείων, επισυνάπτει το σώμα του δικογράφου, που φέρει την προηγμένη ηλεκτρονική του υπογραφή, και το αποστέλλει. Η διαδικασία ολοκληρώνεται με την αποστολή απάντησης από τη γραμματεία του δικαστηρίου, η οποία συνοδεύεται από τα αντίγραφα με την έκθεση κατάθεσης, που φέρει ημερομηνία, ώρα κατάθεσης και προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή. Χρόνος κατάθεσης θεωρείται η ημέρα και ώρα της κατά το προηγούμενο εδάφιο αποστολής απάντησης με αντίγραφο της έκθεσης κατάθεσης. Το ηλεκτρονικό δικόγραφο με την έκθεση κατά-

θεσης αναρτάται ταυτόχρονα στη σελίδα κατάθεσης της ιστοσελίδας του δικαστηρίου, σε σημείο, στο οποίο διαθέτει ασφαλή πρόσβαση μόνον ο καταθέσας δικηγόρος.

Γ6. Η Ηλεκτρονική Εποχή στη Δικαιοσύνη σε Διοικητικές, Πολιτικές και Ποινικές Υποθέσεις με Αφορμή το Λεγόμενο Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων

Αντικείμενο του έργου για τη διοικητική δίκη είναι η ανάπτυξη, εγκατάσταση και εφαρμογή του Ολοκληρωμένου Συστήματος Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων Διοικητικής Δικαιοσύνης (ΟΣΔΔΥ ΔΔ) για την διαχείριση της ροής των διοικητικών δικαστηρίων, τον εμπλουτισμό των υπηρεσιών προς το κοινό και την υποβοήθηση των υποστηρικτικών λειτουργιών τους. Το ΟΣΔΔΥ ΔΔ θα εξυπηρετεί όλα τα διοικητικά δικαστήρια (ΣτΕ, διοικητικά εφετεία και διοικητικά πρωτοδικεία), συμπεριλαμβανομένης της Γενικής Επιτροπείας Διοικητικών Δικαστηρίων.

Ακόμη στην ίδια λειτουργική βάση το ανωτέρω σύστημα λειτουργεί και για την πολιτική και την ποινική δίκη (ΟΣΔΔΥ ΠΠ). Στην Α' φάση, το ΟΣΔΔΥ ΠΠ θα εξυπηρετεί πολιτικά και ποινικά δικαστήρια στις Εφετειακές Περιφέρειες Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης και Χαλκίδας καθώς και τον Άρειο Πάγο. Στην Β' φάση, το έργο θα επεκταθεί στους δικαστικούς φορείς όλης της χώρας. Το σύστημα θα εγκατασταθεί σε κεντρικό υπολογιστικό κέντρο που θα φιλοξενείται σε χώρους του υπουργείου δικαιοσύνης ή υπαγόμενου φορέα, το οποίο θα συνεπικουρείται από τοπικές υποδομές (π.χ. εφεδρικά συστήματα, τηλεπικοινωνιακές υποδομές) των εξυπηρετούμενων φορέων. Η λειτουργία του νέου πληροφοριακού συστήματος προσφέρει αίσθημα ασφάλειας και αξιοπιστίας προς τους πολίτες με τη δυνατότητα παρακολούθησης και άμεσης ενημέρωσης της πορείας των υποθέσεών τους, τη δυνατότητα on-line κατάθεσης αιτήσεων για έκδοση πιστοποιητικών καθώς και την ηλεκτρονική αίτηση για χρήση ενδίκων βοηθημάτων προς τα διοικητικά δικαστήρια και το ΝΣΚ, την επιτάχυνση στην απονομή της δικαιοσύνης με τη συμβολή στην ταχεία εκτέλεση του έργου των διοικητικών δικαστηρίων (πρωτοδικεία, εφετεία) και του ΝΣΚ όλης της χώρας, συμπεριλαμβανομένων και των δικαστικών υπάλληλων και λειτουργών και του υπουργείου δικαιοσύνης, μέσω ενός κεντρικού συστήματος διαχείρισης υποθέσεων και με τον εμπλουτισμό με τις νέες δυνατότητες, άμεσης on-line κοινοποίησης δικαστικών αποφάσεων προς τους πολίτες, τις εμπλεκόμενες δημόσιες

υπηρεσίες και νομικά πρόσωπα, καθώς και με δυνατότητες ηλεκτρονικής χορήγησης πιστοποιητικών, διακίνησης εγγράφων, παροχής στατιστικών στοιχείων και διοικητικών πληροφοριών προς τα ειδικά κοινά/αποδέκτες των υπηρεσιών, την υποστήριξη του έργου των δικαστικών λειτουργών με την δυνατότητα άμεσης διαδικτυακής πρόσβασης στην νομολογία, μέσω του ενιαίου συστήματος διαχείρισης νομολογίας των διοικητικών δικαστηρίων της χώρας, με παράλληλη θέσπιση «Εθνικού Αριθμού Υπόθεσης», τη συνδρομή στο έργο της δημόσιας διοίκησης με νέες δυνατότητες διαλειτουργικότητας με τα πληροφοριακά συστήματα του υπουργείου δικαιοσύνης, του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, των διοικητικών δικαστηρίων και τα συστήματα συναρμόδιων φορέων της δημόσιας διοίκησης και άλλων οργανισμών, την στήριξη του έργου των δικηγόρων και των δικηγορικών συλλόγων με την ηλεκτρονική παρακολούθηση της πορείας των υποθέσεων των πελατών τους και με τη δυνατότητα ηλεκτρονικής κατάθεσης ενδίκων μέσων και βοηθημάτων.

Τα οφέλη είναι η μείωση του γραφειοκρατικού κόστους, η αναβάθμιση της ποιότητας των εξωστρεφών υπηρεσιών της διοικητικής δικαιοσύνης προς τους πολίτες, η βελτίωση της οργάνωσης και λειτουργίας του δικαστικού συστήματος της διοικητικής δικαιοσύνης, η αύξηση της διαφάνειας στην λειτουργία του δικαστικού συστήματος, η αύξηση της παραγωγικότητας, αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας του δημοσίου τομέα με τη βελτίωση της συνεργασίας με άλλους φορείς της δημόσιας διοίκησης, η μείωση του λειτουργικού κόστους του δικαστικού συστήματος, η μείωση του κόστους υποδομών με οικονομίες κλίμακας στην εισαγωγή αναβαθμίσεων και τροποποιήσεων, και η μείωση του διαχειριστικού φόρτου για την επίλυση δυσλειτουργιών και τη διαχείριση του συστήματος.

Ακόμη με βάση απόφαση του διευθυντή της ΑΑΔΕ που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 1456/τ. Β'/26.04.2018 από τις 9/5/2018, οι ενδικοφανείς προσφυγές και τα αιτήματα αναστολής του άρθρου 63 του Ν. 4174/2013 που αφορούν σε πράξεις, ρητές ή σιωπηρές, οι οποίες εκδίδονται ή συντελούνται από: α) τη ΔΟΥ Φορολογίας Ανωνύμων Εταιρειών (ΦΑΕ) Αθηνών, β) τη ΔΟΥ Χολαργού, γ) τη ΔΟΥ Ψυχικού, δ) τη ΔΟΥ Αμπελοκήπων, και ε) τη ΔΟΥ Ιωνίας Θεσσαλονίκης, δύνανται να υποβάλλονται είτε ηλεκτρονικά μέσω διαδικτύου από το δικτυακό τόπο της ΑΑΔΕ[9] ήτοι με τη χρήση προσωπικών κωδικών πρόσβασης στις ηλεκτρονικές υπηρεσίες TAXISnet, εντός της προθεσμίας που ορίζουν οι οικείες διατάξεις είτε χειρόγραφα στη φορολογική αρχή που εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη ή παρέλειψε την έκδοσή της σύμφωνα με τις διατάξεις της ΠΟΛ 1064/2017 (ΦΕΚ Β' 1440) απόφασης του διοικητή της ΑΑΔΕ. Το αίτημα αναστολής υποβάλλεται με τον ίδιο τρόπο (ηλεκτρονικά ή χειρόγραφα) με τον οποίο υποβάλλεται και η ενδικοφανής προσφυγή.

9. Βλ. www.aade.gr

Γ7. Οι Δυνατότητες των Κρατών για Δραστική Παρέμβαση στην Επεξεργασία Δεδομένων Επισκεπτών Σελίδας στο Facebook

Επιπρόσθετα, είναι άξια μνείας η απόφαση του δικαστηρίου της ΕΕ C-210/16: «Υπεύθυνος ο διαχειριστής σελίδας στο Facebook από κοινού με το Facebook για την επεξεργασία δεδομένων των επισκεπτών της σελίδας». Με βάση την απόφαση του Δικαστηρίου σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 95/46/ΕΚ, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, η έννοια «υπεύθυνος της επεξεργασίας», καλύπτει και τον διαχειριστή σελίδας που φιλοξενείται σε μέσο κοινωνικής δικτυώσεως.

Επιπλέον, όταν μια επιχείρηση εγκατεστημένη εκτός της ΕΕ διαθέτει πλείονες εγκαταστάσεις εντός διαφόρων κρατών-μελών, η αρχή ελέγχου ενός κράτους-μέλους δύναται αρμοδίως να ασκήσει τις εξουσίες που της παρέχει το άρθρο 28, παράγραφος 3 της οδηγίας αυτής, έναντι εγκαταστάσεως της ως άνω επιχειρήσεως ευρισκόμενης στο έδαφος του κράτους-μέλους αυτού, μολονότι, δυνάμει της ενδοομιλικής κατανομής δραστηριοτήτων, αφενός, η εγκατάσταση αυτή είναι επιφορτισμένη αποκλειστικώς με την πώληση διαφημιστικού χώρου και με άλλες δραστηριότητες μάρκετινγκ στο έδαφος του εν λόγω κράτους-μέλους και, αφετέρου, αποκλειστικώς υπεύθυνη για τη συλλογή και την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, σε ολόκληρο το έδαφος της ΕΕ, είναι εγκατάσταση ευρισκόμενη σε άλλο κράτος-μέλος.

Τέλος, σε περίπτωση που η αρχή ελέγχου κράτους-μέλους προτίθεται να ασκήσει έναντι φορέα εγκατεστημένου στο έδαφος του κράτους-μέλους αυτού τις εξουσίες παρεμβάσεως που προβλέπονται στο άρθρο 28, παράγραφος 3 της ανωτέρω οδηγίας, λόγω παραβάσεως των κανόνων περί προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τρίτο υπεύθυνο της επεξεργασίας των δεδομένων αυτών που έχει την έδρα του σε άλλο κράτος-μέλος, η εν λόγω αρχή ελέγχου είναι αρμόδια να εκτιμήσει, αυτοτελώς σε σχέση με την αρχή ελέγχου του τελευταίου αυτού κράτους-μέλους, τη νομιμότητα της προαναφερθείσας επεξεργασίας δεδομένων και δύναται να ασκήσει τις εξουσίες παρεμβάσεως που διαθέτει έναντι του φορέα που είναι εγκατεστημένος στο έδαφος της δικαιοδοσίας της χωρίς προηγουμένως να καλέσει την αρχή ελέγχου του άλλου κράτους-μέλους να παρέμβει.

Γ8. Η Πρόσφατη Παρότρυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στα Κράτη-Μέλη

Μετά την πολύκροτη υπόθεση «*Microsoft Ireland vs USA*», η οποία και απασχόλησε όλη τη διεθνή κοινότητα με τα αναφυόμενα νομικά ζητήματα, η κυβέρνηση των ΗΠΑ, αντιλήφθηκε το παρωχημένο της υφιστάμενης νομοθεσίας της και ένας νέος νόμος εισήχθη στις 23 Μαρτίου του 2018, το CLOUD ACT, (Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act), σύμφωνα με το οποίο, ένας αστυνομικός οποιουδήποτε βαθμού από ένα τοπικό αστυνομικό τμήμα, θα μπορεί να εντέλλεται την παράδοση δεδομένων των χρηστών από τους παρόχους ηλεκτρονικών υπηρεσιών, ανεξάρτητα από τον τόπο αποθήκευσής τους, και άρα ακόμη και εκτός συνόρων ΗΠΑ. Αδιαμφισβήτητα, κρίσιμος χρόνος θα εξοικονομείται και το διαδικτυακό έγκλημα θα καταπολεμάται αποτελεσματικότερα. Σε απάντηση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 17 Απριλίου του 2018 προτείνει τον Κανονισμό European Production Order, που θα επιτρέπει σε μία δικαστική αρχή οποιουδήποτε κράτους-μέλους να ζητά ηλεκτρονικά αποδεικτικά στοιχεία (emails, κείμενα, μηνύματα) απευθείας από τον πάροχο υπηρεσιών στην ΕΕ ακόμα και αν η έδρα του βρίσκεται σε χώρα εκτός ΕΕ και ανεξάρτητα από την φυσική τοποθεσία των δεδομένων και μάλιστα εντός δέκα ημερών, ενώ εάν υφίσταται επικείμενος κίνδυνος για τη ζωή ή σωματική ακεραιότητα ανθρώπου εντός μόνο έξι ωρών. Ενώ, η οδηγία που προτείνει, θα υποχρεώνει κάθε πάροχο που προσφέρει τις υπηρεσίες του στην ΕΕ να διορίζει έναν νομικό αντιπρόσωπο, ώστε να παραλαμβάνει τα σχετικά αιτήματα.

Γ9. Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας

Στο χώρο του ποινικού δικαίου αποτελεί επαναστατική συμβολή η εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας (ΕΕΕ). Ειδικότερα στην ΕΕ αναπτύχθηκε έντονος προβληματισμός για τα νέα βήματα της ευρωπαϊκής δικαστικής συνεργασίας. Έτσι, υιοθετήθηκαν οι αρχές της ΕΕΕ, που αποτυπώθηκαν στην οδηγία 2014/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία αρχικά η απόφαση-πλαίσιο 2003/577/ΔΕΥ του Συμβουλίου ανταποκρίθηκε στην ανάγκη άμεσης αμοιβαίας αναγνώρισης των αποφάσεων που επιδιώκουν να προλαμβάνεται η καταστροφή, η παραποίηση, η μετατόπιση, η μεταφορά ή η διάθεση αποδεικτικών στοιχείων.

Εντούτοις, επειδή η νομική αυτή πράξη περιορίζεται στη δέσμευση, η απόφαση δέσμευσης πρέπει να συνοδεύεται από χωριστό αίτημα για τη διαβίβαση των αποδεικτικών στοιχείων στο κράτος που εκδίδει την εντολή («κράτος έκδοσης») σύμφωνα με τους κανόνες περί αμοιβαίας συνδρομής επί ποινικών υποθέσεων. Αυτό οδηγεί σε διαδικασία δύο σταδίων, η οποία αποβαίνει σε βάρος της αποδοτικότητας. Επιπλέον, αυτό το καθεστώς συνυπάρχει με τα παραδοσιακά μέσα συνεργασίας και επομένως σπάνια χρησιμοποιείται από τις αρμόδιες αρχές.

Περαιτέρω, η απόφαση-πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ του Συμβουλίου σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων («ευρωπαϊκό ένταλμα») εκδόθηκε προς εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης για το σκοπό της συγκέντρωσης αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων, χρησιμοποιουμένων στην ποινική δικαιοσύνη. Εντούτοις, το ευρωπαϊκό ένταλμα ισχύει μόνο για τα αποδεικτικά στοιχεία που υπάρχουν ήδη και, ως εκ τούτου, καλύπτει περιορισμένο φάσμα της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις όσον αφορά τα αποδεικτικά στοιχεία. Λόγω του περιορισμένου πεδίου του, οι αρμόδιες αρχές είναι ελεύθερες να χρησιμοποιούν το νέο καθεστώς ή τις διαδικασίες αμοιβαίας νομικής συνδρομής που εξακολουθούν πάντοτε να ισχύουν για αποδεικτικά στοιχεία τα οποία δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ευρωπαϊκού εντάλματος.

Αφότου εκδόθηκαν οι αποφάσεις-πλαίσια 2003/577/ΔΕΥ και 2008/978/ΔΕΥ διαπιστώθηκε ότι το πλαίσιο για τη συγκέντρωση αποδεικτικών

στοιχείων είναι υπερβολικά κατακερματισμένο και περίπλοκο. Απαιτείται, συνεπώς, νέα προσέγγιση. Βάσει του Προγράμματος της Στοκχόλμης, το οποίο εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 10-11 Δεκεμβρίου 2009, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε ότι θα πρέπει να δοθεί συνέχεια στη θέσπιση συνολικού συστήματος για τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σε υποθέσεις με διασυνοριακή διάσταση, βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δήλωσε ότι τα υπάρχοντα μέσα σε αυτόν τον τομέα συνιστούν ένα κατακερματισμένο καθεστώς και ότι απαιτείται νέα προσέγγιση, που θα βασίζεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, αλλά θα λαμβάνει, επίσης, υπόψη την ευελιξία του παραδοσιακού συστήματος της αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε, συνεπώς, ένα συνεκτικό σύστημα που θα αντικαταστήσει όλα τα υπάρχοντα νομοθετήματα στον συγκεκριμένο τομέα, περιλαμβανομένης της απόφασης-πλαισίου 2008/978/ΔΕΥ που θα καλύπτει κατά το δυνατόν όλα τα είδη αποδεικτικών στοιχείων, θα ορίζει προθεσμίες εκτέλεσης, και θα περιορίζει όσο το δυνατόν περισσότερο τους λόγους άρνησης.

Η νέα αυτή προσέγγιση θα πρέπει να βασίζεται σε ένα και μοναδικό μέσο, το οποίο ονομάζεται Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας (ΕΕΕ). Η έκδοση μιας ΕΕΕ αποσκοπεί στην εκτέλεση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων στο κράτος εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος («κράτος εκτέλεσης») με σκοπό τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων. Αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει τη λήψη αποδεικτικών στοιχείων που βρίσκονται ήδη στην κατοχή της αρχής εκτέλεσης. Η ΕΕΕ θα πρέπει να έχει οριζόντιο πεδίο εφαρμογής και, επομένως, θα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλα τα ερευνητικά μέτρα που στοχεύουν στη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων. Ωστόσο, η σύσταση κοινής ομάδας έρευνας και η συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιό της απαιτούν συγκεκριμένους κανόνες που θα αποτελέσουν αντικείμενο ξεχωριστής επεξεργασίας. Με την επιφύλαξη της εφαρμογής της παρούσας οδηγίας, τα υπάρχοντα μέσα θα πρέπει ως εκ τούτου να συνεχίσουν να ισχύουν για τέτοια ερευνητικά μέτρα. Στη χώρα μας ακολούθησε ο Ν. 4489/2017 (ΦΕΚ Α' 140/ 21-9-2017), στον οποίο ορίζονται όλες οι λεπτομέρειες για το πεδίο και τον τρόπο εφαρμογής της.

Βεβαίως, η έμφαση πρέπει να δοθεί στο άρθρο 2 σύμφωνα με το οποίο η ΕΕΕ είναι δικαστική απόφαση ή απόφαση την οποία εκδίδει ή επικυρώνει δικαστική αρχή κράτους-μέλους της ΕΕ («κράτος έκδοσης») με σκοπό την εκτέλεση ενός ή περισσότερων συγκεκριμένων ερευνητικών μέτρων σε άλλο κράτος-μέλος («κράτος εκτέλεσης») για τη λήψη αποδεικτικών στοιχείων. Έτσι, οι ΕΕΕ εκτελούνται από τις ελληνικές αρχές με βάση την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης και σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου.

Περαιτέρω κατά το άρθρο 4 του Ν. 4489/2017 η ΕΕΕ έχει ως αντικείμενο κάθε ερευνητικό μέτρο, περιλαμβανομένης της λήψης αποδεικτικών στοιχείων τα οποία βρίσκονται ήδη στην κατοχή των αρμόδιων αρχών του κράτους εκτέλεσης. Η ΕΕΕ δεν μπορεί να έχει ως αντικείμενο τη σύσταση κοινής ομάδας έρευνας και τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο αυτής κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 13 της Σύμβασης για την αμοιβαία δικαστική συνδρομή επί ποινικών υποθέσεων μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ (ΕΕ C 197 της 12.7.2000, σ. 3) και στο Κεφάλαιο Δεύτερο (άρθρα 13-24) του Ν. 3663/2008 (ΦΕΚ Α' 99) «Ευρωπαϊκή Μονάδα Δικαστικής Συνεργασίας (EURO-JUST), Κοινές Ομάδες Έρευνας και λοιπές διατάξεις» (απόφαση-πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ του Συμβουλίου). Κατ' εξαίρεση, το κράτος όπου δραστηριοποιείται η κοινή ομάδα έρευνας μπορεί να εκδώσει ΕΕΕ όταν η ομάδα χρειάζεται τη συνδρομή άλλου κράτους-μέλους, εκτός εκείνων που συγκροτούν την ομάδα.

Όμως, σε πρακτικό επίπεδο εκείνο που πρέπει να τονιστεί ότι η ΕΕΕ προσφέρει είναι η συλλογή αποδείξεων μέσω ερευνητικών μέτρων, η εξέταση προσώπων (μαρτύρων, υπόπτων, κατηγορουμένων) με εικονοτηλεδιάσκεψη ή τηλεφωνική διάσκεψη και η τεχνική βοήθεια άλλου κράτους στην άρση του απορρήτου των επικοινωνιών. Ακολουθούν τα στάδια συλλογής, διαβίβασης των αποδεικτικών στοιχείων και ο τρόπος ηλεκτρονικής διάσκεψης-εξέτασης:

Η αρχή εκτέλεσης διαβιβάζει άμεσα στο κράτος έκδοσης τα αποδεικτικά στοιχεία που συγκέντρωσε, ή που βρίσκονται ήδη στην κατοχή των αρμόδιων ελληνικών αρχών. Εφόσον ζητείται στην ΕΕΕ και επιτρέπεται σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία, τα αποδεικτικά στοιχεία διαβιβάζονται απευθείας στις αρμόδιες αρχές του κράτους έκδοσης που συνδράμουν την εκτέλεση της ΕΕΕ. Όμως, η διαβίβαση των αποδεικτικών στοιχείων μπορεί να αναστελεί όσο εκκρεμεί απόφαση σχετικά με ένδικο βοήθημα ή ένδικο μέσο, εκτός αν στην ΕΕΕ εκτίθενται επαρκείς λόγοι βάσει των οποίων η άμεση διαβίβαση κρίνεται ουσιώδης για την ορθή διεξαγωγή της έρευνάς της ή για τη διαφύλαξη των ατομικών δικαιωμάτων. Η διαβίβαση αποδεικτικών στοιχείων αναστέλλεται σε περίπτωση που θα προκαλούσε σοβαρή και μη αναστρέψιμη βλάβη σε πρόσωπο που αναφέρεται στην ΕΕΕ. Ακόμη η αρχή έκδοσης εκδίδει ΕΕΕ για την εξέταση μάρτυρα ή πραγματογνώμονα με εικονοτηλεδιάσκεψη ή άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση, αν το πρόσωπο αυτό βρίσκεται στο έδαφος του κράτους εκτέλεσης και κριθεί ότι πρέπει να εξεταστεί ως μάρτυρας ή πραγματογνώμονας από τις αρμόδιες αρχές του κράτους έκδοσης, Πρέπει να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο προηγούμενο εδάφιο, ΕΕΕ εκδίδεται και για την εξέταση υπόπτου ή κατηγορουμένου με εικονοτηλεδιάσκεψη ή με άλλου είδους οπτικοακουστική μετάδοση.

Ωστόσο, η αρχή εκτέλεσης αρνείται την εκτέλεση ΕΕΕ της προηγούμενης παραγράφου αν δεν συναινεί ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ή η εκτέλε-

ση ενός τέτοιου ερευνητικού μέτρου σε συγκεκριμένη υπόθεση αντίκειται στην εσωτερική νομοθεσία.

Περαιτέρω πρέπει να γίνει μνεία ότι αν πρόσωπο το οποίο βρίσκεται στο έδαφος κράτους-μέλους πρέπει να εξεταστεί ως μάρτυρας ή πραγματογνώμονας από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές και δεν είναι αναγκαία ή δυνατή η αυτοπρόσωπη εμφάνισή του στις ελληνικές αρχές, η ελληνική αρχή έκδοσης εκδίδει ΕΕΕ για την εξέτασή του με τηλεφωνική διάσκεψη και αφού προηγουμένως έχουν εξετασθεί άλλα πρόσφορα μέσα.

Η ΕΕΕ εκδίδεται από συγκεκριμένες αρχές, όπως το άρθρο 6 του Ν. 4489/2017 ορίζει και ειδικότερα από δικαστή, δικαστήριο, ανακριτή ή εισαγγελέα με αρμοδιότητα στη συγκεκριμένη υπόθεση και από κάθε άλλη αρμόδια αρχή, η οποία στη συγκεκριμένη υπόθεση ενεργεί ως ανακριτική αρχή σε ορισμένη ποινική διαδικασία, υπό τον όρο ότι η ΕΕΕ που εκδίδεται από αυτή επικυρώνεται από τον αρμόδιο εισαγγελέα, ο οποίος την επικυρώνει, αφού ερευνήσει την τήρηση των προϋποθέσεων του παρόντος νόμου.

Η ΕΕΕ εκδίδεται αυτεπάγγελτα από τις προβλεπόμενες από το άρθρο 6 αρχές ή κατόπιν αιτήματος του κατηγορουμένου ή του υπόπτου ή του συνηγόρου τους. Επομένως ο πολιτικώς ενάγων δεν μπορεί να ζητήσει τούτο το μέτρο. Η έκδοση της ΕΕΕ τελεί σε ακολουθία με την αρχή της αναλογικότητας και, έτσι, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η σχέση αναγκαιότητας, σκοπού, προσβολής από το μέτρο και, επίσης, τα ζητούμενα μέτρα πρέπει να είναι αντίστοιχα με εκείνα που θα ακολουθούνταν και σε παρόμοια υπόθεση στην εσωτερική τάξη. Σχετικές είναι οι επισημάνσεις για τα ανωτέρω στο άρθρο 7 του Ν. 4489/2017.

Γ10. Η Σύμβαση της Βουδαπέστης και οι Νέοι Δρόμοι

Ένα βασικό εργαλείο στο χώρο του ηλεκτρονικού εγκλήματος αποτελεί η Σύμβαση της Βουδαπέστης, που κυρώθηκε στη χώρα μας με τον Ν. 4411/2016. Έτσι, κάθε συμβαλλόμενο μέρος μπορεί, χωρίς την εξουσιοδότηση του άλλου συμβαλλομένου μέρους να έχει πρόσβαση σε αποθηκευμένα δεδομένα υπολογιστή που είναι διαθέσιμα στο κοινό (ανοικτή πηγή), ασχέτως της γεωγραφικής θέσης των δεδομένων, ή να αποκτήσει πρόσβαση ή να λάβει, μέσω ενός συστήματος υπολογιστή στην επικράτειά του, δεδομένα υπολογιστή που είναι αποθηκευμένα σε άλλο συμβαλλόμενο μέρος, εάν το συμβαλλόμενο μέρος λάβει την νόμιμη και οικειοθελή συναίνεση του προσώπου που έχει την νόμιμη εξουσία να γνωστοποιεί τα δεδομένα στο συμβαλλόμενο μέρος μέσω του συστήματος υπολογιστή του. Επίσης, τα συμβαλλόμενα μέρη θα παρέχουν αμοιβαία συνδρομή για τη συλλογή σε πραγματικό χρόνο δεδομένων κίνησης σχετικά με συγκεκριμένες επικοινωνίες στην επικράτειά τους, που διαβιβάζονται μέσω ενός συστήματος υπολογιστή. Η εν λόγω συνδρομή διέπεται από τους όρους και τις διαδικασίες που προβλέπονται από το εσωτερικό δίκαιο. Επιπλέον, κάθε συμβαλλόμενο μέρος θα παρέχει παρόμοια συνδρομή τουλάχιστον αναφορικά με αδικήματα για τα οποία επιτρέπεται, η συλλογή δεδομένων κίνησης σε πραγματικό χρόνο σε παρόμοιες υποθέσεις σύμφωνα με το εσωτερικό του δίκαιο. Τέλος, τα συμβαλλόμενα μέρη θα παρέχουν αμοιβαία συνδρομή για την συλλογή ή καταγραφή σε πραγματικό χρόνο δεδομένων περιεχομένου σχετικά με συγκεκριμένες επικοινωνίες στην επικράτειά τους, και τα οποία διαβιβάζονται μέσω ενός συστήματος υπολογιστή, στον βαθμό που αυτό επιτρέπεται από τις ισχύουσες συμβάσεις και το εσωτερικό τους δίκαιο.

Τα σχόλια που πρέπει να γίνουν αφορούν τη δυνατότητα ενός κράτους να έχει πρόσβαση στα δεδομένα, που είναι αποθηκευμένα σε υπολογιστή χωρίς τη συναίνεση του άλλου κράτους ανεξάρτητα της γεωγραφικής θέσης του τόπου αποθήκευσης των δεδομένων. Το δεύτερο αξιοσημείωτο ζήτημα είναι η δυνατότητα ενός κράτους να αποκτήσει τα δεδομένα από υπολογιστή, που βρίσκεται σε άλλο κράτος με μόνη προϋπόθεση να έχει λάβει τη συναίνεση του φορέα που μπορεί να αποκαλύπτει τα δεδομένα στο συμβαλλόμενο κράτος με βάση τα προγράμματα υπολογιστή του. Με την ανωτέρω εφαρμοζόμενη διαδικασία τόσο για την πρόσβαση

όσο και για τη λήψη δεδομένων μέσω συστήματος ηλεκτρονικών υπολογιστών με τη συναίνεση, που αναφέρεται ανωτέρω, επιτρέπεται σε μία χώρα να διεξάγει έρευνα σε άλλη χώρα χωρίς γνωστοποίηση στις αρχές στη συγκεκριμένη χώρα. Για παράδειγμα, ο κάτοχος ενός λογαριασμού ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, του οποίου τα δεδομένα αποθηκεύονται σε άλλη χώρα, μπορεί να αποκαλύψει ή να επιτρέψει την εθελοντική πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα στην υπηρεσία του τόπου διατήρησης. Το πιθανό εύρος αυτής της διάταξης καθίσταται εμφανές όταν κάποιος θεωρεί ότι ένα μεγάλο μέρος των σύγχρονων δικτύων επικοινωνιών και η συσσωρευμένη αποθήκευση δεδομένων είναι ιδιωτικά στοιχεία. Οι πάροχοι περιεχομένου, όπως η Google και το Facebook, είναι φορείς συλλογής ιδιαίτερα μεγάλων σε αριθμό δεδομένων, τα οποία μπορεί να ενδιαφέρουν τις κατά τόπον ερευνητικές αρχές. Εφόσον αποκτηθεί η συναίνεση των «κατόχων» αυτών των δεδομένων, μπορεί να υπάρχει νόμιμη πρόσβαση ή να γνωστοποιηθεί σε ξένες ερευνητικές αρχές. Ο πρώτος περιορισμός στο εύρος αυτής της διάταξης είναι ότι η συγκατάθεση πρέπει να δοθεί οικειοθελώς. Είναι σαφές ότι η συναίνεση που δίνεται ως αποτέλεσμα καταναγκασμού, εξαναγκασμού ή εξαπάτησης δεν είναι εθελοντική. Ομοίως, η συναίνεση που παρέχεται από ανηλίκους ή άτομα με γνωστική δυσλειτουργία μπορεί, επίσης, να μην είναι επαρκής, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Μια απλή ανάγνωση της Σύμβασης δείχνει ότι τούτη επιτρέπει την επικοινωνία μεταξύ των τοπικών ερευνητικών αρχών σε μια χώρα και των ατόμων σε μια άλλη, προκειμένου οι αρχές να αποκτήσουν την απαραίτητη άδεια.

Ωστόσο, επειδή μπορεί να ανακύψει ζήτημα παραβίασης της κυριαρχίας ενός κράτους όταν οι αρχές άλλου ενθαρρύνουν πολίτη να τους αποκαλύψει δεδομένα, προβλήθηκε το επιχείρημα ότι το άρθρο 32 (β) μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο για τη λήψη της συγκατάθεσης ενός ατόμου που υπάγεται στη δικαιοδοσία του κράτους διερεύνησης.

Γ11. Εθνικό Δίκαιο για τις Τεχνολογίες στα Αποδεικτικά Μέσα και στην Ανακάλυψη των Ιχνών του Εγκλήματος. Η Στάση των Εθνικών Δικαστικών Οργάνων, η Υποκλοπή Τηλεοπτικού Σήματος και η Ελληνική Διεθνής Δικαιοδοσία σε Εγκλήματα μέσω Ηλεκτρονικών Συστημάτων

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό θέμα αποτελεί αυτό της προσέγγισης των αποδεικτικών μέσων και της αναζήτησης των ηλεκτρονικών ιχνών εγκληματικών πράξεων μέσα από τη σύγχρονη τεχνολογική μεθοδολογία. Έτσι, με την υπ' αριθμ.1537/2007 απόφαση του Αρείου Πάγου κρίθηκε ότι ο κανόνας του άρθρου 19 παράγραφος 3 του Συντάγματος περί μη χρήσεως των παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων κάμπτεται όταν αυτά αποτελούν το μόνο προτεινόμενο από τον κατηγορούμενο αποδεικτικό μέσο προς απόδειξη της αθωότητάς του, υπό τον περιορισμό πάντοτε της αρχής της αναλογικότητας, εάν δηλαδή στη συγκεκριμένη περίπτωση, λαμβανομένης υπόψη και της βαρύτητας του εγκλήματος για το οποίο κατηγορείται ο κατηγορούμενος, το εν λόγω αποδεικτικό μέσο είναι αναγκαίο και πρόσφορο για την απόδειξη της αθωότητάς του.

Σύμφωνα με τη γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου 9/2009, οι εισαγγελικές, ανακριτικές και προανακριτικές αρχές, πολύ δε περισσότερο τα δικαστικά συμβούλια και τα δικαστήρια, δικαιούνται να ζητούν από τους παρόχους των υπηρεσιών επικοινωνίας μέσω του διαδικτύου, τα ηλεκτρονικά ίχνη μιας εγκληματικής πράξεως, την ημεροχρονολογία και τα στοιχεία του προσώπου στο οποίο αντιστοιχεί το ηλεκτρονικό ίχνος, από τους λοιπούς δε παρόχους των υπηρεσιών επικοινωνίας τα «εξωτερικά στοιχεία» της επικοινωνίας (αριθμός κλήσεως, στοιχεία καλούντος - καλουμένου, ώρα κλήσης κ.λπ.) και ο πάροχος υποχρεούται να τα παραδίδει χωρίς να είναι αναγκαίο να προηγηθεί άδεια κάποιας αρχής και ιδίως της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (ΑΔΑΕ). Η

ΑΔΑΕ, αλλά και οποιαδήποτε άλλη ανεξάρτητη αρχή, ούτε νομιμοποιείται ούτε δικαιούται να ελέγξει με οποιονδήποτε τρόπο, αμέσως ή εμμέσως, το εάν η περί άρσεως ή μη του απορρήτου απόφαση των οργάνων της δικαιοσύνης είναι σύννομη ή όχι, αφού κάτι τέτοιο κρίνεται από τα ίδια τα όργανα της δικαιοσύνης.

Ακόμη, σύμφωνα με τη γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου 9/2011, ο Ν. 3917/2011 (ΦΕΚ Α' 22), με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η οδηγία 2006/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου για τη «*Διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της Οδηγίας 2002/58/ΕΚ*», δεν εισήγαγε νέο περιοριστικό καθεστώς σχετικά με την άρση του απορρήτου της επικοινωνίας.

Έτσι, οι πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου, στο πλαίσιο προκαταρκτικής εξέτασης ή προανάκρισης μετά από παραγγελία του εισαγγελέα, υποχρεούνται να γνωστοποιούν τα στοιχεία του προσώπου στα οποία αντιστοιχούν ηλεκτρονικά ίχνη ή τηλεφωνικοί αριθμοί κλήσεως εγκληματικής πράξεως, συγκεκριμένης ημεροχρονολογίας, χωρίς την τήρηση της διαδικασίας άρσεως του απορρήτου.

Επίσης, σύμφωνα με τη γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου 14/2007, η βεβαίωση των εγκληματικών πράξεων και ο εντοπισμός των υπαιτίων δύναται να γίνει όχι μόνον με τα στο άρθρο 178 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, απαριθμούμενα, ως «κυριότερα» αποδεικτικά μέσα, αλλά και με οποιαδήποτε άλλα αποδεικτικά μέσα, τα οποία η επιστήμη και η σύγχρονη τεχνολογία έχει εισφέρει ή δύναται να εισφέρει και τα οποία μάλιστα είναι κατά κανόνα ασφαλέστερα και περισσότερο αξιόπιστα, με συνέπεια η χρήση αυτών να είναι δυνατόν να οδηγήσει στο σχηματισμό ασφαλούς δικαστικής κρίσεως και να επιτευχθεί έτσι η προσέγγιση της ουσιαστικής αλήθειας. Τέτοια αποδεικτικά μέσα είναι, μεταξύ των άλλων, η καταγραφή της έκνομης δραστηριότητας, κατά το χρόνο εκδηλώσεώς της, με συσκευές ήχου ή εικόνας (μαγνητοσκόπηση, βιντεοσκόπηση, φωτογράφηση κ.λπ.), ή αποτύπωση αυτής σε μαγνητοταινία, βιντεοταινία, κασέτα, φωτογραφία κ.λπ. και η προσαγωγή και επίκληση των τελευταίων ενώπιον του δικαστηρίου. Η χρήση από τις δικαστικές αρχές των άνω αποδεικτικών μέσων τα οποία είναι «βουβοί» μάρτυρες και υποκαθιστούν απλώς τους μάρτυρες αστυνομικούς, που θα εκαλούντο να εξετασθούν, ενώ συγχρόνως καλύπτουν και τις όποιες αδυναμίες των τελευταίων, λόγω του πεπερασμένου της ανθρώπινης φύσης, δεν εμπίπτει στην υπό των άρθρων 177 παράγραφος 2 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και 370Α του Ποινικού Κώδικα θεσπιζόμενη απαγόρευση, καθόσον: α) αφορά αποτύπωση πράξεων που γίνονται δημοσία, ενώ η διάταξη του άρθρου

370Α αφορά σε μαγνητοσκόπηση μη δημοσίων πράξεων, και β) οι τελούμενες έκνομες πράξεις δεν ανάγονται στη σφαίρα της ιδιωτικής και προσωπικής ζωής των δραστών, στην προστασία της οποίας στοχεύουν οι διατάξεις των άρθρων 2 παράγραφος 1, 5 παράγραφος 1, 9Α και 19 του Συντάγματος, ενώ συγχρόνως συνιστούν παραβίαση του υπό του άρθρου 11 προστατευομένου δικαιώματος του συνέρχεσθαι, αφού η άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν γίνεται ησύχως και αόπλως. Άλλωστε, προστασία της ιδιωτικής και προσωπικής ζωής είναι νοητή, μόνον ενόσω αυτή εκδηλώνεται με σύννομη δραστηριότητα, όχι όμως και όταν εκδηλώνεται με έκνομη συμπεριφορά και εγκληματικές πράξεις.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών με αριθμό 613/2016 για τα δεδομένα που είναι αποθηκευμένα σε υπολογιστικό νέφος (cloud storage) και αναφορικά με το ζήτημα του αν πρέπει σε περίπτωση διερεύνησης παιδικής πορνογραφίας να προηγηθεί η διαδικασία περί άρσης απορρήτου των επικοινωνιών για την ανεύρεση και, ακολούθως, τη χρήση σε δίκη αρχείων-δεδομένων η κατοχή και διακίνηση των οποίων συνιστά καθεαυτή ποινικό αδίκημα από το υποκείμενο των δεδομένων και τα οποία είναι αποθηκευμένα σε cloud storage, με τα οποία είναι συνδεδεμένοι υπολογιστές και smart phones, και σε αυτές τις περιπτώσεις, πρέπει καταρχήν να τηρηθεί η διαδικασία των άρθρων 4 παράγραφοι 4 και 5 του Ν. 2225/1994 (δηλαδή της άρσης του απορρήτου και της αξιοποίησης των τυχαίων ευρημάτων). Και τούτο διότι πρωτίστως όλες οι πολιτικές απορρήτου των παρόχων των υπηρεσιών αποθήκευσης δεν εξασφαλίζουν την άμεση πρόσβαση προς χρήση όλων αυτών των αρχείων-δεδομένων, αλλά παρατηρείται ακριβώς το αντίθετο. Ειδικότερα, σε όλες τις περιπτώσεις οι πάροχοι ενημερώνουν τον χρήστη ότι ναι μεν δεν μπορεί να ανεβάζει, να διατηρεί και να διακινεί παράνομο περιεχόμενο, ωστόσο η κύρωση από τη μη τήρηση αυτών των όρων είναι το κλείσιμο του λογαριασμού του χρήστη από τον πάροχο. Επομένως, σε κάθε περίπτωση για το νομότυπο σχετικού αιτήματος θα πρέπει να έχει τηρηθεί η διαδικασία της προηγούμενης δικαστικής άρσης απορρήτου, η οποία σε κάθε περίπτωση αναπληρώνει και τη συναίνεση του χρήστη ως προς τη χρήση των κωδικών του πρόσβασης στις υπηρεσίες αποθήκευσης. Όταν επομένως έχει μεσολαβήσει η δημιουργία λογαριασμού και η χρήση κωδικών πρόσβασης για τη χρήση της υπηρεσίας αποθήκευσης στο διακομιστή του παρόχου, είναι αμφίβολο το αν μπορεί το υπολογιστικό αυτό νέφος (cloud storage), που ενδεχομένως βρίσκεται και σε άλλη ήπειρο, να θεωρηθεί τμήμα υπολογιστή και ακολούθως να θεωρηθεί νόμιμη η χωρίς τις εγγυήσεις των άρθρων 253 και 253Α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας χρήση των δεδομένων αυτών σε δίκη. Ως εκ τούτου είναι αναγκαίο να διατάσσεται η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών, ώστε να συγκεντρωθούν περαιτέρω στοιχεία από τις προσβάσεις που έλαβαν χώρα μέσω των κατασχεθέντων ηλεκτρονικών υπολογιστών και κινητών τηλεφώνων σε διευθύνσεις με υλικό παιδικής πορνογραφίας.

Ειδικά για την υποκλοπή συνδρομητικού τηλεοπτικού σήματος με τη μορφή της διαμοίρασης κωδικών είναι ενδιαφέρον το πόρισμα του υπ' αριθ. 2786/2014 βουλεύματος του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών. Σύμφωνα με αυτό, με τη χρήση δικτυακών αποκωδικοποιητών τύπου Dreambox/Tecview, οι οποίοι διαθέτουν θύρα ενσύρματης σύνδεσης (Ethernet) με το διαδίκτυο μέσω ευρυζωνικής ασύμμετρης ψηφιακής συνδρομητικής γραμμής μεταφοράς δεδομένων (ADSL) και στους οποίους έχει εγκατασταθεί παράνομο λογισμικό, επιτυγχάνεται η πρόσβαση στα μεταδιδόμενα συνδρομητικά προγράμματα εταιριών τηλεοπτικού σήματος σε καταληπτή μορφή και από πρόσωπα που δεν είναι συνδρομητές τους. Ειδικότερα, το προαναφερόμενο παράνομο λογισμικό αντιγράφει τα «κλειδιά» αποκωδικοποίησης κατά την αποστολή τους από τη νόμιμη κάρτα πρόσβασης στον αποκωδικοποιητή και, ακολούθως, τα διαμοιράζει μέσω διαδικτύου σε έτερους αποκωδικοποιητές, οι οποίοι φέρουν επίσης τέτοιο παράνομο λογισμικό και αποκτούν με τον τρόπο αυτό τη δυνατότητα αποκρυπτογράφησης του κωδικοποιημένου σήματος που δέχονται –ούτως ή άλλως– μέσω δορυφόρου (με χρήση δορυφορικού κατόπτρου). Η διαμοίραση αυτή των κωδικών νόμιμης κάρτας πρόσβασης, γνωστή ως «card sharing», μπορεί να γίνει είτε μεταξύ ιδιωτών κατ' αμοιβαίο τρόπο (στην ουσία πρόκειται για δωρεάν ανταλλαγή των κωδικών καρτών πρόσβασης, η οποία συμβαίνει, π.χ., όταν πρόσωπο που διαμένει στην Ελλάδα αποστέλλει διαδικτυακά κλειδιά αποκωδικοποίησης κρυπτογραφημένων προγραμμάτων της εγκαλούσας εταιρίας σε πρόσωπο που διαμένει στη Γαλλία, και αντίστοιχα λαμβάνει από το τελευταίο κλειδιά αποκωδικοποίησης κρυπτογραφημένων προγραμμάτων γαλλικού ραδιοτηλεοπτικού οργανισμού), είτε από πρόσωπο που δρα με εμπορικό σκοπό και διανέμει μέσω συγκεκριμένου διαδικτυακού ονόματος χώρου (pay server) σε ενδιαφερόμενους πελάτες του και έναντι αμοιβής τα κλειδιά αποκωδικοποίησης των προγραμμάτων διάφορων ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών. Η αποστολή μέσω διαδικτύου των «κλειδιών» αποκωδικοποίησης κρυπτογραφημένης δορυφορικής τηλεοπτικής εκπομπής συνιστά το πλημμέλημα της διανομής, πώλησης και κατοχής για εμπορικούς σκοπούς λογισμικού που έχει σχεδιασθεί ή προσαρμοσθεί, ώστε να επιτρέπει στον κάτοχό του την πρόσβαση σε προστατευόμενη υπηρεσία τηλεοπτικής μετάδοσης σε καταληπτή μορφή, η οποία παρέχεται έναντι αμοιβής και βάσει πρόσβασης υπό όρους, χωρίς την έγκριση του φορέα που κατέχει την άδεια παροχής της προστατευόμενης υπηρεσίας, το οποίο προβλέπεται και τιμωρείται από τις διατάξεις των άρθρων 2, 4 περίοδος α΄, 5 παράγραφος 1 και 3 του Π.Δ. 343/2002.

Τέλος, αναφορικά με την τυχόν αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστικών αρχών για την περίπτωση τέλεσης εγκλήματος μέσω του διαδικτύου ο Άρειος Πάγος με την 2080/2017 απόφασή του έκρινε ότι με τη διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 5 του Ποινικού Κώδικα, όπως αυτή προστέθηκε με το άρθρο 2 του Ν. 4267/2014, η οποία ορίζει ότι *«όταν η πράξη τελείται μέσω διαδικτύου ή άλλου μέσου*

επικοινωνίας, τόπος τέλεσης θεωρείται και η ελληνική επικράτεια, εφόσον στο έδαφός της παρέχεται πρόσβαση στα συγκεκριμένα μέσα, ανεξάρτητα από τον τόπο εγκατάστασής τους», δεν καθιερώνεται αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων για όσες αξιόποινες πράξεις τελούνται μέσω διαδικτύου από αλλοδαπούς, αλλά συντρέχουσα δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων, ενόψει του ότι θεωρείται ως τόπος τελέσεώς τους και η ελληνική επικράτεια.

Γ12. Η Διεξαγωγή των Αποδείξεων σε Αστικές και Εμπορικές Υποθέσεις στα Πλαίσια Συνεργασίας Χωρών της ΕΕ

Ο κανονισμός 1206/2001 του Συμβουλίου, που καλύπτει τη συνεργασία μεταξύ των δικαστηρίων διαφόρων χωρών της ΕΕ κατά τη διεξαγωγή αποδείξεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ορίζει ένα γενικό νομικό πλαίσιο για τη διεξαγωγή αποδείξεων σε άλλη χώρα από εκείνη του δικαστηρίου. Ωστόσο, κάθε χώρα της ΕΕ έχει το δικό της δικονομικό δίκαιο στον τομέα αυτό και, κατά συνέπεια, οι λεπτομέρειες της διαδικασίας διαφέρουν ανάλογα με το δίκαιο της χώρας που λαμβάνει αίτημα για συνεργασία. Με βάση το θεσμικό πλαίσιο που η χώρα μας εφαρμόζει το πιο πάνω σύστημα διεξαγωγής αποδείξεων η έμφαση πρέπει να δοθεί στο Π.Δ. 142/2013. Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Π.Δ. 142/2013: «*Για τη χρήση της τηλεοπτικής συνεδρίασης σε συγκεκριμένη υπόθεση, αποφασίζει το Δικαστήριο αυτεπαγγέλτως ή μετά από αίτηση των διαδίκων. Η αποδοχή ή μη μιας τέτοιας αίτησης ανήκει στη εξουσία του Δικαστηρίου, το οποίο κρίνει κατά πόσο η χρήση της σχετικής τεχνολογίας είναι αναγκαία για την αποτελεσματικότερη διεξαγωγή της διαδικασίας. Το Δικαστήριο εκτιμώντας τις συνθήκες της εκάστοτε περίπτωσης, δύναται να ικανοποιεί το αίτημα διεξαγωγής τηλεσυζήτησης, τάσσοντας ενδεχομένως πρόσθετες εγγυήσεις για την ομαλή διεξαγωγή της διαδικασίας. α) Αίτηση διαδίκου: Ο ενδιαφερόμενος διάδικος καταθέτει στον Γραμματέα του Δικαστηρίου, ενώπιον του οποίου εκδικάζεται η υπόθεση, αίτηση για την διεξαγωγή τηλεσυζήτησης (άρθρ. 270 παρ. 7 Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) ή για τη διεξαγωγή τηλεξέτασης ή τηλεκατάθεσης (άρθρ. 270 παρ. 8 Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας). Στην αίτηση περιλαμβάνονται, το δικαστήριο ή η προξενική αρχή του απομακρυσμένου τόπου, τα ονόματα των προσώπων τα οποία θα συμμετάσχουν στην τηλεοπτική συνεδρίαση με τις διευθύνσεις τους (και ηλεκτρονικές) και αριθμό τηλεφώνου και fax για την αναζήτησή τους, η διαδικαστική πράξη για την οποία ζητείται η τηλεοπτική συνεδρίαση, η προβλεπόμενη διάρκειά της, καθώς και οι ενδεχόμενες ιδιαίτερες απαιτήσεις εξοπλισμού. Επίσης, περιλαμβάνονται και τυχόν ειδικοί όροι που έχουν θέσει οι διάδικοι για την πραγματοποίηση της τηλεοπτικής συνεδρίασης. Το αίτημα μπορεί να υποβληθεί οποτεδήποτε και σε κάθε στάδιο της διαδικασίας, εφόσον για την αποδοχή του δεν παραβιάζονται οι υπάρχουσες προθεσμίες του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας για τη διεξαγωγή της διαδικαστικής πράξης. Η αίτηση με τα σχετικά δικαιολογητικά μπορεί να υποβληθεί και ηλεκτρονικά σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις. Οι επαφές για τον προγραμματισμό και την διενέργεια της τηλεοπτικής συνεδρίασης γίνονται*

με την επιμέλεια των αρμοδίων υπαλλήλων του δικαστηρίου και του απομακρυσμένου τόπου, με κάθε πρόσφορο μέσο, όπως τηλέφωνο, ηλεκτρονικό μήνυμα και τηλεομοιοτυπία. Το Δικαστήριο με απόφασή του εγκρίνει ή απορρίπτει το αίτημα. Η απόφαση αυτή κοινοποιείται από τον Γραμματέα στον επισπεύδοντα διάδικο με κάθε πρόσφορο μέσο. Εάν το αίτημα γίνει δεκτό, η διεξαγωγή της διαδικαστικής πράξης με τηλεοπτική συνεδρίαση γνωστοποιείται στους λοιπούς διαδίκους με επιμέλεια του επισπεύδοντος διαδίκου. β) Αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου: Η απόφαση για τη διενέργεια τηλεοπτικής συνεδρίασης μπορεί να εκδοθεί από το δικάζον δικαστήριο και αυτεπαγγέλτως και κοινοποιείται στους διαδίκους». Ο δικαστής που διευθύνει στη συζήτηση ελέγχει την ταυτότητα του προσώπου που θα εξετασθεί. Για την ταυτοποίηση του προσώπου στην απομακρυσμένη αίθουσα ο δικαστής επικουρείται από το γραμματέα ή το εξουσιοδοτημένο από τον πρόξενο άτομο του απομακρυσμένου τόπου. Επιτρέπεται η καταγραφή ακροάσεων εικονοτηλεδιάσκεψης και τηρούνται πρακτικά τηλεοπτικής συνεδρίασης από το γραμματέα του δικαστηρίου ή της ελληνικής προξενικής αρχής στο εξωτερικό. Η εξέταση μπορεί να γίνει σε κατάλληλα διαμορφωμένη αίθουσα δικαστηρίου ή ελληνικής προξενικής αρχής στο εξωτερικό (βλ. σχετ. παραπάνω Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο).

Γ13. Η Έννοια του Ηλεκτρονικού Εγγράφου

Βασικό μηχανισμό στις αστικές συναλλαγές αποτελεί πια το διαδίκτυο. Σε αυτόν, όμως, τον τομέα είναι κρίσιμο να καθοριστεί η έννοια και η λειτουργία του ηλεκτρονικού εγγράφου. Έτσι, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά με την υπ' αριθμ. 32/2011 απόφαση του Εφετείου Αθηνών ως ηλεκτρονικό έγγραφο θεωρείται το σύνολο των εγγραφών δεδομένων στο μαγνητικό δίσκο ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, τα οποία αφού γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας από την κεντρική μονάδα επεξεργασίας, αποτυπώνονται με βάση τις εντολές του προγράμματος, κατά τρόπο αναγνώσιμο από τον άνθρωπο, είτε στην οθόνη του μηχανήματος, είτε στον προσαρτημένο εκτυπωτή του. Το ηλεκτρονικό έγγραφο δεν συγκεντρώνει μεν τα στοιχεία του (παραδοσιακού) εγγράφου κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας λόγω, κυρίως, της έλλειψης του στοιχείου της σταθερότητας κατά την ενσωμάτωσή του σε υλικό που παρουσιάζει διάρκεια ζωής, αλλά δεν αποτελεί αντικείμενο αυτοψίας (όπως κατά μία άποψη υποστηρίζεται), αλλά πρόκειται για μια ενδιάμεση μορφή, την οποία ο νομοθέτης ορθώς εξομοίωσε προς τα ιδιωτικά έγγραφα, εν όψει της εγγύτητας προς αυτά.[10] Σύμφωνα με τα διδάγματα της κοινής πείρας για τη λειτουργία του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email) ως μέσου επικοινωνίας στο διαδίκτυο, απαιτείται, εκτός της συνδέσεως με κάποιον διαμετακομιστή, ο οποίος παρέχει την υπηρεσία αυτή, μέσω ειδικού λογισμικού το οποίο έχει εγκαταστήσει μόνιμα ο χρήστης στον υπολογιστή του, η χρήση ενός ειδικού κωδικού, βάσει του οποίου αναγνωρίζεται (ο χρήστης) στο σύστημα, είτε ως αποστολέας, είτε ως λήπτης ηλεκτρονικών μηνυμάτων. Ο κωδικός αυτός αποτελεί την ηλεκτρονική διεύθυνση (email) του χρήστη, έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται κατά πρωτότυπο τρόπο από τον ίδιο με την χρήση χαρακτήρων της επιλογής του, οι οποίοι συνδυάζονται με το σύμβολο '@' και με χαρακτήρες που θέτει ο διαμετακομιστής, κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο συγκεκριμένος συνδυασμός να αφορά μόνο στον χρήστη που τον έχει ορίσει, χωρίς να είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί νόμιμα από άλλον. Η απεικόνιση της διεύθυνσης του αποστολέα πάνω στο μήνυμα, καθιστά αυτόν απολύτως συγκεκριμένο για τον παραλήπτη, έτσι ώστε να μην είναι δυνατόν να επέλθει σύγχυσή του με άλλο χρήστη του ιδίου συστήματος, ενώ η ταύτισή του με το περιεχόμενο του μηνύματος είναι άρρηκτη. Κρίσιμο στοιχείο για την υπαγωγή του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στους κανόνες των άρθρων 443 και 444 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας αποτελεί η κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του, διότι αυτό δεν είναι απλά ένα ηλεκτρονικό έγγραφο

10. Κουσούλη Στ., (1992), «*Σύγχρονες μορφές έγγραφης συναλλαγής*», Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα, σελ.138-142.

το οποίο υπάρχει αποθηκευμένο στο λογισμικό ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, ή ενός εγγράφου του οποίου η απεικόνιση μεταφέρεται ενσύρματα ή ασύρματα (τηλεομοιοτυπία, τηλετύπημα). Η τεχνική της αποστολής οδηγεί υποχρεωτικά στην ταύτιση μηνύματος και αποστολέα, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι μη μεταβιβάσιμο το μήνυμα, αν δεν συνοδεύεται από την ηλεκτρονική διεύθυνση του αποστολέα και, βεβαίως, αν δεν έχει και συγκεκριμένο, υπαρκτό παραλήπτη. Αυτό έχει ως λογική συνέπεια ότι κατά την αποστολή ενός μηνύματος μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, η δήλωση βουλήσεως του αποστολέα ταυτίζεται με την ηλεκτρονική του διεύθυνση, αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο, ώστε να καταστεί δυνατή τεχνικά η παραλαβή της από τον παραλήπτη και, φυσικά, είναι ήσσονος σημασίας η μορφή ή η διάταξη με την οποία απεικονίζεται μηχανικά στο έντυπο. Ο καθορισμός, συνεπώς, της ηλεκτρονικής διεύθυνσης κατά τρόπο μοναδικό, από τον ίδιο το χρήστη και η δήλωσή της σε κάθε αποστελλόμενο ηλεκτρονικό μήνυμα συνιστά απόδειξη της ταυτότητας του εκδότη του και κατ' αναλογίαν με τα οριζόμενα για το παραδοσιακό έγγραφο του άρθρου 443 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η μηχανική του απεικόνιση του σε έντυπο, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 444 περίπτωση 3 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας εμπίπτει στην έννοια του ιδιωτικού εγγράφου, με αποδεικτική δύναμη εις βάρος του εκδότη του[11], διότι αυτή ακριβώς η μοναδική για κάθε χρήστη ηλεκτρονική διεύθυνση, που έχει ορισθεί και εφαρμοστεί από τον ίδιο τον αποστολέα, έχει τον χαρακτήρα της ιδιόχειρης υπογραφής, έστω και αν δεν έχει την παραδοσιακή μορφή της τελευταίας. Τα ανωτέρω ισχύουν ανεξαρτήτως της θέσεως στην οποία εμφανίζεται η ηλεκτρονική διεύθυνση του αποστολέα σε σχέση με το κείμενο, το οποίο συνοδεύει, κατά την εμφάνισή του στην οθόνη του υπολογιστή, ή τη μηχανική του απεικόνιση σε χαρτί, και αυτό διότι θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι η πιστοποίηση του προσώπου του αποστολέα και η δέσμευσή του με τη δήλωση βουλήσεως που περιλαμβάνει το μήνυμα, προκαλείται από την συνολική οργάνωση της συγκεκριμένης διαδικασίας, με την έννοια ότι το οποιοδήποτε κείμενο ως ηλεκτρονικό σήμα συνδυάζεται μόνο με την συγκεκριμένη ηλεκτρονική διεύθυνση σε ένα ενιαίο σύνολο, ανεξάρτητα με το ποιες μορφές μπορεί αυτό να απεικονισθεί με μηχανικό τρόπο και η οποία ουσιωδώς διαφέρει από την παραδοσιακή έννοια του εγγράφου. Έτσι, το επικυρωμένο κατά τον νόμο αντίγραφο του αποσταλέντος ηλεκτρονικού μηνύματος, το οποίο περιέχεται στο σκληρό δίσκο του παραλήπτη αποτελεί πλήρη απόδειξη ότι η περιλαμβανόμενη σε αυτό δήλωση προέρχεται από τον εκδότη-αποστολέα του, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρου 445 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Επιπλέον, στις άτυπες συμβάσεις, η κατάρτισή τους μπορεί να γίνει μέσω ηλεκτρονικών εγγράφων και, ειδικά, μέσω του διαδικτύου και με ανταλλαγή δηλώσεων βουλήσεως μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Με τη μέθοδο αυτή τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν ότι συμβάλλονται εγκύρως, ακριβώς διότι δεν αμφισβητείται η ταυτότητα του αποστολέα

11. Συνδυασμός των άρθρων 443, 444 και 445 του ΚΠολΔ.

και το περιεχόμενο της δηλώσεως βουλήσεώς του, έτσι όπως αυτή εξασφαλίζεται κατά τα ανωτέρω εκτιθέμενα με την αναφορά στο ηλεκτρονικό μήνυμα της ηλεκτρονικής διεύθυνσής του. Κατόπιν αυτών, στις συμβάσεις οι οποίες καταρτίζονται μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και στις οποίες εφαρμογή έχει το ελληνικό δίκαιο, η απόδειξη της δηλώσεως βουλήσεως των συμβαλλομένων είναι δυνατόν να συντελεσθεί υπό τα ανωτέρω εκτιθέμενα μέσω επικυρωμένων από πληρεξούσιο δικηγόρο, αντιγράφων των περιεχομένων στο σκληρό δίσκο του ηλεκτρονικού υπολογιστή, μηνυμάτων των συμβαλλομένων.[12]

12. Βλ. σχετ. απόφαση Ειρ. Αθ. 8444/2011.

Γ14. Οι Ρυθμίσεις για τις Επιδόσεις με Βάση τις Ηλεκτρονικές Τεχνολογίες

Ένα πεδίο εφαρμογής της ηλεκτρονικής επίδοσης (δηλαδή αυτής με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο) προβλέπεται στον υπ'αριθ.805/2004 κανονισμό της ΕΕ για τη «*Θέσπιση Ευρωπαϊκού Εκτελεστού Τίτλου για μη Αμφισβητούμενες Αξιώσεις*», ο οποίος τέθηκε σε εφαρμογή την 21-10-2005. Η διάταξη του άρθρου 13 του κανονισμού προβλέπει την ηλεκτρονική επίδοση, η οποία θα βεβαιώνεται με αποδεικτικό παραλαβής, στο οποίο θα αναγράφεται η ημερομηνία παραλαβής και το οποίο θα υπογράφεται και θα επιστρέφεται από τον παραλήπτη στον αποστολέα του εγγράφου. Με βάση το άρθρο 14 η ηλεκτρονική επίδοση που θα πιστοποιείται με αυτόματη βεβαίωση παραλαβής με την προϋπόθεση ότι ο οφειλέτης έχει αποδεχθεί ρητά από πριν αυτή την ηλεκτρονική μέθοδο, ως προσήκουσα μέθοδο επίδοσης ή κοινοποίησης εγγράφου**.** Στον κανονισμό ορίζεται ότι: *«Όλοι οι τρόποι επίδοσης ή κοινοποίησης που απαριθμούνται στα άρθρα 13 και 14 χαρακτηρίζονται είτε από πλήρη βεβαιότητα (άρθρο 13) είτε από πολύ μεγάλη πιθανότητα (άρθρο 14) ότι το επιδοθέν ή κοινοποιηθέν έγγραφο έφθασε στον παραλήπτη του».*

Ακόμη στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας γίνεται μνεία ότι οι δικαστικές πράξεις είναι δυνατόν να επιδίδονται και με ηλεκτρονικά μέσα, εφόσον φέρουν προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή. Μια δικαστική πράξη που έχει επιδοθεί με ηλεκτρονικά μέσα θεωρείται ότι επιδόθηκε, εφόσον επιστραφεί στον αποστολέα του εγγράφου από τον παραλήπτη ηλεκτρονική απόδειξη, που θα φέρει προηγμένη ηλεκτρονική υπογραφή και θα ισχύει ως έκθεση επίδοσης.[13]

Επισημαίνεται ότι η ως άνω δυνατότητα ηλεκτρονικής επίδοσης δικαστικών πράξεων εξαρτάται από την έκδοση προεδρικού διατάγματος που θα εκδοθεί με πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο οποίο θα ορίζονται οι ειδικότερες προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται. Επίσης, με κοινή απόφαση του Υπουργού Οικονομικών και του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων πρόκειται να προσδιοριστεί και ο τρόπος καταβολής και είσπραξης τελών και ενσήμων για τις δικαστικές πράξεις που επιδίδονται ηλεκτρονικά.

13. Βλ. άρθρο 122 παράγραφος 5 του ΚΠολΔ.

Γ15. Η Πρόβλεψη του Ηλεκτρονικού Πινακίου και του Ηλεκτρονικού Βιβλίου στην Πολιτική Δίκη

Με το Π.Δ. 19/2017 (ΦΕΚ Α' 33) προσδιορίζεται η διαδικασία εγγραφής της υπόθεσης στο ηλεκτρονικό πινάκιο, της καταχώρισης της διάταξης στο ηλεκτρονικό βιβλίο διατάξεων και της ηλεκτρονικής ενημέρωσης των διαδίκων.

Ως «ηλεκτρονικό πινάκιο» ορίζεται το βιβλίο της παραγράφου 3 του άρθρου 226 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας το οποίο τηρείται ηλεκτρονικά, ενώ ως «ηλεκτρονικό βιβλίο διατάξεων» ορίζεται το οικείο βιβλίο της παραγράφου 6 του άρθρου 237 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας το οποίο τηρείται ηλεκτρονικά.

Το ηλεκτρονικό πινάκιο διαθέτει τα ακόλουθα στοιχεία:

α) ημερομηνία,

β) αύξοντα αριθμό πινακίου,

γ) δικαστήριο,

δ) κτίριο,

ε) αίθουσα,

στ) γενικό ή/και ειδικό αριθμό κατάθεσης,

ζ) όνομα και επώνυμο διαδίκων, και

η) όνομα και επώνυμο πληρεξουσίων δικηγόρων.

Το ηλεκτρονικό βιβλίο διατάξεων διαθέτει τα πληροφοριακά στοιχεία του πινακίου και επιπλέον πεδίο καταχώρισης της διάταξης στο οποίο εμφανίζεται ο χρόνος έκδοσής της και ο αύξων αριθμός αυτής. Το πεδίο αυτό συνέχεται με την εφαρμογή του ηλεκτρονικού πινακίου και εμφανίζεται ως διακριτή στήλη.

Γ16. Η Ευρωπαϊκή Διαταγή Δέσμευσης Λογαριασμού σε Αστικές Υποθέσεις

Η Ευρωπαϊκή Διαταγή Δέσμευσης Λογαριασμού (ΕΔΔΛ) επιτρέπει σε δικαστήριο κράτους-μέλους της ΕΕ να δεσμεύσει κεφάλαια στον τραπεζικό λογαριασμό του οφειλέτη σε άλλο κράτος-μέλος της ΕΕ**.** Η διαδικασία μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνο σε διασυνοριακές υποθέσεις, πράγμα που σημαίνει ότι το δικαστήριο που διεξάγει τη διαδικασία ή η χώρα κατοικίας του πιστωτή πρέπει να βρίσκεται σε διαφορετικό κράτος-μέλος από αυτό στο οποίο τηρείται ο λογαριασμός του οφειλέτη. Το σχετικό νομοθετικό κείμενο που καθορίζει την πιο πάνω διαδικασία είναι ο κανονισμός της ΕΕ υπ' αριθ. 655/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Μαΐου 2014 περί της διαδικασίας ευρωπαϊκής διαταγής δέσμευσης λογαριασμού προς διευκόλυνση της διασυνοριακής είσπραξης οφειλών σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Ο εν λόγω κανονισμός εφαρμόζεται σε χρηματικές απαιτήσεις αστικής και εμπορικής φύσεως σε διασυνοριακές υποθέσεις ασχέτως του είδους του αρμόδιου δικαστηρίου. Δεν καλύπτει, ιδίως, φορολογικά, τελωνειακά ή διοικητικά ζητήματα ή την ευθύνη του κράτους για πράξεις και παραλείψεις κατά την άσκηση κρατικής εξουσίας («acta iure imperii»).

Εξαιρούνται από την εφαρμογή του κανονισμού: α) περιουσιακά δικαιώματα που απορρέουν από έγγαμη σχέση ή σχέση της οποίας τα αποτελέσματα εξομοιώνονται προς εκείνα του γάμου σύμφωνα με το εφαρμοστέο σε αυτήν δίκαιο, β) διαθήκες και κληρονομική διαδοχή, περιλαμβανομένων υποχρεώσεων διατροφής που προκύπτουν λόγω θανάτου, γ) απαιτήσεις κατά οφειλέτη έναντι του οποίου έχουν κινηθεί διαδικασίες πτώχευσης, διαδικασίες για την εκκαθάριση αφερέγγυων επιχειρήσεων ή άλλων νομικών προσώπων, δικαστικοί συμβιβασμοί, πτωχευτικοί συμβιβασμοί ή ανάλογες διαδικασίες, δ) η κοινωνική ασφάλιση, και ε) η διαιτησία. Ακόμη, ο κανονισμός δεν εφαρμόζεται σε τραπεζικούς λογαριασμούς οι οποίοι είναι ακατάσχετοι δυνάμει του δικαίου του κράτους-μέλους στο οποίο τηρείται ο λογαριασμός, ούτε σε λογαριασμούς οι οποίοι τηρούνται σε συνάρτηση με τη λειτουργία οποιουδήποτε συστήματος υπό την έννοια του άρθρου 2 στοιχείο α' της οδηγίας 98/26/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

Σύμφωνα με το άρθρο 7 του ανωτέρω κανονισμού το δικαστήριο εκδίδει τη διαταγή δέσμευσης όταν ο δανειστής έχει προσκομίσει επαρκείς

αποδείξεις, ώστε να πεισθεί το δικαστήριο ότι υπάρχει επείγουσα ανάγκη λήψης ασφαλιστικού μέτρου υπό μορφή διαταγής δέσμευσης λόγω πραγματικού κινδύνου και ότι, χωρίς το μέτρο αυτό, η επακόλουθη εκτέλεση της απαίτησης του δανειστή κατά του οφειλέτη θα εμποδιστεί ή θα καταστεί σημαντικά δυσκολότερη. Όταν ο δανειστής δεν έχει ακόμη επιτύχει σε κράτος-μέλος την έκδοση δικαστικής απόφασης, τη σύναψη δικαστικού συμβιβασμού ή την κατάρτιση δημοσίου εγγράφου που να υποχρεώνει τον οφειλέτη να ικανοποιήσει την απαίτηση του δανειστή, ο δανειστής προσκομίζει επίσης επαρκείς αποδείξεις ώστε να πεισθεί το δικαστήριο ότι υπάρχουν πιθανότητες να κριθεί βάσιμη η αγωγή του κατά του οφειλέτη για την κυρία υπόθεση.

Γ17. Συμπεράσματα και Προτάσεις

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν και την ανάγκη να ισχύσει στην ολότητά του το σύστημα e-justice με αυτονόητες τροποποιήσεις στο δικονομικό πεδίο, τα σχόλια και οι προτάσεις έχουν ως εξής:

1) Στις περιπτώσεις που υπάρχει η προφορικότητα στη δικαστική διαδικασία είναι χρήσιμο να γίνεται ο διαχωρισμός του θύματος από τους μάρτυρες. Το θύμα μπορεί να εξετάζεται προφορικά, οι μάρτυρες όμως θα εξετάζονται στο προδικαστικό στάδιο (ενώπιον του εισηγητή, του προανακριτικού υπαλλήλου κ.λπ.) όπου συνοπτικά θα αναφέρεται στο αποδεικτέο θέμα της διαδικασίας η κατάθεση θα καταγράφεται σε ψηφιακό δίσκο και θα ενσωματώνεται για επισκόπηση στο φάκελο της δικογραφίας.

2) Ακόμη είναι αναγκαίο να υπάρχει η λεγόμενη ψηφιακή δικογραφία. Οι διάδικοι, οι προανακριτικοί υπάλληλοι, ο εισαγγελέας πρέπει να συλλέγουν το υλικό ψηφιακά και να το θέτουν στη διάθεση του δικαστή με αποτέλεσμα η δικογραφία να είναι μια ψηφιακή δικογραφία. Έτσι, δεν θα υπάρχει η ανάγκη πληρωμής αναλώσιμων υλικών, δεν θα υπάρχει η ανάγκη ανεύρεσης χώρων για αποθήκευση δικογραφιών, για αναπαραγωγή τους, για μετακίνησή τους και για την αναζήτησή τους, όταν πρέπει να τη μελετήσουν πολλοί λειτουργοί ταυτόχρονα (π.χ εισηγητής, πρόεδρος, εισαγγελέας, μέλη σύνθεσης). Ακόμη, η επεξεργασία τους είναι εύκολη, η αναζήτησή τους είναι άμεση και η αξιοποίηση των πληροφοριών σε άλλη εκκρεμή ή συναφή υπόθεση είναι ευχερής και αποτελεσματική. Με τον τρόπο αυτό από τη δικαιοσύνη «του χαρτιού» μεταφερόμαστε στην ηλεκτρονική δικαιοσύνη και, έτσι, στην ανοιχτή-διαδραστική δικαιοσύνη, αφού οι πληροφορίες δικαστικών, αστυνομικών, οικονομικών υπηρεσιών, δικηγόρων, διαδίκων θα είναι άμεσες, διαυγείς, ακριβείς χωρίς την ανάγκη οικονομικών δαπανών αποθήκευσης, αναπαραγωγής, εκτύπωσης και χωρίς την αναξιοπιστία στη διακρίβωση βασικών πληροφοριών (π.χ. αν έχει ήδη προσαχθεί ο δράστης για όμοιο συμβάν, αν έχει δακτυλοσκοπηθεί, αν έχει εκδοθεί απόφαση σε εκκρεμή διαδικασία, πότε προσδιορίστηκε η συναφής-εκκρεμής δίκη, αν ασκήθηκε και πότε ασκήθηκε ένδικο μέσο), η μη διακρίβωση των οποίων στην παρούσα φάση φορτώνει το δικαστικό σύστημα με αλλεπάλληλες αναβολές στη συζήτηση υποθέσεων.

3) Επιπλέον, είναι επιβεβλημένο η κατάθεση των δικογράφων και η συλλογή των αποδείξεων να γίνεται σε ψηφιακή μορφή. Για να προωθηθεί στην πράξη αυτή η διαδικασία απαιτείται η επιβολή επιπλέον τέλους στο διάδικο που επιλέγει την παραδοσιακή-έντυπη κατάθεση δικογράφων. Τούτο διότι απασχολείται δυναμικό για την παραλαβή, καταχώρηση, αποθήκευση των εγγράφων, την αναζήτησή τους για συσχέτιση νέων έγγραφων πληροφοριών, την αναπαραγωγή τους, ενώ δεν είναι εφικτή η χρήση τους σε ηλεκτρονική μορφή από τους δικαστικούς λειτουργούς, αφού η ηλεκτρονική μετατροπή τους απαιτεί τη σάρωσή τους και ψηφιακά μέσα, γεγονός χρονοβόρο και κοστοβόρο σε μέσα και ανθρώπινο δυναμικό. Ακόμη, δεν είναι εύκολη η αναζήτηση των εντύπων, αφού τούτα στοιβάζονται σε ήδη εξαντλημένους χωροταξικά αποθηκευτικούς χώρους και απαιτείται πολύς χρόνος για την ταξινόμηση και αναζήτησή τους. Αντίθετα, η ηλεκτρονική κατάθεση συμβάλλει άμεσα στη δημιουργία ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων, στην αξιοποίηση από το δικαστικό λειτουργό κατά την έκδοση της απόφασής του επί της δικαιοδοτικής κρίσης του, δεν απαιτεί χώρο και χρόνο στην αποθήκευση, αναζήτηση, αναπαραγωγή, ενώ η αμεσότητα στην παραλαβή και επεξεργασία του κειμένου επιφέρει εξαιρετικά θετικά αποτελέσματα στην ταχύτητα της διατύπωσης της δικαιοδοτικής κρίσης και στην ποιότητά της, αφού η ποιότητα του δικαιοδοτικού έργου, ταυτίζεται με το χρόνο που έχει στη διάθεσή του ο λειτουργός για την επεξεργασία των πληροφοριών.

4) Σε περιπτώσεις δικών που τα θύματα διαμένουν εκτός της έδρας του δικαστηρίου θα μπορεί να γίνεται on line εξέτασή τους ηλεκτρονικά μέσω προγράμματος ηλεκτρονικού δικτύου. Προς τούτο ο ρόλος των επιμελητών δικαστηρίων δεν θα είναι η αποστολή εγγράφων, αλλά η ηλεκτρονική επικοινωνία με τους διαδίκους.

5) Η δημοσίευση, η αποστολή και η επίδοση των αποφάσεων, κλήσεων, κλητηρίων θεσπισμάτων, βουλευμάτων θα πρέπει να γίνεται μόνο ψηφιακά στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, αφού κάθε πολίτης θα πρέπει να δηλώσει το ηλεκτρονικό του ταχυδρομείο. Η διασύνδεση του συστήματος e-justice με τα συστήματα taxisnet μπορεί να αποβεί αποτελεσματική στη βάση αυτή. Οι πολίτες ευπαθών ομάδων που δεν διαθέτουν ηλεκτρονικό ταχυδρομείο θα μπορούν να ενημερώνονται με πρωτοβουλία της κοινωνικής υπηρεσία του οικείου δήμου, η οποία θα καλύπτει τις ανάγκες που προαναφέρθηκαν.

6) Η προώθηση της εφαρμογής της ηλεκτρονικής υπογραφής σε όλα τα κινούμενα έγγραφα από τους δικαστικούς λειτουργούς και υπαλλήλους αποτελεί αποτελεσματικό εργαλείο για την αμεσότητα της διακίνησης, την αξιοπιστία, το κύρος της προέλευσης χωρίς να απαιτείται η αναζήτηση της φυσικής υπογραφής του εκδότη, που συνιστά έναν παράγοντα χρονοβόρο και αναχρονιστικό συνάμα. Ειδικότερα, με την ηλεκτρονική

υπογραφή εξυπηρετείται η άμεση αποστολή και υπογραφή εγγράφων σε ηλεκτρονική μορφή, εξοικονομείται δαπάνη σε αναλώσιμα υλικά, δεν απαιτείται απασχόληση υπαλλήλων για ταξινόμηση και αναζήτηση εγγράφων σε αρχεία χάρτινης μορφής, εξοικονομείται αποθηκευτικός χώρος στις υπηρεσίες, αφού δεν υπάρχει η ανάγκη της αναπαραγωγής σε χαρτί και, επομένως, εξοικονομούνται και ανθρώπινοι πόροι.

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Φεβρουάριος 2019

Ο Ρόλος της Δικαστικής Εκπαίδευσης στην Καλλιέργεια Πνεύματος Ανεξαρτησίας και στη Μετάδοση Σύγχρονων Αντιλήψεων στους Δικαστές και τους Εισαγγελείς

Πέτρος Αλικάκος

Δ1. Η Δικαστική Εκπαίδευση σε Ευρωπαϊκό και Διεθνές Επίπεδο

Σε διεθνές επίπεδο υφίσταται εδώ και αρκετά χρόνια ο Διεθνής Οργανισμός για τη Δικαστική Εκπαίδευση (International Organization for Judicial Training, στο εξής IOJT).[14] Ο οργανισμός αυτός ιδρύθηκε το 2002 και στόχο έχει την υποβοήθηση του έργου των ινστιτούτων δικαστικής εκπαίδευσης ανά την υφήλιο. Μέλη του είναι και ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Γαλλία και η Γερμανία. Επίσης συμμετέχει ενεργά και το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικής Εκπαίδευσης (European Judicial Training Network, στο εξής EJTN).

Ο οργανισμός δεν είναι αυτοτελής φορέας δικαστικής εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο των στόχων του για υποβοήθηση του έργου των σχολών δικαστικής εκπαίδευσης, διοργανώνει ετήσια συνέδρια, στα οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι σχολών δικαστικών λειτουργών όλης της υφηλίου, με αντικείμενο τη δικαστική εκπαίδευση. Στο τελευταίο συνέδριο του 2017 συμμετείχαν 129 σχολές δικαστικών λειτουργών. Ο οργανισμός, επίσης, εκδίδει κατ' έτος περιοδικό με συνεισφορές σχετικά με θέματα από τη δικαστική εκπαίδευση.[15]

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υφίσταται το EJTN, το οποίο ιδρύθηκε το 2000 και αποτελεί έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό με έδρα τις Βρυξέλλες και κύριους χρηματοδότες του τα κράτη-μέλη του, καθώς και την ίδια την ΕΕ. Σήμερα έχει ως μέλη του 37 Ινστιτούτα Εκπαίδευσης Δικαστών και Εισαγγελέων των 28 (μέχρι τώρα) κρατών-μελών της ΕΕ. Το δίκτυο στην οργανική του δομή περιλαμβάνει επιτροπές και αναπτύσσει προγράμματα σχετικά με τις ανταλλαγές δικαστικών λειτουργών (βραχύχρονες και μεγαλύτερης διάρκειας) μεταξύ των κρατών-μελών, την αρχική κατάρτιση και την επιμόρφωση των δικαστικών λειτουργών. Για το έτος 2017 συμμετείχαν σε όλες τις παραπάνω δραστηριότητες του δικτύου 6.317 δικαστικοί λειτουργοί, εκ των οποίων 241 από την Ελλάδα.[16] Η Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών (ΕΣΔΙ) την περίοδο αυτή μετέχει ενεργά και στις τρεις επιτροπές του Δικτύου και διοργανώνει αρκετά σεμινάρια του Δικτύου στην έδρα της, τη Θεσσαλονίκη.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει δημιουργήσει στη διαδικτυακή πύλη της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης (e-justice portal), ειδική θεματική για την ευρωπαϊκή δικαστική κατάρτιση.[17] Σε εφαρ-

14. Βλ. περισσότερα στο http://www.iojt.org/About-Us.aspx
15. Βλ. http://www.iojt.org/Journal.aspx. Το έτος 2015 ο γράφων είχε την τιμή να δημοσιεύσει στο εν λόγω ηλεκτρονικό περιοδικό άρθρο σχετικά με την κοινή εκπαίδευση δικαστικών λειτουργών και δικηγόρων (σελ.115): http://www.iojt.org/~/media/Microsites/Files/IOJT/Microsite/iojtJournal004.ashx
16. Βλ. http://www.ejtn.eu/PageFiles/9825/EJTN%20Year%20in%20Review%202017%20final.pdf (σελ. 4).
17. Βλ. https://e-justice.europa.eu/content_european_judicial_training-120-el.do

μογή της Συνθήκης της Λισαβόνας και άλλων ειδικότερων αποφάσεων προωθείται η δικαστική κατάρτιση 700.000 επαγγελματιών του δικαίου μέχρι το 2020[18]. Κύριος στόχος παραμένει η επιμόρφωση στο Ενωσιακό δίκαιο, δεν παραβλέπονται όμως, και άλλες παράμετροι της δικαστικής εκπαίδευσης. Σχετικά λαμβάνονται υπόψη βέλτιστες πρακτικές από τα κράτη-μέλη.[19]

Τέλος, ως προς την ειδικότερη θεματική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει θεσπίσει το Πρόγραμμα «HELP». Πρόκειται για ακρωνύμιο των λέξεων «Human Rights Education for Legal Professionals» (Εκπαίδευση Επαγγελματιών του Δικαίου στα Ανθρώπινα Δικαιώματα).[20] Το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Επαγγελματιών του Δικαίου στα Ανθρώπινα Δικαιώματα υποστηρίζει τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης με σκοπό τη βέλτιστη εφαρμογή της ΕΣΔΑ και της νομολογίας του ΕΔΔΑ. Η σημασία του προγράμματος έχει υπογραμμιστεί στην πρόσφατη Διακήρυξη των Βρυξελλών του 2015.[21]

Το πρόγραμμα επικεντρώνεται στην ενδυνάμωση της ικανότητας των δικαστών, δικηγόρων και εισαγγελέων σχετικά με την εφαρμογή της ΕΣΔΑ και της νομολογίας του ΕΔΔΑ στην καθημερινή τους εργασία. Οι επαγγελματίες του δικαίου είναι οι γνήσιοι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και για το λόγο αυτό πρέπει να είναι δέκτες υψηλού επιπέδου επιμόρφωσης ως προς τα θέματα αυτά. Μέσω της επιμόρφωσής τους διασφαλίζεται η επίκαιρη ενημέρωσή τους ως προς τα διαρκώς εξελισσόμενα δεδομένα και τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Το Πρόγραμμα «HELP» έχει ως στόχο του την παροχή εργαλείων επιμόρφωσης υψηλού επιπέδου, σχεδιασμένων να ανταποκριθούν στις ανάγκες όλων των ευρωπαίων επαγγελματιών του δικαίου.[22]

Πέρα από το γενικό πλαίσιο του Προγράμματος «HELP» τα κράτη-μέλη της ΕΕ επωφελούνται, επίσης, από ένα ειδικό πρόγραμμα, το Πρόγραμμα «HELP» στους 28[23], το οποίο επιχορηγείται από την ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτού του ειδικότερου Προγράμματος η ΕΣΔΙ έχει συμμετάσχει με τρεις κύκλους σπουδών εξ αποστάσεως που είναι οι «Κοινοτικές Κυρώσεις και Εναλλακτικές Ποινές ως απάντηση στον υπερπληθυσμό των φυλακών» (2013), τα «Εργασιακά Δικαιώματα ως Ανθρώπινα Δικαιώματα» (2017), και το «Άσυλο» (2017), με συμμετοχή δικαστών και εισαγγελέων, καθώς και δικηγόρων των Δικηγορικών Συλλόγων Αθηνών και Θεσσαλονίκης.[24]

18. Βλ. https://e-justice.europa.eu/content_the_european_judicial_training_policy-121-el.do
19. Βλ. https://e-justice.europa.eu/content_good_training_practices-311-el.do#n03
20. Βλ.https://www.coe.int/en/web/help/home
21. Βλ. https://www.coe.int/en/web/help/about-help
22. Βλ. https://www.coe.int/en/web/help/help-training-platform
23. Βλ. https://www.coe.int/en/web/help/help-in-the-eu
24. Η συμμετοχή των δικηγόρων έλαβε χώρα στο πρόγραμμα με τα εργασιακά δικαιώματα. Οι δικηγορικοί σύλλογοι Αθηνών και Θεσσαλονίκης συμμετείχαν σε άλλους δύο ξεχωριστούς κύκλους σπουδών με θέμα τις διακρίσεις ο ένας και το άσυλο ο άλλος, κατά τα έτη 2013 και 2016 αντίστοιχα.

Δ2. Η Δικαστική Εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η ΕΣΔΙ ιδρύθηκε το 1994 με τον Ν. 2236/1994, κατ' επιταγή του άρθρου 88 παράγραφος 3 του Συντάγματος. Έχει έδρα της τη Θεσσαλονίκη. Υποδέχτηκε τους πρώτους σπουδαστές το 1995, ενώ τότε άρχισε και η επιμόρφωση των υπηρετούντων δικαστών και εισαγγελέων. Ο ιδρυτικός νόμος της σχολής τροποποιήθηκε με τον Ν. 3689/2008 και τον Ν. 3910/2011. Το 2018 στην ΕΣΔΙ φοιτά η 24η σειρά εκπαιδευομένων δικαστικών λειτουργών και εισαγγελέων.

Η ΕΣΔΙ έχει σκοπούς που κινούνται προς δύο κατευθύνσεις: α) την επιλογή, την εκπαίδευση και την κατάρτιση των προοριζόμενων να διοριστούν σε θέσεις δικαστικών λειτουργών του ΣτΕ, του Ελεγκτικού Συνεδρίου, των διοικητικών, πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων και των εισαγγελικών λειτουργών των εισαγγελιών, και β) τη διαρκή επιμόρφωση των υπηρετούντων δικαστικών λειτουργών.

Η ΕΣΔΙ είναι μέλος του EJTN και στο πλαίσιο αυτού του Δικτύου συμμετέχει, αφενός, σε προγράμματα ανταλλαγών δικαστών και εισαγγελέων, με σκοπό την επιμόρφωσή τους σε επίκαιρα ζητήματα, και, αφετέρου, σε προγράμματα εκπαίδευσης σπουδαστών τα οποία εξελίσσονται με τη συμμετοχή σπουδαστών από σχολές δικαστών που λειτουργούν σε ολόκληρη την Ευρώπη. Επίσης, αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για συνεργασίες τόσο με ευρωπαϊκούς οργανισμούς που προσφέρουν εκπαίδευση σε ζητήματα σχετικά με τη δικαιοσύνη (π.χ. ΟΑΣΕ) όσο και με εκπαιδευτικούς οργανισμούς ευρωπαϊκών κρατών που έχουν ως αντικείμενο τη δικαστική εκπαίδευση (π.χ. École Nationale d' Administration), και διοργανώνει εκπαιδευτικά ταξίδια σε ευρωπαϊκά δικαστήρια (ΔΕΕ, ΕΔΔΑ) με σκοπό την ενημέρωση των σπουδαστών για τη λειτουργία και το έργο των θεσμών αυτών.

Δ3. Δικαστική Ανεξαρτησία και Σύγχρονες Αντιλήψεις

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ[25], προκειμένου να θεσπισθεί η ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος από τις υπόλοιπες λειτουργίες του κράτους (εκτελεστική και νομοθετική) πρέπει να υφίστανται οι ακόλουθες προϋποθέσεις: αξιοκρατία κατά την πρόσληψη νέων μελών, ασφάλεια ως προς τη διάρκεια της θητείας, ανεξαρτησία ως προς τους όρους λειτουργίας (πρωτίστως οικονομική ασφάλεια και θεσμική ανεξαρτησία), διασφάλιση από εξωγενείς επιδράσεις, επιβεβαίωση της εικόνας του δικαστηρίου με μαρτυρία ανεξαρτησίας.

Στο πλαίσιο της οικουμενικής δικαστικής δεοντολογίας υφίστανται οι Αρχές Bangalore.[26] Πρωταρχικό ζητούμενο και αξίωμα των Αρχών Bangalore αποτελεί η δικαστική ανεξαρτησία. Σύμφωνα με το κείμενο των Αρχών η δικαστική ανεξαρτησία αποτελεί προϋπόθεση του κράτους δικαίου και θεμελιώδη εγγύηση της δίκαιης δίκης. Ο δικαστής, πάντοτε σύμφωνα με το κείμενο, οφείλει να διατηρεί και να εφαρμόζει τη δικαστική ανεξαρτησία υπό τη διττή λειτουργία της: την προσωπική και τη θεσμική.

Ο πυρήνας της δικαστικής ανεξαρτησίας είναι η απόλυτη ελευθερία του δικαστή να αποφασίζει επί υποθέσεως με βάση τον νόμο και τη συνείδησή του, χωρίς να επηρεάζεται από κανέναν εξωγενή παράγοντα. Ως εξωγενής παράγοντας πρέπει να εννοηθεί ο επηρεασμός του δικαστή από την κοινή γνώμη, ο φόβος της δημόσιας κριτικής, αλλά φυσικά και η πολιτική ή ενδο-υπηρεσιακή παρέμβαση, ο Τύπος, η οικογένεια, οι φιλικοί κύκλοι κ.λπ.

Σύμφωνα με τα παραπάνω το κείμενο των δικαστικών αρχών αναφέρει ότι ο δικαστής πρέπει να είναι ανεξάρτητος τόσο σε σχέση με την κοινωνία, όσο και σε σχέση με τα μέρη, τη διαφορά των οποίων πρέπει να εκδικάσει και τα οποία μπορεί να ανήκουν σε κάποια συγκεκριμένη ομάδα. Το πρώτο δεν σημαίνει ότι θα απομονωθεί κάπου και θα αφιερωθεί στο δικαστικό λειτούργημα. Αν και οφείλει να διάγει βίο πιο περιορισμένο από τους υπόλοιπους, εντούτοις δεν πρέπει να αναμένεται να αποσυρθεί από το δημόσιο βίο ολοκληρωτικά σε μια ιδιωτική ζωή, αποτελούμενη μόνο από την οικογένεια και τους φίλους. Η απόλυτη απομόνωση του δικαστή από την κοινωνία ούτε εφικτή είναι, αλλά ούτε και ωφέλιμη. Η επαφή με την κοινωνία τελικά είναι απαραίτητη για το δικαστικό λειτούργημα.

25. Βλ. Langborge v Sweden, (1989), 12 EHRR, σελ. 416.
26. Βλ. https://judicialintegritygroup.org/index.php/jig-principles. Βλ. Ανωτ. Υπό Α.2 · βλ. σχετικώς και Αλικάκος Π., (2017), «*Η οικουμενική διάσταση της δικαστικής δεοντολογίας. Οι αρχές Bangalore*», Επετειακός Τόμος 30 χρόνια ΕΝΟΒΕ, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ο δικαστής, όμως, οφείλει να τηρεί ένα σταθερό modus operandi στις κοινωνικές του σχέσεις. Σε ένα πλαίσιο κοινωνικής λειτουργίας, όπου είναι αποδεκτή η προσέγγιση του δικαστή, έχουν υποστηριχθεί κάποιοι κανόνες: 1) ο δικαστής δεν αποδέχεται πάντοτε αίτημα για ιδιωτική συνάντηση, 2) Ο δικαστής μπορεί να ζητήσει το λόγο της συναντήσεως, 3) ο δικαστής θα κρίνει αν πρέπει η συνάντηση να περιλάβει μέλη της κατηγορούσας αρχής ή της υπεράσπισης, για παράδειγμα αντιπροσώπους ομάδας μητέρων κατά της οδήγησης σε κατάσταση μέθης, 4) το αίτημα για συνάντηση καλό είναι να τίθεται γραπτώς, προκειμένου να αποφευχθούν παρεξηγήσεις, 5) πρέπει να υπάρχει απόλυτη απαγόρευση για επαφή κατ' ιδίαν σε σχέση με συγκεκριμένη υπόθεση, και 6) ο δικαστής θα κρίνει αν πρέπει να παρευρίσκεται πρακτικογράφος κατά τη συνάντηση.

Επιπρόσθετα, σχετικά με τη δικαστική ανεξαρτησία, οι αρχές δικαστικής δεοντολογίας υποστηρίζουν ότι ο δικαστής οφείλει να είναι ελεύθερος από μη αποδεκτές διασυνδέσεις και επιρροές από την εκτελεστική και νομοθετική εξουσία και να διατηρεί ακόμη και την εικόνα αυτής της απομάκρυνσης. Για παράδειγμα, δεν είναι ορθό να αποδέχεται διορισμό σε υψηλή θέση στην εκτελεστική ή νομοθετική λειτουργία και στη συνέχεια να επιστρέφει στα δικαστικά καθήκοντα. Η παραίτηση, όμως, από το δικαστικό αξίωμα και η ανάληψη τέτοιων καθηκόντων, αποτελεί μια ξεκάθαρη γραμμή για τον ίδιο τον δικαστή αλλά και τη δημόσια πίστη.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ανεξαρτησία από τα υπόλοιπα μέλη του δικαστικού σώματος, και ιδίως τα ιεραρχικά ανώτερα. Κατά τις Αρχές Bangalore ο δικαστής οφείλει να είναι ελεύθερος από ενδο-υπηρεσιακές επιδράσεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι αποκλείεται να απευθυνθεί σε κάποιον ιεραρχικά ανώτερο ή και ισόβαθμο για κάποια συμβουλή ή γνώμη σε συγκεκριμένη υπόθεση. Σημαίνει, όμως, ότι δεν θα επιτρέψει η συμβουλή ή η γνώμη να επηρεάσουν την τελική κρίση προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση με σκοπό τη φαλκίδευση της δικαστικής κρίσεως.

Η δικαστική ανεξαρτησία αποτελεί κατά τις αρχές δικαστικής δεοντολογίας ένα ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα της δικαστικής λειτουργίας. Το ανεξάρτητο από αθέμιτες επιδράσεις δικαστικό σώμα, δημιουργεί τη δημόσια πίστη ότι οι αποφάσεις του είναι δίκαιες και αμερόληπτες. Από την άλλη, η κοινωνία οφείλει να διαφυλάσσει και να βελτιώνει τη δικαστική ανεξαρτησία, ως τον πιο θεμελιώδη παράγοντα λειτουργίας του δικαστικού σώματος και τελικά της ίδιας της δικαιοσύνης.

Την ιδιαίτερη σημασία στη δικαστική ανεξαρτησία δίδει και το Συμβούλιο της Ευρώπης με τα δικά του όργανα σχετικά με τη δικαστική λειτουργία. Από τη μία η CEPEJ με την ομάδα εργασίας σχετικά με την ποιότητα της δικαιοσύνης έχει τονίσει ότι η ποιότητα της δικαιοσύνης δεν είναι εμπόδιο, αλλά αναγκαιότητα για την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης.[27] Από την άλλη

27. Βλ.. https://rm.coe.int/the-assessment-of-court-quality-a-breach-of-the-independence-of-the-ju/168078c569

-και κυρίως- το CCJE έχει υιοθετήσει ήδη στην πρώτη από τις 20 μέχρι τώρα γνωμοδοτήσεις του τη σημασία της δικαστικής ανεξαρτησίας.[28]

Ιδίως δε αυτό το έχει πραγματοποιήσει το Συμβούλιο με την κατάρτιση της λεγόμενης «Μεγάλης Χάρτας των Δικαστών - Θεμελιώδεις Αρχές» (Magna Carta of Judges - Fundamental Principles).[29] Πρόκειται για ένα κείμενο που περιέχει τις θεμελιώδεις αρχές της δικαιοσύνης και του δικαστικού σώματος. Υπό τον τίτλο «δικαστική ανεξαρτησία» η Χάρτα αφιερώνει τρία άρθρα για το σημαντικό αυτό θέμα.

28. Βλ. https://rm.coe.int/1680747830
29. Βλ. https://rm.coe.int/2010-ccje-magna-carta-anglais/168063e431. Βλ. ανωτ. Υπό Α.3. βλ., επίσης, την απόδοση της «Magna Carta» από την αγγλική στην ελληνική: Αλικάκος Π., *σε Δικαστικά Νέα*, αρ. φύλλου 116, Μάρτιος 2011, σ. 4.

Δ4. Καλλιέργεια Πνεύματος Ανεξαρτησίας και Μετάδοση Σύγχρονων Αντιλήψεων στους Δικαστές και Εισαγγελείς

Στις 8 Νοεμβρίου 2017 ο IOJT υιοθέτησε ένα κείμενο-διακήρυξη (δέκα) γενικών αρχών της δικαστικής εκπαίδευσης.[30] Στο πρώτο άρθρο αναφέρεται ο ρόλος της δικαστικής εκπαίδευσης ως ενισχυτή της δικαστικής ανεξαρτησίας. Βασικό στοιχείο της κατεύθυνσης αυτής αποτελεί η αυτοδιοίκηση της δικαστικής εκπαίδευσης από το ίδιο το δικαστικό σώμα (άρθρο 2), ενώ επιπλέον απαιτείται και η επαρκής χρηματοδότηση των ινστιτούτων δικαστικής εκπαίδευσης (άρθρο 4i). Επίσης, προτιμότερο κρίνεται οι εκπαιδευτές να είναι κυρίως δικαστικοί λειτουργοί (άρθρο 9).

Το EJTN δεν προσφέρει προγράμματα αρχικής κατάρτισης. Διαθέτει, όμως, μια ευρεία γκάμα σεμιναρίων επιμόρφωσης δικαστικών λειτουργών. Ανάμεσα στα προγράμματα αυτά διαθέτει ένα θεμελιώδες σεμινάριο επιμόρφωσης με τον τίτλο «δικαστικές δεξιότητες» (judgecraft).[31] Το σεμινάριο απευθύνεται μόνο σε εκπαιδευτές δικαστικών λειτουργών, προκειμένου αυτοί να το προωθήσουν με τη σειρά τους στις σχολές που υπηρετούν. Στο πλαίσιο του σεμιναρίου αναλύεται η δικαστική δεοντολογία και ηθική, η ανεξαρτησία του δικαστή, αλλά και θέματα όπως η ασυνείδητη προκατάληψη κ.λπ. Το Δίκτυο οργανώνει και το επιμορφωτικό σεμινάριο αναφορικά με την «ηγεσία της δικαιοσύνης» (leadership).[32] Ο δικαστικός λειτουργός που επιφορτίζεται με τη διοίκηση δικαστηρίων, πρέπει να έχει επιμορφωθεί σχετικά και να έχει αποκτήσει προσόντα διαχείρισης ανθρωπίνων πόρων.

Αλλά και σε ευρωπαϊκές σχολές δικαστικών λειτουργών δίδεται ιδιαίτερη σημασία, ώστε το περιεχόμενο της κατάρτισης και της επιμόρφωσης των δικαστικών λειτουργών να προσανατολίζεται στην ενδυνάμωση της ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών και στην απόκτηση σύγχρονων αντιλήψεων.[33] Έτσι, στην πορτογαλική σχολή δικαστικών λειτουργών η διδακτέα ύλη της αρχικής κατάρτισης επικεντρώνεται σε μαθήματα, όπως: δικαστική δεοντολογία, δικαστική ψυχολογία και αγγλική ορολογία. Η ύλη της επιμόρφωσης περιλαμβάνει θεματικές, όπως: εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη, επικοινωνία, ψυχολογία, χιούμορ και ελευθερία έκφρασης, δικαιοσύνη και ποίηση.[34]

Στην ισπανική σχολή στην ύλη της αρχικής κατάρτισης εντάσσονται μαθήματα, όπως: δικαστική δεοντολογία, διαχείριση κρίσεων, ικανότητες

30. Βλ.http://www.iojt.org/~/media/Microsites/Files/IOJT/Microsite/2017-Principles.ashx
31. Βλ.http://www.ejtn.eu/Catalogue/EJTN-funded-activities-2018/Seminar-on-Judgecraft-TM201702/
32. Βλ.http://www.ejtn.eu/Catalogue/EJTN-funded-activities-2018/Conference-on-leadership--TM201806/
33. Αλικάκος Π., (2017), εισήγηση στην ημερίδα του EPLO και της ENOBE με θέμα: «*Δικαστική εκπαίδευση, Πολιτεία και Κοινωνία*», που έγινε στη Θεσσαλονίκη στις 30.11.2017, με τίτλο: «Συγκριτική επισκόπηση δικαστικών σχολών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναζητώντας τις βέλτιστες πρακτικές».
34. Βλ.http://www.cej.mj.pt/cej/forma-ingresso/ing-formacao.php

επικοινωνίας (με τη χρήση επαγγελματιών ηθοποιών), ηγεσία, management προσωπικού, διαχείριση του στρες (μάθημα που υπάρχει και στη βελγική σχολή και ως ύλη επιμόρφωσης).[35] Στόχος είναι ο μελλοντικός δικαστής να γίνει ευέλικτος, ανοιχτόμυαλος και έντιμος. Επίσης, προβλέπονται μαθήματα, όπως: ανάλυση και σύνθεση, case method, αλλά και μαθήματα yoga. Σχετικά με την επιμόρφωση υφίστανται θεματικές, όπως ηγεσία στη δικαιοσύνη και δικαστικές δεξιότητες. Στο πλαίσιο της επιμόρφωσης γίνεται χρήση και θερινών τμημάτων.

βΤο ιδιαίτερα ενδιαφέρον κομμάτι της αρχικής κατάρτισης στην ολλανδική σχολή είναι ακριβώς η νέα διάρθρωσή της.[37] Προβλέπεται προκαταρκτική φάση η οποία διαρκεί τρεις μήνες. Κατά την πρώτη εβδομάδα όλοι οι εκπαιδευόμενοι βρίσκονται μαζί και λαμβάνουν γενικές πληροφορίες. Στη συνέχεια μεταφέρονται στα δικαστήρια, όπου παρακολουθούν δίκες και συντάσσουν δικόγραφα. Κατά την περίοδο αυτή οι σπουδαστές διερευνούν το λειτούργημα του δικαστικού λειτουργού και προσπαθούν να κατανοήσουν το αν θέλουν να συνεχίσουν στο δικαστικό σώμα ή όχι. Καθορίζουν το δικό τους πλάνο εκπαίδευσης (personal learning plan). Στο τέλος, μετά από αυτο-αξιολόγηση, αποφασίζουν αν θα συνεχίσουν ή όχι.

Η κύρια φάση της κατάρτισης διαρκεί από ένα έτος μέχρι τρία έτη και εννέα μήνες. Διακρίνεται σε τρεις επιμέρους φάσεις. Στην πρώτη, διάρκειας έξι μηνών έως δύο ετών, μπορούν οι εκπαιδευόμενοι να ενταχθούν κατά προτίμηση σε πρωτοδικείο ή εφετείο. Μία ημέρα την εβδομάδα αφιερώνεται στη σχολή και οι υπόλοιπες στα δικαστήρια. Μετά από έξι μήνες μπορούν να συνεχίσουν στη δεύτερη επιμέρους φάση, εφόσον περάσουν με επιτυχία συγκεκριμένες εξετάσεις, οι οποίες είναι μια φορά το τρίμηνο και υπάρχουν τελικές εξετάσεις στο τέλος του εξαμήνου, οπότε λαμβάνεται και το πτυχίο. Οι έξι μήνες μπορούν να παραταθούν μέχρι δύο έτη ανάλογα με τη βούληση και τις δυνατότητες του κάθε εκπαιδευόμενου.

Μετά ακολουθούν ακόμη έξι μήνες με την ίδια λογική και διαδικασία, όπως στην αρχή. Στο τέλος προβλέπεται και προαιρετικό στάδιο έξι επιπλέον μηνών για όποιους το επιθυμούν. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι στην ολλανδική σχολή κάποιος σπουδαστής μπορεί να ολοκληρώσει την αρχική κατάρτιση μέσα σε ένα έτος, ενώ άλλος μπορεί να φθάσει τα τρία έτη και εννέα μήνες. Αυτό επαφίεται στον ίδιο τον σπουδαστή και στην κρίση του για τις δυνατότητές του. Ένα τέτοιο πρόγραμμα ενισχύει την ωριμότητα του εκπαιδευόμενου, αλλά και την καλύτερη προετοιμασία του πριν την είσοδο στο δικαστικό σώμα.

Στη γαλλική σχολή ως θέματα επιμόρφωσης σημειώνονται:[38] «Ο δικαστής ως υπεύθυνος για τη διοίκηση ενός δικαστηρίου», «Συνάντηση διευθυνόντων τα δικαστήρια με σκοπό ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών» «Νομική βοήθεια», «Διαχείριση του δικαστικού χρόνου», «Ζητήματα που αφορούν

35. Βλ.http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Escuela-Judicial/Formacion-Inicial/La-fase-presencial/ http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Escuela-Judicial/Formacion-Inicial/La-fase-de-practicas-tuteladas/

36. Βλ.https://ssr.nl/ssr-excellent-training-for-a-just-society/initial-training-programmes/

37. Βλ. https://ssr.nl/wp-content/uploads/2017/03/Infographic-initial-training-programme-SSR.pdf

38. Ανδρουλάκης Β., (2017), εισήγηση με τίτλο:«*Η Δικαστική Εκπαίδευση στη Γαλλία*» στην ημερίδα του EPLO και της ENOBE με θέμα :«Δικαστική εκπαίδευση, Πολιτεία και Κοινωνία», που έγινε στη Θεσσαλονίκη στις 30.11.2017.

την ηλεκτρονική δικαιοσύνη και τον χειρισμό βάσεων δεδομένων και συστημάτων των δικαστηρίων», «Ζητήματα ασφάλειας των πληροφοριακών συστημάτων», «Το προφίλ και τα εργαλεία του δικαστή μάνατζερ», «Αξιολόγηση των δικαστών».

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον δικτυακό τόπο της ΕΣΔΙ: «Αποστολή της Σχολής είναι να εμπνεύσει στους σπουδαστές και στους επιμορφούμενους δικαστές και εισαγγελείς υψηλό φρόνημα και ανεξαρτησία γνώμης, να οικοδομήσει ήθος, να ενισχύσει την πίστη στις αρχές της δημοκρατίας και της ελευθερίας, να μεταφέρει παραστάσεις από την κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας, να αναδείξει την ευρωπαϊκή και διεθνή διάσταση του δικαίου, να αναπτύξει την κριτική ικανότητα κατά την προσέγγιση όχι μόνο του δικαίου αλλά και των φαινομένων εν γένει της κοινωνίας, να διδάξει τον δικανικό λόγο, γραπτό και προφορικό, να ανοίξει ορίζοντες για πνευματική καλλιέργεια και επαφή με τις τέχνες και τον πολιτισμό. Στόχος της δικαστικής εκπαίδευσης είναι η δημιουργία σύγχρονων δικαστών και εισαγγελέων που να ανταποκρίνονται στις προκλήσεις των καιρών που απαιτούν πλατύ ορίζοντα γνώσεων και ευρύ κύκλο δεξιοτήτων».[39]

Αυτό ακριβώς πρέπει να είναι το περιεχόμενο της σύγχρονης δικαστικής εκπαίδευσης και αυτό επισημαίνουν οι ευρωπαϊκοί φορείς και οι περισσότερες σχολές δικαστικών λειτουργών στην Ευρώπη. Για να εκπληρωθεί η αποστολή αυτή θα πρέπει να εμπλουτιστεί η ευρύτερη παιδεία των σπουδαστών και των υπηρετούντων δικαστών και εισαγγελέων, με εισηγητές ή ομιλητές δικαστές και εισαγγελείς, πανεπιστημιακούς, ειδικούς επιστήμονες, δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους, προσωπικότητες από το χώρο της πολιτικής και της οικονομίας, της τέχνης και των γραμμάτων. Είναι απαραίτητη η ανταλλαγή απόψεων, εμπειριών, σκέψεων, προβληματισμών για σύγχρονα ζητήματα που απασχολούν όχι μόνο τη νομική επιστήμη αλλά και ευρύτερα τις κοινωνικές επιστήμες.

Η σχολή πρέπει να ανοίξει διαύλους επικοινωνίας με τον πνευματικό κόσμο της χώρας, οργανώνοντας ημερίδες και συναντήσεις των δικαστών με ανθρώπους του πνεύματος και της τέχνης, για να αναδειχθεί η στενή σχέση που έχει ο δικαστής με το πνεύμα και τη διανόηση. Η δικαστική εργασία είναι κατά βάση μια διαδικασία βαθιά διανοητική. Ο δικαστής δεν είναι -δεν πρέπει να είναι- υπάλληλος που ενδιαφέρεται για την διεκπεραίωση μιας δικογραφίας. Οφείλει να είναι ένας λειτουργός με στοιχεία διανοούμενου, ο οποίος ενδιαφέρεται για την ποιότητα του πνευματικού του πονήματος.

Αλλά και πριν από την κατάρτιση και τη μετέπειτα επιμόρφωση πρέπει να προσεχθεί και ένα άλλο στάδιο: αυτό της αρχικής επιλογής των δικαστικών λειτουργών. Έχει προταθεί και αλλού[40] ότι πρέπει να προσδιορισθούν κατά την επιλογή των δικαστικών λειτουργών τα ηθικά προσόντα και τα

39. Βλ.http://www.esdi.gr/nex/index.php/el/presentation/2015-07-21-11-57-40

40. Αλικάκος Π., (2015), «*Επιλογή Δικαστικών Λειτουργών*» σε «*Συμβολή για την Αποτελεσματικότητα της Δικαιοσύνης*», *Εταιρία Δικαστικών Μελετών*, Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 158-159.

θεμελιώδη στοιχεία του χαρακτήρα, που είναι απαραίτητα για ένα αποτελεσματικό δικαστή. Πέρα από την επιμέλεια και την αυταπάρνηση, μπορεί να γίνει αναφορά στην προσωπική ανεξαρτησία και στην αμεροληψία, στη μετριοφροσύνη, στην ικανότητα προσωπικής συγκέντρωσης, στην κοινωνικότητα, στην ευγένεια του χαρακτήρα και την ευπροσηγορία, στην ικανότητα δημιουργικής ακρόασης, στη διάκριση και την ψυχραιμία κατά την εκφορά του λόγου, στην αταραξία και την απάθεια κατά τις εντάσεις στη διαδικασία, στη συναισθηματική ωριμότητα και στην έλλειψη προσωπικών εξαρτήσεων. Κατόπιν, σύμφωνα με όλα αυτά, θα μπορούσε να καταρτισθεί ένα ολοκληρωμένο ερωτηματολόγιο, με την εφαρμογή του οποίου θα μπορεί να διαγιγνώσκεται και να βαθμολογείται η, από άποψη ήθους και χαρακτήρα, καταλληλότητα του κάθε υποψήφιου για την άσκηση δικαστικών καθηκόντων.

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί σχετικά ότι στη γαλλική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών για τις εισαγωγικές εξετάσεις[41] πέρα από τη γραπτή εξέταση σε μάθημα με τίτλο «Γνώση και Κατανόηση του Σύγχρονου Κόσμου», προβλέπεται και συζήτηση με την επιτροπή εξετάσεων για να διαπιστωθεί ο χαρακτήρας του υποψηφίου και το αν διαθέτει τις βασικές αρετές ενός δικαστή, χωρίς η εξέταση αυτή να αφορά στις νομικές του γνώσεις. Η εξέταση αυτή γίνεται σε ομάδες των τριών για να διαπιστωθεί ο τρόπος που λειτουργεί ο υποψήφιος εντός της ομάδας. Η εξέταση διακρίνεται σε δύο στάδια που διαρκούν το πρώτο τριάντα λεπτά και το δεύτερο σαράντα. Κατά τη βαθμολόγηση οι εξεταστές λαμβάνουν υπ' όψιν και το ψυχολογικό προφίλ του υποψηφίου, όπως προκύπτει από γνώμη ψυχολόγου, η οποία έχει προηγουμένως κοινοποιηθεί στον υποψήφιο που μπορεί να ζητήσει επανεξέταση, σε σχέση με τη γνώμη του ψυχολόγου. Η δεύτερη ψυχολογική εξέταση γίνεται παρουσία δικαστή. Η γραπτή εξέταση στο μάθημα «Γνώση και Κατανόηση του Σύγχρονου Κόσμου» και η προφορική συζήτηση έχουν τους υψηλότερους συντελεστές σε σχέση με τα υπόλοιπα γραπτά και προφορικά νομικά μαθήματα.

41. Στοιχεία από την προφορική εισήγηση Β. Ανδρουλάκη, ό.π.υποσ. 25.

Δ5. Συμπεράσματα και Προτάσεις

Ο ρόλος της δικαστικής εκπαίδευσης, τόσο ως αρχικής κατάρτισης, όσο και ως διαρκούς επιμόρφωσης, πρέπει να στοχεύει στη δημιουργία ανεξάρτητου δικαστικούς σώματος, εμφορούμενου με τις σύγχρονες αντιλήψεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των κοινωνικών κατακτήσεων και των επιστημονικών επιτευγμάτων. Η ανθρωπότητα εξελίσσεται και προοδεύει, το ίδιο πρέπει να πράττει και ο κατεξοχήν φορέας ελέγχου και ρύθμισης του ανθρώπινου βίου, δηλαδή η δικαιοσύνη και το δικαστικό σώμα ως έμψυχο υποκείμενο αυτής. Σε αυτή την εξέλιξη η δικαστική εκπαίδευση καλείται να διαδραματίσει τον κυρίαρχο ρόλο της, να τεθεί επικεφαλής της πορείας και αρωγός όλων των δικαστών και εισαγγελέων προς την κατεύθυνση αυτή. Στη χώρα μας η δικαστική εκπαίδευση συμπληρώνει ζωή ενός τετάρτου του αιώνα. Σε αυτή τη χρονική συγκυρία αναδύεται επιτακτική η ανάγκη για εκσυγχρονισμό της, επανακαθορισμό των στόχων της και των εργαλείων της προς τη βελτίωση της θέσης του δικαστικού σώματος, καθώς και επαναχάραξη της λειτουργικής της δομής με τη συμμετοχή δικαστικών λειτουργών κατά κύριο λόγο αφιερωμένων στην καλύτερη επίδοση της σχολής.[42]

42. Πικραμένος Μ., (2017), εισήγηση με τίτλο: «*Σκέψεις και προτάσεις για τη μεταρρύθμιση της δικαστικής εκπαίδευσης*», στην ημερίδα του EPLO και της ENOBE με θέμα: «Δικαστική εκπαίδευση, Πολιτεία και Κοινωνία», που έγινε στη Θεσσαλονίκη στις 30.11.2017.

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Φεβρουάριος 2019

Εναλλακτικοί Τρόποι Επίλυσης των Διαφορών στις Αστικές, Ποινικές και Διοικητικές Υποθέσεις: Η Σύγχρονη Πρόσληψη Απονομής της Δικαιοσύνης

Θεοκτή Νικολαΐδου

Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης

Ε1. Η Διαμεσολάβηση στην Πολιτική Δίκη

Ε1.1. Δικαστική Μεσολάβηση

Η δικαστική μεσολάβηση ως εναλλακτικός τρόπος επίλυσης ιδιωτικών διαφορών θεσπίστηκε με τη διάταξη του άρθρου 214Β του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και άρχισε να ισχύει από 2-4-2012 (άρθρα 7 και 113 του Ν. 4055/2012). Η αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων επίλυσης ιδιωτικών διαφορών υπαγορεύθηκε λόγω της σώρευσης μεγάλου αριθμού υποθέσεων στον κλάδο της πολιτικής δικαιοσύνης και της συνακόλουθης υπερβολικής διάρκειας της πολιτικής δίκης. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι στην απόφαση του ΕΔΔΑ «*Γλύκατζη κατά Ελλάδας*» της 30ής Οκτωβρίου 2012 διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ λόγω της υπερβολικής διάρκειας της δίκης, καθώς επί 12 έτη και 7 μήνες σε εργατική διαφορά η υπόθεση ήταν εκκρεμής μετά από δύο αναιρέσεις, που έγιναν εν μέρει δεκτές με αποφάσεις του Αρείου Πάγου με τις οποίες διατάχθηκε η αναπομπή στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο.

Η πρωτοβουλία για την ενεργοποίηση της σχετικής διαδικασίας ανήκει στον ενδιαφερόμενο, ο οποίος μπορεί προαιρετικά, χωρίς δηλαδή να υφίσταται σχετική υποχρέωση, να υποβάλει αίτηση στον κατά τόπο αρμόδιο δικαστή είτε πριν ασκήσει το ένδικο βοήθημα (π.χ. αγωγή) είτε και κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας, όταν δηλαδή έχει ήδη ασκηθεί το ένδικο βοήθημα. Η διαδικασία μπορεί να εφαρμοστεί και ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου, δηλαδή του εφετείου. Ο ενδιαφερόμενος, ειδικότερα, απευθύνεται στο δικαστή, που έχει οριστεί ως μεσολαβητής, με συνοπτική έκθεση της διαφοράς, κοινοποιώντας ταυτόχρονα τα στοιχεία του άλλου μέρους. Κατόπιν ορίζεται ημερομηνία χωριστής συνάντησης ώστε να γίνει ενημέρωση ως προς τη διαδικασία μεσολάβησης αλλά και να εκθέσει το άλλο μέρος τις απόψεις του για τη διαφορά, ενώ ακολουθεί κοινή συνάντηση με σκοπό την εξεύρεση λύσης, που να ικανοποιεί και τα δύο μέρη. Σε περίπτωση επιτυχούς έκβασης της μεσολάβησης οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των μερών συντάσσουν το πρακτικό, το οποίο υπογράφεται ενώπιον του δικαστή από τα μέρη, τους πληρεξουσίους δικηγόρους και από το δικαστή-μεσολαβητή και το πρωτότυπο κατατίθεται στη γραμματεία του δικαστηρίου. Αν το πρακτικό περιέχει συμφωνία για ύπαρξη αξίωσης αποτελεί τίτλο εκτελεστό, γεγονός που σημαίνει ότι σε

περίπτωση μη συμμόρφωσης του οφειλέτη ο δανειστής έχει στη διάθεσή του όλα τα μέσα αναγκαστικής εκτέλεσης προς ικανοποίηση της απαίτησης του, π.χ. κατάσχεση. Η απόκτηση εκτελεστού τίτλου σε περίπτωση επιτυχούς έκβασης της δικαστικής μεσολάβησης συνιστά ισχυρό κίνητρο προσφυγής στη διαδικασία μεσολάβησης για κάθε ενδιαφερόμενο αφού καταδεικνύει την αποτελεσματικότητά της.

Τα πλεονεκτήματα της δικαστικής μεσολάβησης, όπως διαγράφονται μέσα από την περιγραφή της σχετικής διαδικασίας, είναι:

1) Η ταχύτητα, που τείνει στην άμεση επίλυση της διαφοράς σε αντίθεση με τη χρονοβόρα δικαστική διαδικασία, που περιλαμβάνει καθυστέρηση προσδιορισμού δικασίμου, αναβολές για λόγους, που συντρέχουν στο πρόσωπο των διαδίκων, των πληρεξουσίων δικηγόρων κ.λπ., αναμονή έκδοσης οριστικής απόφασης, άσκηση ενδίκων μέσων, άσκηση ανακοπών περί την εκτέλεση κ.λπ.

2) Η λιγότερη δαπάνη, που συνιστά πλεονέκτημα ιδιαιτέρως σημαντικό εν όψει της γνωστής δεινής οικονομικής κρίσης αν αναλογιστεί κανείς ότι ακολουθώντας τη δικαστική διαδικασία είναι εκ των πραγμάτων αδύνατο να υπολογιστεί η αναγκαία δικαστική δαπάνη, καθώς είναι αβέβαιη η έκβαση της δίκης π.χ. αν ο ηττηθείς διάδικος θα προβεί στην άσκηση ενδίκων μέσων κ.λπ. (αμοιβές πληρεξουσίων δικηγόρων, επιδόσεις, ενδεχομένως αμοιβή πραγματογνώμονα κ.λπ.).

3) Η ευελιξία, καθώς επιδιώκεται η εξεύρεση της καλύτερης δυνατής λύσης της διαφοράς χωρίς αυστηρή προσήλωση στο γράμμα του νόμου, επιπλέον δε οι μετέχοντες μπορούν να αποχωρήσουν όποτε το επιθυμούν.

4) Η αποφυγή διαιώνισης της αντιδικίας αφού η δικαστική μεσολάβηση ως εναλλακτικός τρόπος επίλυσης των ιδιωτικών διαφορών λειτουργεί συμφιλιωτικά σε αντίθεση με τη δικαστική διαμάχη, στην οποία πολλές φορές αναπόφευκτα οξύνονται οι σχέσεις των διαδίκων και οδηγούνται σε μεγάλη ένταση. Σε όλους όσοι ασχολούνται με την απονομή της δικαιοσύνης είναι γνωστό ότι πολύ συχνά μία μόνο αστική δίκη δημιουργεί και άλλες διαφορές, οι οποίες μπορεί να είναι είτε αστικές είτε ποινικές. Για να καταστεί αυτό εναργές αρκεί να αναφερθεί ότι δεν είναι σπάνιο στη δικαστηριακή πρακτική μετά τη συζήτηση αγωγής π.χ. επιμέλειας και διατροφής να ακολουθούν όχι μόνο υποβολή πλήθους μηνύσεων για συκοφαντική δυσφήμηση, ψευδορκία, απάτη στο δικαστήριο, ηθική αυτουργία στις πράξεις αυτές, αλλά και άσκηση αγωγών με αντικείμενο την επιδίκαση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης εξαιτίας των πράξεων αυτών. Όπως ευχερώς γίνεται αντιληπτό, το αποτέλεσμα είναι η επιπρόσθετη επιβάρυνση του συστήματος απονομής ποινικής και πολιτικής δικαιοσύνης.

5) Η αποτελεσματικότητα αφού, όπως ήδη αναφέρθηκε, σε περίπτωση επιτυχούς έκβασης και ύπαρξης αξίωσης το πρακτικό μεσολάβησης συνιστά τίτλο εκτελεστό, που δεν προσβάλλεται με ένδικα μέσα. Μόλις χρειάζεται να τονιστεί ότι η ευχερής στο μέτρο του δυνατού είσπραξη των απαιτήσεων είναι εξόχως σημαντική για την οικονομική ζωή και τις συναλλαγές εν γένει.

6) Η διασφάλιση του απορρήτου της διαδικασίας, καθώς σύμφωνα με ρητή διάταξη (άρθρο 214Β παράγραφος 6 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας) όλοι οι συμμετέχοντες στη διαδικασία δεσμεύονται εγγράφως ότι θα τηρήσουν το απόρρητο σε αντίθεση με την υποχρεωτική δημοσιότητα των συνεδριάσεων του δικαστηρίου, την οποία πολλές φορές οι διάδικοι επιθυμούν να αποφύγουν π.χ. σε διαφορές οικογενειακού δικαίου ή για λόγους προστασίας της φήμης και της αξιοπιστίας στις συναλλαγές μίας επιχείρησης ιδίως όταν η δίκη διεξάγεται σε περιφερειακό δικαστήριο.

Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατεθούν ορισμένα στατιστικά στοιχεία ώστε να γίνει αντιληπτή η εφαρμογή της εν λόγω διάταξης. Στο μεγαλύτερο πρωτοδικείο της χώρας, δηλαδή στο Πρωτοδικείο Αθηνών, όπου η δικαστική μεσολάβηση εφαρμόζεται από το μήνα Μάιο του έτους 2012, εισήχθησαν 31 υποθέσεις το έτος 2012 και συντάχθηκε πρακτικό μεσολάβησης σε 14 υποθέσεις, εισήχθησαν 94 υποθέσεις το έτος 2013 και συντάχθηκε πρακτικό μεσολάβησης σε 42 υποθέσεις, ενώ το έτος 2014 εισήχθησαν 82 υποθέσεις, εκ των οποίων 35 υποθέσεις περατώθηκαν με τη σύνταξη πρακτικού μεσολάβησης. Το έτος 2015 εισήχθησαν 63 υποθέσεις και τουλάχιστον 35 από αυτές περατώθηκαν με τη σύνταξη πρακτικού μεσολάβησης (οι υπόλοιπες βρίσκονταν σε εξέλιξη και το πρώτο δίμηνο του έτους 2016 εισήχθησαν μόλις 4 υποθέσεις λόγω της συνεχιζόμενης αποχής των δικηγόρων από τα καθήκοντά τους.[43] Οι υποθέσεις, που εισήχθησαν προς διαμεσολάβηση, αφορούσαν μισθωτικές διαφορές, αποκτήματα, κληρονομικές αξιώσεις, αξιώσεις αποζημίωσης από αδικοπραξία, διαφορές εμπραγμάτου δικαίου κ.λπ.

43. Μάμαλη Ι., Πρόεδρος Πρωτοδικών -Δικαστική μεσολαβήτρια, (2016), «*Η δικαστική μεσολάβηση κατ' άρθρο 214Β ΚΠολΔ*» εισήγηση στην Ημερίδα με θέμα: «Διαμεσολάβηση: Μία συνεχής πρόκληση», που έγινε στην αίθουσα εκδηλώσεων του Εφετείου Αθηνών στις 20 Μαρτίου 2016.

Ασφαλώς η διαδικασία της δικαστικής μεσολάβησης δεν μπορεί να θεωρηθεί πανάκεια για όλες τις δυσλειτουργίες του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, ωστόσο κάθε απόπειρα του νομοθέτη να θεσπίσει ταχύτερες και αποτελεσματικές μεθόδους επίλυσης ιδιωτικών διαφορών δεν είναι μάταιη. Η επιτυχία εφαρμογής της εξαρτάται από όλους τους μετέχοντες σε αυτή:

1) Από το μεσολαβητή, ο οποίος πρέπει να εντοπίσει τα εριζόμενα ζητήματα, να τα θέσει κατά τρόπο εύληπτο υπ' όψει των ενδιαφερομένων μερών, να φροντίσει στο μέτρο του δυνατού να αποφορτιστεί η ένταση στις σχέσεις των μερών και να προτείνει τις προσήκουσες λύσεις, και γενικά να καταδείξει με την όλη στάση του τα πλεονεκτήματα της διαδικασίας δικαστικής μεσολάβησης.

2) Από τους πληρεξουσίους δικηγόρους, οι οποίοι οφείλουν να εγκαταλείψουν τις επιφυλάξεις τους ως προς κάθε νέα μέθοδο επίλυσης των διαφορών θεωρώντας εσφαλμένα ότι άγει σε μείωση της δικηγορικής ύλης. Τα υπερφορτωμένα πινάκια με διαφορές, που θα μπορούσαν να επιλυθούν στα πλαίσια της διαδικασίας δικαστικής μεσολάβησης άμεσα και γρήγορα, μόνο αρνητικές συνέπειες μπορεί να έχουν για την απονομή της δικαιοσύνης. Εξάλλου, κάθε μεταρρύθμιση στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης επίκεντρο πρέπει να έχει τον πολίτη και την έννομη προστασία του και όχι τον επαγγελματία.

3) Από τα ενδιαφερόμενα μέρη, τα οποία οφείλουν να προσεγγίσουν την όλη διαδικασία με ωριμότητα και όχι υπό το πρίσμα της εγωιστικής αντιπαράθεσης, μία τέτοια δε στάση προϋποθέτει ενδελεχή ενημέρωσή τους τόσο από το δικαστικό μεσολαβητή όσο και από τους πληρεξουσίους δικηγόρους.

Ε1.2. Ο Πρόσφατος Ν. 4512/2018

Με τον Ν. 4512/2018 (ΦΕΚ Α' 5/17-01-2018) εισήχθη ο θεσμός της διαμεσολάβησης και ειδικότερα στο άρθρο 180 αυτού ορίζονται οι δυνητικά υπαγόμενες στη διαμεσολάβηση διαφορές, στο άρθρο 182 οι υποχρεωτικά υπαγόμενες στη διαμεσολάβηση διαφορές, στο άρθρο 181 οι προϋποθέσεις υπαγωγής και στις διατάξεις των άρθρων 183-185 η διαδικασία υπαγωγής. Ειδικότερα, κατά το άρθρο 180 στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, εκτός από τις διαφορές, που αναφέρονται στο άρθρο 182, μπορούν να υπαχθούν και οι αστικές και εμπορικές διαφορές ιδιωτικού δικαίου, υφιστάμενες ή μέλλουσες, μετά από έγγραφη συμφωνία των μερών, αν αυτά έχουν την εξουσία να διαθέτουν το αντικείμενο της διαφοράς, σύμφωνα με τις διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου. Η συμφωνία υπαγωγής της διαφοράς στη διαμεσολάβηση πρέπει να περιληφθεί στα πρακτικά του δικαστηρίου στην περίπτωση της παραγράφου 2 του άρθρου 181. Η συμφωνία των μερών για υπαγωγή της διαφοράς τους στη διαδικασία της διαμεσολάβησης πρέπει να περιγράφει το αντικείμενο αυτής και διέπεται από τις διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου για τις συμβάσεις.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 181, που φέρει τον τίτλο «Προσφυγή στη διαμεσολάβηση»: *«1. Προσφυγή στη διαμεσολάβηση χωρεί: α) αν τα μέρη συμφωνήσουν να προσφύγουν στη διαδικασία της διαμεσολάβησης και πληρούνται οι προϋποθέσεις των άρθρων 179 και 180, β) αν τα μέρη κληθούν να προσφύγουν στη διαμεσολάβηση και συναινούν σε αυτή, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του παρόντος άρθρου, γ) αν η υπαγωγή συγκεκριμένης διαφοράς στη διαμεσολάβηση διαταχθεί από δικαστική αρχή άλλου κράτους- μέλους και η σχετική υπαγωγή δεν προσβάλλει τα χρηστά ήθη και την ελληνική δημόσια τάξη, δ) αν η υπαγωγή της διαφοράς στη διαδικασία της διαμεσολάβησης επιβάλλεται από το νόμο. 2. Το Δικαστήριο*

ενώπιον του οποίου εκκρεμεί ιδιωτική διαφορά, που είναι δυνατόν να υπαχθεί στη διαδικασία της διαμεσολάβησης σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του άρθρου 180, μπορεί, σε κάθε στάση της δίκης, ανάλογα με την περίπτωση και λαμβάνοντας υπόψη, κατά την ελεύθερη κρίση του, όλες τις περιστάσεις της κρινόμενης υπόθεσης, να καλεί τα μέρη να προσφύγουν στη διαδικασία της διαμεσολάβησης για να επιλύσουν τη διαφορά. Εφόσον τα μέρη συμφωνούν, η σχετική έγγραφη συμφωνία συμπεριλαμβάνεται στα πρακτικά του Δικαστηρίου. Στην περίπτωση αυτή το Δικαστήριο αναβάλλει υποχρεωτικά τη συζήτηση της υπόθεσης σε δικάσιμο μετά την πάροδο τριμήνου και όχι πέραν του εξαμήνου, μη συνυπολογιζόμενου του χρονικού διαστήματος των δικαστικών διακοπών. Εφόσον οι διάδικοι ή ένας από αυτούς παρίστανται ενώπιον του Δικαστηρίου διά πληρεξουσίου δικηγόρου, η πληρεξουσιότητα αυτή καλύπτει και τη συμφωνία περί υπαγωγής της διαφοράς στη διαμεσολάβηση. 3. Η υπαγωγή μιας διαφοράς ιδιωτικού δικαίου στη διαδικασία της διαμεσολάβησης δεν αποκλείει τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων για αυτήν, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. 4. Ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών, στα πλαίσια της άσκησης των καθηκόντων του σύμφωνα με την περίπτωση α' της παρ. 4 του άρθρου 25 του ν. 1756/1988 (Α΄ 35), δικαιούται να συστήνει σε όσους φιλονικούν, να προσπαθήσουν να επιλύσουν τη διαφορά τους διά του θεσμού της διαμεσολάβησης, όπου αυτό είναι δυνατόν».

Σύμφωνα δε με το άρθρο 182**,** που φέρει τον τίτλο «Υποχρεωτικότητα»:

«Η υποχρεωτική υπαγωγή ιδιωτικών διαφορών στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, καθώς και η υποχρέωση ενημέρωσης από τον πληρεξούσιο δικηγόρο για αυτές, ρυθμίζεται ως εξής:

1. Διαφορές που υπάγονται υποχρεωτικά στη διαδικασία διαμεσολάβησης.

Επί ποινή απαραδέκτου της συζήτησης του ενδίκου βοηθήματος, οι παρακάτω ιδιωτικές διαφορές υπάγονται στη διαδικασία της διαμεσολάβησης: α) Οι διαφορές ανάμεσα στους ιδιοκτήτες ορόφων ή διαμερισμάτων από τη σχέση οροφοκτησίας, οι διαφορές από τη λειτουργία απλής και σύνθετης κάθετης ιδιοκτησίας, οι διαφορές αφενός ανάμεσα στους διαχειριστές ιδιοκτησίας κατ' ορόφους και κάθετης ιδιοκτησίας και αφετέρου στους ιδιοκτήτες ορόφων, διαμερισμάτων και κάθετων ιδιοκτησιών, καθώς επίσης και διαφορές που εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο των άρθρων 1003 έως 1031 του ΑΚ (γειτονικό δίκαιο). β) Οι διαφορές, που αφορούν απαιτήσεις αποζημίωσης οποιασδήποτε μορφής για ζημίες από αυτοκίνητο, ανάμεσα στους δικαιούχους ή τους διαδόχους τους και εκείνους που έχουν υποχρέωση για αποζημίωση ή τους διαδόχους τους, όπως και απαιτήσεις από σύμβαση ασφάλισης αυτοκινήτου, ανάμεσα στις ασφαλιστικές εταιρείες και τους ασφαλισμένους ή τους διαδόχους τους, εκτός αν από το ζημιογόνο συμβάν επήλθε θάνατος ή σωματική βλάβη. γ) Οι διαφορές από αμοιβές του άρθρου 622Α

ΚΠολΔ (δικηγόρων, συμβολαιογράφων, άμισθων δικαστικών επιμελητών κ.λπ.). δ) Οι οικογενειακές διαφορές, εκτός από αυτές της §1 περιπτώσεις α΄, β΄ και γ΄ και της §2 του άρθρου 592 ΚΠολΔ (διαζύγιο, ακύρωση γάμου, αναγνώριση ύπαρξης ή ανυπαρξίας γάμου). ε) Οι διαφορές, που αφορούν σε απαιτήσεις αποζημίωσης ασθενών ή των οικείων τους σε βάρος ιατρών, οι οποίες ανακύπτουν κατά την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας των τελευταίων. στ) Οι διαφορές, που δημιουργούνται από την προσβολή εμπορικών σημάτων, διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, βιομηχανικών σχεδίων ή υποδειγμάτων. ζ) Οι διαφορές από χρηματιστηριακές συμβάσεις.

2.Α. Εξαιρούνται από την υποχρεωτική υπαγωγή σε διαμεσολάβηση της αμέσως προηγούμενης παραγράφου 1:

α) Η κύρια παρέμβαση, που ασκείται σε συνάφεια με το αντικείμενο των διαφορών αυτών, β) οι διαφορές στις οποίες διάδικο μέρος είναι το Δημόσιο ή Ο.Τ.Α. ή Ν.Π.Δ.Δ., γ) οι διάδικοι, που δικαιούνται νομικής βοήθειας κατά το ν. 3226/2004, όπως ισχύει, ή στους οποίους παρέχεται το ευεργέτημα της πενίας κατά τα άρθρα 194 - 195 ΚΠολΔ, δ) οι δίκες περί την εκτέλεση, ε) η ανακοπή των άρθρων 632 και 633§2 ΚΠολΔ (κατά διαταγής πληρωμής), στ) κάθε άλλη περίπτωση στην οποία δεν προβλέπεται αναστολή εκτέλεσης κατά τις κείμενες διατάξεις του νόμου, ζ) οι διαφορές του ν. 3869/2010 ("υπερχρεωμένα"), η) οι διαταγές πληρωμής.

Β. Δικαιώματα ή αξιώσεις των μερών της εν γένει διαφοράς, που δεν περιλαμβάνονται στις προαναφερόμενες περιπτώσεις, δεν υπάγονται στην, επί ποινή απαραδέκτου της συζήτησης του ενδίκου βοηθήματος, διαδικασία της διαμεσολάβησης. Άμα το ανεπιτυχές πέρας της διαδικασίας διαμεσολάβησης και της σύνταξης του σχετικού πρακτικού, κάθε μέρος της διαφοράς προσκομίζει αυτό στο δικαστήριο, επί ποινή απαραδέκτου της συζήτησης. Το ίδιο δικαίωμα έχει κάθε μέρος της διαφοράς για κάθε κεφάλαιο των απαιτήσεών του, το οποίο δεν συζητήθηκε στη διαδικασία της διαμεσολάβησης από υπαιτιότητα του άλλου μέρους, καίτοι αυτό υπαγόταν υποχρεωτικά στη διαδικασία της διαμεσολάβησης ανεξαρτήτως του αποτελέσματος αυτής. Αν το ένα μέρος της διαφοράς δεν προσέρχεται στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, παρότι έχει κληθεί προς τούτο με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή τηλεομοιοτυπία (φαξ) ή συστημένη επιστολή, ο διαμεσολαβητής συντάσσει πρακτικό και το άλλο μέρος προσκομίζει αυτό στο Δικαστήριο κατά τη συζήτηση της αγωγής ή άλλου ένδικου βοηθήματος. Στην τελευταία περίπτωση, με την απόφαση του Δικαστηρίου που επιλαμβάνεται της διαφοράς, δύναται να επιβληθεί στο διάδικο μέρος που δεν προσήλθε στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, αν και κλήθηκε προς τούτο, όπως ανωτέρω, χρηματική ποινή, η οποία δεν μπορεί να είναι κατώτερη από εκατόν είκοσι (120) ευρώ και μεγαλύτερη από τριακόσια (300) ευρώ, συνεκτιμωμένης της εν γένει συμπεριφοράς του στη μη προσέλευση στη διαδικασία της διαμεσολάβησης και επιπλέον χρηματική ποινή μέχρι ποσοστού 0,2% επί του αντικειμένου της

διαφοράς ανάλογα με την έκταση της ήττας αυτού. Οι χρηματικές ποινές του προηγούμενου εδαφίου περιέρχονται στο ΤΑ.Χ.ΔΙ.Κ. στο οποίο κοινοποιείται με επιμέλεια του γραμματέα του Δικαστηρίου αντίγραφο της απόφασης.

Γ. Για τη διαδικασία προσφυγής στη διαμεσολάβηση εφαρμόζονται οι ρυθμίσεις της § 4 του παρόντος άρθρου.

3. Υποχρέωση ενημέρωσης από τον δικηγόρο.

Πριν από την προσφυγή στο δικαστήριο, ο πληρεξούσιος δικηγόρος οφείλει να ενημερώσει τον εντολέα του εγγράφως, για τη δυνατότητα απόπειρας διαμεσολαβητικής διευθέτησης της διαφοράς, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις προσφυγής σε διαμεσολάβηση, καθώς και για την τυχόν υποχρεωτική υπαγωγή της διαφοράς ή μέρους αυτής στη διαδικασία της διαμεσολάβησης επί ποινή απαραδέκτου της συζήτησης του ενδίκου βοηθήματος. Το ενημερωτικό έγγραφο, το οποίο συντάσσεται από την Κεντρική Επιτροπή Διαμεσολάβησης μετά την σύσταση και έναρξη λειτουργίας της, συμπληρώνεται και υπογράφεται από τον εντολέα και τον πληρεξούσιο δικηγόρο του και κατατίθεται με το εισαγωγικό δικόγραφο της αγωγής ή άλλου ένδικου βοηθήματος επί ποινή απαράδεκτου της συζήτησής του.

4. Διαδικασία προσφυγής στη διαμεσολάβηση.

Α. Για τις διαφορές της §1 του εν λόγω άρθρου, ο δικηγόρος του αιτούμενου δικαστική προστασία υποχρεούται, ανεξάρτητα από την αξία του ένδικου αντικειμένου, να υποβάλλει σε διαμεσολαβητή από τη λίστα διαπιστευμένων διαμεσολαβητών του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αίτημα προσφυγής στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, παραδίδοντάς του συμπληρωμένο ενημερωτικό έντυπο, το οποίο συντάσσεται από την Κεντρική Επιτροπή Διαμεσολάβησης μετά τη σύσταση και έναρξη λειτουργίας της. Ο διαμεσολαβητής γνωστοποιεί στο άλλο ή στα άλλα μέρη το κατά τα ανωτέρω αίτημα προσφυγής στη διαδικασία της διαμεσολάβησης και συνεννοείται με αυτά για την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της συνεδρίας διαμεσολάβησης. Η γνωστοποίηση μπορεί να γίνει εγγράφως με συστημένη επιστολή ή ηλεκτρονικά ή με κάθε άλλο νόμιμο τρόπο, αρκεί να αποδεικνύεται το περιεχόμενό της και η ημερομηνία της, καθώς και η βεβαιότητα παραλαβής. Η συνεδρία λαμβάνει χώρα το αργότερο εντός δεκαπέντε (15) ημερών από την επομένη της γνωστοποίησης της αίτησης του προσφεύγοντος στο άλλο ή τα άλλα μέρη, ενώ η διαμεσολάβηση θα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί εντός των επομένων τριάντα (30) ημερών, που εκκινούν από την επομένη της λήξης της ανωτέρω προθεσμίας. Τα μέρη δύνανται να συμφωνούν παράταση της προθεσμίας των τριάντα (30) ημερών για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τις τριάντα (30) ημέρες. Το χρονικό διάστημα από 1 έως 31 Αυγούστου δεν υπολογίζεται στις παραπάνω προθεσμίες. Τα μέρη παρίστανται υποχρεωτικά, μετά των πληρεξούσιων δικηγόρων τους

πλην των περιπτώσεων των καταναλωτικών διαφορών και μικροδιαφορών.

Β. Αν δεν είναι δυνατή η φυσική παρουσία αμφοτέρων των μερών και του διαμεσολαβητή στον ίδιο τόπο και χρόνο, η συνεδρία της διαμεσολάβησης μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη διαδικασία της τηλεδιάσκεψης μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή ή άλλου συστήματος τηλεδιάσκεψης, στο οποίο έχει πρόσβαση το άλλο ή τα άλλα μέρη της διαφοράς. Η διαδικασία τηλεδιάσκεψης μπορεί να πραγματοποιείται και μέσω γραφείου άλλου διαπιστευμένου διαμεσολαβητή που εδρεύει στον τόπο της κατοικίας, εγκατάστασης ή έδρας του άλλου ή των άλλων μερών της διαφοράς.

Η διαδικασία της τηλεδιάσκεψης μπορεί να πραγματοποιηθεί και μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, η οποία εγκρίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Ανάπτυξης, Οικονομικών και Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και ρυθμίζει κάθε αναγκαία τεχνική, διοικητική ή άλλη λεπτομέρεια.

Γ. Αν κατά την αρχική συνεδρία της διαμεσολάβησης τα μέρη της διαφοράς δεν συμφωνήσουν να προχωρήσουν σε διαδικασία διαμεσολάβησης, τότε θεωρείται ότι έχει πληρωθεί η υποχρέωση του παρόντος άρθρου και συντάσσεται πρακτικό.

5. Η υποχρεωτική υπαγωγή στη διαδικασία της διαμεσολάβησης δεν εφαρμόζεται όταν η πρόσκληση για προσφυγή σε αυτή περιλαμβάνει πρόσωπο ή πρόσωπα αγνώστου διαμονής.

6. Σε κάθε περίπτωση, η διαδικασία της διαμεσολάβησης δεν μπορεί να υπερβαίνει συνολικά τις είκοσι τέσσερις (24) ώρες, εκτός εάν τα μέρη συμφωνήσουν διαφορετικά.

7. Αν συναφθεί συμφωνία υπαγωγής στη διαμεσολάβηση, σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του παρόντος νόμου, ακολουθείται η διαδικασία της παραγράφου 4 του παρόντος άρθρου.».

Τέλος, οι υποχρεωτικά υπαγόμενες διαφορές του άρθρου 182 ισχύουν μετά από 9 μήνες από δημοσίευση του ΦΕΚ, ήτοι από 17-10-2018, ενώ οι δυνητικά υπαγόμενες διαφορές του άρθρου 180, ισχύουν από δημοσίευσης του ΦΕΚ ήτοι, από 17-1-2018.

Πλέον, η διαδικασία της διαδικασίας μεσολάβησης κατέστη για τις ανωτέρω αναφερθείσες διαφορές υποχρεωτική, ο δε υποχρεωτικός χαρακτήρας θεσπίστηκε ως δραστικό μέτρο κατά της υπερφόρτωσης των πινακίων δοθέντος ότι μη προσφυγή στη διαδικασία συνεπάγεται αυστηρή δικονομική κύρωση, ήτοι το απαράδεκτο της συζήτησης του ενδίκου βοηθήματος στο ακροατήριο. Εξίσου αυστηρή δικονομική κύρωση (απαράδεκτο της

συζήτησης του ενδίκου βοηθήματος) συνεπάγεται η έλλειψη επισύναψης στην κατάθεση του ενδίκου βοηθήματος πλήρους πληροφοριακού εντύπου σχετικού με τη διαμεσολάβηση. Εύλογες, επίσης, επιφυλάξεις εκφράζονται ως προς το θέμα της κατάρτισης των μεσολαβητών, οι οποίοι υποχρεούνται μεν να παρακολουθήσουν πρόγραμμα επιμόρφωσης λαμβάνοντας τη σχετική πιστοποίηση, αλλά αρκεί να είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κάτοχοι ισοδύναμου πτυχίου της αλλοδαπής (άρθρο 188 με τον τίτλο "προσόντα διαμεσολαβητή"), δεν είναι δηλαδή αναγκαίο να είναι νομικοί. Το εύλογο των επιφυλάξεων έγκειται στην έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων, που καθιστά δυσχερή τον εντοπισμό και την επίλυση πολύπλοκων νομικών θεμάτων που ανακύπτουν και είναι συχνά δυσεπίλυτα, ενώ δεν μπορεί να παραβλεφθεί η εξέλιξη των σύγχρονων συναλλαγών, που δημιουργεί διαρκώς ζητήματα νομικού χαρακτηρισμού συμβάσεων κ.λπ.

Τέλος, επισημαίνεται ότι με την υπ'αριθμ. 34/28-6-2018 απόφαση της Διοικητικής Ολομέλειας του Αρείου Πάγου κρίθηκε κατά πλειοψηφία (21-17) ότι η θέσπιση με τον Ν. 4512/2018 της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις αντιβαίνει στις διατάξεις του άρθρου 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος, του άρθρου 6 παράγραφοι 1, 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Ειδικότερα έγινε δεκτό ότι με την καθιέρωση του υποχρεωτικού χαρακτήρα της διαδικασίας διαμεσολάβησης θίγεται ο πυρήνας και η ουσία του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη καθώς, αφενός μεν συνεπάγεται μία σοβαρή επιπρόσθετη δαπάνη, αφετέρου δε εμμέσως ο διάδικος οδηγείται στην υποχρεωτική αποδοχή της λύσης, που υποδεικνύει ο διαμεσολαβητής, ιδίως δε ο οικονομικά ασθενέστερος, με αποτέλεσμα τελικά να στερηθεί χωρίς τη θέλησή του το φυσικό δικαστή, που του εγγυάται το Σύνταγμα και η ΕΣΔΑ.

Ε2. Η Διαμεσολάβηση στην Ποινική Δίκη

Ε2.1. Η Διαμεσολάβηση στον Ν. 3500/2006 περί Ενδοοικογενειακής Βίας

Ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης, ο οποίος προβλέπεται στον Ν. 3500/2006 (ΦΕΚ Α' 232) περί ενδοοικογενειακής βίας θεσμοθετήθηκε σε συμμόρφωση της χώρας μας προς την απόφαση-πλαίσιο 36 του Συμβουλίου της ΕΕ της 15ης Μαρτίου 2001.

Στο άρθρο 11 του ως άνω νόμου περιγράφονται αναλυτικά οι προϋποθέσεις για τη δυνατότητα ποινικής διαμεσολάβησης στα πλημμελήματα (και όχι στα κακουργήματα) ενδοοικογενειακής βίας, από τον αρμόδιο για την άσκηση ποινικής δίωξης εισαγγελέα. Με το θεσμό αυτό προκρίνεται από το νομοθέτη η επίλυση των ενδοοικογενειακών συγκρούσεων κατ΄ εφαρμογή όχι «τιμωρητικών», αλλά σύγχρονων αποκαταστατικών και ποινικοθεραπευτικών προτύπων δικαιοσύνης.

Προϋπόθεση για την έναρξη της εν λόγω διαδικασίας, είναι η υποβολή ανεπιφύλακτης δήλωσης από τον κατηγορούμενο, δηλαδή το πρόσωπο, στο οποίο αποδίδεται η τέλεση του εγκλήματος, ότι είναι πρόθυμο, σωρευτικά: α) να υποσχεθεί ότι δεν θα τελέσει στο μέλλον οποιαδήποτε πράξη ενδοοικογενειακής βίας (*λόγος τιμής*) και ότι, σε περίπτωση συνοίκησης, δέχεται να μείνει εκτός οικογενειακής κατοικίας για εύλογο χρονικό διάστημα, εάν το προτείνει το θύμα, β) να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό-θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα, σε όποιον τόπο και για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται τούτο αναγκαίο από τους αρμόδιους θεραπευτές, και γ) να άρει ή να αποκαταστήσει, εφόσον είναι δυνατόν, αμέσως τις συνέπειες, που προκλήθηκαν από την πράξη και να καταβάλει εύλογη χρηματική ικανοποίηση στον παθόντα.

Σε περίπτωση εφαρμογής της αυτόφωρης διαδικασίας (άρθρο 417 επ. του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας), ποινική διαμεσολάβηση επιτρέπεται μόνον εφόσον το δικαστήριο αναβάλει την εκδίκαση της υπόθεσης εξετάζοντας αυτεπαγγέλτως αν συντρέχει περίπτωση να επιβληθούν στον κατηγορούμενο περιοριστικοί όροι.

Αν το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι ανήλικος, η ποινική διαμεσολάβηση ενεργείται υπέρ αυτού και από κοινού από τον κατά τόπον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλίκων και τον ασκούντα την επιμέλεια του προσώπου του ανηλίκου, εφόσον αυτός δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον φερόμενο ως δράστη του εγκλήματος. Αν μάλιστα δεν υπάρξει ομοφωνία, η διαμεσολάβηση δεν είναι δυνατή. Ο ανήλικος, που έχει συμπληρώσει το 14ο έτος της ηλικίας του, μπορεί, εφόσον το επιθυμεί, να παρίσταται στην προκείμενη διαδικασία και να τύχει ακρόασης.

Σε κάθε περίπτωση, οι σχετικές με την ποινική διαμεσολάβηση διατάξεις δεν εφαρμόζονται, αν ο φερόμενος ως δράστης της πράξης ενδοοικογενειακής βίας έχει την ιδιότητα του επιτρόπου, δικαστικού συμπαραστάτη ή αναδόχου γονέα του παθόντος ανηλίκου.

Σχετικά με τη διαδικασία, που ακολουθείται, αυτή προβλέπεται στις διατάξεις του άρθρου 12.

Οι δυνατότητες του εισαγγελέα έχουν ειδικό νομικό βάρος δοθέντος ότι, αν σε βάρος του φερομένου ως δράστη ενεργείται προκαταρκτική εξέταση, ο εισαγγελέας μπορεί: α) να διατάσσει τη διενέργεια ιατρικής πραγματογνωμοσύνης στο φερόμενο ως θύμα, προκειμένου να ερευνηθεί η βασιμότητα της καταγγελίας για την σε βάρος του τέλεση της πράξης, και β) να εξετάζει ο ίδιος κάθε μάρτυρα, που προτείνεται, καθώς και τα πρόσωπα της οικογένειας ή παραγγέλλει την εξέταση αυτών από τους αρμόδιους ανακριτικούς υπαλλήλους αλλά και να καλεί το πρόσωπο, στο οποίο αποδίδεται η τέλεση της πράξης να παράσχει στον ίδιο ή στον αρμόδιο ανακριτικό υπάλληλο εξηγήσεις.

Σε περίπτωση κατά την οποία η απάντηση του παρέχοντος εξηγήσεις είναι αρνητική ή αυτός δεν απαντήσει, κινείται η ποινική διαδικασία κατά τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Αν η απάντηση του παρέχοντος εξηγήσεις είναι θετική, ο εισαγγελέας ενημερώνει τον παθόντα ή τον συνήγορό του για την κατά τα ανωτέρω δήλωση του ενδιαφερομένου και, αν υποβληθεί σχετικό αίτημα, παρέχεται στον παθόντα προθεσμία (το πολύ τριών ημερών), για να δηλώσει αν δέχεται τη διαμεσολάβηση. Η συμφωνία των διαδίκων μερών για την έναρξη της διαδικασίας ποινικής διαμεσολάβησης μπορεί να υποβληθεί στον εισαγγελέα και με σχετικό πρακτικό εκ μέρους των συνηγόρων τους και ο εισαγγελέας θέτει με διάταξή του τη δικογραφία σε ειδικό αρχείο της εισαγγελίας. Η άρνηση, πάντως, ενός εκ των διαδίκων μερών να δεχθεί την ποινική διαμεσολάβηση ή η αποτυχία ολοκλήρωσή της, για οποιαδήποτε αιτία, δεν επάγονται καμία αρνητική ουσιαστική ή δικονομική συνέπεια, σε βάρος τους, στην ποινική δίκη που θα ακολουθήσει, κατά τα οριζόμενα στη διάταξη του άρθρου 13 παράγραφος 5 του Ν. 3500/2006.

Οι συνέπειες της ποινικής διαμεσολάβησης ορίζονται στο άρθρο 13 του Ν. 3500/2006, στο οποίο προβλέπεται έκδοση σχετικής διάταξης από τον εισαγγελέα, που καταχωρείται σε ειδική μερίδα στο δελτίο ποινικού μητρώου (άρθρο 574 παράγραφος 3, περίπτωση γ΄ του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας). Η συμμόρφωση του φερομένου ως δράστη πλημμελήματος ενδοοικογενειακής βίας με τους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης για χρονικό διάστημα τριών ετών, συνεπάγεται την ολοκλήρωση της σχετικής διαδικασίας και την εξάλειψη της ποινικής αξίωσης της πολιτείας για το εν λόγω έγκλημα.

Σε περίπτωση υπαίτιας μη συμμόρφωσης με τους όρους ποινικής διαμεσολάβησης η εν λόγω διαδικασία διακόπτεται και ο εισαγγελέας υποχρεούται να ανασύρει τη δικογραφία από το ειδικό αρχείο και η ποινική διαδικασία συνεχίζεται κατά τις οικείες διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, χωρίς να επιτρέπεται, πλέον, η υποβολή νέου αιτήματος για ποινική διαμεσολάβηση προς αποφυγή παρέλκυσης της όλης διαδικασίας. Σε κάθε περίπτωση, κατά τη διάρκεια της ποινικής διαμεσολάβησης, υφίσταται εκκρεμοδικία, δηλαδή αρνητική δικονομική προϋπόθεση που εμποδίζει την πρόοδο της δίκης για την πράξη, την οποία αυτή αφορά.

Το κυριότερο πλεονέκτημα του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης είναι η λειτουργία του ως μέσου ουσιαστικής αποκατάστασης της δικαιϊκής ειρήνης λαμβανομένης υπόψη της ιδιαιτερότητας της αποδιδομένης στον κατηγορούμενο πράξης, που στρέφεται κατά μέλους της οικογένειάς του. Ειδικότερα, η παρακολούθηση από το φερόμενο ως δράστη πλημμελήματος ενδοοικογενειακής βίας ενός προγράμματος διαχείρισης θυμού είναι ικανή να λειτουργήσει ευεργετικά σε δυσλειτουργικές οικογένειες την ίδια στιγμή που η επιβολή μίας ποινής, που ενδεχομένως να ανασταλεί ή να μετατραπεί υπό τις προϋποθέσεις των οικείων διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, ανταποκρίνεται μεν στην αξίωση της πολιτείας κολασμού μίας αξιόποινης πράξης, ωστόσο δεν προσφέρει σε επίπεδο αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Επιπροσθέτως, με τον τρόπο αυτό: α) δεν συντηρούνται οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις,

β) επιτυγχάνεται αποφόρτιση της έντασης μεταξύ των μελών της οικογένειας,

γ) αποφεύγεται όχι μόνο περαιτέρω όξυνση των σχέσεων των μελών της οικογένειας αλλά και η έκθεση της οικογένειας στα δικαστήρια, ιδιαίτερα αν η δίκη διεξάγεται σε περιφερειακό δικαστήριο, και

δ) αποφεύγεται η λεγόμενη «δευτερογενής θυματοποίηση» του παθόντος.

Ωστόσο, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι για την επιτυχημένη εφαρμογή του θεσμού αυτού και τη συνακόλουθη εκπλήρωση των προσ-

δοκιών του νομοθέτη δεν αρκεί η αρτιότητα του νομοθετικού-θεσμικού πλαισίου, αλλά απαιτείται και η λειτουργία κατάλληλων υποστηρικτικών δομών στελεχωμένων με εξειδικευμένο προσωπικό (ψυχολόγους, ψυχιάτρους, κοινωνικούς λειτουργούς) λαμβανομένων υπόψη και των εγγενών δυσχερειών εφαρμογής του νόμου, καθώς λ.χ. είναι εντελώς διαφορετική η υλοποίηση παρακολούθησης ενός ειδικού συμβουλευτικού - θεραπευτικού προγράμματος από έναν κάτοικο απομακρυσμένου χωριού στην περιφέρεια και διαφορετική από έναν κάτοικο του κέντρου της πρωτεύουσας.

Ε2.2. Η Ποινική Συνδιαλλαγή ως Εναλλακτική Διαδικασία Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης

Η εφαρμογή της ποινικής συνδιαλλαγής είναι δυνατή σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο άρθρο 308Β του Κώδικα Ποινικής Διαδικασίας που προστέθηκε με το άρθρο 17 του Ν. 3904/2010 (ΦΕΚ Α' 218). Αυτή αφορά αποκλειστικά στα κακουργήματα κατά της ιδιοκτησίας ή της περιουσίας, που προβλέπονται στα άρθρα 375 (υπεξαίρεση), 386 (απάτη), 386Α (απάτη με υπολογιστή), 390 (απιστία) και 404 (τοκογλυφία) του Ποινικού Κώδικα όχι όμως όταν αυτά στρέφονται κατά του Δημοσίου, ΝΠΔΔ και ΟΤΑ α' και β' βαθμού (παράγραφοι 1, 8).

1. Απαραίτητες προϋποθέσεις για την εφαρμογή της εν λόγω διαδικασίας είναι οι ακόλουθες:

-Να έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για κάποιο από τα ανωτέρω κακουργήματα με το άρθρο 308Β του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας («ποινική συνδιαλλαγή»),

-να υποβληθεί σχετικό αίτημα από τον κατηγορούμενο το αργότερο μέχρι την τυπική περάτωση της κύριας ανάκρισης, και

-να κληθούν από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών ο κατηγορούμενος και ο παθών προκειμένου να εμφανισθούν ενώπιόν του, μετά ή διά των συνηγόρων τους για συνδιαλλαγή και χορήγηση προθεσμίας 15 ημερών. Μάλιστα καθιερώνεται για πρώτη φορά, και μόνο στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο υποχρεωτικός διορισμός συνηγόρου κατά την προδικασία σε περίπτωση, που κάποιος διάδικος στερείται συνηγόρου.

2. Το πρακτικό συνδιαλλαγής, που συντάσσεται σε περίπτωση επίτευξης συνδιαλλαγής, απαιτείται να περιβληθεί τον έγγραφο τύπο, το δε περιεχόμενό του αποτελεί η βεβαίωση απόδοσης του ιδιοποιημένου πράγματος ή της πλήρους ικανοποίησης του ζημιωθέντος.

Επίτευξη συνδιαλλαγής

-Στο δικονομικό στάδιο της κύριας ανάκρισης πριν τη λήψη απολογίας: Δεν απαιτείται πλέον λήψη απολογίας και καθιερώνεται νέος τρόπος περάτωσης της κύριας ανάκρισης (τροποποίηση και της διάταξης του άρθρου 270 παράγραφος 1β του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ως προς την περάτωση της κύριας ανάκρισης),

-μετά τη λήψη της απολογίας: υποχρεωτική άρση των τυχόν επιβληθέντων μέτρων δικονομικού καταναγκασμού (άρθρο 282 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών.

-Εντός προθεσμίας 5 ημερών από τη σύνταξη του πρακτικού συνδιαλλαγής η δικογραφία διαβιβάζεται από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών στον εισαγγελέα εφετών. Εισαγωγή της υπόθεσης στο μονομελές εφετείο με κλήτευση του κατηγορουμένου. Η επιλογή του νομοθέτη παρίσταται εύλογη καθώς με τον τρόπο αυτό ικανοποιείται η αξίωση άμεσης εκδίκασης μίας υπόθεσης, η οποία δεν παρουσιάζει αποδεικτικές δυσχέρειες.

-Δικαιοδοσία του μονομελούς εφετείου, ενώπιον του οποίου εισάγεται η υπόθεση: αφού λάβει υπόψη του το πρακτικό συναλλαγής κηρύσσει αυτόν ένοχο για την πράξη, που του αποδίδεται με το κατηγορητήριο και επιβάλει σε αυτόν κατ' άρθρο 79 του Ποινικού Κώδικα ποινή, που δεν υπερβαίνει τα τρία έτη. Πάντως υπάρχει η δυνατότητα να κριθεί ο κατηγορούμενος ατιμώρητος κατόπιν συνεκτίμησης των περιστάσεων. Επομένως, το μονομελές εφετείο στερείται δικαιοδοσίας να απορρίψει το πρακτικό συνδιαλλαγής ενώ παρέλκει η διεξαγωγή αποδεικτικής διαδικασίας για τη διαπίστωση της ενοχής του κατηγορουμένου, αλλά ενδείκνυται η λήψη υπόψη των επικαλούμενων από τον κατηγορούμενο αποδεικτικών μέσων προς διάγνωση της προσωπικότητάς του και των άλλων αναφερομένων στη διάταξη του άρθρου 79 του Ποινικού Κώδικα στοιχείων προς επιμέτρηση της ποινής. Εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις των οικείων διατάξεων (άρθρα 99 επ., και άρθρο 82 του Ποινικού Κώδικα), πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ποινή αναστέλλεται και μετατρέπεται καθώς τυχόν αντίθετη παραδοχή δε συνάδει με την όλη ρύθμιση, παραγνωρίζει το γεγονός ότι ο ίδιος ο κατηγορούμενος προβαίνει σε πλήρη ικανοποίηση του παθόντος, ήτοι εκφράζει έμπρακτα τη βούλησή του να άρει τις συνέπειες της πράξης του και εν τέλει λειτουργεί αποτρεπτικά αποτελώντας ουσιαστικά «αντι-κίνητρο» για τον κατηγορούμενο, που έχει την πρωτοβουλία κίνησης της διαδικασίας.

-Η περίπτωση της απόπειρας

Σε περίπτωση απόπειρας η βεβαίωση περί πλήρους ικανοποίησης του παθόντος αφορά τη χρηματική ικανοποίηση αυτού λόγω ηθικής βλάβης (άρθρο 308Β παράγραφος 5, εδάφιο α του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας).

-Συμμετοχή

Σε περίπτωση συμμετοχής περισσοτέρων προσώπων η καταβολή του συμφωνηθέντος χρηματικού ποσού από έναν συμμέτοχο ωφελεί και τους υπόλοιπους. Αν όμως κάποιος συμμέτοχος δεν επιθυμεί την ποινική συνδιαλλαγή η υπόθεση χωρίζεται και ακολουθείται ως προς αυτόν η τακτική διαδικασία (άρθρο 308Β εδάφια β, γ του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας).

-Δικαστικά έξοδα

Προβλέπεται ρητώς η μη επιβολή δικαστικών εξόδων (άρθρο 308Β παράγραφος 7, εδάφιο β του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας).

-Ποινικό μητρώο

Η σχετική απόφαση εγγράφεται στο ποινικό μητρώο καθώς κατά τη συζήτηση στη Βουλή απαλείφθηκε η σχετική αντίθετη πρόβλεψη.

-Αποκλεισμός άσκησης έφεσης (άρθρο 308Β παράγραφος 8 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) όχι όμως και αναίρεσης.

3. Μη Επίτευξη συνδιαλλαγής

Σε περίπτωση μη επιτυχούς έκβασης της διαδικασίας η αίτηση του κατηγορουμένου θεωρείται μηδέποτε υποβληθείσα και καταστρέφεται μαζί με το οικείο υλικό. Μάλιστα προς διασφάλιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και δη προς αποφυγή αυτοενοχοποίησής του προβλέπεται ότι τυχόν αντίγραφα της υποβληθείσας αίτησης και του οικείου υλικού δεν λαμβάνονται υπόψη σε κανένα στάδιο της διαδικασίας. Αφού με τη συγκεκριμένη ρύθμιση εισάγεται αποδεικτική απαγόρευση αξιοποίησης του σχετικού υλικού, τυχόν παραβίασή της συνεπάγεται απόλυτη ακυρότητα κατ' άρθρο 171 παράγραφος 1δ του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.

4. Όσον αφορά στην κριτική αξιολόγηση της ποινικής συνδιαλλαγής του άρθρου 308Β του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας πρέπει να σημειωθεί ότι πρόκειται για διάταξη προσεκτικά διατυπωμένη, η οποία αναμφίβολα κινείται προς την ορθή κατεύθυνση. Τούτο διότι επιδιώκει αφενός μεν την επίλυση ποινικών διαφορών με αμιγώς οικονομικό υπόβαθρο, στις οποίες απουσιάζει το στοιχείο της βίας προκρίνοντας την υποχώρηση της αξίωσης της πολιτείας για ποινικό κολασμό των αναφερομένων σε αυτή εγκλημάτων εν όψει της πλήρους ικανοποίησης του παθόντος, αφετέρου δε την αποσυμφόρηση της δικαστικής ύλης.

Ειδικότερα, αξιολογούνται θετικά: α) η εισαγωγή ενός θεσμού αποκαταστατικής δικαιοσύνης και το γεγονός ότι πλέον δεν υφίσταται στο επίκεντρο του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης αποκλειστικά και μόνο η τιμωρία ως δεινό για το δράστη αξιόποινης πράξης, β) η επιλογή του νομο-

θέτη να αναθέσει την πρωτοβουλία ενεργοποίησης της σχετικής διαδικασίας αποκλειστικά στον κατηγορούμενο, γ) η διασφάλιση των δικαιωμάτων τόσο του κατηγορουμένου όσο και του παθόντος μέσω της εκπροσώπησης του από συνήγορο, και δ) η εφαρμογή του δεν καταλαμβάνει κακουργήματα, που θίγουν και άλλα ευαίσθητα έννομα αγαθά, όπως η ανθρώπινη ζωή, η σωματική ακεραιότητα κ.λπ. Ωστόσο, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι η ευρεία εφαρμογή της εν λόγω διάταξης και η εκπλήρωση των σκοπών του νομοθέτη για συμβιβαστική διευθέτηση συγκεκριμένων κακουργημάτων με οικονομικές προεκτάσεις υπό την προϋπόθεση της ικανοποίησης του παθόντος υπονομεύεται από τις ίδιες τις παθογένειες του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης ήτοι τη σώρευση μεγάλου όγκου υποθέσεων, που αναπόφευκτα επηρεάζει αρνητικά την ταχύτητα απονομής της δικαιοσύνης, τις αλλεπάλληλες αναβολές κ.λπ. Αυτό έχει ως συνέπεια ο κατηγορούμενος να μην υποβάλει αίτημα ποινικής συνδιαλλαγής, αλλά να αναμένει την αμετάκλητη παραπομπή του στο ακροατήριο, τον προσδιορισμό δικασίμου, την πάροδο ικανού χρονικού διαστήματος μετά από αναβολές κ.λπ. μέχρι ο εξουθενωμένος παθών, ο οποίος έχει ήδη υποστεί οικονομική ζημία, να εξαναγκάζεται ουσιαστικά να συναινέσει σε μία συμβιβαστική επίλυση, έστω και μη συμφέρουσα για τον ίδιο, προκειμένου να λήξει η ταλαιπωρία ενός μακροχρόνιου δικαστικού αγώνα.

Ε2.3. Η Πλήρης Αποκατάσταση της Ζημίας σε Εγκλήματα Στρεφόμενα κατά του Ελληνικού Δημοσίου

Με τον σχετικά πρόσφατο Ν. 4312/2014 (ΦΕΚ Α' 260) προβλέπεται ο θεσμός της λεγόμενης «ποινικής συνδιαλλαγής» σε περιπτώσεις περιουσιακών εγκλημάτων, που στρέφονται κατά του δημοσίου. Ειδικότερα, ο ως άνω νόμος εφαρμόζεται για τους υπόπτους ή κατηγορουμένους των εγκλημάτων του άρθρου 1 του Ν. 4312/2014, ήτοι για τα εγκλήματα που προβλέπονται στις διατάξεις: α) του Ν. 2523/1997 (ΦΕΚ Α' 179), β) του Ν. 2960/2001 (ΦΕΚ Α' 265), γ) του Ν. 2803/2000 (ΦΕΚ Α' 48), δ) του Ν. 3691/2008 (ΦΕΚ Α' 166), ε) του Ν. 3213/2003 (ΦΕΚ Α' 309), στ) του Ν. 4022/2011 (ΦΕΚ Α' 219), ζ) του Ποινικού Κώδικα, δηλαδή τα εγκλήματα που στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων, τα οποία πραγματώθηκαν χωρίς βία ή απειλή και τελέσθηκαν σε βάρος του Ελληνικού Δημοσίου ή της ΕΕ ή ΟΤΑ ή οποιουδήποτε ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ του άρθρου 9 του Ν. 1232/1982 (ΦΕΚ Α' 22) ή του άρθρου 1 του Κεφαλαίου Α΄ του Ν. 3429/2005 ή οποιουδήποτε άλλου φορέα της Γενικής Κυβέρνησης ή οποιασδήποτε ανεξάρτητης διοικητικής αρχής ή άλλης κρατικής αρχής, καθώς και η) από τις διατάξεις των άρθρων 256 και 258 του Ποινικού Κώδικα (απιστία και υπεξαίρεση στην υπηρεσία).

Σύμφωνα με τη διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 2 του Ν. 4312/2014, στις περιπτώσεις της σύμφωνα με τις παραγράφους 1, 2 και 3, πλήρους ικανοποίησης του ζημιωθέντος και, σε περίπτωση περισσοτέρων ζημιωθέντων, του συνόλου αυτών, επιβάλλονται στον κηρυχθέντα ένοχο οι

εξής ποινές: 1) αν η προβλεπόμενη στον νόμο ποινή είναι ισόβια κάθειρξη, επιβάλλεται: α) κάθειρξη μέχρι δέκα έτη, αν η ικανοποίηση των ανωτέρω προσώπων λάβει χώρα μέχρι την απολογία του κατηγορουμένου στον ανακριτή, και β) κάθειρξη μέχρι δεκαπέντε έτη, αν η ικανοποίησή της λάβει χώρα μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στην πρωτοβάθμια δίκη, 2) αν η προβλεπόμενη στον νόμο ποινή είναι κάθειρξη άνω των δέκα ετών επιβάλλεται: α) φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους, αν η ικανοποίηση των ανωτέρω προσώπων λάβει χώρα μέχρι την απολογία του κατηγορουμένου στον ανακριτή, και β) φυλάκιση τουλάχιστον τριών ετών, αν η ικανοποίησή της λάβει χώρα μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στην πρωτοβάθμια δίκη, και 3) αν η προβλεπόμενη στον νόμο ποινή είναι κάθειρξη μέχρι δέκα έτη, επιβάλλεται: α) φυλάκιση μέχρι δύο έτη, αν η ικανοποίηση των ανωτέρω προσώπων λάβει χώρα μέχρι την απολογία του κατηγορουμένου στον ανακριτή, και β) φυλάκιση μέχρι τρία έτη, αν η ικανοποίησή της λάβει χώρα μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στην πρωτοβάθμια δίκη. Παρατηρείται, επομένως, ότι η ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου διαφοροποιείται ανάλογα με το δικονομικό στάδιο, στο οποίο εκδηλώνεται η έμπρακτη βούληση του να άρει τις συνέπειες των πράξεών του και δη όσο πιο πρώιμο είναι το δικονομικό στάδιο, τόσο ελαφρύτερη είναι η επαπειλούμενη ποινή.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει ιδιαίτερη μνεία στην υπ' αριθμ. 1551/2016 απόφαση του Αρείου Πάγου, που αφορά τη διαβάθμιση της επιείκειας του δράστη στον Ν. 4312/2014. Έτσι, κατά το άρθρο 2 η προβλεπόμενη ποινή της ισόβιας κάθειρξης στον κηρυχθέντα ένοχο μετατρέπεται σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών, εάν η ικανοποίηση των ανωτέρω (και η επιστροφή των «κλεμμένων») λάβει χώρα μέχρι την τυπική περάτωση της ανάκρισης (άρθρο 270 παράγραφος 1 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας), δηλαδή μέχρι την απολογία του κατηγορουμένου στον ανακριτή. Ενώ, εάν η ικανοποίηση συντελεστεί μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στην πρωτοβάθμια δίκη, η προβλεπόμενη ποινή της ισόβιας κάθειρξης μετατρέπεται σε ποινή κάθειρξης μέχρι επτά έτη.

Ακόμη το άρθρο 2 παράγραφος 4 του ιδίου ως άνω νόμου, «σε περίπτωση πλήρους ικανοποιήσεως του ζημιωθέντος ... αν η προβλεπόμενη ποινή είναι κάθειρξη μέχρι δέκα έτη, επιβάλλεται: αα), φυλάκιση μέχρι δυο έτη, αν η ικανοποίηση λάβει χώρα μέχρι την απολογία του κατηγορούμενου στον ανακριτή, και ββ) φυλάκιση μέχρι τρία έτη, αν η ικανοποίηση λάβει χώρο μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στη πρωτοβάθμια δίκη ...», κατά δε την παράγραφο 6 του άρθρου αυτού, «επί πλημμελημάτων, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 384 και 406Α του Ποινικού Κώδικα». Η τελευταία διάταξη στην παράγραφο 3 αυτής ορίζει ότι ο υπαίτιος των πλημμελημάτων, που προβλέπονται στα άρθρα 386 έως 406, απαλλάσσεται από κάθε ποινή, αν μέχρι το τέλος της αποδεικτικής διαδικασίας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, ικανοποιήσει εντελώς τον ζημιωθέντα καταβάλ-

λοντος αποδεδειγμένα ή κατά δήλωση του παθόντος ή των κληρονόμων του το κεφάλαιο και τους τόκους υπερημερίας και στην παράγραφο 4. Οι διατάξεις του άρθρου 384 παράγραφοι 4- 5 του Ποινικού Κώδικα, δηλαδή η επέκταση των ευεργετημάτων σε περίπτωση απόπειρας και στους συμμετόχους εφαρμόζονται αναλόγως.

Στην υπόθεση που αφορά η υπ'αριθμ. 1551/2016 απόφαση του Αρείου Πάγου ο πληρεξούσιος συνήγορος της αναιρεσείουσας-κατηγορουμένης, πριν την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στο δικαστήριο της ουσίας προέβαλλε αυτοτελή ισχυρισμό, ερειδόμενο στο άρθρο 406Α παράγραφο 3 του Ποινικού Κώδικα σε συνδυασμό με το άρθρο 2 παράγραφο 6 του Ν. 4312/2014 ζητώντας την απαλλαγή από την ποινή του δράστη με την επίκληση ότι ως επιεικέστερος εφαρμόζεται και στις εκκρεμείς υποθέσεις κατ' άρθρο 2 παράγραφος 1 του Ποινικού Κώδικα αναφέροντας ότι στην περίπτωση του εγκλήματος της απιστίας στην υπηρεσία, εφόσον διώκεται σε βαθμό πλημμελήματος εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 406Α παράγραφος 3 του Ποινικού Κώδικα. Το δικαστήριο απέρριψε τον αυτοτελή ισχυρισμό με την αιτιολογία ότι: α) δεν επήλθε πλήρης ικανοποίηση του ζημιωθέντος δημοσίου με την καταβολή όλων των τελών κυκλοφορίας μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο, και β) δεν δήλωσε τούτο δηλαδή την πλήρη ικανοποίησή του, το παριστάμενο δια της πληρεξουσίας του ΝΣΚ δημόσιο. Το Ανώτατο Ακυρωτικό έκρινε ότι οι παραδοχές αυτές, με τις οποίες απορρίφθηκε ο ανωτέρω αυτοτελής ισχυρισμός, ενέχουν: α) ασάφεια και αντίφαση ως προς την αιτιολογία τους, καθόσον ενώ το δικαστήριο δέχεται εξ αντιδιαστολής ότι επήλθε μερική ικανοποίηση του πολιτικώς ενάγοντος δημοσίου, δεν καθορίζει τις μερικότερες πράξεις για τις οποίες επήλθε η ικανοποίηση αυτού, πότε έλαβε χώρα για κάθε μία, αν η ικανοποίηση αυτή ήταν πλήρης για τις μερικότερες αυτές πράξεις που επικαλέσθηκε με τον αυτοτελή ισχυρισμό ο πληρεξούσιος δικηγόρος της αναιρεσείουσας, ώστε για αυτές να τύχει εφαρμογής η διάταξη του άρθρου 98 του Ποινικού Κώδικα σχετικά με την κατ' εξακολούθηση τέλεση, της αξιόποινης πράξης, για την οποία καταδικάσθηκε η αναιρεσείουσα, και να τύχει απαλλαγής από την ποινή για τις μερικότερες αυτές πράξεις, που επηρεάζει το ύψος της επιβληθείσας στην αναιρεσείουσα ποινής. Περαιτέρω έκρινε ότι το δικαστήριο προέβη σε εσφαλμένη ερμηνεία του άρθρου 406Α του Ποινικού Κώδικα τόσο με την παραδοχή του ότι η ικανοποίηση του παθόντος πρέπει να γίνει μέχρι την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στον πρώτο βαθμό, ενώ σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 406Α παράγραφος 3 του Ποινικού Κώδικα πρέπει να γίνει μέχρι το τέλος της αποδεικτικής διαδικασίας, δηλαδή με την περάτωσή της κατά το άρθρο 368 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όσο και ως προς τον τρόπο απόδειξης της ικανοποίησης, που ορίζεται στην προαναφερθείσα διάταξη διαζευκτικά και όχι σωρευτικά, αφού αρκεί και μόνη η απόδειξη από τον κατηγορούμενο της πλήρους ικανοποίησης του παθόντος εν προκειμένω για κάθε μερικότερη πράξη

του κατ' εξακολούθηση εγκλήματος, και όχι αποκλειστικά με δήλωση του παθόντος ως δέχθηκε το δικαστήριο.

Εξάλλου, έχει ασκηθεί από τη θεωρία κριτική για συστηματική ανακολουθία των προβλέψεων του Ν. 4312/2014, με τον οποίο όχι μόνο επεκτάθηκε στην πλημμεληματική απιστία περί την υπηρεσία η εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 384 και 406Α του Ποινικού Κώδικα με τους εκεί προβλεπόμενους θεσμούς της έμπρακτης μετάνοιας και της ποινικής συνδιαλλαγής, αλλά και προβλέφθηκε κλιμακωτή μείωση της κακουργηματικής ποινής ανάλογα με το δικονομικό στάδιο, στο οποίο εκδηλώνεται η πλήρης ικανοποίηση του ζημιωθέντος δημοσίου, ενώ για την κοινή κακουργηματική απιστία δεν προβλέπεται ανάλογη ευνοϊκή μεταχείριση. Πέραν αυτού για την κοινή απιστία, που στρέφεται κατά του δημοσίου (βλ. άρθρο 390 του Ποινικού Κώδικα, π.χ. επί ζημιογόνων δαπανών κατ' αυτού), το άρθρο 406Α παράγραφος 5 του Ποινικού Κώδικα, αποκλείει ρητά κάθε ευεργέτημα ως συνέπεια της ικανοποίησης του παθόντος, και έτσι ο δράστης της υπηρεσιακής απιστίας τυγχάνει ευνοϊκότερης μεταχείρισης σε σχέση με εκείνον της κοινής απιστίας κατά του δημοσίου, μολονότι και στις δύο περιπτώσεις προσβάλλεται η περιουσία του δημοσίου, ενώ στην πρώτη εξ αυτών πλήττεται και ένα επιπρόσθετο μάλιστα έννομο αγαθό.[44]

44. Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., (2016), «*Απιστία και ευθύνη διοικητών και διευθυντικών στελεχών νομικών προσώπων*», *ΠοινΔικ*.

Ε3. Εναλλακτικοί Τρόποι Επίλυσης Διοικητικών Διαφορών

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η διοικητική δικαιοσύνη στην Ελλάδα είναι αυτό της καθυστέρησης κατά την απονομή της. Έστω και αν ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων έχει μειωθεί από το 2010 και μετά, ως συνέπεια νομοθετημάτων δικονομικού χαρακτήρα, της μεγάλης προσπάθειας που επέδειξαν οι διοικητικοί δικαστές, σε συνδυασμό, με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης που δυσκολεύει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, πάντως οι καθυστερήσεις και η εκκρεμότητα παραμένουν και ταλαιπωρούν τους διαδίκους.

Αν θεωρηθεί ότι δεν είναι αρκετό να προσφύγει κανείς στην εμπειρία των δικαστών, των δικηγόρων αλλά και των διαδίκων, μπορούμε να στραφούμε προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οποία εκπονεί κατ' έτος, από το 2013, τον λεγόμενο Πίνακα Αποτελεσμάτων της Δικαιοσύνης (European Justice Scoreboard/Tableau de Bord de la Justice dans l' UE). Σύμφωνα με τον πρόσφατο Πίνακα που δημοσιεύτηκε στα τέλη Μαΐου 2018 και περιλαμβάνει στοιχεία μέχρι και το 2016, το 2010, καθ' όσον αφορά τη διοικητική δικαιοσύνη, μια υπόθεση για να ολοκληρωθεί στον πρώτο βαθμό απαιτούσε 2.000 ημέρες, το 2015 λίγο λιγότερες από 1.000 και το 2016 λίγο περισσότερες από 1.000, όταν σε χώρες, όπως η Γαλλία και η Γερμανία ήταν σταθερά κάτω από 500.[45] Τα πράγματα, λοιπόν, βελτιώνονται με αργούς ρυθμούς, αν και τα τελευταία χρόνια η κατάσταση φαίνεται πως λιμνάζει. Πρέπει, επιπροσθέτως, να καταστεί σαφές πως η ορθή απονομή της δικαιοσύνης ναι μεν προεχόντως αποβλέπει στην κατοχύρωση του κράτους δικαίου και στη διασφάλιση των ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών, πλην αυτή δεν παύει να επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα και την ανάπτυξη. Είναι ενδεικτικό ότι στον Πίνακα Αποτελεσμάτων Δικαιοσύνης η ορθή και ταχεία απονομή της δικαιοσύνης ευθέως συνδέεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με την οικονομική ανάπτυξη. Για τον ίδιο λόγο τα προγράμματα οικονομικής και δημοσιονομικής προσαρμογής που συμφώνησε η Ελλάδα με τους δανειστές της τα τελευταία χρόνια περιέχουν δεσμεύσεις σχετικές με την βελτίωση της δικαιοσύνης και, ιδίως, του χρόνου εκδικάσεως των υποθέσεων.[46]

Τα αίτια της καθυστέρησης και της μεγάλης εκκρεμότητας είναι πολλά και έχουν αναλυθεί εκτενώς, όπως η κακή νομοθεσία και πολυνομία,

45. Βλ. Γράφημα 10 του πίνακα αποτελεσμάτων (διάγραμμα 3 του επιμέτρου του παρόντος τόμου). Στο γράφημα 17 του πίνακα παρουσιάζεται ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων ανά εκατό κατοίκους: το 2010 ο αριθμός αυτός ανερχόταν σε 3, το 2015 σε λίγο λιγότερες από 2,5 και το 2016 σε λίγο περισσότερες από 2 (διάγραμμα 8 του επιμέτρου του παρόντος τόμου). Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να αναζητήσει τον πίνακα διαδικτυακά στη διεύθυνση https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_en.

46. Βλ. και «*Χάρτης Εξόδου από την Κρίση: Ένα νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο και η Μετάβαση σε Αυτό*», Αθήνα: διαΝΟΕσις, 2017.

η μέτρια ποιότητα διοικητικού μηχανισμού, και οι ιδιαιτέρως πολύπλοκες δικονομικές και οργανωτικές της διοικητικής δικαιοσύνης ρυθμίσεις, χωρίς να παραβλέπουμε τα ζητήματα νοοτροπίας.[47] Το ζήτημα έχει πολυπαραγοντικό χαρακτήρα και, συνεπώς, οι λύσεις δεν μπορεί να είναι μονοσήμαντες, αλλά πρέπει να επιδιώκεται αυτές να αντιμετωπίζουν τις ποικίλες μεταβλητές από τις οποίες εξαρτάται η βελτίωση της ποιότητας και του χρόνου απονομής της δικαιοσύνης. Επιβάλλεται, επομένως, να αναζητήσουμε τρόπους δικονομικούς ή και οργανωτικούς με τους οποίους θα επιτευχθούν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται να προσανατολιστούμε, μεταξύ άλλων, προς την ενδυνάμωση των υπαρχόντων, αλλά και την αναζήτηση νέων εναλλακτικών τρόπων και μεθόδων επίλυσης των διοικητικών διαφορών εκτός του δικαστικού συστήματος, εκτός των δικαστηρίων, ή εν πάση περιπτώσει χωρίς να προηγηθεί η διαδικασία της δίκης.

Η σημασία των εναλλακτικών μεθόδων προκύπτει και από το γεγονός ότι η διαδικασία αυτή απασχόλησε το Συμβούλιο Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο εξέδωσε την σύσταση Rec (2001) 9 σχετικά με τους εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης διαφορών μεταξύ των διοικητικών αρχών και των ιδιωτών.[48] Κατά το παράρτημα της σύστασης αυτής, τα μέσα εναλλακτικής επίλυσης είναι οι διοικητικές προσφυγές (recours à l' administration), η συμφιλίωση (conciliation) και η διαμεσολάβηση (médiation), ο συμβιβασμός (transaction) και η διαιτησία (arbitrage), ενώ η υιοθέτησή τους προτείνεται είτε για όλες τις διοικητικές διαφορές είτε για ορισμένα είδη διαφορών που προσφέρονται περισσότερο σε παρόμοιες διαδικασίες, ιδίως δε για όσες συνδέονται με ατομικές διοικητικές πράξεις, με συμβάσεις, με την αστική ευθύνη του δημοσίου και εν γένει για όσες διαφορές έχουν χρηματικό αντικείμενο. Η επιλογή της εκάστοτε κατάλληλης μεθόδου συνδέεται με το είδος της διαφοράς.

Συνεπώς, με τη χρήση αυτών των εναλλακτικών μεθόδων μπορεί να καταστεί δυνατή η αντιμετώπιση και επίλυση της διαφοράς πριν από την προσφυγή στα διοικητικά δικαστήρια (Ε3.1.) ή ακόμα και κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας (Ε3.2.), ενώ δεν πρέπει να αποκρούεται και η δυνατότητα δικαστικής επίλυσης της διαφοράς εκτός δικαστικού συστήματος (Ε3.4.).

Ε3.1. Πριν από την Προσφυγή στο Δικαστήριο

Το διοικητικό δίκαιο γνωρίζει μια σειρά από διοικητικές προσφυγές, δηλαδή προσφυγές που ασκούνται ενώπιον διοικητικών οργάνων, είτε αυτών που εξέδωσαν την αμφισβητούμενη διοικητική πράξη είτε ιεραρχικώς ανωτέρων και με την άσκηση των οποίων επιδιώκεται η ακύρωση ή μεταρρύθμισή της (βλ. άρθρα 24 - 27 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας).[49]

47. Για μια συνολική προσέγγιση του ζητήματος των καθυστερήσεων και την αναζήτηση λύσεων βλ. Δελλής Γ., (2013), «*Η Διοικητική Δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας. Ανατρέποντας το μύθο της ωραίας κοιμωμένης*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη. Βλ. επίσης, Ανδρουλάκης Β., (2015), «*Η επίκαιρη παροχή δικαστικής προστασίας στη διοικητική δικαιοσύνη. Μια συνεχής αναζήτηση*», ΘΠΔΔ, σελ. 1 επ., Ανδρουλάκης Β. (2018), «Το ζητούμενο συνδυασμού έλλογης ταχύτητας και αποτελεσματικότητας με τον δίκαιο χαρακτήρα της διοικητικής δίκης», στον συλλογικό τόμο με τίτλο: «Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 171 επ., Παπαναγιώτου-Λέζα Α., (2013), «*50 χρόνια από την ίδρυση των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Μια προσπάθεια αναζήτησης των αιτιών συσσώρευσης σ' αυτά χιλιάδων εκκρεμών υποθέσεων*», ΘΠΔΔ, σελ. 97 επ. Ειδικά για το μείζον ζήτημα της κακής ποιότητας του νομοθετικού έργου βλ. Σωτηρόπουλος Δ. - Χριστόπουλος Λ., (2017), «*Πολυνομία, Κακονομία και Γραφειοκρατία στην Ελλάδα Ανάλυση Αποτυχιών του Παρελθόντος και Προτάσεις Βελτιωτικών Παρεμβάσεων*», Αθήνα:διαΝΟΕσις, βλ. επίσης τις ενδιαφέρουσες εκθέσεις εργασιών που συντάσσονται από τη Γενική Επιτροπεία της Επικρατείας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων σε: https://geedd.blogspot.com/

48. Βλ.Recommandation Rec (2001) 9 du Comité des Ministres aux états membres sur les modes alternatifs de règlement des litiges entre les autorités administratives et les personnes privées https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2a35.

49. Για τα είδη των διοικητικών προσφυγών, μεταξύ πολλών, βλ. Σπηλιωτόπουλος Ε., (2010), «*Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι*» , Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 13η έκδ., σελ. 257 επ., Χρυσανθάκης Χ. (2006), «*Εισηγήσεις Διοικητικού Δικαίου*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 62 επ., Σιούτη Γλ., (2010), «*Η μονομερής δράση της δημόσιας διοίκησης*», σε Γέροντας Α. Λύτρας Σ., Παυλόπουλος Π., Σιούτη Γ., Φλογαΐτης Σ., «*Διοικητικό Δίκαιο*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, β' έκδ., σελ 225 επ.

Ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο αυτό κατέχει η ενδικοφανής προσφυγή. Μια προσφυγή η οποία οργανώνεται από την ιδιαίτερη νομοθεσία που την προβλέπει κάθε φορά και η οποία ασκείται εντός συγκεκριμένης προθεσμίας, ενώπιον συγκεκριμένου οργάνου, που μπορεί να εξετάσει εκ νέου την ουσία της υπόθεσης. Το βασικό χαρακτηριστικό της ενδικοφανούς προσφυγής είναι ότι αποτελεί προϋπόθεση του παραδεκτού του ασκηθησομένου ενδίκου βοηθήματος.[50] Ο ασφαλισμένος, επί παραδείγματι, δεν μπορεί να αμφισβητήσει δικαστικώς την ατομική πράξη με την οποία ο ασφαλιστικός οργανισμός αρνείται να του χορηγήσει εφ' άπαξ βοήθημα, αν προηγουμένως δεν προσφύγει ενώπιον του αρμόδιου κατά την ασφαλιστική νομοθεσία οργάνου. Όπως, επίσης, ο φορολογούμενος δεν μπορεί να ζητήσει δικαστική προστασία και να αμφισβητήσει μια πράξη επιβολής φόρου, αν προηγουμένως δεν προσφύγει στην αρμόδια υπηρεσία της ΑΑΔΕ, σύμφωνα με τη φορολογική νομοθεσία. Ενδικοφανείς προσφυγές προβλέπονται στη διαδικασία εγκρίσεως σχεδίων πόλεων, στη διαδικασία αναγνωρίσεως ισοτιμίας πτυχίων του εξωτερικού, στη δασική νομοθεσία κατά των πράξεων του δασάρχη για τον χαρακτηρισμό περιοχής ως δασικής, στη νομοθεσία του ΟΓΑ για την χορήγηση πολυτεκνικών επιδομάτων, στη διαδικασία αναγκαστικής τοποθετήσεως προσώπων χρηζόντων προστασίας σε επιχειρήσεις και οργανισμούς, στον Αλιευτικό Κώδικα κατά των προστίμων που επιβάλλονται για παράβαση των διατάξεών του, και στη νομοθεσία περί εθνικής αντίστασης σε περίπτωση αμφισβητήσεως της ιδιότητας κάποιου ως αντιστασιακού. Η νομολογία έχει χαρακτηρίσει ενδικοφανή, προσφυγή ενώπιον του υπουργού κατά πράξεως της Ανώτατης Συνομοσπονδίας Πολυτέκνων, που, όμως, έχει χαρακτήρα ΝΠΙΔ, σχετικής με την αναγνώριση της πολυτεκνικής ιδιότητας κ.λπ. Τέτοια παραδείγματα μπορεί κανείς να βρει σε πάρα πολλές επιμέρους νομοθεσίες.[51]

Η άσκηση της ενδικοφανούς, υποχρεωτικής κατά την ανωτέρω έννοια, προσφυγής έχει πολλαπλή λειτουργία. Τόσο ως προς τον διοικούμενο όσο και ως προς τη διοίκηση. Σε μια εποχή που αναφερόμαστε όλο και περισσότερο στη διαβούλευση και στη διαφάνεια της διοικητικής δράσης, η άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής δίνει τη δυνατότητα στον ενδιαφερόμενο να προβάλλει ενώπιον της διοικήσεως αντιρρήσεις όχι μόνο νομικής φύσεως, αλλά και επιχειρήματα ουσίας και σκοπιμότητας σχετικά με την έκδοση της διοικητικής πράξης, φέρνοντάς τον πιο κοντά στη διοικητική δράση και επιβάλλοντας στη διοίκηση την υποχρέωση να ακούσει και να εκτιμήσει πιο προσεκτικά τις απόψεις του. Από δικονομική άποψη μάλιστα, όταν πρόκειται για πράξη που γεννά ακυρωτική διαφορά, μόνο στο στάδιο αυτό, το διοικητικό, ο διοικούμενος έχει την δυνατότητα να προβάλει λόγους που πλήττουν την ουσιαστική εκτίμηση του διοικητικού οργάνου. Με τον τρόπο αυτό, οι διοικητικές αποφάσεις μπορεί να καταστούν πληρέστερες, καλύτερα αιτιολογημένες και πειστικότερες. Έτσι, ο διάλογος μεταξύ διοικουμένου και διοικήσεως ενισχύει

50. Βλ. άρθρο 45 παράγραφος 2 του Π.Δ. 18/1989 για τις ακυρωτικές διαφορές και άρθρο 63 παράγραφος 3 του ΚΔΔικ για τις προσφυγές.
51. Περιπτωσιολογία βλ. σε Κύβελος Σ., (2016), «*Η ενδικοφανής προσφυγή*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, β' έκδ., σελ. 82 επ.

τη νομιμοποίηση της τελευταίας και βελτιώνει την ποιότητα των αποφάσεών της. Αρκεί να πρόκειται για ειλικρινή διάλογο και όχι προσχηματικό, απαραίτητο, κατά τον νόμο, στάδιο για να καταλήξει, έτσι κι αλλιώς, η υπόθεση στα δικαστήρια. Οφείλει, επομένως η διοίκηση όταν εγκύπτει στο περιεχόμενο της προσφυγής να εξετάζει πράγματι την προβαλλόμενη επιχειρηματολογία και να μεταβάλλει τη στάση της εκεί που απαιτείται. Ως προς τα διοικητικά δικαστήρια, η άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής έχει ως αποτέλεσμα την αποφόρτισή τους, με συνέπεια να επικεντρώνονται στις πράγματι σοβαρές υποθέσεις τις οποίες επιλύουν ταχύτερα. Έχει επίσης, ως συνέπεια την καλύτερη απονομή της δικαιοσύνης, υπό την έννοια ότι το πραγματικό μέρος της υποθέσεως έχει αναμοχλευθεί και εξετασθεί σε μεγαλύτερη έκταση και πληρότητα ενώπιον της διοικήσεως και η υπόθεση φτάνει μέχρι το δικαστήριο εκκαθαρισμένη κατά το μέρος αυτό. Τούτο δε είναι ιδιαίτερα κρίσιμο όταν πρόκειται για ζητήματα τεχνικά, που απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις.[52]

Το ζήτημα της αποσυμφόρησης και της απασχόλησης των δικαστηρίων μόνο με υποθέσεις που πράγματι θέτουν σοβαρές αμφισβητήσεις, είχε τεθεί ήδη με την απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ 3596/1971, με την οποία η μέχρι τότε νομολογία μετεστράφη και η άσκηση της ενδικοφανούς προσφυγής κρίθηκε ότι αποτελεί σε κάθε περίπτωση προϋπόθεση του παραδεκτού: «*Η λύσις δ' αύτη,* [μας λέει η Ολομέλεια] *ενώ κατ' ουσίαν δεν παρακωλύει το παράπαν τον κατά το Σύνταγμα δικαστικόν έλεγχον υπό του Συμβουλίου της Επικρατείας των πράξεων των διοικητικών Αρχών, συντελεί εις την διατήρησιν του ανωτάτου τούτου δικαστηρίου εις την εμπρέπουσαν περιωπήν, αποφευγομένων ασκόπων δικών. Απόκειται δε παραιτέρω εις τον κοινόν Νομοθέτην η πρόνοια περί της ταχείας εκ μέρους της Διοικήσεως τελειώσεως της εν εκάστη περιπτώσει καθιδρυομένης ιδίας, κατά τ' ανωτέρω, διοικητικής διαδικασίας.*».

Στην Ελλάδα δεν υφίσταται γενικευμένο σύστημα ενδικοφανούς προσφυγής. Αυτή, όπως προαναφέρθηκε, προβλέπεται σε πληθώρα επί μέρους νομοθεσιών. Ενώ, όμως, στη θεωρία τα κριτήρια βάσει των οποίων μια διοικητική προσφυγή χαρακτηρίζεται ενδικοφανής είναι σαφή, όταν φτάνουμε στη συγκεκριμένη διάταξη τα πράγματα δεν είναι πάντοτε ξεκάθαρα. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου ρητά ο νόμος αναφέρει ότι η προσφυγή που καθιερώνει είναι ενδικοφανής. Σε άλλες, ωστόσο, περιπτώσεις ο νόμος καθιερώνει μια προσφυγή, χωρίς να προβλέπει τίποτα περαιτέρω. Ο νόμος π.χ. που αναφέρεται στην χορήγηση πολυτεκνικών επιδομάτων προβλέπει απλώς, χωρίς περισσότερες διευκρινίσεις, ότι κατά της πράξης του αρμοδίου για την χορήγησή τους οργάνου επιτρέπεται η άσκηση προσφυγής ενώπιον επιτροπής που εδρεύει στον ΟΓΑ. Η νομολογία έκρινε, χωρίς ιδιαίτερη αιτιολόγηση, ότι η προσφυγή αυτή είναι ενδικοφανής (ΣτΕ 2578/2003). Αυτό κρίθηκε σε αρκετές περιπτώσεις. Το πιθανότερο είναι ότι στο πίσω μέρος του μυαλού των δικαστών βρίσκεται παλαιότερη

52. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ιστοσελίδα της ΑΑΔΕ: «*Με την σύσταση της Υπηρεσίας αυτής επιδιώχθηκε αρχικά η κατά το δυνατόν αποφόρτιση των διοικητικών Δικαστηρίων από υποθέσεις που μπορούν να επιλυθούν σε επίπεδο φορολογικής διοίκησης και μάλιστα στη σύντομη προθεσμία των εκατό είκοσι (120) ημερών από την κατάθεση της ενδικοφανούς προσφυγής. Δηλαδή, σκοπός είναι με την υποχρεωτική υποβολή της ενδικοφανούς προσφυγής πριν από τη δικαστική: αφενός να επιλύονται όσες υποθέσεις επιδέχονται άμεσης επίλυσης με αποτέλεσμα και την ταχύτερη είσπραξη των δημοσίων εσόδων και αφετέρου να λειτουργεί η Υπηρεσία Εσωτερικής Επανεξέτασης ως στάδιο προελέγχου για τις υποθέσεις εκείνες που πρόκειται να εισαχθούν ενώπιον της δικαιοσύνης, έτσι ώστε να έχουν ήδη αναδειχθεί τα βασικά νομικά ζητήματα και να έχουν τεθεί υπό επεξεργασία τα πραγματικά περιστατικά που χρήζουν τεχνικών αναλύσεων και παρατηρήσεων, με αποτέλεσμα και την επιτάχυνση της διοικητικής δίκης.*». http://ded.aade.gr/kpi//public/archive/1/

απόφαση της Ολομέλειας του 1971, με συνέπεια να υπάρχει ένα είδος σιωπηρού τεκμηρίου υπέρ του ενδικοφανούς χαρακτήρα της προσφυγής. Υπάρχουν περιπτώσεις, σε παλαιότερη νομολογία (δεκαετία του 1980), όπου το δικαστήριο αποδέχεται expressis verbis ότι η ενδικοφανής προσφυγή δεν προβλέπεται ρητώς από τον νόμο, αλλά καθιερώθηκε από τη νομολογία του δικαστηρίου (ΣτΕ 3875/1982). Πολυνομία και ασάφεια λοιπόν, που μπορεί να οδηγήσει σε αμφιβολίες σχετικά με τον χαρακτήρα μιας προσφυγής και σε απώλεια του δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Αυτή η πολυνομία, ο περίπλοκος χαρακτήρας της κοινωνικοασφαλιστικής νομοθεσίας σε πρώτη φάση, είναι που οδήγησαν το δικαστήριο από τη δεκαετία του 1980, επικαλούμενο την αρχή της χρηστής διοικήσεως, να επιβάλει την υποχρέωση ενημερώσεως του διοικουμένου σχετικά με τη δυνατότητα και τις προϋποθέσεις ασκήσεως τις ενδικοφανούς προσφυγής, καθώς και τις συνέπειες της παραλείψεώς της, υποχρέωση που αργότερα επεκτάθηκε σε κάθε περίπτωση ενδικοφανούς προσφυγής.[53]

Για να έχει η ενδικοφανής τις λειτουργίες που προαναφέρθηκαν θα πρέπει το νομικό καθεστώς που τη διέπει να είναι σαφές και τα όργανα που επιλαμβάνονται των προσφυγών να είναι διαφορετικά από εκείνα που εξέδωσαν την πράξη. Με τον τρόπο αυτό θα αυξηθεί η αξιοπιστία και η πειστικότητα των αποφάσεών τους. Πρέπει να επισημανθεί ότι στη νομολογία του Στρασβούργου το φαίνεσθαι, η théorie des apparences, παίζει σημαντικό ρόλο.

Ωστόσο, το νομικό καθεστώς των ενδικοφανών προσφυγών, όπως ήδη λέχθηκε, δεν είναι πάντα ξεκάθαρο, ενώ μερικές φορές το δικαστήριο δεν βοηθά προς την κατεύθυνση αυτή. Έτσι, ως προς την υποχρέωση ενημερώσεως, η νομολογία, στην εξέλιξή της, έχει δεχθεί ότι αυτή βαρύνει τη διοίκηση όταν η υποχρέωση ασκήσεώς της, ως προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής στο δικαστήριο, προκύπτει από την εφαρμογή των γενικών δικονομικών διατάξεων, όχι, όμως, όταν οι ειδικές διατάξεις που προβλέπουν την άσκηση της ενδικοφανούς προσφυγής προβλέπουν ταυτόχρονα ότι αυτή αποτελεί και προϋπόθεση του παραδεκτού. Για τούτο δεν επιβάλλεται η ενημέρωση στην προδικαστική προσφυγή των ασφαλιστικών μέτρων του Ν. 2522/1997[54] ή στη περίπτωση των ενδικοφανών προσφυγών που προβλέπει η νομοθεσία περί δημοσίων έργων.[55] Όσο για τα όργανα που επιλαμβάνονται της ενδικοφανούς προσφυγής αυτά μπορεί να είναι τα ίδια που εξέδωσαν την αμφισβητούμενη πράξη. Έτσι, στη νομοθεσία περί σχεδίων πόλεως προβλέπεται ένσταση (ενδικοφανής προσφυγή) ενώπιον του δημοτικού συμβουλίου το οποίο ξεκίνησε τη διαδικασία τροποποιήσεως. Παλαιότερα, υπήρχε τάση να ιδρύονται συλλογικά όργανα στα οποία μετείχαν υπάλληλοι της υπηρεσίας, προεδρευόμενα από δικαστή. Μετά, όμως, από την συνταγματική αναθεώρηση του 2001 και την απαγόρευση ασκήσεως έργων διοικήσεως από τους δικαστές είναι αμφίβολο αν οι διατάξεις αυτές είναι συνταγματικές και, εν

53. Βλ. απόφαση ΣτΕ Ολομ. 2892/1993 και σχετικώς άρθρο 16 παράγραφος 1 του ΚΔΔιαδ.
54. Βλ. Ε.Α. 1338/2009 επί Α.Μ. κ.ά.
55. Βλ. απόφαση της ΣτΕ Ολομ. 876/2013.

πάση περιπτώσει, στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν αντικατασταθεί από μέλη του ΝΣΚ.

Δεν είναι δυνατόν να εκφέρει κανείς συνολική άποψη για τη λειτουργία και αποτελεσματικότητα του υπάρχοντος συστήματος ενδικοφανών προσφυγών. Ωστόσο, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στην από 4-11-2010 έκθεσή της διατύπωσε την άποψη ότι: « ... *η ενδικοφανής προσφυγή, που θεσπίστηκε με στόχο την ελάφρυνση των διοικητικών δικαστηρίων, δεν εξυπηρετεί το σκοπό της, καθώς εξελίχθηκε σε απλό τύπο, χωρίς ουσιαστική εξέταση των υποθέσεων, γι' αυτό είναι αναγκαίο να αξιοποιηθεί. Προς τούτο, θα πρέπει τα μέλη των αρμόδιων για την εξέτασή της οργάνων να είναι ανεξάρτητα από τις υπηρεσίες που εξέδωσαν την προσβαλλόμενη πράξη και να τους παρέχεται κατάλληλη επιμόρφωση*»,[56] ενώ κατά το Γ. Δελλή, οι ενδικοφανείς προσφυγές «... *συνήθως δίνουν στη διοίκηση την ευχέρεια, είτε να συμπληρώσει την αρχική της θέση εμμένοντας σε αυτή, είτε να κερδίσει χρόνο, επιβαρύνοντας το διάδικο με μία επιπλέον διαδικασία χωρίς εκέγγυα ανεξαρτησίας και επεκτείνοντας χρονικά την εκκρεμοδικία*».[57]

Τα τελευταία χρόνια, για διάφορους λόγους που δεν οφείλονται αποκλειστικά στον έλληνα νομοθέτη, γίνεται προσπάθεια αναβάθμισης των ενδικοφανών προσφυγών, με αποσαφήνιση του νομοθετικού καθεστώτος που τις διέπει και βελτίωση της στελέχωσης των αρμοδίων οργάνων, κυρίως, όμως, με την πραγματική ενασχόληση των τελευταίων με το αντικείμενο της προσφυγής και όχι την γραφειοκρατική απλώς διεκπεραίωσή της.

Έγινε ήδη αναφορά στην ενδικοφανή προσφυγή στις φορολογικές διαφορές.[58] Μετά την πρώτη περίοδο εφαρμογής του συστήματος, που δεν είχε να επιδείξει ιδιαιτέρως λαμπρά αποτελέσματα, φαίνεται (στοιχεία του έτους 2017) ότι η κατάσταση έχει βελτιωθεί και το σύνολο σχεδόν των προσφυγών εξετάζεται εγκαίρως, ενώ είναι σημαντικό ότι το ποσοστό των αποφάσεων που εκδόθηκαν επί ενδικοφανών προσφυγών το 2017 και προσβλήθηκαν στα διοικητικά δικαστήρια ανέρχεται σε 29,22%.[59] Πρόσφατα δε, σε πιλοτική μορφή, ξεκίνησε η ηλεκτρονική υποβολή προσφυγών.

Στο πεδίο των δημοσίων συμβάσεων με τον Ν. 4412/2016 (ΦΕΚ Α' 147)[60] προβλέφθηκε η δημιουργία της Αρχής Εξέτασης Προδικαστικών Προσφυγών (άρθρα 345 επ.), αποτελούμενη από τριάντα μέλη και αρμόδια για την εξέταση προσφυγών κατά των πράξεων των αναθετουσών αρχών κατά τη διαδικασία σύναψης δημόσιας σύμβασης, εκτιμώμενης αξίας άνω των 60.000 ευρώ. Ο πρόεδρός της είναι συνταξιούχος ανώτατος δικαστικός λειτουργός ή πρώην λειτουργός του ΝΣΚ και επιλέγεται, μετά από σχετική πρόσκληση, από τον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και, ύστερα από γνώμη της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής, διορίζεται με πράξη του υπουργικού

56. http://www.nchr.gr/images/pdf/apofaseis/protaseis_epi_nomoth_keimenwn/Paratiriseis_dioikitiki_diki_final201.pdf
57. Δελλής Γ. , ό.π., σελ. 308.
58. Ρυθμίζεται πλέον με τα άρθρα 63 επ. του ΚΦΔ.
59. Βλ. http://www.aade.gr/sites/default/files/2018-03/dt 28%2003.18.pdf.
60. Δετσαρίδης Χ. (2017), «*Η ενδικοφανής διαδικασία στο στάδιο ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων. Κριτική αποτίμηση*», ΘΠΔΔ , σελ. 272 επ.

συμβουλίου. Τα υπόλοιπα μέλη είναι νομικοί με ειδίκευση στο δίκαιο των δημοσίων συμβάσεων, επιλεγόμενοι από το ΑΣΕΠ. Τα μέλη της Αρχής απολαύουν λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας.

Εξάλλου, με τον Ν. 4375/2016 (ΦΕΚ Α' 51) προβλέφθηκε ότι στο Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης συνιστάται αυτοτελής Υπηρεσία με τίτλο «Αρχή Προσφυγών», η οποία υπάγεται απευθείας στον Υπουργό Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης και αποτελείται από την Κεντρική Διοικητική Υπηρεσία και από τις Ανεξάρτητες Επιτροπές Προσφυγών. Οι τελευταίες είναι αρμόδιες για την εξέταση ενδικοφανών προσφυγών κατά των αποφάσεων της Υπηρεσίας Ασύλου. Αυτές οι ανεξάρτητες επιτροπές λειτουργούν υπό τριμελή σύνθεση και αποτελούνται από δύο δικαστικούς λειτουργούς των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, που υποδεικνύονται, κατόπιν σχετικής αίτησής τους, από τον Γενικό Επίτροπο της Γενικής Επιτροπείας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και ένα τρίτο μέλος υποδεικνυόμενο από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες.[61]

Παρατηρείται ότι η αναβάθμιση της ενδικοφανούς προσφυγής συνδέεται, στις παραπάνω περιπτώσεις, με τη δημιουργία ιδιαίτερων οργάνων που έχουν τα χαρακτηριστικά ανεξάρτητης αρχής. Είναι πρόδηλο ότι δεν είναι δυνατόν να ιδρυθούν τέτοιου είδους υπηρεσίες σε κάθε περίπτωση που προβλέπεται η άσκηση ενδικοφανούς προσφυγής. Για τούτο με σχέδιο νόμου, που αναρτήθηκε στη διαβούλευση το καλοκαίρι του 2013 και είχε ως τίτλο :«*Διαμόρφωση του νομικού καθεστώτος για τον μηχανισμό της υποχρεωτικής ενδικοφανούς προσφυγής*», επιχειρήθηκε μια συνολική, ρηξικέλευθη, προσέγγιση, του θεσμού της ενδικοφανούς προσφυγής στην ελληνική έννομη τάξη. Στόχος αυτού του σχεδίου ήταν η καθιέρωση ενός γενικευμένου συστήματος ενδικοφανών προσφυγών, στρεφομένων κατά διοικητικών πράξεων που δημιουργούν διαφορές ουσίας, με ορισμένες εξαιρέσεις, όπως αυτές που προαναφέρθηκαν. Η σημαντικότερη καινοτομία συνίστατο στο ότι τα όργανα τα οποία πρόκειται να επιληφθούν των ενδικοφανών προσφυγών διέθεταν, αφ' ενός μεν αυξημένη αξιοπιστία, λόγω της συνθέσεως και του τρόπου αναδείξεώς τους[62], αφ' ετέρου δε, αυξημένη ανεξαρτησία έναντι της διοικήσεως και, ειδικότερα, έναντι της αρχής που εξέδωσε την προσβαλλόμενη διοικητική πράξη, λόγω των εγγυήσεων με τις οποίες περιβάλλονταν. Πέραν τούτου, προβλέπονταν και ρυθμίσεις διαδικαστικού χαρακτήρα, με σκοπό την αποσαφήνιση του νομοθετικού καθεστώτος που διέπει αυτή την κατηγορία διοικητικών προσφυγών, καθεστώς το οποίο σήμερα είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο, ετερόκλητο και χωρίς συνοχή. Το σχέδιο αυτό ήταν πράγματι φιλόδοξο, είχε οριζόντιο χαρακτήρα, απαιτούσε την συμμετοχή όλης της δημόσιας διοίκησης και, προφανώς, δεν θα ήταν εύκολο να υλοποιηθεί. Ήδη στην κριτική που διατυπώθηκε επισημάνθηκε η μέτρια ποιότητα του διοικητικού μηχανισμού και ο πολυδάπανος χαρακτήρας της προτάσεως αυτής, ως

61. Όπως κρίθηκε οι επιτροπές αυτές έχουν δικαιοδοτικό χαρακτήρα και για τον λόγο αυτό η συμμετοχή δικαστών δεν προσκρούει στο άρθρο 89 του Συντάγματος (ΣτΕ 1238/2017, ΣτΕ Ολομ.1237/2017).

62. Τριμελείς επιτροπές, αποτελούμενες από πρώην δικαστές, μέλη του ΝΣΚ ή καθηγητές, υπαλλήλους, που σε σημαντικό ποσοστό έπρεπε να είναι απόφοιτοι της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης, και τέλος, με σκοπό να λειτουργήσουν σαν γέφυρα μεταξύ της διοικήσεως και της κοινωνίας, δικηγόροι ή απόφοιτοι οικονομικών σχολών με αποκλειστική απασχόληση.

στοιχεία που προεξοφλούν την αποτυχία κάθε σχετικής προσπάθειας. Αντικείμενο κριτικής αποτέλεσαν, μεταξύ άλλων, ορισμένες διατάξεις του σχεδίου με τις οποίες, σύμφωνα με όσους εναντιώνονται στην προτεινόμενη ρύθμιση, δικαστικοποιείται η ενώπιον των τριμελών επιτροπών διαδικασία και υποβαθμίζεται η έννομη προστασία.[63]

Ωστόσο, θα μπορούσε το σχέδιο αυτό να εφαρμοστεί πιλοτικά και να επεκταθεί σταδιακά και με τις αναγκαίες διορθώσεις, βελτιώσεις και προσαρμογές η νέα αυτή ενδικοφανής διαδικασία να αποτελέσει πραγματικό παράγοντα αναβάθμισης του διοικητικού έργου και αποφασιστικό στοιχείο αποφόρτισης της διοικητικής δικαιοσύνης, ειδικά σε υποθέσεις που δεν θέτουν σοβαρά ζητήματα και οι οποίες μπορεί κάλλιστα να αντιμετωπισθούν σε αυτό το επίπεδο, χωρίς να είναι αναγκαίο για την προστασία των εννόμων συμφερόντων των διοικουμένων να αχθούν σε δικαστική κρίση. Πάντως, η προσπάθεια αυτή δεν είχε καμία συνέχεια και δεν προβλέπεται κάποια πρωτοβουλία προς την κατεύθυνση αυτή.

Το ερώτημα που προκύπτει στη συνέχεια είναι εάν είναι άραγε δυνατή η επίλυση των διοικητικών διαφορών με έναν θεσμό παρόμοιο με αυτόν της διαμεσολάβησης, έτσι όπως προβλέπεται από τον νόμο για τις ιδιωτικές και εμπορικές διαφορές;[64] Είναι δυνατή η προσφυγή σ' αυτή τη διαδικασία, η οποία κατά τον Ν. 4512/2018 (ΦΕΚ Α' 5),[65] που αποδίδει σχετική οδηγία, νοείται ως *«μια διαρθρωμένη διαδικασία ανεξαρτήτως ονομασίας και με βασικά χαρακτηριστικά την εμπιστευτικότητα, την ιδιωτική αυτονομία, την ουδετερότητα και αμεροληψία του διαμεσολαβητή, στην οποία δύο ή περισσότερα μέρη επιχειρούν εκουσίως με καλόπιστη συμπεριφορά και συναλλακτική ευθύτητα να επιλύσουν με συμφωνία μία διαφορά τους με τη βοήθεια διαμεσολαβητή»*;

Πρόκειται για ερώτημα που δεν έχει εύκολη την απάντηση. Δύο είναι τα ζητήματα που εγείρονται. Ένα νομικό και ένα πρακτικό. Κατά τον νόμο τα μέρη μπορούν να προσφύγουν στη διαδικασία της διαμεσολάβησης *«αν αυτά έχουν την εξουσία να διαθέτουν το αντικείμενο της διαφοράς»*. Και ο κανόνας στο ιδιωτικό δίκαιο είναι ότι τα μέρη έχουν αυτήν την εξουσία. Στο κυριαρχούμενο από την αρχή της νομιμότητας δημόσιο δίκαιο ο κανόνας είναι ακριβώς ο αντίθετος. Τι θα αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης και διαμεσολάβησης στην περίπτωση για παράδειγμα που η διοίκηση απορρίψει αίτημα για χορήγηση οικοδομικής άδειας με την αιτιολογία ότι η οικοδομή υπερβαίνει το νόμιμο όριο ύψους ορόφων που έχει θεσπιστεί για μια συγκεκριμένη περιοχή; Ή στην περίπτωση που ο ασφαλιστικός οργανισμός έχει καταλογίσει σε βάρος εργοδότη εισφορές για απασχόληση εργαζομένων; Τι θα διαπραγματευτούν τα δύο μέρη; Σ' αυτές τις περιπτώσεις, βέβαια, η διοίκηση δρα κατά δέσμια αρμοδιότητα. Ίσως, θα μπορούσαμε να σκεφτούμε δυνατότητα διαμεσολάβησης σε περιπτώσεις διακριτικής ευχέρειας. Έχοντας κατά νου ότι οι διακρίσεις

63. Κριτική προσέγγιση του σχεδίου γενίκευσης των ενδικοφανών προσφυγών από την Λαϊνιώτη Αγγ., *«Ενδικοφανείς προσφυγές: Επισημάνσεις-Παρατηρήσεις-Προτάσεις»*, Φακίτσα Λ., *«Κριτική ανάλυση του προσχεδίου νόμου περί γενίκευσης των ενδικοφανών διαδικασιών στις διοικητικές διαφορές ουσίας»*. Και τα δύο άρθρα σε http://www.edd.gr/index.php/views/views-articles. Κύβελος Σ.: ό.π., σελ. 376 επ. Βλ. σχετικώς Πρεβεδούρου Ε., (2013), *«Οι ενδικοφανείς προσφυγές ως μέσον επιτάχυνσης της διοικητικής δίκης»*, *ΘΠΔΔ*, σελ. 193. Αξιοσημείωτο είναι, πάντως, ότι σε σύστημα που μοιάζει με το δικό μας, το γαλλικό Συμβούλιο της Επικρατείας σε μελέτη του, του έτους 2008, παρά το ότι αποδέχεται τη μεγάλη σημασία που έχουν οι ενδικοφανείς προσφυγές, τηρεί επιφυλακτική τάση ως προς την γενίκευσή τους και την ενοποίηση του καθεστώτος τους.

64. Βλ.αναλυτικά στον παρόντα τόμο, ανωτ. υπό Ε1. Βλ. επίσης, μεταξύ πολλών, Καλαβρός Κ., (2016), *«Πολιτική Δικονομία, Γενικό Μέρος»*, Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα,, 4η έκδ., σελ. 18 επ., Διαμαντόπουλος Γ. -Κουμπλής Β., (2015), *«Η διαμεσολάβηση ως τρόπος επίλυσης ιδιωτικών διαφορών στο Ελληνικό Δίκαιο»*, *ΝοΒ*, σελ. 2184 επ.

65. Είχε προηγηθεί ο Ν. 3898/2010 (ΦΕΚ Α' 211).

δεν είναι πάντα ιδιαίτερα σαφείς, αλλά και, κυρίως, ότι η επιτυχημένη διαμεσολάβηση δεν εστιάζει τόσο στη νομιμότητα όσο στην ικανοποίηση των αμοιβαίων συμφερόντων.[66] Οι προβληματισμοί αυτοί τίθενται επί νέας βάσεως μετά την θέση σε ισχύ του Ν. 4469/2017 (ΦΕΚ Α' 62). Ο εν λόγω νόμος αφορά τον εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων και, με σκοπό τη διάσωση μιας επιχείρησης και τη συνέχιση της λειτουργίας της, προβλέπει διαδικασία ρύθμισης και αναδιάρθρωσης των οφειλών της, η οποία επιτυγχάνεται με συμφωνία της επιχείρησης με τους πιστωτές της. Μεταξύ των τελευταίων ο νόμος περιλαμβάνει το δημόσιο και τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης (ΟΚΑ), σύμφωνα δε με το άρθρο 15 του νόμου η αναδιάρθρωση των οφειλών τους περιλαμβάνει και τη δυνατότητα διαγραφής μέρους αυτών, ως διαγραφής νοουμένης της διαγραφής της βασικής οφειλής και της απαλλαγής από τόκους, προσαυξήσεις ή πρόστιμα. Τη διαδικασία αναλαμβάνει ένας «συντονιστής», που πρέπει να είναι εγγεγραμμένος στο σχετικό μητρώο, στο οποίο περιλαμβάνονται οι διαπιστευμένοι διαμεσολαβητές, ενώ το δημόσιο εκπροσωπεί η ΑΑΔΕ και ο διοικητής της.[67] Βλέπουμε ότι για την ικανοποίηση ενός σκοπού δημοσίου συμφέροντος, που συνίσταται στη διάσωση μιας επιχείρησης ώστε να συνεχίσει να λειτουργεί προς όφελος της εθνικής οικονομίας, ένα μέρος των οφειλών της προς το δημόσιο και τους ΟΚΑ[68] μπορεί να διαγραφεί, χωρίς να έχει τεθεί εν αμφιβόλω η οφειλή καθ' εαυτή. Για άλλη μια φορά η εν στενή εννοία νομιμότητα καλείται να συνδιαλλαγεί με την σκοπιμότητα. Τα συμπεράσματα από την εφαρμογή της ρύθμισης αυτής (σε σχέση με το δημόσιο) θα έχουν αδιαμφισβήτητη επίδραση στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζονται οι υποχρεώσεις των πολιτών έναντι του κράτους και μπορεί, εν δυνάμει, να φωτίσουν διαφορετικά τον θεσμό της διαμεσολάβησης στο δημόσιο δίκαιο.

Αλλά ακόμα και αν επιτευχθεί ο εντοπισμός και η συμφωνία για τις περιπτώσεις εκείνες που θα ήταν δυνατή η προσφυγή στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, ποιος θα εκπροσωπούσε το δημόσιο; Ειδικά στις μέρες μας όπου όλοι έχουμε μεταβληθεί σε «κυνηγούς σκανδάλων» και όπου κυριαρχεί μια γενικευμένη καχυποψία, ποιος υπάλληλος θα υπέγραφε ένα πρακτικό χωρίς να κινδυνεύει να κατηγορηθεί την επομένη από τον οποιονδήποτε ότι χρηματίστηκε για να συμβιβαστεί; Ως προς αυτό, τα τελευταία χρόνια έχει υιοθετηθεί μία σειρά διατάξεων αμφίβολης συνταγματικότητας, περί ακαταδίωκτου άλλοτε των μελών του ΝΣΚ και άλλοτε των εμπειρογνωμόνων του ΤΑΙΠΕΔ. Θα έπρεπε άραγε αυτές να επεκταθούν στους υπαλλήλους που θα μετέχουν σε διαμεσολάβηση, ώστε να κάνουν απερίσπαστοι τη δουλειά τους;

Εν πάση περιπτώσει, θα άξιζε να επιχειρηθεί η εισαγωγή παρόμοιας διαδικασίας, σε πρώτη φάση, ειδικά στις διαφορές που γεννώνται με την άσκηση αγωγής, οι οποίες έχουν αμιγώς χρηματικό αντικείμενο. Ίσως εκεί είναι ευκολότερη η δοκιμασία του θεσμού αυτού. Εξάλλου, παρεμ-

66. *«Έργο του διαμεσολαβητή είναι αφενός μεν να υποβοηθήσει τα μέρη να προσδιορίσουν τις αξιώσεις τους και τα συμφέροντα των οποίων την ικανοποίηση επιδιώκουν, αφετέρου δε να τους εκμαιεύσει λύσεις αμοιβαίας αποδοχής με σκοπό την επίτευξη συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς»* Χατζηαντωνίου Μ., (2013), *«Επισκόπηση του θεσμού της διαμεσολάβησης ως εναλλακτικού τρόπου επίλυσης ιδιωτικών διαφορών», Εφαρμογές Αστικού Δικαίου*, σελ. 630 επ., σελ 631.

67. Για τις ρυθμίσεις του νόμου βλ. Ψαρουδάκη Μ., (2017), *«Εξωδικαστικός μηχανισμός ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων», Επιχείρηση*, σελ. 833 επ., Πρινιωτάκη Μ. (2017), *«Η συμμετοχή του Δημοσίου στον εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων», Επιχείρηση*, σελ. 844 επ. Ειδικότερες ρυθμίσεις για τη συμμετοχή του δημοσίου στη διαδικασία περιέχονται στην Πολ 1105/2017 (ΦΕΚ Β' 2426).

68. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση: Με τον Νόμο εισάγεται *«...στην ελληνική έννομη τάξη μία οργανωμένη εξωδικαστική διαδικασία για τη συνολική και μακροπρόθεσμη ρύθμιση των χρεών των ελληνικών επιχειρήσεων, οι οποίες, εξαιτίας της οξύτατης και χρονικά μακράς οικονομικής κρίσης, αδυνατούν να εξυπηρετήσουν όλες τις συσσωρευθείσες οφειλές τους προς τον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα»* ενώ *«... Η φορολογική διοίκηση και οι φορείς κοινωνικής ασφάλισης συμμετέχουν στο μηχανισμό με σκοπό τη διαπραγμάτευση βιώσιμων λύσεων ρύθμισης, προσαρμοσμένων στις ανάγκες της επιχείρησης. Η πρωτοφανής ευελιξία του Δημοσίου ως πιστωτή εκτείνεται μέχρι και τη διαγραφή μέρους των απαιτήσεών του, σε περιπτώσεις που αυτό κρίνεται απαραίτητο για την επιβίωση της επιχείρησης και πάντα υπό την προϋπόθεση της διασφάλισης του δημοσίου συμφέροντος»*.

φερή αρμοδιότητα έχει ήδη το ΝΣΚ, το οποίο, κατά το άρθρο 6 του Ν. 3086/2002 (ΦΕΚ Α' 324) γνωμοδοτεί: *«α) Για τη συμβιβαστική επίλυση διαφορών ή αναγνώριση απαιτήσεων κατά του Δημοσίου, ... την αποδοχή αγωγών ή άλλων ενδίκων βοηθημάτων που ασκήθηκαν κατά του Δημοσίου, εφόσον η υπόθεση υπάγεται γενικά στην καθ' ύλην αρμοδιότητα του Ειρηνοδικείου, του Μονομελούς Πρωτοδικείου και του Μονομελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου. Το αυτό ισχύει και για υποθέσεις, που υπάγονται στην καθ' ύλη αρμοδιότητα και κάθε άλλου δικαστηρίου, εφ' όσον το αντικείμενο της διαφοράς δεν υπερβαίνει το ποσό της καθ' ύλην αρμοδιότητας του Μονομελούς Πρωτοδικείου.».* Θα μπορούσε, επομένως, να αξιοποιηθεί η σχετική εμπειρία του ΝΣΚ και στον τομέα της διαμεσολάβησης, όπως, ενδεχομένως, και του Συνηγόρου του Πολίτη.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μια συγκριτική παρατήρηση από έννομη τάξη συγγενή προς τη δική μας, τη γαλλική, στην οποία σχετικά πρόσφατα εισήχθη, με πολύ προσεκτικά βήματα, ο θεσμός της διαμεσολάβησης στις διοικητικές διαφορές, με νόμο που ψηφίστηκε τον Νοέμβριο του 2016 και αφορούσε τον εκσυγχρονισμό της δικαιοσύνης κατά τον XXIο αιώνα. Το νομοθετικό κείμενο είναι πολύ λιτό και προβλέπει τόσο την δικαστική όσο και την εξωδικαστική διαμεσολάβηση και επιφέρει αλλαγές στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας. Οι διατάξεις του νόμου συμπληρώθηκαν με αυτές δύο διαταγμάτων που δημοσιεύτηκαν στις 18-4-2017 και στις 16-2-2018. Οι βασικότερες ρυθμίσεις είναι οι ακόλουθες:

α) Ο νόμος προβλέπει ότι εφαρμόζεται σε κάθε διαρθρωμένη διαδικασία (tout processus structuré), όπως κι αν ονομάζεται, κατά την οποία τα μέρη επιχειρούν να επιτύχουν μια συμφωνία για τη φιλική επίλυση της διαφοράς τους, με τη βοήθεια ενός τρίτου, του διαμεσολαβητή, τον οποίο αυτά επιλέγουν ή ο οποίος υποδεικνύεται, με τη συμφωνία τους, από το δικαστήριο.

β) Ο διαμεσολαβητής εκπληρώνει την αποστολή του με αμεροληψία, γνώση του αντικειμένου και επιμέλεια. Δεσμεύεται από το απόρρητο και μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Στην τελευταία περίπτωση, ο εκπρόσωπος του νομικού προσώπου υποδεικνύει το φυσικό πρόσωπο το οποίο θα ασχοληθεί με τη διαμεσολάβηση. Πρέπει να διαθέτει τα αναγκαία προσόντα ενόψει της φύσεως της διαφοράς, καθώς και την αναγκαία εκπαίδευση ή εμπειρία στη διαμεσολάβηση.

γ) Η διαμεσολάβηση μπορεί να έχει ως αντικείμενο το σύνολο ή μέρος της διαφοράς.

δ) Ο δικαστής μπορεί σε κάθε στάδιο της δίκης, να προτείνει την υπαγωγή σε διαμεσολάβηση.

ε) Η συμφωνία στην οποία καταλήγουν τα μέρη δεν μπορεί να προσβάλλει δικαιώματα των οποίων αυτά δεν έχουν την ελεύθερη διάθεση και είναι δυνατή η δικαστική της επικύρωση ώστε να καθίσταται τίτλος εκτελεστός.

στ) Με το διάταγμα της 16ης Φεβρουαρίου 2018 ορίστηκε ότι σε ορισμένες υπαλληλικές διαφορές ή διαφορές που αφορούν τη χορήγηση παροχών κοινωνικού χαρακτήρα, η διαμεσολάβηση καθίσταται υποχρεωτική. Ωστόσο, αν προβλέπεται υποχρεωτική διαδικασία διαμεσολάβησης πριν την προσφυγή στη δικαιοσύνη, αυτή διεξάγεται δωρεάν για τα μέρη.

Η εν λόγω υποχρεωτικού χαρακτήρα διαδικασία προβλέπεται ότι θα εφαρμοστεί πιλοτικά από την 1-4-2018 έως τον Νοέμβριο του 2020. Στο πέρας αυτής της περιόδου θα υπάρξει αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και τότε θα ληφθούν περαιτέρω οριστικές αποφάσεις. Εξάλλου, ο Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας με τον εκπρόσωπο του Εθνικού Συμβουλίου των Δικηγορικών Συλλόγων υπέγραψαν, τον Δεκέμβριο του 2017, συμφωνία με αντικείμενο την προώθηση της διαδικασίας διαμεσολάβησης στις διοικητικές διαφορές μεταξύ των δικαστών, των δικηγόρων, των δημοσίων αρχών και των διαδίκων.[69]

Τέλος, το φορολογικό δίκαιο απετέλεσε τον κατ' εξοχήν χώρο όπου εφαρμόστηκε συστηματικά ο θεσμός της εξώδικης (διοικητικής) επίλυσης της διαφοράς, άλλως του φορολογικού συμβιβασμού.[70] Η δυνατότητα αυτή επέτρεπε στον προϊστάμενο της ΔΟΥ ή σε διάφορες επιτροπές που προβλέπονταν από διαδοχικώς ισχύσασες διατάξεις, να ακυρώσουν το φύλλο ελέγχου ή να μειώσουν την φορολογική υποχρέωση των φορολογουμένων. Για να επιλυθεί η διαφορά έπρεπε οι απόψεις του φορολογουμένου και της φορολογικής αρχής να *«συμπέσουν»* (άρθρο 70 παράγραφος 6 του προϊσχύσαντος Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος), οπότε συντασσόταν η σχετική πράξη. Επρόκειτο για μια διαδικασία στην οποία ο φορολογούμενος συνεργαζόταν με τη διοίκηση με σκοπό να εξευρεθεί η πραγματική αξία του αντικειμένου του φόρου και που τερματιζόταν με νέα πράξη της αρχής, η οποία ήταν αμετάκλητη, δυναμένη να προσβληθεί δικαστικά μόνο εφόσον δεν επληρούντο οι όροι εκδόσεώς της.[71] Διάδοχος της διαδικασίας αυτής είναι η ενδικοφανής προσφυγή, για την οποία έγινε λόγος ανωτέρω.

Ε3.2. Μετά την Προσφυγή στο Δικαστήριο

Με την άσκηση προσφυγής ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων δεν σημαίνει ότι εξέλιπε κάθε πιθανότητα εναλλακτικής επίλυσης της διαφοράς. Το φορολογικό μας δίκαιο γνώριζε τη δυνατότητα δικαστικού συμβιβασμού, που διενεργούνταν κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας, αλλά ακόμα και η διοικητική επίλυση της φορολογικής διαφοράς, που αναφέρθηκε ανωτέρω (Ε3.1.3.), μπορούσε να λάβει χώρα κατά την εκκρεμοδικία. Η διοικητική επίλυση είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση της δίκης.[72]

69. Βλ. http://www.conseil-etat.fr/Conseil-d-Etat/Demarches-Procedures/La-mediation

70. Τότσης Χ. (2008), «*Ερμηνεία φορολογίας εισοδήματος*», Τόμος Γ', Αθήνα: Εκδόσεις Πάμισος, έκδ. τρίτη, σελ. 607 επ., Φινοκαλιώτης Κ., (2010), «*Φορολογικό δίκαιο*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, Δ' έκδοση, σελ. 99 επ.

71. Όπως έχει κριθεί, η διαδικασία αυτή: «κατατείνει [δε] στην οιονεί συναινετική επίλυση της διαφοράς, με την επιδίωξη, αντί δικαστικής κρίσης, αμετάκλητης σύμπτωσης των απόψεων των μερών» ΣτΕ 2554/2014 επταμ.

72. Βλ. άρθρο 142 παράγραφος 1, περίοδος δ΄ του ΚΔΔικ.

Πρόσφατα ο νομοθέτης, με την παράγραφο 1 του άρθρου 23 του Ν. 4446/2016 (ΦΕΚ Α' 240), που προσέθεσε το άρθρο 126Β στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, εισήγαγε σε περιορισμένη έκταση τον θεσμό της ενδοδικαστικής επίλυσης διαφορών από αγωγές για απαιτήσεις από δημόσιες συμβάσεις. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, «*1. Οι διαφορές από αγωγές για απαιτήσεις από την εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων αρμοδιότητας των διοικητικών εφετείων υπόκεινται στη διαδικασία ενδοδικαστικής συμβιβαστικής επίλυσης σε συμβούλιο ...*». Περαιτέρω, ο διευθύνων το δικαστήριο «*2... αμέσως μετά την κατάθεση του εισαγωγικού της δίκης δικογράφου, ορίζει με πράξη του ... το αρμόδιο τμήμα για την ενδοδικαστική επίλυση της διαφοράς. Ο πρόεδρος του οικείου τμήματος ορίζει εισηγητή Δικαστή με πράξη του, η οποία κοινοποιείται στους διαδίκους. Εντός δέκα (10) ημερών από την κοινοποίηση, οι διάδικοι δύνανται να προσκομίσουν στη γραμματεία του Δικαστηρίου όλα τα αναγκαία στοιχεία για την επίλυση της διαφοράς. Εάν μετά την παρέλευση της ανωτέρω προθεσμίας δεν έχουν προσκομιστεί τα προαναφερόμενα στοιχεία, η συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς, κατόπιν σχετικής επισημείωσης από τον εισηγητή Δικαστή επί του φακέλου της δικογραφίας, ματαιώνεται. Ο εισηγητής επιμελείται τη συγκέντρωση των αναγκαίων στοιχείων από τους διαδίκους και μπορεί να ζητά, διά της γραμματείας και εφόσον το κρίνει αναγκαίο, την προσκόμιση πρόσθετων στοιχείων και οργανώνει την επικοινωνία με αυτούς προς το σκοπό επίλυσης της διαφοράς. Προς τούτο καλούνται σε κοινή συνάντηση από τον εισηγητή σε ημερομηνία που ορίζεται από τον ίδιο. Κατά τη συνάντηση τηρούνται πρακτικά από τον γραμματέα, στα οποία αποτυπώνεται είτε το αποτέλεσμα του συμβιβασμού είτε η ματαίωσή του. Τα πρακτικά υπογράφονται από τους εκπροσώπους των διαδίκων, τον εισηγητή Δικαστή και τον γραμματέα. Εφόσον συνταχθεί πρακτικό συμβιβασμού, η υπόθεση εισάγεται στο συμβούλιο, για την έκδοση απόφασης, με την οποία επιλύεται συμβιβαστικά η διαφορά. Σε αντίθετη περίπτωση το πρακτικό ματαίωσης του συμβιβασμού παραμένει στο φάκελο της υπόθεσης.... 3. Η απόφαση ενδοδικαστικής επίλυσης, η οποία περιέχει το ύψος της απαίτησης χωρίς παράθεση του πραγματικού, το χρόνο έναρξης της τοκοφορίας και τον προσδιορισμό του επιτοκίου, έχει τα αποτελέσματα αμετάκλητης δικαστικής απόφασης και συνιστά εκτελεστό τίτλο ..., χωρίς να απαιτείται προς τούτο η καταβολή τέλους δικαστικού ενσήμου.*» Ορίζεται, επίσης, πως «*4. Η διαδικασία ενδοδικαστικής επίλυσης διεξάγεται κατά τρόπο που να διασφαλίζεται το απόρρητο αυτής.*».

Ο νόμος αυτός δημοσιεύτηκε στα τέλη Δεκεμβρίου του 2016 και, επομένως, έχει χρόνο εφαρμογής που δεν είναι αρκετός για την συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, δοθέντος ότι εύλογα απαιτείται ένα διάστημα ώστε να εξοικειωθούν τόσο οι δικηγόροι όσο και οι δικαστές με τη λειτουργία του. Ανεξάρτητα από την κριτική που μπορεί να ασκηθεί στη διαδικασία αυτή, η οποία εντοπίζεται, κυρίως, στο ότι εν μια νυκτί οι διοικητικοί δικαστές μετατράπηκαν σε διαμεσολαβητές, χωρίς καμία

επιμόρφωση και χωρίς τις αναγκαίες ειδικές γνώσεις, γεγονός που ενέχει τον κίνδυνο ο δικαστής να εστιάσει την προσοχή του στη νομική και μόνο διάσταση της διαφοράς,[73] πάντως, στην πράξη φαίνεται ότι λειτουργεί, κυρίως, με την επίτευξη συμφωνίας για την καταβολή του κεφαλαίου και όχι των τόκων ή για την καταβολή ενός μέρους των τόκων, ιδίως στις περιπτώσεις εκείνες που τα χρήματα για την αποπληρωμή του αναδόχου δεν καταβάλλονται διότι υπάρχουν κάποιες τυπικές πλημμέλειες στα αναγκαία δικαιολογητικά. Από τα μέχρι στιγμής στοιχεία που τηρεί η Γενική Επιτροπεία των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων προκύπτει ότι στο Διοικητικό Εφετείο Αθηνών, μέχρι το τέλος Ιουνίου 2018, είχαν εισαχθεί στη διαδικασία της ενδοδικαστικής συμβιβαστικής επίλυσης, 660 υποθέσεις σχετικές με την εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων. Από αυτές σε 60 είχαμε, τελικώς, παραίτηση ή παραπομπή σε άλλο δικαστήριο. Από τις υπόλοιπες 600, σε 24 υπήρξε επιτυχής έκβαση της ενδοδικαστικής επίλυσης, ενώ σε 11 η σχετική απόπειρα απέτυχε. Από τις υπόλοιπες, στις 501 οι διάδικοι δεν προσκόμισαν τα αναγκαία στοιχεία, παρ' όλο ότι τηρήθηκε η διαδικασία της παραγράφου 2 του άρθρου 126Β του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας και 64 είναι εκκρεμείς, οπότε ευλόγως δύναται να υποτεθεί ότι ορισμένες από αυτές θα οδηγηθούν σε συμβιβαστική επίλυση. Αντιστοίχως, στο Διοικητικό Εφετείο Θεσσαλονίκης, την ίδια περίοδο, έχουν εισαχθεί 562 υποθέσεις στη διαδικασία ενδοδικαστικής συμβιβαστικής επίλυσης. Σε 58 η συμβιβαστική επίλυση επιτεύχθηκε, σε 55 όχι, ενώ 47 είναι ακόμα εκκρεμείς, και, επομένως, σε ορισμένες από αυτές θα προκύψει συμβιβαστική επίλυση. Τέλος, σε 404 οι διάδικοι δεν προσκόμισαν τα προβλεπόμενα στοιχεία και η διαδικασία δεν θα προχωρήσει.

Σκόπιμο θα ήταν να γίνει μια σε βάθος αποτίμηση της εφαρμογής της εφαρμογής της διάταξης αυτής, ώστε να μελετηθεί υπό ποιες προϋποθέσεις θα ήταν δυνατόν η εν λόγω διαδικασία να επεκταθεί και σε άλλες κατηγορίες διαφορών. Εν πάση περιπτώσει πρέπει να επισημανθεί ότι η ενδοδικαστική επίλυση της διαφοράς έχει το πλεονέκτημα ότι εφόσον υπεύθυνος αυτής είναι δικαστής, πρόσωπο που παρέχει μείζονες εγγυήσεις αμεροληψίας και ανεξαρτησίας, πολλές από τις επιφυλάξεις που διατυπώθηκαν σχετικά με την ιδιωτική μεσολάβηση διασκεδάζονται.[74]

Ε3.3. Αντί του Δικαστηρίου

Η προσφυγή στη διαιτητική επίλυση μιας διοικητικής διαφοράς διαφοροποιείται ποιοτικά από τις διαδικασίες που μέχρι στιγμής αναφέρθηκαν. Και αυτό διότι η απόφαση του διαιτητικού δικαστηρίου μοιάζει με δικαστική απόφαση, παράγει δεδικασμένο και έχει εκτελεστότητα, χωρίς να απαιτείται ούτε η έκδοση νέας διοικητικής πράξης ούτε κάποιας μορφής επικύρωση από τη δικαστική εξουσία. Η διαιτητική απόφαση *«λειτουργικά είναι πλήρες υποκατάστατο της δικαστικής απόφασης»*.[75]

73. Φώτος Κ., (2017), «*Ο νόμος 4446/2016 και οι φιλοδοξίες επιτάχυνσης της διοικητικής δίκης», ΔΦΝ, σελ. 1139 επ. Ο συγγραφέας αναφέρεται σε «καρικατούρα διαμεσολάβησης*».

74. Ο Νόμος 4446/2016 αναθέτει στον δικαστή ένα πιο ενεργητικό ρόλο στη διαδικασία απ' ό,τι ο νομοθέτης του άρθρου 1 του Ν.Δ. 4600/1966 και του άρθρου 71 του προϊσχύσαντος ΚΦΔ, που αφορούσαν τον δικαστικό συμβιβασμό στις φορολογικές διαφορές. Σύμφωνα με τις τελευταίες διατάξεις κάθε διάδικος μπορούσε, σε κάθε στάση της δίκης, να προτείνει την κατάργησή της καταθέτοντας σχετική δήλωση στα πρακτικά. Αν αυτή γινόταν δεκτή από τον αντίδικό του, καταχωριζόταν στα πρακτικά τα οποία είχαν τα αποτελέσματα αμετάκλητης απόφασης. Ο δικαστικός συμβιβασμός αποτελεί περίπτωση καταργήσεως της δίκης σύμφωνα με το άρθρο 142 παρ.1 περ. ε΄ του ΚΔΔ.

75. Καλαβρός Κ. (2011), «*Δίκαιο της διαιτησίας*», τ. Α' εισαγωγή, Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα , σελ. 57.

Η διαιτητική επίλυση των διοικητικών διαφορών αποτελεί ταχύτερη διαδικασία παροχής δικαστικής προστασίας σε σχέση με τη διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων, από πρόσωπα ιδιαίτερης κατάρτισης. Για τούτο η εφαρμογή της εμπεδώνεται όχι μόνο σε εθνικό επίπεδο αλλά και στις διεθνείς συναλλαγές.[76] Όπως δε παρατηρείται, όπου το ελληνικό κράτος επιθυμεί να προσελκύσει επενδυτές διεθνούς επιπέδου όχι μόνο συναινεί αλλά προσφέρει ως σοβαρότατο κίνητρο τη διαιτητική επίλυση των διαφορών που ενδέχεται να προκύψουν από την σύμβαση.[77]

Με την απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου 24/1993 έγινε δεκτό ότι το Σύνταγμα δεν απαγορεύει στο δημόσιο ή στα ΝΠΔΔ να συμφωνήσουν[78] για την υπαγωγή σε διαιτησία μιας συγκεκριμένης φορολογικής διαφοράς ή των φορολογικών διαφορών που θα προκύψουν από ορισμένη έννομη σχέση. Πάντως, το διαιτητικό δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να ακυρώνει διοικητικές πράξεις, διότι η εξουσία αυτή ανατίθεται από το Σύνταγμα αποκλειστικά στα διοικητικά δικαστήρια.

Η δυνατότητα, όμως, προσφυγής στη διαιτησία πρέπει, εν όψει των δεσμεύσεων που προκύπτουν από τη αρχή της νομιμότητας, να προβλέπεται ειδικά στον νόμο. Τέτοιες διατάξεις απαντώνται στη νομοθεσία προστασίας κεφαλαίων εξωτερικού, σε νόμους με τους οποίους κυρώνονται συμβάσεις παραχώρησης δημοσίων έργων, στη νομοθεσία περί Συμπράξεων Δημοσίου Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) και σε άλλες επιμέρους νομοθεσίες.[79] Ως προς την εφαρμοστέα διαδικασία, οι διαιτησίες διέπονται, κατά βάσιν, από τις διατάξεις των άρθρων 867 επ. του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και του Ν. 2735/1999 (ΦΕΚ Α' 167), περί διεθνούς εμπορικής διαιτησίας. Τα μέρη είναι κατ' αρχήν ελεύθερα να καθορίσουν τη σύνθεση του διαιτητικού δικαστηρίου και σε μεγάλο βαθμό τους κανόνες που διέπουν τη διεξαγωγή της διαιτησίας.

Όπως επισημαίνεται,[80] παρά το θελκτικό χαρακτήρα της διαιτητικής επίλυσης, η διαιτητική δίκη στον χώρο του δημοσίου δικαίου πρέπει να οργανωθεί καλύτερα, προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της διαφάνειας της διαδικασίας[81] και της εισαγωγής στοιχείων του ανακριτικού συστήματος,[82] όπως και να αποσαφηνιστεί το εύρος του δικαστικού ελέγχου του κύρους της διαιτησίας. Και τούτο διότι εγείρονται αμφιβολίες για το κατά πόσον η υφιστάμενη διαδικασία είναι σύμφωνη με τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές που διέπουν τη δράση της δημόσιας διοίκησης, ιδίως δε σε σχέση με την διαχείριση του δημοσίου χρήματος.

Με τα άρθρα 31 επ. του Ν. 3943/2011 (ΦΕΚ Α' 66) προβλέφθηκε η υπαγωγή φορολογικών διαφορών σε διαιτησία, την οποία θα αναλάβει ιδιαίτερο σώμα φορολογικών διαιτητών, αποτελούμενο από πρόσωπα που εμφανίζουν εχέγγυα για την αμερόληπτη και αποτελεσματική επίλυση της φορολογικής διαφοράς[83]. Αν η αίτηση του φορολογουμένου γίνει εν

76. Γιαννακόπουλος Κ., (2017), «*Η διαιτητική επίλυση διαφορών του Δημοσίου ή των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου*», *ΕφΔημΔ*, σελ. 654 επ.
77. Δαγτόγλου Π. (2014), «*Διοικητικό δικονομικό δίκαιο*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη:Εκδόσεις Σάκκουλα, έκτη έκδοση, σελ. 23.
78. Η ακούσια υπαγωγή στη διαιτησία θα προσέκρουε στα άρθρα 8 παρ. 1 και 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Π. Δαγτόγλου, ο.π., Καλαβρός Κ., (2011), «*Θεμελιώδη ζητήματα του δικαίου της διαιτησίας*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 16 επ.
79. Γιαννακόπουλος Κ.: ο.π., σελ. 657, Γέροντας Α., (2013), «*Η διαιτητική επίλυση των διαφορών από τις συγχρηματοδοτούμενες συμβάσεις δημοσίων έργων. Μια πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση*», *ΕφημΔΔ*, σελ 171 επ.
80. Δαγτόγλου Π., ό.π. σελ. 29, Γιαννακόπουλος Κ., ό.π. σελ 659.
81. Σχετικά με την εμπιστευτικότητα και εχεμύθεια της διαιτητικής διαδικασίας: Ρόβλιας Ν. - Σταφυλόπουλος Κ. (2016), «*Η διαιτησία*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 28.
82. Για το ζήτημα αυτό βλ. Κ. Καλαβρός, ό.π., σελ. 193.
83. Κατά τον νόμο, το σώμα φορολογικών διαιτητών «*Δεν υπόκειται σε έλεγχο από κυβερνητικά όργανα ή άλλη διοικητική αρχή και οι πράξεις του δεν υπόκεινται σε ιεραρχικό έλεγχο ούτε από άποψη νομιμότητας, εκτός από εκείνες που αφορούν το προσωπικό του*» (άρθρο 31 παρ.3).

όλω ή εν μέρει δεκτή, η υπόθεση διαβιβάζεται στο διοικητικό πρωτοδικείο ώστε αυτό, με τη σύντομη προεδρική διαδικασία του άρθρου 51 του Ν. 3900/2010 (ΦΕΚ Α' 213), να προβεί στην ακύρωση ή τροποποίηση της πράξης της φορολογικής αρχής, σύμφωνα με τα κριθέντα με τη διαιτητική απόφαση. Πάντως, ο νόμος δεν προσδιορίζει τα όρια ελέγχου των πράξεων της φορολογικής αρχής από μέρους των φορολογικών διαιτητών, ούτε και παρέχει κάποιο ιδιαίτερο κίνητρο για την προσφυγή στην εν λόγω διαδικασία.[84] Η διαιτητική απόφαση ελέγχεται με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του διοικητικού εφετείου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 897 και 899 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Η υλοποίηση των διατάξεων αυτών δεν έχει προχωρήσει, παρά το ότι με το δεύτερο πρόγραμμα οικονομικής και δημοσιονομικής προσαρμογής (Παράρτημα V – 1 του Ν. 4046/2012, ΦΕΚ Α' 28) η χώρα ανέλαβε σχετική υποχρέωση.

Ε3.4. Συμπεράσματα και Προτάσεις

Εν κατακλείδι, είναι σκόπιμο να αξιοποιηθούν, με σύνεση, όμως, και χωρίς άλματα ή απλοϊκή αισιοδοξία, όλες οι εναλλακτικές μέθοδοι επίλυσης μιας διαφοράς που μπορεί να αποφορτίσουν τη διοικητική δικαιοσύνη και να την ελαφρύνουν. Πάντως, πρέπει να έχουμε την επίγνωση ότι οι εναλλακτικοί τρόποι δεν αποτελούν πανάκεια, δεν μπορεί να εφαρμοστούν σε κάθε διοικητική διαφορά. Συγκεκριμένα, αν τίθεται αποκλειστικά ζήτημα νομικό, ερμηνείας κανόνα δικαίου, η υπόθεση συνδέεται στενά με την αρχή της νομιμότητας και δεν προσφέρεται, κατ' αρχήν, για εναλλακτική επίλυση, πέραν των ενδικοφανών διαδικασιών. Όσο, όμως, και στον βαθμό που το εριζόμενο ζήτημα είναι χρηματικό ή πραγματικό, τόσο είναι δυνατή η χρήση και άλλων εναλλακτικών μεθόδων.[85]

Στην παρούσα φάση, εν πρώτοις απαιτείται συνεκτικό και συνολικό σχέδιο που θα αντιμετωπίζει την εφαρμογή εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης διοικητικών διαφορών, με τέτοιο τρόπο, όμως, που δεν θα παραβλάπτεται το δικαίωμα των διοικουμένων στη δικαστική προστασία.[86] Προϋποτίθεται, βέβαια, αξιολόγηση της εφαρμογής των μεθόδων που ήδη εφαρμόζονται.

Έτσι, επείγει η αναβάθμιση των ενδικοφανών προσφυγών και η ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς τους, ώστε να αποτελέσουν όχι μόνο μηχανισμό αποφόρτισης της διοικητικής δικαιοσύνης και επιτάχυνσης της διοικητικής δίκης, αλλά και βελτίωσης της σχέσης κράτους-πολίτη. Οι ενδικοφανείς προσφυγές έχουν ιδιαίτερη σημασία διότι μέσω αυτών ο έλεγχος της διοικήσεως μπορεί να είναι πλήρης, και να αφορά τόσο την νομιμότητα των πράξεων ή παραλείψεων όσο και το πραγματικό μέρος αυτών, χωρίς να εγείρονται σοβαρά δογματικά ή συνταγματικά ζητήματα.

84. Συμεωνίδης Ι., (2017), «*Η ταχύτητα στην απονομή της Διοικητικής Δικαιοσύνης*», ΔιΔικ, σελ. 1 επ., σελ. 13.
85. Για τον προβληματισμό αυτό βλ. Γ. Δελλής: ό.π., σελ. 290 επ.
86. Επισημαίνεται ότι προκειμένου να διαγνώσει αν η διάρκεια της δίκης έχει υπερβεί τον εύλογο χρόνο, το δικαστήριο του Στρασβούργου υπολογίζει και τον χρόνο που απαιτήθηκε για την εξέταση της ενδικοφανούς προσφυγής. Βλ. ΕΔΔΑ «*Ιχτιγιάρογλου κατά Ελλάδος*», 19-6-2008 (υποθ. 12045/06).

Περαιτέρω, σκόπιμο είναι να εξετασθεί η περαιτέρω επέκταση της εφαρμογής της δικαστικής μεσολάβησης, η οποία καθίσταται ευχερέστερη μετά την εισαγωγή του θεσμού του εισηγητή δικαστή και στις διαφορές ουσία (άρθρο 24 του Ν. 4446/2016, που προσέθεσε παρ. 3 στο άρθρο 127 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας και άρθρο 128 Α στον ίδιο Κώδικα). Εξάλλου, δεν πρέπει να αποκλειστεί η υιοθέτηση μεθόδων (ιδιωτικής) διαμεσολάβησης σε ορισμένες κατηγορίες διοικητικών διαφορών, κυρίως χρηματικών σε πρώτη, τουλάχιστον, φάση. Βέβαια, τα προβλήματα δεν είναι λίγα, καθώς προκύπτουν καίρια ερωτήματα, όπως: Ποιος θα αναλάβει τον ρόλο του διαμεσολαβητή; Οι ήδη υπάρχοντες, ακόμα και αν δεν έχουν εκπαιδευθεί στις ιδιαιτερότητες του δημοσίου δικαίου; Ποιος θα εκπροσωπεί το δημόσιο σε μια τέτοια διαδικασία; Υπάλληλος της υπηρεσίας ή κάποιο μέλος του ΝΣΚ; Ή μήπως πρέπει να συγκροτηθεί ιδιαίτερο σώμα υπαλλήλων; Με ποια κριτήρια θα γίνει η επιλογή των υποθέσεων που σταδιακά θα ενταχθούν σ' αυτή τη διαδικασία; Ποια η σχέση αυτής της διαδικασίας με υπάρχουσες υποχρεωτικές διοικητικές προσφυγές; Το ερώτημα έχει ιδιαίτερη σημασία αν πρόκειται να εισαχθεί υποχρεωτική διαδικασία μεσολάβησης. Τα σημεία που απαιτούν διευκρίνηση είναι πολλά.

Επίσης, δεν πρέπει να παραβλέπουμε τη δυνατότητα επέκτασης της διαιτησίας, παράλληλα με την προσαρμογή της στην ιδιαιτερότητα του δημοσίου δικαίου.

Μέθοδοι και διαδικασίες εναλλακτικής επίλυσης των διοικητικών διαφορών, όπως αυτές που μόλις αναφέρθηκαν, υπάρχουν, δεν χρειάζεται να εφεύρουμε τίποτα. Απαιτείται ειλικρινής διάθεση για αλλαγές και σοβαρή προεργασία με στόχο την υιοθέτηση νέων και την αναμόρφωση των υφισταμένων.

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
Φεβρουάριος 2019

Η Στελέχωση των Δικαστηρίων με Διοικητικό Προσωπικό. Οι Βασικότερες Παθογένειες και η Ανάγκη Υπέρβασής τους για την Εύρυθμη Λειτουργία του Δικαστικού Συστήματος

Ιωάννης Συμεωνίδης

ΣΤ1. Το Ευρύτερο Θεσμικό Πλαίσιο και οι Ειδικές Συνταγματικές Εγγυήσεις Υπέρ των Δικαστικών Υπαλλήλων

Ο συνταγματικός νομοθέτης έχει υιοθετήσει, με το άρθρο 92, ένα ειδικό καθεστώς για τους υπαλλήλους της γραμματείας όλων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών, προβλέποντας ότι αυτοί είναι μόνιμοι και ότι μπορεί να παυθούν μόνο με δικαστική απόφαση εξαιτίας ποινικής καταδίκης, ή με απόφαση δικαστικού συμβουλίου για βαρύ πειθαρχικό παράπτωμα, ασθένεια ή αναπηρία ή υπηρεσιακή ανεπάρκεια που βεβαιώνονται, όπως νόμος ορίζει. Ο κοινός νομοθέτης ορίζει τα προσόντα τους, καθώς και τα σχετικά με την κατάστασή τους γενικά, ενώ οι προαγωγές, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις τους ενεργούνται ύστερα από σύμφωνη γνώμη υπηρεσιακών συμβουλίων που συγκροτούνται, κατά τα οριζόμενα στον νόμο, κατά πλειοψηφία από δικαστικούς λειτουργούς και δικαστικούς υπαλλήλους. Η πειθαρχική εξουσία στους δικαστικούς υπαλλήλους ασκείται από τους ιεραρχικά προϊσταμένους τους δικαστές ή εισαγγελείς ή επιτρόπους ή υπαλλήλους, καθώς και από υπηρεσιακό συμβούλιο. Κατά των αποφάσεων που αφορούν μεταβολές της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστικών υπαλλήλων, καθώς και κατά των πειθαρχικών αποφάσεων των υπηρεσιακών συμβουλίων επιτρέπεται προσφυγή, όπως και πάλι ορίζει ο νόμος. Στην ίδια διάταξη προβλέπεται ότι και οι υπάλληλοι των υποθηκοφυλακείων είναι δικαστικοί υπάλληλοι.

Σύμφωνα με την πάγια θέση της νομολογίας του ΣτΕ[87], οι δικαστικοί υπάλληλοι αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων για την οποία προνοεί το Σύνταγμα στο άρθρο 92 παράγραφο 2, τυγχάνουν δηλαδή ιδιαίτερης συνταγματικής μεταχείρισης, δεδομένου ότι, λόγω της αποστολής τους ως βοηθητικών οργάνων της δικαιοσύνης, περιβάλλονται, επιπλέον, με ειδικές εγγυήσεις ως προς την υπηρεσιακή τους κατάσταση. Το χαρακτηριστικό αυτό θα έπρεπε να συνοδεύεται από τον νομοθέτη και με την πρόβλεψη αυξημένων τυπικών και ουσιαστικών προσόντων, τόσο κατά την είσοδο όσο και κατά την περαιτέρω υπηρεσιακή εξέλιξη της συγκεκριμένης κατηγορίας υπαλλήλων, ώστε να εξυπηρετείται πράγματι με τον καλύτερο τρόπο η πιο πάνω αποστολή τους, να συνδράμουν δηλαδή ουσιαστικά στην ορθή διαχείριση και επίκαιρη περαίωση της δικαστικής ύλης και να δικαιολογείται έτσι η ειδική μεταχείρισή τους, εμπεδώνοντας ταυτόχρονα στο εσωτερικό του σώματος αυτού τις θεμελιώδεις αρχές συνταγματικής τάξης, της ισότητας και της αξιοκρατίας.

87. Βλ. ΣτΕ Ολομ.1512/2014, ΣτΕ Ολομ. επταμ. 2295/1990 κ.ά.

Παράλληλα, η νομολογία, έχοντας αναδείξει και στη χώρα μας, σε συνταγματική αρχή την ορθολογική οργάνωση και αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης, απορρέουσα από τις διατάξεις των άρθρων 93 - 100 του Συντάγματος «Οργάνωση και δικαιοδοσία των δικαστηρίων», σε συνδυασμό με το άρθρο 20 παράγραφο 1 αυτού, με το οποίο θεσπίζεται το δικαίωμα παροχής αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας[88], επικαλείται, ειδικότερα, και την ορθολογική οργάνωση των υπηρεσιών των γραμματειών των δικαστηρίων.[89]

Σε επίπεδο κοινού νομοθέτη, το καθεστώς των δικαστικών υπαλλήλων ρυθμίζεται σήμερα από τον Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων (Ν. 2812/2000 – Κώδικας Δικαστικών Υπαλλήλων), ορισμένες δε διατάξεις[90] εμπεριέχονται και στον Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργών (ΚΟΔΚΔΛ). [91] Στον Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων ορίζεται, μεταξύ άλλων, ότι:

α) Στις διατάξεις του υπάγονται οι δικαστικοί υπάλληλοι, δικαστικοί δε υπάλληλοι είναι οι υπάλληλοι που κατατάσσονται στους πέντε τομείς του άρθρου 16 του ίδιου Κώδικα, δηλαδή οι υπάλληλοι της γραμματείας του ΣτΕ, των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων και των εισαγγελιών τους, των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και της Γενικής Επιτροπείας της Επικρατείας στα δικαστήρια αυτά, οι υπάλληλοι του Ελεγκτικού Συνεδρίου και της υπηρεσίας του Γενικού Επιτρόπου της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο, καθώς και οι υπάλληλοι των εμμίσθων υποθηκοφυλακείων και οι υπάλληλοι των Κτηματολογικών Γραφείων Ρόδου και Κω - Λέρου που πλέον καταργούνται κατά το άρθρο 1 παράγραφο 5 του Ν. 4512/2018 (άρθρο 1).

β) Οι θέσεις των δικαστικών υπαλλήλων του κάθε τομέα κατατάσσονται στις κατηγορίες πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (ΠΕ), τεχνολογικής εκπαίδευσης (ΤΕ), δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΔΕ) και υποχρεωτικής εκπαίδευσης (ΥΕ), οι θέσεις της κάθε κατηγορίας κατατάσσονται περαιτέρω σε κλάδους και ειδικότητες[92], με προεδρικό διάταγμα δε ορίζεται ο αριθμός των οργανικών θέσεων των κλάδων και ειδικοτήτων για κάθε τομέα του άρθρου 16, ενώ, με όμοιο προεδρικό διάταγμα μπορεί να καταργούνται, να συγχωνεύονται ή να μετονομάζονται οι παραπάνω κλάδοι και ειδικότητες ή να συνιστώνται νέοι κλάδοι και ειδικότητες (άρθρα 17 και 18).

γ) Με προεδρικό διάταγμα καθορίζονται οι ειδικότεροι τίτλοι σπουδών που απαιτούνται για κάθε κλάδο και ειδικότητα, ορίζονται τυχόν πρόσθετα ειδικά προσόντα, ο τρόπος, με τον οποίο αποδεικνύεται η συνδρομή τους και τα καθήκοντα κάθε κλάδου της ίδιας ή διαφορετικής κατηγορίας και ρυθμίζεται κάθε σχετικό θέμα, έως ότου δε αυτό το διάταγμα εκδοθεί, εφαρμόζονται, ως προς τα τυπικά προσόντα διορισμού, οι ισχύουσες ειδικές για δικαστικούς υπαλλήλους διατάξεις ή, αν δεν υπάρχουν,

88. Βλ. πρακτικά σε Ολομέλεια και Συμβούλιο 2/2014 και 1/2008, ΑΔΣΔΔ 34/2016, 28/2016, 24/2015, 33/2014.
89. Βλ. 1/2009, 9, 7/2008 πρακτικά Επταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου ΣτΕ.
90. Βλ. άρθρα 3 «Αριθμός και κατανομή οργανικών θέσεων», 7 «Γραμματέας» και 10 «Γραμματεία των δικαστηρίων και των εισαγγελιών».
91. Ο ΚΟΔΚΔΛ κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του Ν. 1756/1988.
92. Κλάδος ΠΕ γραμματέων, ΠΕ πληροφορικής, ΠΕ μηχανικών, ΠΕ οικονομολόγων, ΠΕ οικονομολόγων - λογιστών, ΠΕ μεταφραστών-διερμηνέων, ΤΕ γραμματέων, ΤΕ πληροφορικής, ΤΕ ελεγκτών τεχνολόγων, ΤΕ βιβλιοθηκονόμων, ΔΕ γραμματέων, ΔΕ δακτυλογράφων-χειριστών ηλεκτρονικών υπολογιστών, ΔΕ πληροφορικής, ΔΕ μεταφραστών-διερμηνέων, ΔΕ οδηγών, ΔΕ ταξινόμων, ΥΕ επιμελητών δικαστηρίων, ΥΕ φυλάκων και ΥΕ καθαριστριών.

εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις που ισχύουν για τους δημόσιους διοικητικούς υπαλλήλους (άρθρο 19).

Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 2 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, μόνον έλληνες πολίτες διορίζονται δικαστικοί υπάλληλοι, εξαιρέσεις δε επιτρέπονται μόνο στις περιπτώσεις που προβλέπονται από ειδικούς νόμους. Τέτοιος ειδικός νόμος είναι και ο Ν. 2431/1996, ο οποίος προβλέπει, καταρχήν, ότι οι πολίτες των άλλων κρατών-μελών της ΕΕ μπορούν να διορίζονται ή να προσλαμβάνονται σε θέσεις ή ειδικότητες δημοσίων υπηρεσιών, νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως ή οργανισμών και επιχειρήσεων που ελέγχονται από το δημόσιο, υπό τις ίδιες προϋποθέσεις και διαδικασίες που προβλέπονται για τους έλληνες πολίτες, με εξαίρεση την προϋπόθεση της ελληνικής ιθαγενείας. Σύμφωνα, ωστόσο, με το πρακτικό επεξεργασίας 36/2004 του ΣτΕ, νομίμως ορίζεται, ενόψει των διατάξεων των άρθρων 10 και 11 του ΚΟΔΚΔΛ, στο άρθρο 2 του υπό επεξεργασία σχεδίου διατάγματος (και μετέπειτα Π.Δ. 176/2004), ότι δεν επιτρέπεται ο διορισμός πολιτών κρατών-μελών της ΕΕ που δεν έχουν την ελληνική ιθαγένεια σε θέσεις του κλάδου γραμματέων όλων των κατηγοριών, διότι οι διοριζόμενοι στις θέσεις αυτές δικαστικοί υπάλληλοι ασκούν αρμοδιότητες συνδεόμενες με την άσκηση δημόσιας εξουσίας και καθήκοντα που έχουν ως αντικείμενο τη διασφάλιση των γενικών συμφερόντων του κράτους.

ΣΤ2. Η Νομολογιακή Επικύρωση της Νομοθετικής Βαθμολογικής και Μισθολογικής Εξομοίωσης Πτυχιούχων και Μη Πτυχιούχων Υπαλλήλων Κλάδου Γραμματέων. Το «Οργανικά Ενιαίο» των Θέσεων του Κλάδου αυτού και το Μικτό Σύστημα που Εισάγει ο Σύγχρονος Νομοθέτης

Υπό το προϊσχύσαν Ν.Δ. 1025 της 12/12.11.1971 «Περί κώδικος-καταστάσεως δικαστικών υπαλλήλων», οι θέσεις του προσωπικού της γραμματείας όλων των δικαστηρίων και εισαγγελιών ανήκαν στις τρεις, αναφερόμενες στη διάταξη του άρθρου 16 αυτού, κατηγορίες (Α, Β και Γ), οι οποίες αντιστοιχούσαν στα τυπικά προσόντα των τριών βαθμίδων εκπαίδευσης (πανεπιστημιακής και δη συγκεκριμένων σχολών, μέσης και υποχρεωτικής) και στις δύο πρώτες μπορούσαν να μεταταχθούν μόνον υπάλληλοι της αμέσως κατώτερης κατηγορίας. Με τον Ν. 294/1976 καταργήθηκαν οι κατηγορίες και οι θέσεις των δικαστικών υπαλλήλων διαβαθμίσθηκαν σε μία ενιαία κλίμακα, η αντιστοίχιση δε προς τα τυπικά προσόντα αφορούσε ενδιάμεσες βαθμίδες της ενιαίας αυτής κλίμακας (πτυχίο συγκεκριμένων ανώτατων σχολών για το βαθμό του γραμματέα Β΄ τάξης, απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης για τη θέση γραφέα, ενδεικτικό υποχρεωτικής εκπαίδευσης για τον επιμελητή δικαστηρίων ΣΤ΄ τάξης). Με το άρθρο 18 του Ν. 1586/1986, όπως αυτό τροποποιήθηκε στη συνέχεια, ορίστηκε ότι οι υπάλληλοι των γραμματειών των δικαστηρίων και εισαγγελιών, των έμμισθων υποθηκοφυλακείων και κτηματολογικών γραφείων, με βαθμό γραμματέα πρωτοδικών Β` τάξης (5ος) ή υποθηκοφύλακα Β` τάξης και ανώτερο «και όσοι υπάγονται στις διατάξεις του άρθρου 13 του Ν. 965/1979 και του άρθρου 12 του Ν. 1042/1980, καθώς και όσοι προέρχονται από τον ίδιο με τους τελευταίους διαγωνισμούς ανεξάρτητα από το χρόνο διορισμού τους, κατατάσσονται στην ΠΕ κατηγορία. Η ρύθμιση αυτή μάλιστα επεκτάθηκε αναδρομικά, με τον Ν. 1868/1989 και στους δικαστικούς υπαλλήλους που έχουν μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 1980 διορισθεί ως δικαστικοί υπάλληλοι ή ως δικαστικοί επιμελητές, εφόσον οι τελευταίοι απέκτησαν μέχρι την ημερομηνία αυτή (31.12.1980) τα

τυπικά προσόντα διορισμού σε θέσεις δικαστικών υπαλλήλων και έχουν μέχρι την ισχύ του Ν. 1868/1989 μεταταγεί σε θέσεις δικαστικών υπαλλήλων. Κενές θέσεις επιμελητών κατατάσσονται στην κατηγορία ΥΕ, ενώ λοιπές κενές θέσεις κατατάσσονται στις λοιπές κατηγορίες με απόφαση του υπουργού δικαιοσύνης.

Με τον Ν. 1586/1986, επιχειρήθηκε η κατάταξη των θέσεων του προσωπικού που διέπονταν από τον τότε ισχύοντα Υπαλληλικό Κώδικα (Π.Δ. 611/1977) και του προσωπικού των ΟΤΑ, σε κατηγορίες (ΥΕ, ΔΕ, ΤΕ, ΠΕ και ΕΘ) με βάση τα τυπικά τους προσόντα και ορίστηκε ότι οι διατάξεις αυτές του εν λόγω νόμου εφαρμόζονται και στους υπαλλήλους των γραμματειών των δικαστηρίων και εισαγγελιών και των έμμισθων υποθηκοφυλακείων και κτηματολογικών γραφείων, με την επιφύλαξη των ειδικότερων στο άρθρο 18 του ίδιου νόμου ρυθμίσεων, μεταξύ των οποίων και η κατά τα ανωτέρω κατάταξη των ήδη υπηρετούντων δικαστικών υπαλλήλων στις νέες κατηγορίες.

Παρ' όλα αυτά, όπως κρίθηκε με τις αποφάσεις της Ολομέλειας του ΣτΕ 108-110, 113/1997 και μεταγενέστερη πάγια νομολογία, *«οι υπάλληλοι της γραμματείας των δικαστηρίων και των εισαγγελιών αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων για την οποία προνοεί το Σύνταγμα στο άρθρο 92 παρ. 2. Σύμφωνα με τη συνταγματική αυτή διάταξη, «Νόμος ορίζει τα προσόντα των υπαλλήλων της γραμματείας όλων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών, καθώς και τα σχετικά με την κατάστασή τους γενικά». Από την εποχή ήδη των παλαιών κωδίκων (ν. 6094/1934, αν.ν. 1660/1951) χαρακτηριστικό γνώρισμα της νομοθεσίας που ρύθμιζε τα θέματα της κατάστασης των υπαλλήλων αυτών υπήρξε η μη κατάταξη των δικαστικών υπαλλήλων σε κατηγορίες αντίστοιχες με τα τυπικά προσόντα διορισμού (εκτός των ν. 6094/1934, αν.ν. 1660/1951), όπως προβλεπόταν παγίως για τους λοιπούς δημοσίους υπαλλήλους. Και οι δύο κατηγορίες, πτυχιούχοι και μη πτυχιούχοι, ευρισκόμενες υπό την άμεση εποπτεία του Προέδρου του Δικαστηρίου και των λοιπών δικαστικών λειτουργών εκτελούσαν τα αυτά έργα και δεν κρίθηκε από το νομοθέτη σκόπιμη η διαφοροποίησή τους. Ακόμη και όταν προβλέφθηκαν με το ν.δ. 1025/1971 (άρθρο 16) μέχρι την έναρξη ισχύος του ν. 294/1976, κατηγορίες δικαστικών υπαλλήλων αντίστοιχες με τους τίτλους σπουδών τους (Κατηγορία Α για τους πτυχιούχους ΑΕΙ, Κατηγορία Β για τους κατέχοντες απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης κ.λπ.), η μη κατοχή πτυχίου δεν εμπόδιζε την κατάταξη των υπηρετούντων δικαστικών υπαλλήλων στην Α κατηγορία και την περαιτέρω βαθμολογική εξέλιξή τους σε αυτήν (άρ. 165 και 166 του ν.δ/τος 1025/1971). Ακολούθως με τον ν. 294/1976 διατηρήθηκε η πρόνοια για την μετεξέλιξη των μη πτυχιούχων δικαστικών υπαλλήλων (άρ. 24 και 35). Περαιτέρω, με τις διατάξεις του άρθρου 13 του ν. 965/1979 [που αναφέρεται στην εφαρμογή των ισχυουσών για τους πτυχιούχους διατάξεων και στους μη πτυχιούχους δικαστικούς υπαλλήλους που ανήκουν μέχρι τη δημοσίευση του ν. 294/1976*

στην Α κατηγορία και στους μη πτυχιούχους υπαλλήλους που ανήκουν στη Β κατηγορία, εφόσον είχαν διορισθεί πριν την ισχύ του ν.δ. 1025/1971], *των άρθρων 3 παρ. 5 και 22 παρ. 3 του ν. 1505/1984 και του άρθρου 18 παρ. 3 του ν. 1586/1986, επήλθε βαθμολογική και μισθολογική εξομοίωση των δικαστικών υπαλλήλων που δεν είχαν πτυχίο ΑΕΙ και διορίσθηκαν προ της 10.4.1976 προς τους πτυχιούχους συναδέλφούς τους και με τις νεότερες ρυθμίσεις του άρθρου 25 παρ. 1 του ν. 1868/1989, του άρθρου 20 παρ. 7 του ν. 2298/1995 και του άρθρου 10 παρ. 6 του ν. 2331/1995 επεκτάθηκαν οι πιο πάνω ρυθμίσεις και στους δικαστικούς υπαλλήλους που διορίσθηκαν σε μεταγενέστερες ημερομηνίες. Ειδικότερα, με τη διάταξη του άρθρου 10 παρ. 6 του ν. 2331/1995 και ενόψει του χρονικού διαστήματος της υπηρεσίας μη πτυχιούχων δικαστικών υπαλλήλων, οι πιο πάνω ρυθμίσεις βαθμολογικής και μισθολογικής εξομοίωσης επεκτάθηκαν και στους μη πτυχιούχους δικαστικούς υπαλλήλους που διορίσθηκαν μέχρι την 31 Δεκεμβρίου 1980, δηλαδή σε υπαλλήλους που συμπλήρωσαν υπηρεσία μεγαλύτερη των δέκα τεσσάρων ετών». Σύμφωνα με την ίδια απόφαση, η κρίση του νομοθέτη ότι για την άσκηση ορισμένων καθηκόντων ή εν γένει των καθηκόντων δημόσιας υπηρεσίας απαιτούνται ή δεν απαιτούνται ορισμένα τυπικά προσόντα, μεταξύ των οποίων και πτυχίο ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος, απόκειται στην ελεύθερη εκτίμησή του, εκτός αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, το αντίθετο συνάγεται από διάταξη του Συντάγματος. Εξάλλου, η εξέλιξη του νομικού καθεστώτος που αναφέρεται στην υπηρεσιακή κατάσταση των δικαστικών υπαλλήλων, τα ιδιαίτερα, σε σχέση με τους λοιπούς δημόσιους υπαλλήλους, χαρακτηριστικά των καθηκόντων τους, ως υπαλλήλων οι οποίοι υπό την εποπτεία δικαστικών λειτουργών παρέχουν στους τελευταίους γραμματειακή απλώς υποστήριξη, οι χρονικές προϋποθέσεις που η μνημονευμένη διάταξη του άρθρου 10 παράγραφο 6 του ν. 2331/1995 τάσσει, καθιστούν, και αυτά, συνταγματικώς θεμιτή τη ρύθμισή της, δηλαδή, ειδικότερα, η πιο πάνω διάταξη δεν αντίκειται στα άρθρα 4 παράγραφο 1 και 5 παράγραφο 1 του Συντάγματος. Κατά τη γνώμη της μειοψηφίας, «το άρθρο 18 παρ. 1 του ν. 1586/1986 επέβαλε και στους υπαλλήλους της γραμματείας των δικαστηρίων τον κανόνα της κατάταξής τους σε κατηγορίες αντίστοιχες με το επίπεδο των σπουδών τους (κατηγορίες θέσεων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης - ΠΕ, τεχνολογικής εκπαίδευσης - ΤΕ, δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης - ΔΕ κ.λπ.) σε αντιστοιχία με όσα ισχύουν παγίως για τους λοιπούς δημοσίους υπαλλήλους, αλλά και με τις σχετικές διατάξεις που ίσχυσαν παλαιότερα για τους δικαστικούς υπαλλήλους (άρθρα 16 και 18 ν.δ/τος 1025/1971). Η επίμαχη διάταξη του άρθρου 10 παρ. 6 του ν. 2331/1995 εισάγει ανεπίτρεπτη εξαίρεση σ` αυτόν τον κανόνα, με το να επιβάλει την ενιαία κατάταξη των πτυχιούχων ΑΕΙ δικαστικών υπαλλήλων με τους μη πτυχιούχους συναδέλφους τους στην αυτή κατηγορία ΠΕ (πανεπιστημιακής εκπαίδευσης), με τη χρήση ως μοναδικού κριτηρίου του χρόνου διορισμού των τελευταίων στην Υπηρεσία (διορισμός προ 31.12.1980)».* Σύμφωνα, πάντως, με την πλέον πρόσφατη νομολογία (ΣτΕ 4400/2015, 3284/2014 επταμ.), *«οι δικαστικοί υπάλληλοι*

που δεν έχουν πτυχίο ανωτάτου εκπαιδευτικού ιδρύματος και διορίσθηκαν μετά τις 31.12.1980 δεν εμπίπτουν σε καμία από τις αναφερθείσες διατάξεις και, συνεπώς, δεν μπορούν, σύμφωνα με τον νόμο, να καταταγούν [ως ειδική περίπτωση μετάταξης] στην κατηγορία ΠΕ και στα μισθολογικά κλιμάκια που αντιστοιχούν στους πτυχιούχους υπαλλήλους της εν λόγω κατηγορίας».

Περαιτέρω, ανεξάρτητα από την κατάταξη πλέον των ιδίων των υπαλλήλων σε κατηγορίες, καίτοι ο νομοθέτης, υπό τον ισχύοντα πλέον Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων (άρθρα 17-18 του Ν. 2812/2000), προβλέπει την κατάταξη των οργανικών θέσεων των δικαστικών υπαλλήλων σε κατηγορίες (ΠΕ, ΤΕ, ΔΕ, ΥΕ) και κλάδους, τέτοια κατάταξη δεν προκύπτει να έχει γίνει στις θέσεις του κλάδου γραμματέων, οι οποίες εμφανίζονται, κατά κανόνα, «οργανικά ενιαίες»[93], έννοια που χρησιμοποιείται στο άρθρο 20 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων μόνον για την κατάταξη των οργανικών θέσεων κάθε κατηγορίας σε όλους τους βαθμούς, κατά τα ισχύοντα και στο άρθρο 80 του Υπαλληλικού Κώδικα (Ν. 3528/2007). Το γεγονός αυτό της μη κατάταξης των θέσεων κλάδου γραμματέων σε κατηγορίες, ευνοεί ιδιαίτερα την πλήρωσή τους με μεταθέσεις υπαλλήλων ΔΕ κατηγορίας ή με μετατάξεις ΥΕ επιμελητών δικαστηρίων που αποκτούν τα τυπικά προσόντα της ΔΕ κατηγορίας, χωρίς να διασφαλίζεται έτσι σε κάθε δικαστήριο μία αναλογία μεταξύ θέσεων διαφορετικών τυπικών προσόντων, με βάση τα καθήκοντα που καλούνται να εκπληρώσουν αυτοί που τις κατέχουν. Τούτο δε, όταν οι δικαστικές μας υπηρεσίες έχουν απόλυτη ανάγκη από προσωπικό ειδικών προσόντων, το οποίο, αφενός μεν, να επιμελείται με επάρκεια των διαδικαστικών πράξεων που προβλέπονται από την πληθώρα των ισχυουσών δικονομικών μας διατάξεων, να μπορεί να διακρίνει τις αρμοδιότητες και διαδικασίες, ιδιαίτερα πολύπλοκες ιδίως στη διοικητική δίκη, να εγγυάται την καλύτερη εξυπηρέτηση των διαδίκων και την επικοινωνία με μία διαρκώς μεταβαλλόμενη δημόσια διοίκηση κ.λπ. και φυσικά, να διασφαλίσει την καλή λειτουργία του νέου ΟΣΔΔΥ ΔΔ και ΠΔ, αφετέρου δε, να μπορεί να επικουρεί ουσιαστικά το έργο του δικαστή, όπως ισχύει σήμερα στα περισσότερα λοιπά ευρωπαϊκά δικαστικά συστήματα, με αποτέλεσμα τη σημαντική επιτάχυνση των διαδικασιών. Δεν οφείλεται, προφανώς, σε παραδρομή, η διάκριση που γίνεται σε πρόσφατες προκηρύξεις (1ΕΓ/2016, τ. ΑΣΕΠ 3/10-5-2016) ανάμεσα στους «ΠΕ ή ΤΕ γραμματείς» και στους «ΔΕ διοικητικούς γραμματείς», παρά την μη ενεργοποίηση ακόμη της διάταξης της παραγράφου 5 του άρθρου 19 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων για τον καθορισμό με προεδρικό διάταγμα των καθηκόντων του κάθε κλάδου της ίδιας ή διαφορετικής κατηγορίας (του λεγόμενου «καθηκοντολογίου»). Η έλλειψη, εξάλλου, μιας αναλογίας μεταξύ θέσεων ΠΕ και ΔΕ κατηγορίας σε κάθε δικαστήριο, ενισχύει το ακραίο, ίσως, ενδεχόμενο, υπό το καθεστώς του άρθρου 72 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, όπως ισχύει μετά τον Ν. 4356/2015, να ορισθεί σε θέση προϊσταμένου διεύθυνσης, υπάλληλος ΠΕ ή ΤΕ κατηγορίας και με δύο ακόμη χρόνια προϋπηρεσίας (Γ΄ βαθ-

93. Πρβλ. πρακτικό 15/2012 πενταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου ΣτΕ, σκέψη 3, όπου γίνεται λόγος για κατανομή «ενιαίων θέσεων γραμματέων».

μού), ήτοι αμέσως μετά τη λήξη της δοκιμαστικής του υπηρεσίας (άρθρο 65 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων), έναντι συναδέλφου του της ΔΕ κατηγορίας με πολύχρονη εμπειρία και δη από θέσεις ευθύνης.

Με νεώτερα, ωστόσο, νομοθετήματα έχει ήδη διαμορφωθεί ένα μικτό σύστημα. Ειδικότερα, οι μετατραπείσες, δυνάμει του άρθρου 31 του Ν. 4446/2016, τριάντα πέντε (35) κενές οργανικές θέσεις κλάδου δακτυλογράφων του τομέα υπαλλήλων των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και της Γενικής Επιτροπείας της Επικρατείας στα δικαστήρια αυτά, σε ισάριθμες θέσεις γραμματέων, χαρακτηρίζονται ως ΠΕ από τον ίδιο το νομοθέτη. Το ίδιο και οι νεοσυσταθείσες, με το άρθρο 4 της υποπαραγράφου Α.4 του άρθρου 2 του Ν. 4336/2015, στον τομέα υπαλλήλων των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων και εισαγγελιών, 77 θέσεις δικαστικών υπαλλήλων κλάδου ΠΕ γραμματέων, 34 θέσεις κλάδου ΠΕ πληροφορικής, 45 θέσεις κλάδου ΤΕ γραμματέων, 10 θέσεις κλάδου ΤΕ πληροφορικής και 24 θέσεις κλάδου ΥΕ επιμελητών δικαστηρίων, οι οποίες κατανεμήθηκαν σε διάφορα ειρηνοδικεία της χώρας, ενόψει της επιβάρυνσής τους με τις υποθέσεις του Ν. 3869/2010 για τη ρύθμιση των οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων. Συνεπώς, οι θέσεις αυτές δεν μπορούν να μεταφερθούν ως ενιαίες, ούτε και να πληρωθούν από προσωπικό άλλης κατηγορίας, ήτοι προσωπικό με μειωμένα τυπικά προσόντα.

ΣΤ3. Η Κατανομή των Οργανικών Θέσεων των Δικαστικών Υπαλλήλων. Μη Τήρηση της Περιοδικότητας και των Κριτηρίων που Επιβάλλει ο Νομοθέτης και Πρόσφατες Διορθωτικές Πρωτοβουλίες με Παράλληλη Ανακατανομή των Θέσεων και κατά Κλάδους. Η Δυσαναλογία προς τις Οργανικές Θέσεις των Δικαστικών Λειτουργών

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του ΚΟΔΚΔΛ: «1. Ο αριθμός των οργανικών θέσεων των δικαστικών λειτουργών και των υπαλλήλων της γραμματείας ορίζεται με νόμο. 2. Η κατανομή των οργανικών θέσεων των δικαστικών λειτουργών και των δικαστικών υπαλλήλων της γραμματείας στα δικαστήρια και στις εισαγγελίες γίνεται ανάλογα με τον αριθμό των υποθέσεων και τη δικαστηριακή τους κίνηση, των μεν δικαστικών λειτουργών με προεδρικό διάταγμα, των δε υπαλλήλων με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, που εκδίδονται κάθε δύο (2) χρόνια, κατά μήνα Ιούνιο ή εκτάκτως σε περίπτωση αύξησης των θέσεων (όπως το εδάφιο αυτό αντικαταστάθηκε με το άρθρο 6 παρ. 8 του ν. 2408/1996, Α΄ 104). Το διάταγμα αυτό εκδίδεται ύστερα από γνώμη: α. για τους δικαστικούς λειτουργούς: .... β. για τους υπαλλήλους της γραμματείας: αα. Των πολιτικών - ποινικών δικαστηρίων, του προέδρου ή του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου για τους υπαλλήλους της γραμματείας του Αρείου Πάγου ή της εισαγγελίας του αντιστοίχως, των δικαστών που διευθύνουν τα εφετεία και πρωτοδικεία για τους υπαλλήλους που υπηρετούν σ' αυτά και στα δικαστήρια της περιφέρειάς τους, ύστερα από προηγούμενη γνώμη των δικαστών που διευθύνουν τα τελευταία, και των εισαγγελέων εφετών και πρωτοδικών για τους υπαλλήλους που υπηρετούν στις αντίστοιχες εισαγγελίες. ββ. των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και της γενικής επιτροπείας, του γενικού επιτρόπου της Επικρατείας στα δικαστήρια αυτά, ο οποίος, αν

πρόκειται για υπαλλήλους της γραμματείας των διοικητικών εφετείων και διοικητικών πρωτοδικείων, λαμβάνει υπόψη αιτιολογημένη πρόταση των δικαστών που διευθύνουν τα δικαστήρια αυτά. ....».

Παρά τη διάταξη αυτή, η τελευταία κατανομή των οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων έγινε με την 112742/27-9-2004 απόφαση του υπουργού δικαιοσύνης (ΦΕΚ Β' 1498/6-10-2004), μετά τη μείωση των θέσεων κλάδου ΥΕ επιμελητών δικαστηρίων κατά 350 με το άρθρο 17 του Ν. 3226/2004 και τη μεταφορά 300 θέσεων στον «ενιαίο» κλάδο των γραμματέων. Τούτο δε, καίτοι κατά το διάστημα που μεσολάβησε, υπήρξε σημαντική αύξηση των οργανικών θέσεων των δικαστικών λειτουργών, χωρίς μάλιστα να τηρηθούν τα κοινά, κατά την πιο πάνω διάταξη, με τους υπαλλήλους κριτήρια για την κατανομή τους στα επί μέρους δικαστήρια και υπηρεσίες, ενίοτε και προς εξυπηρέτηση τοπικιστικών αντιλήψεων και σκοπιμοτήτων, με αποτέλεσμα σταδιακά να προκληθούν σημαντικές διαφοροποιήσεις στη μεταξύ τους αναλογία, επήλθαν δε μεγάλες αλλαγές στο φόρτο εργασίας του κάθε δικαστηρίου και υπηρεσίας, είτε λόγω της γενικότερης αύξησης της δικαιοδοτικής ύλης, είτε λόγω της μεταφοράς της από ένα δικαστήριο σε άλλο, γεγονός που εντοπίζεται πρωτίστως στη διοικητική δικαιοσύνη, με τις μεταφερόμενες, με σειρά νομοθετημάτων, από το ΣτΕ προς τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια υποθέσεις. Επιπροσθέτως, η εισαγωγή και στη δικαιοσύνη των νέων τεχνολογιών της πληροφορικής, ανέδειξε και θα αναδείξει εντονότερα στο άμεσο μέλλον, την ανάγκη για προσωπικό άλλων κλάδων και ειδικοτήτων (στατιστικής, πληροφορικής κ.λπ.), ταυτόχρονα, όμως, και το πλεόνασμα που θα προκύψει για ορισμένο προσωπικό που ανήκει στους παραδοσιακούς κλάδους, κυρίως, των δακτυλογράφων, αλλά και των επιμελητών δικαστηρίων, ενόψει, στην πρώτη περίπτωση, της κατάργησης στα περισσότερα δικαστήρια των τμημάτων καθαρογραφής λόγω, πλέον, αναγραφής του κειμένου της απόφασης σε ηλεκτρονική μορφή από τον ίδιο τον δικαστή και στη δεύτερη περίπτωση, της σταδιακής εισαγωγής των ηλεκτρονικών κλήσεων, κοινοποιήσεων κ.λπ.

Αξιοποιώντας τη νομολογία του ΣτΕ, το οποίο, με τις υπ' αριθμ. 1540/2013 και 3355/2013 αποφάσεις της Ολομελείας του έκρινε ότι στις καταργηθείσες, βάσει του άρθρου 33 παράγραφο 1, περίοδο α΄ του Ν. 4024/2011, κενές οργανικές θέσεις πολιτικών δημοσίων κ.λπ. υπαλλήλων, δεν περιλαμβάνονται οι κενές, κατά τη δημοσίευση του νόμου αυτού, οργανικές θέσεις δικαστικών υπαλλήλων, οι οποίοι συμβάλλουν ενεργώς στο δικαιοδοτικό έργο των δικαστηρίων[94] και αποτελούν ειδική κατηγορία υπαλλήλων για την οποία έχουν εισαχθεί ειδικές ρυθμίσεις στο άρθρο 92 του Συντάγματος[95] και έχει θεσπισθεί αυτοτελής κώδικας που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του Ν. 2812/2000, η Γενική Επιτροπεία της Επικρατείας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, λαμβάνοντας υπόψη της ότι με τις νέες δικονομικές ρυθμίσεις[96], δεν απαιτείται πια καθαρογραφή των σχεδίων

94. Βλ. ΣτΕ Ολομ. 3034/2008.
95. Βλ. ΣτΕ 1482/2002, ΣτΕ Ολομ. 108-116/1997.
96. Βλ. άρθρο 189 ΚΔΔικ., όπως αντικαταστάθηκε με τον Ν. 4055/2012.

αποφάσεων των δικαστικών λειτουργών από δακτυλογράφους, γεγονός που αποτελούσε το κύριο αντικείμενο απασχόλησής τους, καθώς και ότι οι ανάγκες, πλέον, των δικαστηρίων απαιτούν γραμματειακό προσωπικό εξειδικευμένο, με τα με αριθ. πρωτ. 2960/25.10.2016 και 3188/8.11.2016 έγγραφά της, ζήτησε τη μετατροπή 52 κενών και αδέσμευτων οργανικών θέσεων του συγκεκριμένου κλάδου, σε: α) 35 θέσεις κλάδου ΠΕ γραμματέων, β) 8 θέσεις κλάδου ΠΕ οικονομολόγων - λογιστών, λαμβανομένου υπόψη και ότι τα δικαστήρια, σε επίπεδο εφετειακής περιφέρειας, έχουν αναλάβει τη διαχείριση της ετήσιας επιχορήγησης του ΤΑΧΔΙΚ, σύμφωνα με το άρθρο 64 του Ν. 3900/2010, γ) 3 θέσεις κλάδου ΠΕ μεταφραστών - διερμηνέων, απολύτως αναγκαίων ενόψει των νέων απαιτήσεων σε διερμηνείες που θέτουν όλες οι ευρωπαϊκές οδηγίες για τους υπηκόους τρίτων χωρών, αλλά και για την τακτική πλέον επικοινωνία με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, τη συμπλήρωση των κατ' έτος αποστελλομένων ερωτηματολογίων και τη μετάφραση (ή σύνταξη σχετικής περίληψης) αποφάσεων αλλοδαπών δικαστηρίων, σειράς διεθνών ή ευρωπαϊκών κειμένων του ηπίου δικαίου κ.λπ., και δ) 6 θέσεις κλάδου ΥΕ φυλάκων, για την κάλυψη των αναγκών επίβλεψης των χώρων των τριών, τουλάχιστον, μεγάλων διοικητικών δικαστηρίων της χώρας και παροχής των βασικών πληροφοριών στους χρήστες των δικαστικών υπηρεσιών. Η μετατροπή αυτή πραγματοποιήθηκε με το άρθρο 31 του Ν. 4446/2016 και ήδη οι θέσεις αυτές έχουν κατανεμηθεί στα διοικητικά δικαστήρια, με βάση τα κριτήρια του άρθρου 3 του ΚΟΔΚΔΛ.

Στην ίδια κατεύθυνση, με την 9454οικ./2-3-2017 απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, συγκροτήθηκε ομάδα εργασίας υπό την προεδρία Αντεπιτρόπου της Επικρατείας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, για την ανακατανομή οργανικών θέσεων των δικαστικών υπαλλήλων όλων των δικαστηρίων και δικαστικών υπηρεσιών της χώρας. Υιοθετώντας πλήρως το πόρισμα της ομάδας αυτής, ο νομοθέτης (άρθρο 35 του Ν. 4509/2017) μετέτρεψε 695 θέσεις κλάδου ΥΕ επιμελητών δικαστηρίων και 102 θέσεις κλάδου ΔΕ δακτυλογράφων, από όλα τα δικαστήρια και υπηρεσίες της χώρας, σε θέσεις άλλων κλάδων, πλέον χρήσιμων σήμερα, ιδίως κλάδων γραμματέων και πληροφορικής, προβαίνοντας ταυτόχρονα και σε μία ήπια ανακατανομή των θέσεων από δικαστήριο σε δικαστήριο και, κατ' εξαίρεση, από τομέα σε τομέα, παρότι η ανακατανομή θέσεων γίνεται αναλογικά μεταξύ των δικαστηρίων και δικαστικών υπηρεσιών του αυτού τομέα, με ενιαία και αντικειμενικά κριτήρια, που αναφέρονται, μεταξύ άλλων, στις ροές των υποθέσεων κατά την τελευταία τριετία, τον όγκο της εκκρεμότητας στο κάθε δικαστήριο και την κατά το δυνατόν ίση αναλογία μεταξύ οργανικών θέσεων δικαστικών λειτουργών και δικαστικών υπαλλήλων και χαρακτηρίζουν το έργο που παράγεται σε αυτόν αυτοτελώς. Ο φόρτος απασχόλησης των γραμματέων του κάθε τομέα εμφανίζει ιδιαιτερότητες, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να υιοθετηθούν

συγκρίσιμα κριτήρια αξιολόγησης της βαρύτητας του έργου το οποίο καλούνται να διεκπεραιώσουν. Η αδυναμία, μάλιστα, αυτή εντοπίζεται και εντός του κλάδου της ενιαίας πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης, όπου τα δεδομένα διαφοροποιούνται σημαντικά, από ποιοτική και ποσοτική άποψη, μεταξύ απασχόλησης σε εφετεία, πρωτοδικεία, εισαγγελίες. Σε ορισμένες περιπτώσεις και προκειμένου να αποτυπωθεί καλύτερα η «δικαστηριακή κίνηση», θα μπορούσαν πράγματι να παραμετροποιηθούν και άλλα κριτήρια, όπως ο φόρτος των εισαγγελιών που καλύπτουν και σωφρονιστικά καταστήματα της περιφέρειάς τους ή η εκδίκαση μεγάλων ποινικών υποθέσεων από ορισμένα δικαστήρια, η εξυπηρέτηση ορισμένων μεταβατικών εδρών κ.λπ. Εξάλλου, οι προτεραιότητες που προκύπτουν από αστάθμητα και απρόβλεπτα γεγονότα, υπό τον ισχύοντα ασφαλώς δικαστικό χάρτη, όπως με την επιβάρυνση συγκεκριμένων δικαστηρίων από τις υποθέσεις των αλλοδαπών που αιτούνται διεθνή προστασία, μπορούν να αντιμετωπιστούν πολύ πιο άμεσα με κινητικότητα προσωπικού εντός του αυτού τομέα, ενόψει και της εξοικείωσής του με τα αντικείμενα και τις διαδικασίες του κάθε τομέα. Για τη διαδικασία της ανακατανομής, λαμβάνεται υπόψη το σύνολο των οργανικών θέσεων όλων των κλάδων που υπάρχουν σε ένα δικαστήριο ή δικαστική υπηρεσία και όχι, ασφαλώς, των θέσεων που έχουν πληρωθεί, ήτοι το πράγματι υπηρετούν δυναμικό δικαστικών υπαλλήλων, το οποίο κατά κανόνα υπολείπεται σημαντικά των οργανικών θέσεων, προκαλώντας δυσλειτουργίες στην υπηρεσία. Πρέπει πράγματι να διαφοροποιηθεί το ζήτημα των προβλεπόμενων σε κάθε δικαστήριο και δικαστική υπηρεσία οργανικών θέσεων, από το μείζον θέμα των πράγματι υπηρετούντων στα πιο πάνω δικαστήρια και υπηρεσίες υπαλλήλων. Το τελευταίο, αποτελεί μία συγκυριακή και ευμετάβλητη παράμετρο, που οφείλεται σε πληθώρα παραγόντων[97] και δεν συνιστά ένα αντικειμενικό δεδομένο που θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη για τη μεταφορά και άλλων «κενών» οργανικών θέσεων που θα προστεθούν στις ήδη υφιστάμενες κενές, καίτοι η υποστελέχωση ορισμένων δικαστηρίων δημιουργεί σοβαρό πρόβλημα στη λειτουργία τους. Για το λόγο αυτό, το άρθρο 8 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων προβλέπει τον προγραμματισμό από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, σε ετήσια βάση, για την πλήρωση των κενών θέσεων στις γραμματείες και υπηρεσίες των δικαστηρίων και εισαγγελιών.

Η μετατροπή των παραπάνω θέσεων, στο βαθμό που αφορά κενές οργανικές θέσεις, διευκολύνει ασφαλώς σημαντικά την κινητικότητα των δικαστικών υπαλλήλων σε θέσεις ιδίως του κλάδου γραμματέων, είναι, ωστόσο, απολύτως επιτακτική η ανάγκη άμεσης πλήρωσης των υφιστάμενων σε κάθε δικαστήριο και δικαστική υπηρεσία οργανικών θέσεων, προκειμένου αυτά, έστω και υπό την υφιστάμενη αναλογία 1:1 (για τα διοικητικά δικαστήρια) οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων προς τις θέσεις των δικαστικών λειτουργών, να μπορούν να διεκπεραιώνουν

97. Όπως, λ.χ. ο μειωμένος αριθμός πράγματι απασχολουμένων δικαστών ή/και γραμματέων λόγω χορήγησης μακροχρόνιων αδειών ή αποσπάσεων σε άλλες υπηρεσίες, έλλειψη μηχανοργάνωσης, αδυναμίες διαχείρισης της ροής των υποθέσεων κ.λπ.

αποτελεσματικά τις τρέχουσες εργασίες τους. Εφόσον δε, αυξηθούν οι οργανικές θέσεις των δικαστικών υπαλλήλων, οι οποίες, να σημειωθεί ότι παρέμειναν καθηλωμένες επί τριάντα περίπου έτη (με εξαίρεση τις θέσεις του προαναφερθέντος Ν. 4336/2015), παρά τη συνεχή αύξηση στην εισροή υποθέσεων, τουλάχιστον έως το 2010 και σε αντίθεση με τη σταθερή αύξηση των θέσεων των δικαστικών λειτουργών[98], θα πρέπει να ενισχυθούν με τις νέες θέσεις οι τομείς εκείνοι του άρθρου 16 Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων στους οποίους η αναλογία μεταξύ οργανικών θέσεων δικαστικών λειτουργών και υπαλλήλων υπολείπεται άλλων τομέων της δικαιοσύνης. Σε κάθε περίπτωση, η διαθέσιμη εκκρεμότητα στις υποθέσεις των πολιτικών - ποινικών εφετείων (19) και πρωτοδικείων (63) κατά την 31.12.2016, ανέρχεται, για την πολιτική διαδικασία, σε 42.350 και 262.950 υποθέσεις αντίστοιχα, όταν οι εκκρεμείς υποθέσεις στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια (39 εν συνόλω) αγγίζουν τις 277.314. Η δε αναλογία, μεταξύ οργανικών θέσεων δικαστικών λειτουργών και δικαστικών υπαλλήλων, ανέρχεται στα πολιτικά - ποινικά πρωτοδικεία σε 2,28 υπαλλήλους ανά δικαστή (2.605 θέσεις υπαλλήλων έναντι 1.145 θέσεων δικαστικών λειτουργών), στα ειρηνοδικεία σε 1,79 υπαλλήλους ανά δικαστή (1.441 θέσεις υπαλλήλων έναντι 806 θέσεων ειρηνοδικών) και 1,12 για τα εφετεία (642 θέσεις υπαλλήλων έναντι 575 θέσεων εφετών). Σε όλες πάντως τις πιο πάνω περιπτώσεις, η αναλογία υπολείπεται αισθητά του μέσου όρου των κρατών-μελών της ΕΕ που ανέρχεται σε 3,5 υπαλλήλους ανά δικαστή.[99]

98. Βλ. άρθρο 18 του Ν. 1805/1988, άρθρο 15 του Ν. 1968/1991, άρθρο 16 του Ν. 2521/1997, άρθρο 6 του Ν. 3472/2006, άρθρο 10 του Ν. 3514/2006, άρθρο 43 του Ν. 3659/2008, άρθρο 61 του Ν. 3900/2010 και άρθρο 19 του Ν. 4429/2016.

99. Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States, CEPEJ (2014) 17 final, v2.0 – 16.

ΣΤ4. Το Υφιστάμενο Ελλειμματικό Δυναμικό των Δικαστικών Υπαλλήλων. Απασχόληση Προσωπικού με Σχέση Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου Προερχόμενου από το Θεσμό της Διαθεσιμότητας - Κινητικότητας

Μετά και την πρόσφατη ανακατανομή οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων, η οποία έγινε με το άρθρο 35 του Ν. 4509/2017, οι προβλεπόμενες οργανικές θέσεις δικαστικών υπαλλήλων όλων των κλάδων, πλην των ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας, ανέρχονται σε 642 για τα 19 πολιτικά εφετεία, 2.605 για τα 63 πολιτικά πρωτοδικεία, 410 για τις 19 εισαγγελίες εφετών, 1.942 για τις 63 εισαγγελίες πρωτοδικών, 1.441 για τα 154 ειρηνοδικεία, 410 για τα 41 πταισματοδικεία, 19 για τη Γενική Επιτροπεία της Επικρατείας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, 311 για τα 9 διοικητικά εφετεία και 694 για τα 30 διοικητικά πρωτοδικεία.

Αναφερόμενοι, ενδεικτικά, στις οργανικές θέσεις δικαστικών υπαλλήλων του τομέα των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και της Γενικής Επιτροπείας στα δικαστήρια αυτά, όπου η Γενική Επιτροπεία τηρεί επακριβή στοιχεία, στις 1.024 οργανικές θέσεις δικαστικών υπαλλήλων (1009+15 με την ανακατανομή του Ν. 4509/2017, ΦΕΚ Α' 201), υπηρετούν σήμερα μόλις 631 υπάλληλοι στους τρεις βασικούς μέχρι σήμερα κλάδους (557 κλάδου γραμματέων, 59 κλάδου ΔΕ επιμελητών δικαστηρίων και 15 κλάδου δακτυλογράφων), εκ των οποίων 10 είναι αποσπασμένοι σε άλλες δικαστικές υπηρεσίες, ενώ μεταξύ των υπηρετούντων γραμματέων, οι 45 συνδέονται με σχέση ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου προερχόμενοι από το θεσμό της κινητικότητας. Ακόμη, όμως, και αν καλυφθούν όλες οι υφιστάμενες κενές οργανικές θέσεις όλων των κλάδων και ειδικοτήτων, η αναλογία προς τους υπηρετούντες διοικητικούς δικαστές (938 επί 978 οργανικών θέσεων) δεν θα ξεπερνά το 1:1 για τη διοικητική δικαιοσύνη. Συναφώς επισημαίνουμε ότι, τα μεγάλα κενά, ακόμη και στις περιορισμένου αριθμού οργανικές θέσεις, σε συνδυασμό με τις, διαφορετικής κάθε φορά

αιτιολογίας, χορηγούμενες άδειες στο υπηρετούν υπαλληλικό προσωπικό, οδηγούν ορισμένα περιφερειακά διοικητικά δικαστήρια (Διοικητικό Εφετείο Τρίπολης, Διοικητικά Πρωτοδικεία Κέρκυρας και Αλεξανδρούπολης) σε απόλυτη αδυναμία εξυπηρέτησης των στοιχειωδών λειτουργιών τους, σε μια εποχή μάλιστα όπου οι ανάγκες σε ανθρώπινο δυναμικό εμφανίζονται ιδιαίτερα αυξημένες, λόγω και των επιπλέον εργασιών που απαιτείται να γίνονται προκειμένου να υποστηρίζεται το νέο πληροφοριακό σύστημα ΟΣΔΔΥ ΔΔ.

Μετά από σχετικούς διαγωνισμούς (προκηρύξεις 1Κ/2017 και 2Κ/2017 του ΑΣΕΠ), ολοκληρώνεται ήδη η διαδικασία κάλυψης αρκετών θέσεων (των κλάδων των γραμματέων και της πληροφορικής) σε όλα τα δικαστήρια και τις δικαστικές υπηρεσίες της χώρας, ενώ αρκετές θέσεις (2.135 και 571 αντιστοίχως) καλύφθηκαν με τις προκηρύξεις 1ΕΓ/2016 και 2ΕΓ/2016 που αφορούσαν, κυρίως, θέσεις ΠΕ, ΤΕ και ΔΕ του κλάδου γραμματέων, καθώς και θέσεις ΔΕ δακτυλογράφων, από τους επιτυχόντες του διαγωνισμού του 1998, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 38 του Ν. 4369/2016. Κατά την αιτιολογική έκθεση του νόμου, «*λόγω δυσλειτουργιών και βαθμολογικών ανακολουθιών, είχε περιοριστεί σημαντικά η πιθανότητα διορισμού ατόμων που είχαν συγκεντρώσει υψηλές βαθμολογίες σε όλες τις κατηγορίες (ΠΕ, ΤΕ, ΔΕ) και δεν κατέστη εφικτός ο διορισμός όλων των υποψηφίων που έλαβαν βαθμολογία μεγαλύτερη ή ίση της καθορισμένης βάσης*».

Εξάλλου, ένας αριθμός υπαλλήλων προήλθε από το θεσμό της κινητικότητας, με βάση τον Ν. 4093/2012 και τον Ν. 4172/2013. Το ΣτΕ είχε απασχολήσει το ζήτημα της μετάταξης, σύμφωνα με τις διατάξεις των υποπαραγράφων Ζ.4, Ζ.2 και Ζ.1 της παραγράφου Ζ΄ του άρθρου πρώτου του Ν. 4093/2012, με την ίδια εργασιακή σχέση, ορισμένων υπαλλήλων με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, σε συνιστώμενες προσωποπαγείς θέσεις ΔΕ διοικητικών γραμματέων. Με την απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ 3178/2014 (σκέψη 9) κρίθηκε ότι: «*Κατά την έννοια των συνταγματικών διατάξεων σε συνδυασμό με τις διατάξεις του κώδικα δικαστικών υπαλλήλων (που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 2812/2000) και του κώδικα οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργών (που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 1756/1988) ...., οι γραμματείες των δικαστηρίων και εισαγγελιών οργανώνονται και στελεχώνονται από δικαστικούς υπαλλήλους, οι οποίοι αποτελούν ειδική κατηγορία υπαλλήλων που περιβάλλονται από εγγυήσεις ως προς την εν γένει υπηρεσιακή τους κατάσταση, μεταξύ των οποίων η μονιμότητα (ΣτΕ 1540/2013 Ολομέλεια, 195/2013 Ολομέλεια, 1482/2002, 108-116/1997 Ολομέλεια). Κατά την έννοια των ίδιων διατάξεων δεν αποκλείεται κατόπιν ειδικής νομοθετικής προβλέψεως η πρόσληψη στις εν λόγω γραμματείες και υπαλλήλων με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου, με τις προϋποθέσεις: α) ότι δεν αναιρείται ο συνταγματικός κανόνας της οργανώσεως και στελεχώσεως των εν λόγω γραμματειών με μόνιμους δικαστι-*

κούς υπαλλήλους, β) ότι στους υπαλλήλους αυτούς ανατίθενται καθήκοντα τεχνικής ή ειδικής επιστημονικής φύσεως που δικαιολογούνται από την φύση της σχέσεως εργασίας τους, και γ) ότι παραφυλλάσσονται υπέρ των μονίμων δικαστικών υπαλλήλων τα συνδεόμενα αρρήκτως με την άσκηση του δικαιοδοτικού έργου καθήκοντα (π.χ. συμμετοχή στην συγκρότηση των δικαστηρίων και στις συνεδριάσεις τους, σύνταξη πρακτικών, συμμετοχή στα δικαστικά συμβούλια κ.λπ.), (πρβλ. ΣτΕ 1715-1722, 1770, 1809/1983 Ολομέλεια, 4356/1976 Ολομέλεια, βλ. και 1540/2013 Ολομέλεια)». Κατά τη μειοψηφία, «*Το Σύνταγμα εντάσσει τις ρυθμίσεις του υπηρεσιακού καθεστώτος των δικαστικών υπαλλήλων στο Τμήμα Ε΄ υπό τον τίτλο 'Δικαστική Εξουσία' και συγκεκριμένα στο άρθρο 92, όχι δε στο Τμήμα ΣΤ΄ υπό τον τίτλο 'Διοίκηση'. Ορίζεται δε ρητώς (άρθρο 92 παρ. 1) ότι οι δικαστικοί υπάλληλοι είναι μόνιμοι και ότι η διενέργεια των σοβαρότερων υπηρεσιακών μεταβολών (προαγωγές, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις) γίνεται μετά από σύμφωνη γνώμη υπηρεσιακών συμβουλίων που συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από δικαστικούς λειτουργούς και δικαστικούς υπαλλήλους (παρ. 3). Οι συγκεκριμένες εγγυήσεις αποβλέπουν αφ' ενός μεν στην προστασία των δικαστικών υπαλλήλων αφ' ετέρου δε στην πλήρη εξασφάλιση της ανεξαρτησίας των δικαστηρίων (βλ. Ολομ. ΣτΕ 3773/2011, 2909/1986). Και ενώ στο άρθρο 103 παρ. 3 του Συντάγματος προβλέπεται η δυνατότητα ιδρύσεως θέσεων ειδικού επιστημονικού καθώς και τεχνικού ή βοηθητικού προσωπικού και η πλήρωσή τους με προσωπικό με σχέση ιδιωτικού δικαίου, τέτοια ευχέρεια δεν παρέχεται από το Σύνταγμα στον νομοθέτη όσον αφορά την πλήρωση των κενών θέσεων στις γραμματείες όλων των δικαστηρίων και των εισαγγελιών (βλ. ΣτΕ 1751/1997, 4930/1996, 2295/1990, βλ. και άρθρο 18 του ν. 2812/2000). Για τον λόγο αυτό και με σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία του άρθρου 5 του ν. 4024/2011 και της υποπαρ. Ζ.1. της παρ. Ζ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 οι δικαστικοί υπάλληλοι δεν περιλαμβάνονται στην έννοια των 'κρατικών υπαλλήλων'*». Στην ίδια απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ, επισημαίνεται περαιτέρω ότι (σκέψη 10), σύμφωνα με τις προαναφερθείσες διατάξεις του Συντάγματος και τον σκοπό των σχετικών εγγυήσεων, για την στελέχωση των γραμματειών των δικαστηρίων και εισαγγελιών της χώρας με υπαλλήλους στο πλαίσιο της μετατάξεως – μεταφοράς προσωπικού που προβλέπουν οι διατάξεις του Ν. 4093/2012, όπως και για οποιαδήποτε εν γένει μετακίνηση υπαλλήλου στα δικαστήρια, απαιτείται σύμφωνη γνώμη του αρμόδιου, κατά το άρθρο 92 του Συντάγματος, υπηρεσιακού συμβουλίου, στο οποίο ανήκει, μεταξύ άλλων, η κρίση αν ο υπάλληλος διαθέτει τα προσόντα για να ανταποκριθεί επιτυχώς στα συγκεκριμένα καθήκοντα.[100] Με βάση την απόφαση αυτή, θεωρήθηκε και ότι η πρόσληψη για 5 μήνες ενισχυομένων από τον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) προσώπων κατά την παράγραφο ΙΔ του Ν. 4152/2013 και της κοινής υπουργικής απόφασης ΥΑ 324641/οικ.3.1574/2013 (Β/2091), δεν μπορεί να αφορά τα δικαστήρια[101], με την αιτιολογία ότι, άλλως, οι διατάξεις της κοινής υπουργικής απόφασης θα επέβαλαν στους προϊσταμένους

100. Βλ. ΣτΕ 1/2014 σε Ολομέλεια και Συμβούλιο και ΣτΕ Ολομ. 2909/1986.
101. Βλ. σχετ. 1/7.1.2014 και Γ΄ 617/1.7.2014 έγγραφα του Προέδρου του ΣτΕ.

δικαστές την αναγκαστική πρόσληψη προσώπων επιλεγομένων από διοικητικό οργανισμό (ΟΑΕΔ), θα καθιέρωναν ευθύνη των δικαστών για την ασφάλεια των εργαζομένων βάσει των κανόνων του εργατικού δικαίου και θα ανέθεταν τον έλεγχο νομιμότητας των πράξεών τους σε διοικητική αρχή (ΑΣΕΠ), τούτο δε ανεξαρτήτως του ότι δεν προβλέπεται κρίση υπηρεσιακού συμβουλίου κατ'άρθρο 92 του Συντάγματος.

Εναρμονιζόμενος προς το άρθρο 92 παράγραφο 3 του Συντάγματος ο νομοθέτης, όρισε, με το άρθρο 39 του Ν. 4250/2014, ότι για τη μετάταξη υπαλλήλων που τελούν ή τέλεσαν σε διαθεσιμότητα στις γραμματείες των δικαστικών υπηρεσιών, τα αρμόδια δικαστικά - υπηρεσιακά συμβούλια του άρθρου 21 του Ν. 2812/2000 εγκρίνουν τον πίνακα επιλογής του οικείου τριμελούς ειδικού υπηρεσιακού συμβουλίου ή του τριμελούς συμβουλίου της παραγράφου 3 του άρθρου 5 του Ν. 4024/2011, το οποίο καταρτίζει ενιαίο για όλους τους φορείς πίνακα διάθεσης, πριν από την έκδοση απόφασης μετάταξης του οργάνου διοίκησης στη δικαστική υπηρεσία στην οποία μετατάσσονται οι υπάλληλοι.[102] Τα ως άνω συμβούλια επιλαμβάνονται για κάθε θέμα που αφορά την υπηρεσιακή τους κατάσταση, καθώς και για την άσκηση πειθαρχικής εξουσίας επ' αυτών, κατά τα ισχύοντα για όλους τους δικαστικούς υπαλλήλους. Το ίδιο ισχύει και για όλους όσους έχουν μεταφερθεί ή μεταταγεί στις δικαστικές υπηρεσίες της χώρας, με κάθε τρόπο, προ της ενάρξεως ισχύος του Ν. 4024/2011. Σύμφωνα, έτσι, με την απόφαση του πενταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου του ΣτΕ 4/2015, αναφορικά με τη μετάταξη-μεταφορά πλεονάζοντος προσωπικού των αστικών συγκοινωνιών και στις γραμματείες των δικαστηρίων κατά το άρθρο 9 του Ν. 3920/2011, κρίθηκε ότι «προκειμένου να διασφαλισθεί η ορθή και ομαλή λειτουργία των δικαστηρίων με τη στελέχωση των δικαστικών υπηρεσιών με προσωπικό ικανό να αντεπεξέλθει στη φύση και τις ιδιαίτερες απαιτήσεις των καθηκόντων του, είναι απαραίτητο οι μεταφερόμενοι στις γραμματείες των δικαστηρίων υπάλληλοι με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου να διαθέτουν, ακόμη και για την άσκηση των μη δικαιοδοτικής φύσης καθηκόντων που τους ανατίθενται, τυπικά και ουσιαστικά προσόντα αντίστοιχα με αυτά που απαιτούνται για τους δικαστικούς υπαλλήλους, καθώς και να πληρούν τους απαραίτητους όρους και προϋποθέσεις που έχουν τεθεί για την πρόσληψη των δικαστικών υπαλλήλων». Κατά την παράγραφο 3 του άρθρου 39 του Ν. 4250/2014, όπως η παράγραφος αυτή προστέθηκε με το άρθρο 41 του Ν. 4264/2014, στους ως άνω μετατασσόμενους υπαλλήλους μπορεί, σε περίπτωση αδυναμίας συγκρότησης του δικαστηρίου, να ανατίθενται, με πράξη του διευθύνοντος το δικαστήριο, καθήκοντα γραμματέα της έδρας.

102. Βλ. σχετ. πενταμελές ΥΣ ΑΠ 56/2016, πενταμελές ΥΣ ΔΕφΑθ 18/2015, πενταμελές ΥΣ ΔΕφΠατρ 6/2015 κ.λπ.

ΣΤ5. Έλλειψη Εξειδικευμένου Προσωπικού. Η Διεύρυνση των Τυπικών Προσόντων Διορισμού με τον Ν. 2812/2000 - ΚΔΥ και, αντιστοίχως, η Μη Έκδοση μέχρι σήμερα του Π.Δ. της παρ. 5 του Άρθρου 19 του Νόμου αυτού για την Πρόβλεψη Ειδικότερων Τίτλων Σπουδών και Πρόσθετων Ειδικών Προσόντων

Παρά την ιδιαίτερη συνταγματική μεταχείριση των δικαστικών υπαλλήλων, οι οποίοι, όπως αναφέρθηκε, περιβάλλονται, επιπλέον, με ειδικές εγγυήσεις ως προς την υπηρεσιακή τους κατάσταση, στοιχείο που θα έπρεπε να συνδέεται άμεσα και με τη διασφάλιση της ποιότητας κατά την παρεχόμενη από το προσωπικό αυτό υπηρεσία, ο κοινός νομοθέτης, με την ανοχή της νομολογίας, διαφοροποιούμενος από το καθεστώς που ίσχυε για τους δημοσίους υπαλλήλους, εξομοίωσε, όπως είδαμε, βαθμολογικά και μισθολογικά, με σειρά παρεμβάσεών του και μετά την ισχύ του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων του 1971 (Ν.Δ. 1025/1971) ο οποίος είχε επιχειρήσει να εντάξει τους υπαλλήλους σε κατηγορίες με βάση τα τυπικά τους προσόντα, τους δικαστικούς υπαλλήλους που δεν είχαν πτυχίο ΑΕΙ προς τους πτυχιούχους συναδέλφους τους, διαμορφώνοντας τη λεγόμενη κατηγορία «ΠΕ0», αποδυναμώνοντας και απονομιμοποιώντας την παρεχόμενη σε αυτούς συνταγματική μονιμότητα. Οι ελάχιστοι εναπομείναντες της κατηγορίας αυτής δικαιώθηκαν προσφάτως με την 1/2018 απόφαση του επταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου του ΣτΕ ως προς το ζήτημα που είχε ανακύψει με τον Ν. 4369/2016 για την ένταξή τους ή μη στην ΔΕ κατηγορία.

Υπό το καθεστώς, ωστόσο, του προϊσχύσαντος Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων του 1971 (Ν.Δ. 1025/1971), οι θέσεις του προσωπικού της γραμματείας των δικαστηρίων ανήκαν σε κλάδους που αντιστοιχούσαν απλώς σε διαφορετικούς τομείς δικαιοσύνης, χωρίς την κατάταξή τους σε ομάδες επί τη βάσει κριτηρίων αναφερομένων στη φύση, το είδος και την εξειδίκευση των καθηκόντων (πλην των ερμηνέων και κλητήρων), διαβαθμιζόμενες με τον

Ν. 294/1976, κατά κύριο λόγο, σε θέσεις γραμματέων, γραφέων, ερμηνέων ή επιμελητών και αργότερα, με τον Ν. 965/1979 και φυλάκων δικαστηρίων επί συμβάσει, ενώ με το άρθρο 17 του Ν. 1738/1987 συνεστήθη κλάδος ΔΕ δακτυλογράφων - στενογράφων ειδικότητας ελληνικής γραφομηχανής.

Με το άρθρο 18 του ισχύοντος Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων 2812/2000), οι θέσεις της κάθε κατηγορίας κατατάσσονται, πλέον, σε διάφορους κλάδους και ειδικότητες, προβλέφθηκε δε ότι με προεδρικό διάταγμα μπορεί να συγχωνεύονται, να μετονομάζονται ή και να συστήνονται νέοι κλάδοι και ειδικότητες. Ενώ, όμως, ο Κώδικας Δικαστικών Υπαλλήλων του 1971 απαιτούσε ως τυπικό προσόν διορισμού ή μετάταξης σε κλάδους αντίστοιχους με αυτούς της ΠΕ κατηγορίας, πτυχίο νομικής σχολής ή σχολής πολιτικών και οικονομικών επιστημών ή πτυχίο Ανωτάτης Σχολής Εμπορικών και Οικονομικών Επιστημών ή Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών ή Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής, το άρθρο 19 του ισχύοντος Κώδικα αναφέρεται γενικώς σε πτυχίο ή δίπλωμα τμήματος ή σχολής ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος, προβλέποντας στην παράγραφο 5 αυτού, ότι με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη της Ομοσπονδία Δικαστικών Υπαλλήλων Ελλάδος και του Συλλόγου Υπαλλήλων του Ελεγκτικού Συνεδρίου, καθορίζονται οι ειδικότεροι τίτλοι σπουδών που απαιτούνται για κάθε κλάδο και ειδικότητα, ορίζονται τυχόν πρόσθετα ειδικά προσόντα, ο τρόπος, με τον οποίο αποδεικνύεται η συνδρομή τους και τα καθήκοντα κάθε κλάδου της ίδιας ή διαφορετικής κατηγορίας και ρυθμίζεται κάθε σχετικό θέμα. Τέτοιο διάταγμα όμως, που θα συμπορευόταν με τη σύγχρονη διεθνώς τάση εξειδίκευσης στα δικαστικά συστήματα, δεν έχει μέχρι σήμερα εκδοθεί, με αποτέλεσμα, σε σύνολο 1.024 οργανικών θέσεων δικαστικών υπαλλήλων στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια και τη Γενική Επιτροπεία στα δικαστήρια αυτά, να υπηρετούν μόλις 56 υπάλληλοι κάτοχοι πτυχίου νομικής σχολής, τη στιγμή που για τους κλάδους ΠΕ εφοριακών και ΠΕ τελωνειακών της ΑΑΔΕ, έχει ήδη προκηρυχθεί η πλήρωση 158 θέσεων, μόνο από πτυχιούχους νομικής σχολής. Παρατηρείται έτσι, ιδίως μετά την αλλαγή που επήλθε με τον Ν. 2525/1997 στον τρόπο διορισμού των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και την εισαγωγή του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων το 2000, αθρόα είσοδος πτυχιούχων από φιλοσοφικές σχολές, ενώ 57 θέσεις κλάδου ΔΕ δακτυλογράφων δεσμεύτηκαν προκειμένου να καλυφθούν από τους επιτυχόντες του διαγωνισμού του 1998[103], σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 38 του Ν. 4369/2016, καίτοι κατά τον Ν. 4055/2012, ο οποίος αντικατέστησε την παράγραφο 3 του άρθρου 189 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (Ν. 2717/1999), ο δικαστής παραδίδει το πρωτότυπο της απόφασης σε ηλεκτρονική μορφή και, συνεπώς, δεν απαιτείται πλέον καθαρογραφή των σχεδίων αποφάσεων από δακτυλογράφους, γεγονός που αποτελούσε το κύριο αντικείμενο απασχόλησής τους. Αντίθετα, απολύτως αναγκαία εμφανίζεται η σύσταση και πλήρωση οργανικών θέσεων ορισμένων

103. Οι περισσότεροι των οποίων τελικώς δεν εκδήλωσαν σχετικό ενδιαφέρον.

κλάδων (στατιστικολόγων, μεταφραστών, οικονομολόγων κ.λπ.) που προβλέπονται στο άρθρο18 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων.

Το θέμα της ανεπάρκειας και του ανειδίκευτου του διοικητικού προσωπικού στα δικαστήρια, επισημαίνεται με έμφαση στην από 19.1.2017 έκθεση προκαταρκτικής αξιολόγησης που συνέταξε αντιπροσωπεία του Συμβουλίου της Ευρώπης η οποία επισκέφθηκε τα τρία μεγαλύτερα διοικητικά δικαστήρια της χώρας μας το 2016, υποδεικνύοντας μάλιστα το ρόλο και τα καθήκοντα που θα μπορούσαν να αναλάβουν υπάλληλοι με κατάλληλες νομικές γνώσεις προκειμένου να ανακουφιστεί το έργο του δικαστή. Σε 16 άλλωστε χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης, απασχολείται ήδη εξειδικευμένο προσωπικό (Rechtspfleger), στο οποίο μπορούν να ανατεθούν δικαστικές αρμοδιότητες επί υποθέσεων ήσσονος βαρύτητας, ακολουθώντας τη Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (86) 12 σχετικά με μέτρα πρόληψης και μείωσης του υπερβολικού φόρτου των δικαστηρίων[104], ενώ στις περισσότερες χώρες σημαντική συμβολή στο έργο του δικαστή παρέχεται από την απασχόληση των λεγόμενων «βοηθών δικαιοσύνης» (judicial assistants). Με δεδομένο ότι στη χώρα μας αδυνατούμε να απορροφήσουμε κατά προτεραιότητα πτυχιούχους νομικών σχολών στις δικαστικές μας υπηρεσίες, καλείται η νομοπαρασκευαστική επιτροπή για τη σύνταξη σχεδίου νέου Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, να προβεί στην αναμόρφωση των κλάδων του άρθρου 18 του ισχύοντος Κώδικα (Ν. 2812/2000), με την εισαγωγή ορισμένων νέων που θα προϋποθέτουν ειδικά τυπικά προσόντα και θα καλύψουν τις σύγχρονες ανάγκες των διοικητικών δικαστηρίων και της Γενικής Επιτροπείας (όπως ο κλάδος ΠΕ στατιστικής). Μεταξύ των κλάδων αυτών, προτείνεται και κλάδος υπαλλήλων («κλάδος ΠΕ τεκμηρίωσης και επικουρίας δικαστικού έργου»), κατόχων τουλάχιστον πτυχίου νομικής σχολής, που θα επιλέγονται μέσω διαγωνιστικής διαδικασίας. Το προσωπικό αυτό, δεν θα ασχολείται με τα τρέχοντα γραμματειακά καθήκοντα, αλλά θα συνδράμει κατά κυριολεξία το έργο τόσο των διευθυνόντων τα δικαστήρια και τις δικαστικές υπηρεσίες, όσο και των ιδίων των εισηγητών-δικαστών.

Συναφώς, σημαντικότατη παρέμβαση θα πρέπει να γίνει αναφορικά με την επιμόρφωση των δικαστικών υπαλλήλων, για τους οποίους το Π.Δ. 37/1994 προβλέπει την επιμόρφωση μόνο για τον τομέα της πληροφορικής, παρά το δικαίωμα διαρκούς επιμόρφωσης που αναγνωρίζει υπέρ αυτών και την αντίστοιχη υποχρέωση μέριμνας της υπηρεσίας το άρθρο 36 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, παραπέμποντας, ωστόσο, περαιτέρω, ως προς το περιεχόμενο των σχετικών προγραμμάτων, στην έκδοση προεδρικού διατάγματος. Με προτεινόμενη ρύθμιση του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τροποποιείται το πιο πάνω διάταγμα και επεκτείνεται και στους δικαστικούς υπαλλήλους η εφαρμογή των άρθρων 34 - 35 του Ν. 1943/1991 για τη συμμετοχή τους σε προγράμματα επιμόρφωσης και εξειδίκευσης.

104. Βλ. σχετ. και την πράσινη βίβλο για έναν ευρωπαίο Rechtspfleger/ greffier που παρουσίασε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2008 η European Union of Rechtspfleger.

ΣΤ6. Πλήρωση Θέσεων Ευθύνης από Αναπληρωτές Προϊσταμένους, Κατ' Επιλογή του Διευθύνοντος το Κάθε Δικαστήριο ή Δικαστική Υπηρεσία και Καθ' Υποκατάσταση του Υπηρεσιακού Συμβουλίου και Μη Τήρηση Κοινών Κριτηρίων Συγκρότησης των Τμημάτων

Σύμφωνα με την αρχική του διατύπωση, ο ΚΔΥ/2000 όριζε στο άρθρο 70 ότι: «Προϊστάμενοι των οργανικών μονάδων τοποθετούνται δικαστικοί υπάλληλοι με βαθμό Α` των κατηγοριών ΠΕ, ΤΕ και ΔΕ, σύμφωνα με όσα ορίζονται στα επόμενα άρθρα. Ως οργανικές μονάδες νοούνται η γενική διεύθυνση, η διεύθυνση, το τμήμα και το αυτοτελές γραφείο», στο δε άρθρο 72 παρ. 1, 3 και 5 ότι: «1. Ως προϊστάμενοι διευθύνσεων επιλέγονται δικαστικοί υπάλληλοι του οικείου τομέα, κατηγορίας ΠΕ, ΤΕ και ΔΕ, με βαθμό Α`, οι οποίοι έχουν τουλάχιστον τριετή υπηρεσία στο βαθμό αυτό. ... 3. Ως προϊστάμενοι τμημάτων και αυτοτελών γραφείων επιλέγονται δικαστικοί υπάλληλοι του οικείου δικαστηρίου, εισαγγελίας ή υπηρεσίας, κατηγορίας ΠΕ, ΤΕ και ΔΕ με βαθμό Α`. .... 5. Η επιλογή προϊσταμένων διευθύνσεων, ... γίνεται από το αρμόδιο δικαστικό (υπηρεσιακό) συμβούλιο με βάση τα στοιχεία του προσωπικού μητρώου κάθε δικαστικού υπαλλήλου. Για την κατά την παράγραφο αυτή επιλογή προϊσταμένων λαμβάνονται υπόψη οι εκθέσεις αξιολόγησης, οι τίτλοι σπουδών, ο συνολικός χρόνος υπηρεσίας, καθώς και τα στοιχεία του προσωπικού μητρώου του δικαστικού υπαλλήλου που αποδεικνύουν αντικειμενικά ιδιαίτερη ικανότητα, πρωτοβουλία, δραστηριότητα στην υπηρεσία και γνώσεις, όπως: α) η επιτυχής άσκηση καθηκόντων προϊσταμένου οργανικής μονάδας οποιουδήποτε επιπέδου, β) η αποφοίτηση από την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, γ) πιστοποιητικά παρακολούθησης εκπαιδευτικών ή επιμορφωτικών προγραμμάτων για υπαλλήλους του Δημοσίου ή ν.π.δ.δ. στην ημεδαπή ή αλλοδαπή, δ) η βράβευση εργασιών ή μελετών, σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, ε) εισηγήσεις ή προτάσεις που έχουν κατατεθεί στην υπηρεσία ή έχουν υποβληθεί

στις υπηρεσιακές συνελεύσεις ή έχουν δημοσιευθεί σε έγκυρα έντυπα, οι οποίες αφορούν ιδίως βελτιώσεις ή καινοτομίες για την απλούστευση των διαδικασιών, την εξυπηρέτηση των πολιτών, την αύξηση της αποδοτικότητας και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, στ) τα στοιχεία του πειθαρχικού φακέλου». Κατά τη νομολογία του αρμοδίου πενταμελούς υπηρεσιακού συμβουλίου του ΣτΕ[105], από τις διατάξεις αυτές συνάγεται ότι η επιλογή από το αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο προϊσταμένων των οργανικών μονάδων της γραμματείας των δικαστηρίων στηρίζεται προεχόντως στην υπηρεσιακή ικανότητα, δηλαδή την επιδειχθείσα ικανότητα του δικαστικού υπαλλήλου κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Στοιχεία δε, τα οποία λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να κριθεί η υπηρεσιακή, κατά τα ανωτέρω, ικανότητα, είναι η πρωτοβουλία και δραστηριότητα στην υπηρεσία και η ικανότητα στη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, η επικοινωνία με τους δικαστικούς λειτουργούς και υπαλλήλους καθώς και τους δικηγόρους. Λαμβάνονται, επίσης, υπόψη οι γνώσεις, ο χρόνος υπηρεσίας και οι τίτλοι σπουδών των κρινομένων, ως τεκμήρια εμπειρίας και γνώσεων, αντιστοίχως. Τα στοιχεία αυτά δεν αξιολογούνται, όμως, αυτοτελώς, αλλά σε αναφορά προς την υπηρεσιακή ικανότητα του υπαλλήλου και την καταλληλότητά του για την άσκηση καθηκόντων προϊσταμένου. Τέλος, στα προσόντα περιλαμβάνεται και η ήδη κριθείσα ως επιτυχής άσκηση καθηκόντων προϊσταμένου οργανικής μονάδας οποιουδήποτε επιπέδου.

Εξάλλου, με τη διάταξη του άρθρου 4 του Ν. 3346/2005 προστέθηκε η παράγραφος 6 στο άρθρο 73 του ίδιου Κώδικα, με την οποία περιορίστηκε χρονικά η παραμονή των προϊσταμένων στην ίδια διεύθυνση, τμήμα κ.λπ. σε μία τριετία, υπό την προϋπόθεση της ύπαρξης τουλάχιστον δύο τμημάτων στο δικαστήριο ή την εισαγγελία, ώστε να είναι καταρχήν δυνατή η εναλλαγή των προϊσταμένων των αντίστοιχων γραμματειών του δικαστηρίου ή της εισαγγελίας, ενώ οι δικαστικοί υπάλληλοι οι οποίοι κατέχουν θέση προϊσταμένου διεύθυνσης, μπορούν να διεκδικήσουν θέση προϊσταμένου διεύθυνσης σε άλλο δικαστήριο. Η ρύθμιση αυτή κρίθηκε ότι δεν προσκρούει στις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αξιοκρατίας, παρότι το θεσπιζόμενο με την εν λόγω ρύθμιση, ως γενικό ανώτατο όριο παραμονής στην ίδια θέση, χρονικό όριο της τριετίας δύναται πάντως να αποτελέσει ενίοτε (όπως όταν απαιτούνται ειδικές γνώσεις) εμπόδιο για την ορθολογική οργάνωση των υπηρεσιών των γραμματειών των δικαστηρίων.[106] Με τον Ν. 4139/2013 (άρθρο 95) βελτιώθηκε η ως άνω ρύθμιση και προβλέφθηκε δυνατότητα ανανέωσης της θητείας στην ίδια οργανική μονάδα για μία επιπλέον τριετία.

Ενόψει, ωστόσο, των βαθμολογικών επανακατατάξεων που έγιναν με τους Νόμους 4024/2011 (άρθρα 4 και 6) και 4369/2016 (άρθρο 58) και της δραστικής συρρίκνωσης του αριθμού των υπαλλήλων Α και Β βαθμού, προκλήθηκε, αφενός μεν, έλλειψη εκλόγιμων (αιρετών) στα πιο πάνω συμβούλια υπαλλήλων Α ή Β βαθμού κατά την παράγραφο 5 του

105. Βλ. αποφάσεις πενταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου ΣτΕ 36/2011, 7/2009, 10/2009, 18/2009, 26/2009, 15/2008, 20/2008, 35/2008, 34/2008, 36/2008.
106. Βλ. πρακτικά επταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου ΣτΕ 1/2009, 9, 7/2008.

άρθρου 22 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, γεγονός που οδήγησε στην τροποποίηση της τελευταίας αυτής διάταξης με το άρθρο 48 παράγραφος 1 του Ν. 4356/2015 με πρόβλεψη και του Γ βαθμού και ήδη με τον Ν. 4369/2016 μόνον προϋπηρεσίας τουλάχιστον 15 ετών ανεξαρτήτως βαθμού, αφετέρου δε, έλλειψη επιλέξιμων ως προϊσταμένων διευθύνσεων και τμημάτων, δεδομένου ότι υπό το προϊσχύσαν καθεστώς (άρθρο 72 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων) απαιτούνταν για τις οργανικές αυτές μονάδες ο Α βαθμός. Με το άρθρο 48 παράγραφοι 5-7 του Ν. 4356/2015, μεταβάλλεται το καθεστώς και προβλέπεται ότι ως προϊστάμενοι διευθύνσεων επιλέγονται δικαστικοί υπάλληλοι του οικείου τομέα κατηγορίας ΠΕ και ΤΕ με τουλάχιστον Β βαθμό και ότι ως προϊστάμενοι τμημάτων επιλέγονται δικαστικοί υπάλληλοι του οικείου δικαστηρίου, εισαγγελίας ή υπηρεσίας, κατηγορίας ΠΕ, ΤΕ και ΔΕ με βαθμό τουλάχιστον Β. Εκτός των ανωτέρω, με το ισχύον βαθμολόγιο του Ν. 4369/2016, ανέκυψε αμφισβήτηση της βαθμολογικής κατάταξης στη ΔΕ κατηγορία των υπαλλήλων της λεγόμενης «ΠΕ0» κατηγορίας, ήτοι, μη πτυχιούχων υπαλλήλων που είχαν διορισθεί μέχρι 31-12-1980 και με ειδικές διατάξεις είχαν καταταχθεί βαθμολογικά και μισθολογικά στην ΠΕ κατηγορία.[107]

Η κατάσταση αυτή οδήγησε εν τοις πράγμασι από το 2011 και μετά σε μία «μόνιμη» αναπλήρωση, με αποφάσεις των προέδρων τριμελών συμβουλίων διεύθυνσης ή διευθυνόντων τα δικαστήρια, εισαγγελίες κ.λπ., οι οποίοι μπορεί να ορίζουν ως αναπληρωτή έναν, κατά την επιλογή τους, από τους προϊσταμένους των αμέσως υποκείμενων οργανικών μονάδων. Τούτο, ωστόσο, τελεί σε πλήρη αντίθεση με τα οριζόμενα στην παράγραφο 4 του άρθρου 73 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων, σύμφωνα με τα οποία «αν το κώλυμα ή η απουσία διαρκεί για διάστημα μεγαλύτερο των έξι μηνών, το οικείο δικαστικό (υπηρεσιακό) συμβούλιο ορίζει αναπληρωτή προϊστάμενο για όσο χρόνο διαρκεί το κώλυμα ή η απουσία»[108] και θέτει εν αμφιβόλω τη συνεκτίμηση της εμπειρίας από μία τέτοια θέση, ως κριτηρίου που μπορεί να ληφθεί υπόψη κατά την επιλογή προϊσταμένων από τα αρμόδια υπηρεσιακά συμβούλια. Ήδη, με το με αριθ. πρωτ. 87607οικ./21-12-2017 έγγραφο του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, δρομολογήθηκε η διαδικασία για την πλήρωση των θέσεων προϊσταμένων διεύθυνσης των γραμματειών των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων και της Γενικής Επιτροπείας και, μετά το στάδιο της εκδήλωσης ενδιαφέροντος, άρχισε η αποστολή των σχετικών ερωτημάτων προς το αρμόδιο υπηρεσιακό συμβούλιο.

Συναφώς, ένα ζήτημα που αφορά τις οργανικές μονάδες, είναι η αντιστοίχιση των τμημάτων της γραμματείας που ορίζονται κατά το άρθρο 17, περίοδος Α, παράγραφος 5 του ΚΟΔΚΔΛ, προς τα τμήματα του άρθρου 72 του Κώδικα Δικαστικών Υπαλλήλων (Ν. 2812/2000) για τον ορισμό προϊσταμένων, ώστε, με κατάλληλη προσαρμογή και των κανονισμών εσωτερικής υπηρεσίας των δικαστηρίων, να μην παρατηρείται το σημερινό

107. Αμφισβήτηση η οποία ήρθη τελικώς, όπως αναφέρθηκε, με τη θετική για αυτούς 1/2018 απόφαση του Επταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου του ΣτΕ.
108 Βλ. σχετ. ΝΣΚ 214/2015, 381/2010.

φαινόμενο της έλλειψης ενός ενιαίου και ομοιόμορφου καθεστώτος κατανομής δικαστικών υπαλλήλων στα τμήματα της γραμματείας και επιλογής ή προσωρινής ανάθεσης καθηκόντων προϊσταμένων τμημάτων, άλλοτε με βάση την κοινή υπουργική απόφαση (Προεδρίας της Κυβέρνησης και Δικαιοσύνης) 117830/15-12-1987 (ΦΕΚ Β' 719) και άλλοτε κατ' αντιστοιχία προς τα δικαστικά τμήματα. Σύμφωνα με την κοινή αυτή υπουργική απόφαση, η οποία εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 16, παράγραφος 8 του Ν. 1586/1986, λόγω έλλειψης αντιστοιχίας οργανικών μονάδων των γραμματειών των δικαστικών υπηρεσιών της χώρας προς τις οργανικές μονάδες του άρθρου 9 του Ν. 1586/1986 (διεύθυνση - τμήμα - αυτοτελές γραφείο) και της ανάγκης καθορισμού της και μνημονεύεται ως ισχύουσα και στο πρακτικό του πενταμελούς Υπηρεσιακού Συμβουλίου του ΣτΕ 38/2008, πλην δεν αναφέρεται με σαφήνεια στο σύνολο των δικαστηρίων και δη των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων της χώρας, «*1. Η Γραμματεία του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου, του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου, της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου, του Γενικού Επιτρόπου της Επικρατείας επί των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, των Εφετείων, των Εισαγγελιών Εφετών, των Πρωτοδικείων, των Εισαγγελιών Πρωτοδικών, καθώς και των Ειρηνοδικείων και Πταισματοδικείων Αθηνών, Πειραιώς, Θεσσαλονίκης, Πατρών και Ειρηνοδικείου Ηρακλείου αντιστοιχεί σε Διεύθυνση. 2. Τα Τμήματα στα οποία διαιρούνται οι ως άνω Υπηρεσίες σύμφωνα με τις διατάξεις του Οργανισμού των Δικαστηρίων αντιστοιχούν σε Τμήματα, εφ` όσον έχουν ορισθεί να υπηρετούν σ` αυτά τουλάχιστον πέντε υπάλληλοι. 3. Η Γραμματεία των λοιπών Ειρηνοδικείων και Πταισματοδικείων αντιστοιχεί σε Τμήμα, εφ` όσον ο αριθμός των οργανικών θέσεων των υπαλλήλων αυτής είναι τουλάχιστον πέντε, ανεξαρτήτως του συνολικού αριθμού αυτών. 4. Η Γραμματεία των λοιπών Ειρηνοδικείων και Πταισματοδικείων αντιστοιχεί σε Αυτοτελές Γραφείο*». Στο πλαίσιο αυτό, η ομάδα εργασίας που συγκροτήθηκε με την προαναφερθείσα 9454οικ./2-3-2017 απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο σχετικό πόρισμά της, το οποίο και υιοθετήθηκε αυτούσιο από τον Ν. 4509/2017 και είναι αναρτημένο σε σχετική ιστοσελίδα[109], επεδίωξε, κατά την ανακατανομή των οργανικών θέσεων, κάθε δικαστήριο ή δικαστική υπηρεσία, η γραμματεία του οποίου αντιστοιχεί σε επίπεδο διεύθυνσης, να διαθέτει τουλάχιστον πέντε οργανικές θέσεις του κλάδου γραμματέων, μεριμνώντας να ενισχύσει όσο ήταν δυνατόν, επί διαιρέσεως των ως άνω υπηρεσιών σε τμήματα, τον ελάχιστο ανά τμήμα αριθμό οργανικών θέσεων από όλους τους κλάδους, ώστε να είναι εφικτός ο ορισμός προϊσταμένων, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην πιο πάνω κοινή υπουργική απόφαση.

109 Βλ. http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/epitropeia.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Στατιστικά Στοιχεία για την Ελληνική Δικαιοσύνη

Βασίλειος Π. Ανδρουλάκης

Με σκοπό να δώσουμε μια ευσύνοπτη και κατά το δυνατόν ακριβή εικόνα της κατάστασης που επικρατεί στην ελληνική δικαιοσύνη, παραθέτουμε τους 15 στατιστικούς πίνακες και διαγράμματα που ακολουθούν.

Οι πίνακες αυτοί έχουν ληφθεί από την έκθεση της CEPEJ, επιτροπής που λειτουργεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και έχει ως αντικείμενο (όπως δηλώνει και η ονομασία της) την μελέτη της αποτελεσματικότητας της δικαιοσύνης, καθώς και από τον Ευρωπαϊκό Πίνακα Αποτελεσμάτων της Δικαιοσύνης (EU Justice Scoreboard), τον οποίο εκπονεί κάθε χρόνο, από το 2013, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η πρώτη έκθεση, από την οποία ελήφθησαν οι πίνακες (1-7) και το πρώτο διάγραμμα, κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο 2018 και περιέχει στοιχεία του 2016, ενώ ο Πίνακας Αποτελεσμάτων, από τον οποίο ελήφθησαν τα τελευταία επτά διαγράμματα (2-8) παρουσιάστηκε από την Επίτροπο για τη Δικαιοσύνη, τους Καταναλωτές και την Ισότητα των Φύλων V. Jourová, τον Μάιο 2018 και περιέχει στοιχεία από το 2010 μέχρι το 2016.

Όπως είναι γνωστό, υπάρχουν μελέτες διαφόρων οργανισμών οι οποίοι λειτουργούν σε διεθνές επίπεδο και έχουν ως αντικείμενο εργασίας, μεταξύ άλλων και τη μελέτη της λειτουργίας της δικαιοσύνης, κυρίως σε σχέση με την επίδραση της καλής ή κακής λειτουργίας της στην οικονομία. Προτιμήσαμε να περιοριστούμε στους παραπάνω οργανισμούς, όχι μόνο διότι ούτως ή άλλως έπρεπε να γίνει μια επιλογή μεταξύ των πολλών, αλλά, κυρίως, διότι είναι ευρωπαϊκοί οργανισμοί με γνωστή και αδιαμφισβήτητη μεθοδολογία έρευνας και συγκέντρωσης του υλικού, τα αποτελέσματα των οποίων είναι απολύτως έγκυρα. Σημειώνεται, πάντως, ότι η CEPEJ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν υπογράψει σχετική συμφωνία και αρκετά στοιχεία του Ευρωπαϊκού Πίνακα Αποτελεσμάτων της Δικαιοσύνης προέρχονται από τη CEPEJ, η οποία διαθέτει τις αναγκαίες υποδομές και την τεχνογνωσία για τη στατιστική απεικόνιση της δικαιοσύνης στα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Σημαντικό χαρακτηριστικό των πινάκων και των διαγραμμάτων αυτών είναι ότι έχουν συγκριτικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι όχι μόνο παρουσιάζουν την εξέλιξη διαφόρων δεικτών μέσα στον χρόνο, αλλά και

μεταξύ διαφόρων χωρών. Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να διαπιστώσουμε με έγκυρο τρόπο ποια είναι η θέση της χώρας μας σε σχέση με τις υπόλοιπες και να αποφύγουμε, είτε μια απολύτως απαισιόδοξη αξιολόγηση του συστήματός μας, στον βαθμό που αντιλαμβανόμαστε ότι σε ορισμένα ζητήματα δεν υστερούμε τόσο σημαντικά από τις υπόλοιπες, είτε τον εφησυχασμό, που στηρίζεται στην επίκληση των μέτρων που κατά καιρούς λαμβάνονται με σκοπό την βελτίωση στην απονομή της δικαιοσύνης. Ωστόσο, είναι αναγκαίο να επισημανθεί ότι η συγκριτική αξιολόγηση πρέπει να γίνεται με προσοχή, για να μην εξάγονται εσφαλμένα συμπεράσματα, διότι οι αυτές έννοιες μπορεί να μην έχουν το ίδιο εύρος σε κάθε έννομη τάξη και παράλληλα το δικαστικό σύστημα κάθε χώρας διακρίνεται για τις ιδιαίτερες συνθήκες οργάνωσης και λειτουργίας του, που συναρτώνται τόσο με τις παραδόσεις του, όσο και με το επίπεδο και τις αντιλήψεις της κοινωνίας και το βαθμό ανάπτυξης της οικονομίας. Έτσι επί παραδείγματι, μεταξύ των άλλων, παρατίθεται πίνακας με τον αριθμό των δικαστών (**πίνακας 2**), αλλά δεν θα τον διαβάσουμε σωστά, ώστε να συναγάγουμε τα ορθά συμπεράσματα, αν παραβλέψουμε ότι στη Γαλλία απασχολούνται πολλοί μη επαγγελματίες δικαστές, οι οποίοι, επομένως, δεν καταγράφονται στον εν λόγω πίνακα, και ότι σε χώρες, όπως η Γερμανία, υπάρχει ο θεσμός των Rechtspfleger, που είναι υπάλληλοι αυξημένων προσόντων στους οποίους έχουν ανατεθεί ορισμένα καθήκοντα, τα οποία στη χώρα μας θεωρούνται δικαστικής φύσεως και διεκπεραιώνονται από δικαστές.

Στον **πίνακα 1** παρουσιάζεται ο συνεχώς μειούμενος προϋπολογισμός που διατίθεται στη δικαιοσύνη και στο **διάγραμμα 1** η δαπάνη για το δικαιοδοτικό σύστημα ανά κάτοικο το 2016. Διαπιστώνουμε ότι στη χώρα μας η δαπάνη αυτή είναι κάτω του μέσου όρου δαπάνης των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης (41,3 ευρώ, έναντι μέσου όρου 64 ευρώ και διάμεσης τιμής 53 ευρώ). Αν ένα από τα στοιχεία που συναρτώνται με την καλή απόδοση του συστήματος δικαιοσύνης στο σύνολό του - σίγουρα όχι το μοναδικό - είναι και η επαρκής χρηματοδότηση, από τη συγκριτική επισκόπηση αντιλαμβανόμαστε, ότι υπάρχει σημαντικό περιθώριο βελτίωσης, υπό την αυτονόητη προϋπόθεση της ορθής κατανομής και αξιοποίησης των πόρων. Οι πίνακες 2, 3, 4, και 5 είναι αφιερωμένοι στο προσωπικό που απασχολείται στη δικαιοσύνη (δικαστικοί και εισαγγελικοί λειτουργοί και δικαστικοί υπάλληλοι). Από τη μελέτη των πινάκων αυτών διαπιστώνεται, μετά το 2010, μια αύξηση του αριθμού των δικαστών (**πίνακας 2**) και μια μικρότερη των εισαγγελέων (**πίνακας 4**). Εντυπωσιάζει, όμως, το γεγονός ότι διαθέτουμε το μικρότερο ποσοστό δικαστών που υπηρετεί στον πρώτο βαθμό (**πίνακας 3**), σε σχέση τουλάχιστον με χώρες με τις οποίες θα θέλαμε να συγκριθούμε (π.χ. Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Βέλγιο) και ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά ανώτατων δικαστών. Περαιτέρω, δεν είναι ευχάριστη η διαπίστωση της σχέσης των δικαστικών υπαλλήλων ανά δικαστή (**πίνακας 5**), που είναι μια από τις

χειρότερες μεταξύ των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά αντανακλούν στρεβλώσεις του συστήματος, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν. Προβληματίζει, επίσης, και ο αυξημένος αριθμός των δικηγόρων ανά 100.000 κατοίκους (**πίνακας 6**) - ο οποίος είναι ένας από τους μεγαλύτερους μεταξύ των κρατών που εξετάζονται - και τούτο διότι ο μεγάλος αριθμός εμποδίζει τους δικηγόρους να αποτελέσουν το αναγκαίο φίλτρο πριν την προσφυγή στη δικαιοσύνη, συντελώντας έτσι, κατά ένα μέρος, στη δημιουργία διαφορών και στη διατήρηση της εκκρεμότητας. Επίσης, αντικείμενο σοβαρής μελέτης πρέπει να αποτελέσει ο αριθμός των δικαστηριακών μονάδων στη Ελλάδα ανά 100.000 κατοίκους (**πίνακας 7**), που είναι αυξημένος σε σχέση με τον αντίστοιχο άλλων ευρωπαϊκών κρατών. Αξίζει να δούμε σε ποιο βαθμό αυτό το χαρακτηριστικό αποτελεί μια ακόμα στρέβλωση του δικαστικού συστήματος και σε ποιο βαθμό οφείλεται στις γεωμορφολογικές ιδιομορφίες της χώρας μας (ορεινές περιοχές και μεγάλο νησιωτικό σύμπλεγμα), οι οποίες, πάντως, δεν μπορεί να αποτελούν στις ημέρες μας άλλοθι για την μη μεταβολή του δικαστικού χάρτη, δεδομένης της μεγάλης βελτίωσης των συγκοινωνιακών συνθηκών και, κυρίως, της ραγδαίας εξέλιξης των νέων τεχνολογιών που επιτρέπουν μια πολύ πιο αποτελεσματική σχέση της δικαιοσύνης με τον πολίτη.

Τα επόμενα διαγράμματα έχουν ληφθεί από τον Πίνακα Αποτελεσμάτων της Δικαιοσύνης και καταγράφουν τον αριθμό των κατατιθέμενων ενδίκων βοηθημάτων στον πρώτο βαθμό ανά 100 κατοίκους τόσο στα πολιτικά (**διάγραμμα 2**) όσο και στα διοικητικά δικαστήρια (**διάγραμμα 3**). Και στις δύο περιπτώσεις παρατηρείται μείωση των καταθέσεων μεταξύ των ετών 2010 και 2016, αλλά παραμένουν σε μάλλον υψηλό επίπεδο, εν σχέσει προς τις άλλες χώρες της ΕΕ. Εκεί, όμως, που τα πράγματα δεν είναι καθόλου καλά, είναι στον χρόνο (σε ημέρες) που απαιτείται για την επίλυση μιας διαφοράς στον πρώτο βαθμό στα πολιτικά (**διάγραμμα 4**) και στα διοικητικά δικαστήρια (**διάγραμμα 5**). Και ναι μεν στη διοικητική δικαιοσύνη ο χρόνος επίλυσης φαίνεται να βελτιώνεται, πλην απέχει από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και σαφώς υφίστανται περιθώρια βελτίωσης. Στους επόμενους πίνακες παρουσιάζεται το ποσοστό των υποθέσεων που επιλύονται σε σχέση με τα ένδικα βοηθήματα που κατατίθενται στην πολιτική (**διάγραμμα 6**) και διοικητική δικαιοσύνη (**διάγραμμα** 7). Οι πίνακες αυτοί αποδίδουν τον δείκτη clearance rate, τον οποίο έχει επεξεργαστεί η CEPEJ. Ο δείκτης αυτός καταδεικνύει την ικανότητα του δικαστικού συστήματος να αντιμετωπίσει την ροή των εισερχομένων υποθέσεων και ανευρίσκεται αν διαιρεθεί ο αριθμός των υποθέσεων που περαιώθηκαν με τα ένδικα βοηθήματα που κατατέθηκαν και το αποτέλεσμα πολλαπλασιαστεί επί 100. Αν ο δείκτης προσεγγίζει το 100% σημαίνει ότι, σε δεδομένη χρονική περίοδο, το σύστημα μπορεί να περαιώσει περίπου όσες υποθέσεις κατατίθενται, ενώ αν είναι ανώτερος του 100%, δείχνει ότι το σύστημα μπορεί να περαιώσει αριθμό υποθέσεων που υπερβαίνει

τον αριθμό των ενδίκων βοηθημάτων που κατατίθενται, και να αρχίσει να μειώνει το απόθεμα των εκκρεμών υποθέσεων. Τέλος, στο τελευταίο διάγραμμα (**διάγραμμα 8**) παρουσιάζεται το απόθεμα των εκκρεμών υποθέσεων στα πρωτοβάθμια διοικητικά δικαστήρια ανά 100 κατοίκους.[110] Από τα τελευταία (**διαγράμματα 4-8**) μπορεί να συναχθεί ότι η κατάσταση στη διοικητική δικαιοσύνη βελτιώνεται, χωρίς βέβαια να εφησυχάζει κανείς, διότι τα συγκριτικά δεδομένα δεν είναι κολακευτικά για τη χώρα μας.

Τέλος, να σημειωθεί ότι τα νομοθετικά μέτρα που ελήφθησαν κατά τη μνημονιακή περίοδο οδήγησαν στην άσκηση ενδίκων βοηθημάτων, κυρίως ενώπιον της διοικητικής δικαιοσύνης, από πολυάριθμες κατηγορίες θιγομένων προσώπων (εργαζόμενοι και συνταξιούχοι διαφόρων επαγγελματικών προελεύσεων, δικαστικοί λειτουργοί, στρατιωτικοί, γιατροί του ΕΣΥ, καθηγητές ΑΕΙ, επιστημονικό προσωπικό ανεξάρτητων αρχών), με συνέπεια να γεννηθούν μαζικές διαφορές, φαινόμενο το οποίο δεν συναντάται, τουλάχιστον, στις χώρες της βόρειας και κεντρικής Ευρώπης, ενώ τίποτα δεν αποκλείει την επανεμφάνιση του φαινομένου των μαζικών υποθέσεων και στο μέλλον, είτε λόγω της μη πλήρους συμμόρφωσης της διοίκησης σε δικαστικές αποφάσεις που κάνουν δεκτά ένδικα βοηθήματα, είτε λόγω της λήψης νέων νομοθετικών μέτρων

110 Για τον αριθμό των εκκρεμών αστικών και εμπορικών υποθέσεων στον πρώτο βαθμό ανά 100 κατοίκους δεν υπάρχουν αναλυτικά διαθέσιμα στοιχεία στον Πίνακα Αποτελεσμάτων της Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Συνοπτικά στοιχεία υπάρχουν διαθέσιμα στον σύνδεσμο https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2018_en.pdf .

Πίνακας 1: Σύνολο της Δημόσιας Δαπάνης, Εγκεκριμένος Προϋπολογισμός για το Σύστημα της Δικαιοσύνης εν γένει και Εγκεκριμένος Προϋπολογισμός για το Δικαιοδοτικό Σύστημα ειδικότερα (2012-2016)

Κράτη/Οντότητες	Σύνολο δημόσιας δαπάνης σε κρατικό και σε περιφερειακό ή ομοσπονδιακό επίπεδο (σε ευρώ)	Εγκεκριμένος προϋπολογισμός για το σύστημα δικαιοσύνης στο σύνολό του (σε ευρώ)	Εγκεκριμένος προϋπολογισμός για το δικαιοδοτικό σύστημα* (σε ευρώ)	Διακύμανση 2012-2014		Διακύμανση 2014-2016	
				Σύνολο ετήσιων δημοσίων δαπανών στο επίπεδο του Κράτους και των περιφερειακών ή ομοσπονδιακών οντοτήτων*	Εγκεκριμένος προϋπολογισμός για το δικαιοδοτικό σύστημα *	Σύνολο ετήσιων δημοσίων δαπανών στο επίπεδο του Κράτους και των περιφερειακών ή ομοσπονδιακών οντοτήτων	Εγκεκριμένος προϋπολογισμός για το δικαιοδοτικό σύστημα *
Αλβανία	3.157.253.000	μη διαθέσιμο	29.877.086	16%	5%	1%	12%
Ανδόρα	847.860.512	8.741.924	7.248.399	-5%	ΝΑ	67%	μη διαθέσιμο
Αρμενία	2.547.900.000	53.033.094	25.097.574	17%	ΝΑ	14%	μη διαθέσιμο
Αυστρία	179.133.000.000	1.462.689.939	937.499.939	8%	7%	6%	14%
Αζερμπαϊτζάν	8.723.449.903	230.961.605	75.363.762	21%	45%	-59%	-51%
Βέλγιο	225.101.100.000	1.860.812.456	931.834.849	7%	-4%	2%	-3%
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	11.450.535.067	204.559.416	μη διαθέσιμο	95%	μη διαθέσιμο	3%	μη διαθέσιμο
Βουλγαρία	16.612.569.143	377.099.680	262.647.839	17%	12%	0%	12%
Κροατία	9.142.121.525	323.169.516	222.534.033	-53%	4%	8%	3%
Κύπρος	7.398.077.498	279.943.425	52.137.479	2%	μη διαθέσιμο	-12%	μη διαθέσιμο
Τσεχική Δημοκρατία	69.602.886.751	547.388.294	504.229.982	-4%	μη διαθέσιμο	6%	μη διαθέσιμο
Δανία	92.620.223.450	1.932.211.597	481.389.060	2%	11%	5%	3%
Εσθονία	8.922.105.298	151.571.987	56.708.551	15%	24%	11%	7%
Φινλανδία	55.041.643.000	925.500.000	421.068.000	4%	7%	1%	8%
Γαλλία	478.600.000.000	8.887.412.229	4.413.263.514	10%	6%	3%	3%
Γεωργία	3.685.737.294	110.004.545	36.229.655	4%	38%	13%	1%
Γερμανία	975.095.000.000	16.190.630.224	10.015.509.328	0%	μη διαθέσιμο	11%	μη διαθέσιμο
Ελλάδα	86.594.000.000	619.318.531	445.529.139	-29%	6%	-33%	-6%
Ουγγαρία	53.529.408.856	1.341.550.100	429.598.903	3%	-11%	1%	6%
Ισλανδία	729.794.117	218.504.202	37.546.218	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο
Ιρλανδία	71.352.000.000	2.418.240.000	234.448.000	4%	-4%	-1%	5%
Ιταλία	592.441.373.400	8.039.945.941	4.544.426.956	13%	μη διαθέσιμο	-2%	μη διαθέσιμο
Λετονία	5.636.414.986	194.261.318	78.437.198	7%	13%	6%	5%
Λιθουανία	8.686.661.000	214.590.000	114.700.187	5%	16%	11%	18%
Λουξεμβούργο	16.739.000.000	149.652.235	92.895.711	μη διαθέσιμο	-2%	μη διαθέσιμο	18%
Μάλτα	3.770.239.000	107.856.200	16.170.800	-6%	13%	10%	7%
Μαυροβούνιο	1.826.000.500	49.223.592	μη διαθέσιμο	30%	μη διαθέσιμο	-3%	μη διαθέσιμο
Μολδαβία	2.197.152.831	58.470.667	29.583.529	5%	72%	-8%	3%
Μονακό	1.215.332.769	11.618.000	6.151.500	21%	μη διαθέσιμο	12%	μη διαθέσιμο
Ολλανδία	305.249.000.000	11.700.989.000	2.036.574.000	1%	-6%	0%	-1%
Νορβηγία	174.969.241.134	1.769.005.666	423.966.712	26%	-24%	0%	5%
Πολωνία	81.638.713.800	2.639.249.000	1.991.565.000	-14%	2%	23%	7%
Πορτογαλία	83.335.700.000	1.624.770.130	583.253.297	5%	-15%	-2%	9%
Ρουμανία	53.294.642.267	908.247.781	597.649.028	8%	62%	2%	-24%
Ρωσική Ομοσπονδία	366.744.167.988	22.873.398.993	3.552.350.764	-4%	1%	-27%	-24%
Σερβία	15.385.796.652	302.980.053	μη διαθέσιμο	8%	μη διαθέσιμο	-1%	μη διαθέσιμο
Σλοβακία	15.688.700.000	443.323.127	269.697.660	0%	μη διαθέσιμο	1%	μη διαθέσιμο
Σλοβενία	18.085.190.186	250.570.939	185.314.973	7%	1%	-3%	0%
Ισπανία	616.052.675.688	5.302.201.029	3.678.267.652	24%	-4%	3%	3%
Σουηδία	225.251.229.000	4.591.423.491	1.185.292.414	3%	μη διαθέσιμο	5%	μη διαθέσιμο
Ελβετία	65.848.898.150	3.127.710.733	1.808.909.868	8%	13%	17%	0%
ΠΓΔΜ	1.576.325.203	67.737.123	41.935.302	5%	6%	9%	12%
Τουρκία	243.823.359.569	2.998.208.308	1.453.183.110	0%	17%	5%	-11%
Ουκρανία	25.990.113.000	3.683.477.942	343.727.529	-50%	μη διαθέσιμο	28%	-15%
Ουαλία	598.840.732.000	9.999.388.326	4.592.854.000	μη διαθέσιμο	-10%	μη διαθέσιμο	-13%
Σκωτία	82.965.163.696	μη διαθέσιμο	427.343.305	μη διαθέσιμο	-6%	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο
Ισραήλ	118.364.162.421	2.148.001.632	714.015.731			μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο
Μαρόκο	24.856.000.000	582.049.152	559.746.097			μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο
Μέσος όρος	**129.720.401.918**	**2.710.264.599**	**1.108.697.949**	**6%**	**9%**	**3%**	**1%**
Διάμεσος	**39.642.377.634**	**583.353.413**	**421.068.000**	**5%**	**6%**	**3%**	**3%**
Ελάχιστο	**729.794.117**	**8.741.924**	**6.151.500**	**-53%**	**-24%**	**-59%**	**-51%**
Μέγιστο	**975.095.000.000**	**22.873.398.993**	**10.015.509.328**	**95%**	**72%**	**67%**	**18%**

* Το σύνολο του προϋπολογισμού που διατίθεται στα δικαστήρια, για τη νομική βοήθεια και στις εισαγγελίες.

Πηγή: CEPEJ (2018)

Πίνακας 2: Εξέλιξη του Αριθμού των Επαγγελματιών Δικαστών (2010 - 2016)

Κράτη/ Οντότητες	Επαγγελματίες δικαστές ανά 100.000 κατοίκους				Διακύμανση		
	2010	2012	2014	2016	2012-2014	2012-2016	2014-2016
Αλβανία	11,7	13,5	12,5	12,6	-7%	-6%	1%
Ανδόρα	28,2	31,5	31,2	35,6	-1%	13%	14%
Αρμενία	6,7	7,2	7,5	7,7	4%	7%	3%
Αυστρία	17,8	18,3	18,9	27,4	3%	50%	45%
Αζερμπαϊτζάν	6,7	6,5	6,3	5,2	-3%	-19%	-17%
Βέλγιο	14,8	14,3	14,3	14,1	0%	-1%	-1%
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	24,4	25,1	25,9	28,9	3%	15%	11%
Βουλγαρία	30	30,7	30,8	31,8	0%	3%	3%
Κροατία	42,8	45,3	44,4	43,3	-2%	-5%	-3%
Κύπρος	12,9	11,9	11,3	13,1	-5%	10%	16%
Τσεχική Δημοκρατία	29,1	29,1	28,8	28,4	-1%	-2%	-1%
Δανία	6,7	6,6	6,7	6,5	0%	-3%	-3%
Εσθονία	16,7	17,7	17,6	17,6	-1%	-1%	0%
Φινλανδία	18	18,1	18,1	19,4	0%	7%	7%
Γαλλία	10,7	10,7	10,5	10,4	-2%	-3%	0%
Γεωργία	5,2	5,4	6,8	7,5	26%	39%	10%
Γερμανία	24,3	24,7	23,9	24,2	-3%	-2%	1%
Ελλάδα	29,3	23,3	20,6	25,8	-12%	11%	25%
Ουγγαρία	29	27,9	28,5	28,7	2%	3%	1%
Ισλανδία	16,3	17,1	μη διαθέσιμο	15,7	μη διαθέσιμο	-8%	μη διαθέσιμο
Ιρλανδία	3,2	3,1	3,5	3,5	10%	11%	0%
Ιταλία	11	10,6	11,4	10,6	7%	-1%	-8%
Λετονία	21,2	21,5	24,4	25,5	14%	19%	5%
Λιθουανία	23,9	25,6	25,8	27,3	1%	7%	6%
Λουξεμβούργο	32	34,1	32,7	31,7	-4%	-7%	-3%
Μάλτα	9,3	9,5	9,5	10,2	1%	8%	7%
Μαυροβούνιο	41,9	42,4	41	51,3	-3%	21%	25%
Μολδαβία	12,4	12,4	10,8	11,8	-13%	-5%	9%
Μονακό	100,3	102,4	95,2	98,5	-7%	-4%	3%
Ολλανδία	15,2	14,4	14	13,6	-3%	-5%	-2%
Νορβηγία	11,2	11	10,8	10,6	-2%	-4%	-2%
Πολωνία	27,8	26,2	26,2	26	0%	-1%	-1%
Πορτογαλία	18,4	19,2	19,2	19,3	0%	1%	0%
Ρουμανία	19	20,2	20,5	23,6	2%	16%	15%
Ρωσική Ομοσπονδία	22,6	23,2	17,8	18	-23%	-22%	1%
Σερβία	33,7	40,5	38	38,5	-6%	-5%	1%
Σλοβακία	24,9	24,2	24,4	24,1	1%	0%	-1%
Σλοβενία	49,9	47,1	44,8	42,6	-5%	-10%	-5%
Ισπανία	10,2	11,2	11,5	11,5	3%	3%	0%
Σουηδία	11,5	11,8	11,8	11,8	0%	0%	0%
Ελβετία	14,5	15,8	15,7	14,9	-1%	-6%	-5%
ΠΓΔΜ	32,3	32,4	30,4	27,3	-6%	-16%	-10%
Τουρκία	10,6	10,7	11,4	14,1	6%	31%	24%
Ουκρανία	16,9	17,1	18,8	14,6	10%	-15%	-23%
Ηνωμένο Βασίλειο: Αγγλία και Ουαλία	3,6	3,6	3,3	3	-7%	-15%	-9%
Ηνωμένο Βασίλειο: Σκωτία	3,5	3,5	3,3	3,7	-5%	6%	12%
Ισραήλ		8	8,3	8,5	1%	4%	3%
Μαρόκο				8,4			
Μέσος όρος	**20,9**	**21,3**	**20,9**	**21,5**	**-1%**	**2%**	**3%**
Διάμεσος	**17,3**	**17,9**	**18,1**	**17,8**	**-1%**	**-1%**	**1%**
Ελάχιστο	**3,2**	**3,1**	**3,3**	**3**	**-23%**	**-22%**	**-23%**
Μέγιστο	**100,3**	**102,4**	**95,2**	**98,5**	**26%**	**50%**	**45%**

Πηγή: CEPEJ (2018)

Πίνακας 3: Κατανομή των Επαγγελματιών Δικαστών ανά Βαθμό (2016)

Κράτη/ Οντότητες	Σύνολο επαγγελματιών δικαστών	Επαγγελματίες δικαστές στον πρώτο βαθμό	Επαγγελματίες δικαστές στο δεύτερο βαθμό	Επαγγελματίες δικαστές στα ανώτατα δικαστήρια
Αλβανία	363	71%	26%	3%
Ανδόρα	26	65%	35%	δεν έχει εφαρμογή
Αρμενία	231	77%	16%	7%
Αυστρία	2.397	81%	14%	6%
Αζερμπαϊτζάν	509	68%	25%	7%
Βέλγιο	1.600	80%	19%	2%
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	1.014	67%	21%	12%
Βουλγαρία	2.255	79%	12%	8%
Κροατία	1.797	71%	27%	2%
Κύπρος	111	88%	δεν έχει εφαρμογή	12%
Τσεχική Δημοκρατία	3.005	61%	36%	3%
Δανία	372	68%	27%	5%
Εσθονία	232	72%	19%	8%
Φινλανδία	1.068	78%	17%	5%
Γαλλία	6.995	70%	25%	5%
Γεωργία	278	74%	22%	5%
Γερμανία	19.867	77%	20%	2%
Ελλάδα	2.780	63%	32%	5%
Ουγγαρία	2.811	60%	37%	3%
Ισλανδία	53	81%	δεν έχει εφαρμογή	19%
Ιρλανδία	162	88%	6%	6%
Ιταλία	6.395	76%	18%	6%
Λετονία	503	62%	28%	9%
Λιθουανία	778	89%	7%	4%
Λουξεμβούργο	187	76%	21%	2%
Μάλτα	45	80%	20%	δεν έχει εφαρμογή
Μολδαβία	418	73%	20%	7%
Μονακό	37	41%	16%	43%
Μαυροβούνιο	318	70%	24%	6%
Ολλανδία	2.331	77%	23%	μη διαθέσιμο
Νορβηγία	559	67%	29%	4%
Πολωνία	9.980	94%	5%	1%
Πορτογαλία	1.986	74%	21%	4%
Ρουμανία	4.628	44%	53%	2%
Ρωσική Ομοσπονδία	26.443	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο
Σερβία	2.707	87%	12%	1%
Σλοβακία	1.311	66%	29%	6%
Σλοβενία	880	73%	24%	4%
Ισπανία	5.367	71%	28%	2%
Σουηδία	1.179	67%	31%	3%
Ελβετία	1.251	64%	33%	3%
ΠΓΔΜ	566	77%	19%	4%
Τουρκία	11.218	73%	10%	16%
Ουκρανία	6.203	78%	21%	0%
Ηνωμένο Βασίλειο: Αγγλία και Ουαλία	1.760	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	1%
Ηνωμένο Βασίλειο: Σκωτία	200	92%	9%	δεν έχει εφαρμογή
Ισραήλ	735	70%	28%	2%
Μαρόκο	2.938	69%	25%	7%
Μέσος όρος	**2.939**	**73%**	**22%**	**6%**
Διάμεσος	**1.124**	**73%**	**21%**	**5%**
Ελάχιστο	**26**	**41%**	**5%**	**0%**
Μέγιστο	**26.443**	**94%**	**53%**	**43%**

Πηγή: CEPEJ (2018)

Πίνακας 4: Διακύμανση του Αριθμού των Εισαγγελέων (2010 - 2016)

Κράτη/ Οντότητες	Αριθμός εισαγγελέων ανά 100.000 κατοίκους				Αριθμός εισαγγελέων ανά 100.000 κατοίκους			
	2010	2012	2014	2016	Διακύμανση 2010-2014	Διακύμανση 2012-2014	Διακύμανση 2014-2016	Διακύμανση 2010-2016
Αλβανία	9,8	11,7	11,2	11,2	19%	-4%	-1%	14%
Ανδόρα	3,5	5,2	6,5	6,8	49%	24%	5%	94%
Αρμενία	10,1	10,5	10,1	10,6	5%	-4%	5%	6%
Αυστρία	4,1	4,1	4	4,1	0%	-3%	2%	0%
Αζερμπαϊτζάν	11	11,6	11,3	11,3	5%	-3%	0%	2%
Βέλγιο	7,7	7,4	7,6	7,6	-4%	3%	0%	-1%
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	8	8,1	9,7	10,9	1%	20%	12%	35%
Βουλγαρία	19,8	20,1	20,4	21,3	2%	1%	5%	8%
Κροατία	14	14,5	13,4	14,6	3%	-8%	9%	4%
Κύπρος	13,2	12,9	12,8	13,7	-2%	-1%	7%	4%
Τσεχική Δημοκρατία	11,8	11,8	11,7	11,7	0%	-1%	0%	0%
Δανία	13,5	10,1	12,2	12,1	-25%	21%	-1%	-10%
Εσθονία	13,1	13,1	12,8	13	0%	-2%	2%	0%
Φινλανδία	6,9	7,4	6,6	6,8	7%	-10%	2%	-2%
Γαλλία	3	2,9	2,8	2,9	-4%	-2%	3%	-3%
Γεωργία	8	9	11,8	11,8	13%	31%	-1%	48%
Γερμανία	6,4	6,5	6,5	6,7	2%	-1%	4%	4%
Ελλάδα	4,8	5	5,3	5,5	3%	8%	4%	15%
Ουγγαρία	17,4	18,3	19	19,2	5%	4%	1%	10%
Ισλανδία	25,4	25,2	μη διαθέσιμο	20,7	-1%	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	-19%
Ιρλανδία	1,8	1,9	1,9	2,2	8%	-1%	13%	22%
Ιταλία	3,3	3,2	3,4	3,5	-2%	8%	3%	8%
Λετονία	17,5	22,1	22,8	22,9	26%	4%	0%	31%
Λιθουανία	25,7	25,5	24,6	24,4	-1%	-3%	-1%	-5%
Λουξεμβούργο	9	8,8	8,3	8	-3%	-5%	-5%	-11%
Μάλτα	2,6	3,6	2,8	4,1	35%	-21%	46%	55%
Μολδαβία	20,7	20,9	19,6	19,2	1%	-6%	-2%	-7%
Μονακό	11,1	13,8	10,6	13,3	24%	-24%	26%	19%
Μαυροβούνιο	20,8	14,7	17,4	16,6	-29%	19%	-5%	-20%
Ολλανδία	4,7	4,7	4,7	5,4	0%	0%	15%	16%
Νορβηγία	11,7	12,2	μη διαθέσιμο	13,8	4%	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	18%
Πολωνία	14,8	15,7	15,3	15,2	6%	-3%	0%	2%
Πορτογαλία	13,9	14,9	14,2	14,5	8%	-5%	2%	5%
Ρουμανία	10,9	12	11,8	13,4	11%	-2%	13%	23%
Ρωσική Ομοσπονδία	22,1	22,8	23,4	25,2	3%	3%	7%	14%
Σερβία	8,4	9,2	9,2	8,8	9%	1%	-5%	5%
Σλοβακία	17,2	16,7	17,5	17,1	-3%	5%	-2%	0%
Σλοβενία	8	9,2	9,4	10,5	14%	3%	12%	31%
Ισπανία	5,2	5,3	5,2	5,3	1%	-2%	2%	2%
Σουηδία	10,6	10,6	10,4	9,6	0%	-2%	-8%	-10%
Ελβετία	5,5	10,4	10,8	10,4	89%	4%	-4%	89%
ΠΓΔΜ	9,8	10	9,7	8,3	3%	-4%	-14%	-15%
Τουρκία	5,8	5,8	6,8	6	-1%	19%	-12%	3%
Ουκρανία	24,9	29,8	30,6	23,8	20%	3%	-22%	-4%
Ηνωμένο Βασίλειο: Αγγλία και Ουαλία	5,2	4,5	3,9	3,6	-14%	-13%	-9%	-31%
Ηνωμένο Βασίλειο: Σκωτία	μη διαθέσιμο	10,4	8,8	8,7	μη διαθέσιμο	-16%	-1%	μη διαθέσιμο
Ισραήλ		7	7,3	14,2		-2%	95%	
Μαρόκο				2,8				
Μέσος όρος	**11,2**	**11,6**	**11,3**	**11,7**	**6%**	**1%**	**2%**	**10%**
Διάμεσος	**10,1**	**10,5**	**10,5**	**11**	**3%**	**-1%**	**1%**	**4%**
Ελάχιστο	**1,8**	**1,9**	**1,9**	**2,2**	**-29%**	**-24%**	**-22%**	**-31%**
Μέγιστο	**25,7**	**29,8**	**30,6**	**25,2**	**89%**	**31%**	**46%**	**94%**

Πηγή: CEPEJ (2018)

Πίνακας 5: Μη Δικαστικό Προσωπικό ανά Επαγγελματία Δικαστή (2010 - 2016)

Κράτη/Οντότητες	Αριθμός μη δικαστικού προσωπικού ανά επαγγελματία δικαστή				Διακύμανση		
	2010	2012	2014	2016	2012-2014	2012-2016	2014-2016
Αλβανία	2,1	2,1	2,4	2,5	11%	18%	6%
Ανδόρα	4,7	4,4	4,4	4,1	-1%	-8%	-7%
Αρμενία	2,8	2,8	10,3	10,1	266%	260%	-2%
Αυστρία	3,1	3	2,9	2,3	-3%	-23%	-20%
Αζερμπαϊτζάν	3,8	3,9	4,3	5,1	12%	33%	19%
Βέλγιο	3,5	3,4	3,3	3,2	-3%	-8%	-4%
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	3,2	3,2	3,1	3,1	-3%	-3%	0%
Βουλγαρία	2,7	2,7	2,7	2,7	1%	2%	1%
Κροατία	3,7	3,2	3,2	3,2	0%	0%	0%
Κύπρος	4,5	4,1	4,6	3,9	12%	-4%	-15%
Τσεχική Δημοκρατία	3,1	3	3,1	3,2	3%	8%	5%
Δανία	μη διαθέσιμο	4,9	4,7	4,4	-5%	-10%	-5%
Εσθονία	4,4	4,2	4,4	3,8	5%	-10%	-14%
Φινλανδία	2,4	2,3	2,2	2	-3%	-10%	-7%
Γαλλία	3	3,1	3,2	3,2	4%	5%	1%
Γεωργία	6,9	4,8	4,6	5,1	-3%	6%	10%
Γερμανία	2,7	2,7	2,8	2,7	2%	-1%	-3%
Ελλάδα	2	2,1	2,5	1,5	19%	-26%	-38%
Ουγγαρία	2	2,9	2,9	2,8	-3%	-3%	0%
Ισλανδία	μη διαθέσιμο	0,8	μη διαθέσιμο	1,1	μη διαθέσιμο	42%	μη διαθέσιμο
Ιρλανδία	7	6,6	5,8	6	-12%	-8%	4%
Ιταλία	μη διαθέσιμο	3,7	3,2	3,3	-15%	-11%	5%
Λετονία	3,4	3,7	3,2	3,1	-12%	-14%	-3%
Λιθουανία	3,4	3,4	3,5	3,5	1%	3%	2%
Λουξεμβούργο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	1,1	1,1	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	0%
Μάλτα	9,6	9	9,5	8,5	5%	-5%	-10%
Μολδαβία	3,5	3,4	4,9	4,4	42%	29%	-10%
Μονακό	1,1	1,1	1,3	1,2	13%	10%	-3%
Μαυροβούνιο	4,1	4	3,4	3	-16%	-25%	-10%
Ολλανδία	2,6	2,6	3,1	3,1	21%	21%	0%
Νορβηγία	1,5	1,5	1,5	1,6	5%	9%	4%
Πολωνία	3,4	4	4,1	4,3	2%	7%	5%
Πορτογαλία	3,4	3	2,9	2,8	-6%	-6%	-1%
Ρουμανία	2,1	2,2	2,2	2,2	3%	3%	0%
Ρωσική Ομοσπονδία	3	2,9	3,7	3,7	29%	29%	0%
Σερβία	4,5	3,5	3,7	3,5	4%	-3%	-7%
Σλοβακία	3,3	3,4	3,4	3,4	-1%	0%	1%
Σλοβενία	3,2	3,4	3,6	3,8	6%	10%	4%
Ισπανία	μη διαθέσιμο	8,7	9,1	9,2	5%	6%	1%
Σουηδία	μη διαθέσιμο	4,6	4,2	4,1	-9%	-11%	-1%
Ελβετία	3,8	3,4	3,6	3,6	5%	6%	1%
ΠΓΔΜ	3,5	3,5	3,7	3,9	6%	13%	6%
Τουρκία	2,8	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο
Ουκρανία	μη διαθέσιμο	4,2	μη διαθέσιμο	3,8	μη διαθέσιμο	-10%	μη διαθέσιμο
Ηνωμένο Βασίλειο: Αγγλία και Ουαλία	10,3	8,6	9,4	9	10	4%	-5%
Ηνωμένο Βασίλειο: Σκωτία	8,1	7,4	8	7,7	9%	5%	-4%
Ισραήλ		5,8	5,5	5,2	-5%	-9%	-4%
Μαρόκο				3,2			
Μέσος όρος	**3,8**	**3,8**	**4**	**3,9**	**10%**	**7%**	**-2%**
Διάμεσος	**3,4**	**3,4**	**3,4**	**3,4**	**3%**	**1%**	**0%**
Ελάχιστο	**1,1**	**0,8**	**1,1**	**1,1**	**-16%**	**-26%**	**-38%**
Μέγιστο	**10,3**	**9**	**10,3**	**10,1**	**266%**	**260%**	**19%**

Πηγή: CEPEJ (2018)

Πίνακας 6: Διακύμανση του Αριθμού των Δικηγόρων (2010 - 2016)

Κράτη/Οντότητες	Αριθμός δικηγόρων ανά 100.000 κατοίκους				Διακύμανση		
	2010	2012	2014	2016	2012-2014	2012-2016	2014-2016
Αλβανία	157	216	86	79	-60%	-63%	-9%
Ανδόρα	179	219	242	274	10%	25%	12%
Αρμενία	35	45	53	62	17%	36%	14%
Αυστρία	66	68	69	70	2%	3%	1%
Αζερμπαϊτζάν	8	9	10	9	10%	7%	-3%
Βέλγιο	152	155	162	164	4%	5%	1%
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	34	35	37	46	6%	29%	18%
Βουλγαρία	161	165	176	190	7%	15%	7%
Κροατία	94	103	106	113	3%	10%	6%
Κύπρος	298	295	363	425	23%	44%	15%
Τσεχική Δημοκρατία	97	104	113	107	8%	3%	-5%
Δανία	105	107	108	108	1%	1%	0%
Εσθονία	59	66	71	75	8%	15%	6%
Φινλανδία	35	36	39	69	8%	93%	44%
Γαλλία	80	86	94	98	9%	14%	4%
Γεωργία	78	83	102	120	23%	46%	15%
Γερμανία	190	201	202	200	1%	0%	-1%
Ελλάδα	370	381	388	390	2%	3%	1%
Ουγγαρία	121	131	132	114	1%	-13%	-15%
Ισλανδία	302	323	μη διαθέσιμο	321		0%	
Ιρλανδία	239	241	251	262	4%	9%	4%
Ιταλία	350	379	368	378	-3%	0%	3%
Λετονία	61	66	68	63	4%	-5%	-9%
Λιθουανία	51	60	68	78	14%	30%	12%
Λουξεμβούργο	372	385	387	403	1%	5%	4%
Μάλτα	383	332	346	301	4%	-9%	-15%
Μολδαβία	47	49	51	57	4%	15%	10%
Μονακό	70	86	82	93	-4%	9%	12%
Μαυροβούνιο	100	114	122	134	7%	18%	9%
Ολλανδία	98	102	105	102	3%	1%	-2%
Νορβηγία	135	138	142	147	3%	7%	4%
Πολωνία	101	114	137	126	20%	10%	-9%
Πορτογαλία	259	270	283	296	5%	9%	4%
Ρουμανία	96	98	104	118	6%	20%	12%
Ρωσική Ομοσπονδία	46	48	48	49	0%	4%	3%
Σερβία	108	112	118	129	6%	15%	8%
Σλοβακία	84	96	107	113	12%	17%	5%
Σλοβενία	63	69	79	83	15%	20%	5%
Ισπανία	272	285	291	305	2%	7%	5%
Σουηδία	53	55	57	58	4%	5%	1%
Ελβετία	129	135	140	142	4%	5%	1%
ΠΓΔΜ	103	121	108	121	-11%	0%	10%
Τουρκία	97	99	112	126	14%	28%	11%
Ουκρανία	224	244	μη διαθέσιμο	83		-66%	
Ηνωμένο Βασίλειο: Αγγλία και Ουαλία	299	308	253	259	-18%	-16%	3%
Ηνωμένο Βασίλειο: Σκωτία	206	209	209	209	0%	0%	0%
Ισραήλ		637	684	738	7%	16%	8%
Μαρόκο				35			
Μέσος όρος	**143**	**150**	**151**	**162**	**6%**	**12%**	**5%**
Διάμεσος	**102**	**113**	**110**	**119**	**4%**	**7%**	**4%**
Ελάχιστο	**8**	**9**	**10**	**9**	**-60%**	**-66%**	**-15%**
Μέγιστο	**383**	**385**	**388**	**425**	**23%**	**93%**	**44%**

Πηγή: CEPEJ (2018)

Πίνακας 7: Αριθμός Δικαστηρίων ως Αυτοτελείς Οργανωτικές Οντότητες και Συνολικός Αριθμός Δικαστηρίων ως Γεωγραφικές Θέσεις (2016)

Κράτη/Οντότητες	Δικαστήρια πρώτου βαθμού (αυτοτελείς οργανωτικές οντότητες)		Συνολικός αριθμός δικαστηρίων (γεωγραφικές θέσεις)	
	Απόλυτος αριθμός	Ανά 100.000 κατοίκους	Απόλυτος αριθμός	Ανά 100.000 κατοίκους
Αλβανία	22	0,8	38	1,3
Ανδόρα	2	2,7	3	4,1
Αρμενία	16	0,5	21	0,7
Αυστρία	129	1,5	103	1,2
Αζερμπαϊτζάν	86	0,9	112	1,2
Βέλγιο	13	0,1	267	2,4
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	67	1,9	98	2,8
Βουλγαρία	113	1,6	182	2,6
Κροατία	22	0,5	203	4,9
Κύπρος	6	0,7	22	2,6
Τσεχική Δημοκρατία	86	0,8	98	0,9
Δανία	24	0,4	29	0,5
Εσθονία	4	0,3	21	1,6
Φινλανδία	27	0,5	73	1,3
Γαλλία	786	1,2	641	1
Γεωργία	289	0,7	29	0,8
Γερμανία	761	0,9	1.102	1,3
Ελλάδα	289	2,7	319	3
Ουγγαρία	111	1,1	157	1,6
Ισλανδία	8	2,4	11	3,3
Ιρλανδία	3	0,1	95	2
Ιταλία	515	0,8	836	1,4
Λετονία	28	1,4	42	2,1
Λιθουανία	54	1,9	62	2,2
Λουξεμβούργο	5	0,8	8	1,4
Μάλτα	1	0,2	2	0,5
Μολδαβία	46	1,3	53	1
Μονακό	1	2,7	1	2,7
Μαυροβούνιο	15	2,4	25	4
Ολλανδία	11	0,1	40	0,2
Νορβηγία	63	1,2	72	1,4
Πολωνία	363	0,9	401	1
Πορτογαλία	292	2,8	253	2,5
Ρουμανία	233	1,2	243	1,2
Ρωσική Ομοσπονδία	10.039	6,8	3.823	2,6
Σερβία	93	1,3	162	2,3
Σλοβακία	54	1	64	1,2
Σλοβενία	55	2,7	77	3,7
Ισπανία	2.223	4,8	763	1,6
Σουηδία	60	0,6	95	1
Ελβετία	167	2	290	3,4
ΠΓΔΜ	25	1,2	34	1,6
Τουρκία	4.472	1,4	668	0,8
Ουκρανία	663	1,6	765	1,8
Ηνωμένο Βασίλειο: Αγγλία και Ουαλία	393	0,7	396	0,7
Ηνωμένο Βασίλειο: Σκωτία	77	1,4	μη διαθέσιμο	μη διαθέσιμο
Ισραήλ	37	0,4	69	0,8
Μαρόκο	67	0,2	112	0,3
Μέσος όρος	**135**	**1,22**	**264**	**1,9**
Διάμεσος	**54**	**1,13**	**95**	**1,6**
Ελάχιστο	**1**	**0,1**	**1**	**0,2**
Μέγιστο	**10.039**	**6,8**	**3.823**	**4,9**

Πηγή: CEPEJ (2018)

Διάγραμμα 1: Προϋπολογισμός Δικαιοδοτικού Συστήματος (ευρώ ανά κάτοικο) (2016)

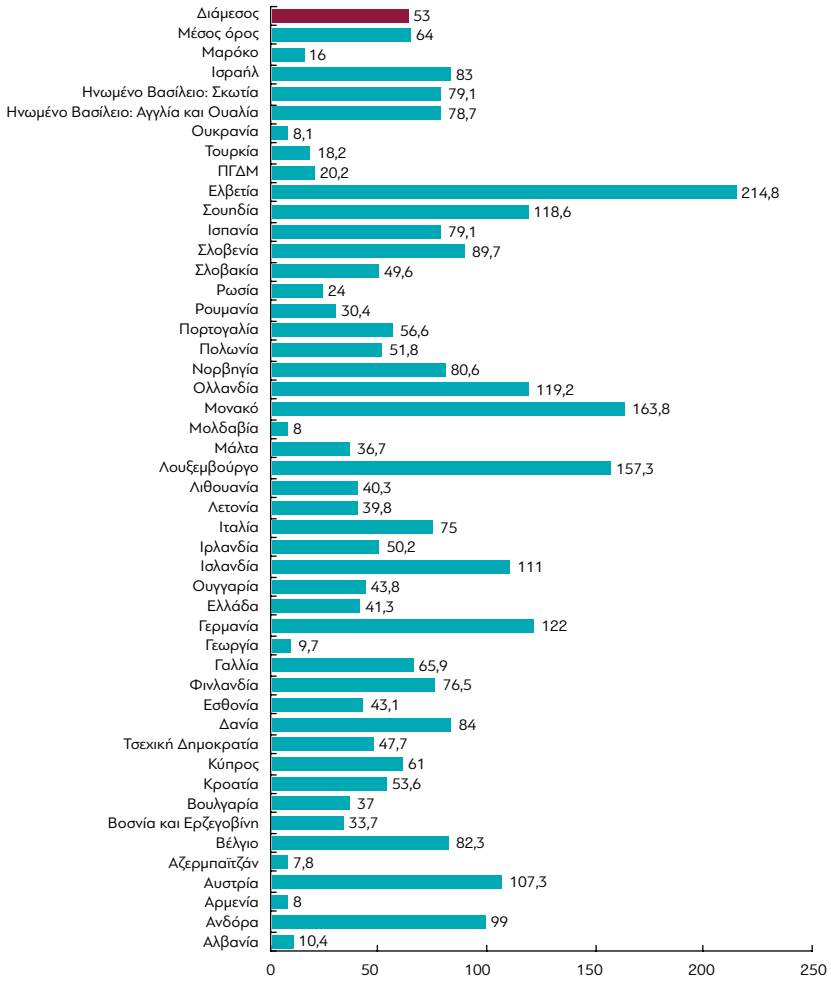

Πηγή: CEPEJ (2018)

Διάγραμμα 2: Αριθμός Καταθέσεων σε Αστικές και Εμπορικές Υποθέσεις Αμφισβητούμενης Δικαιοδοσίας (πρώτος βαθμός ανά 100 κατοίκους), ΕΕ (2010-2016)

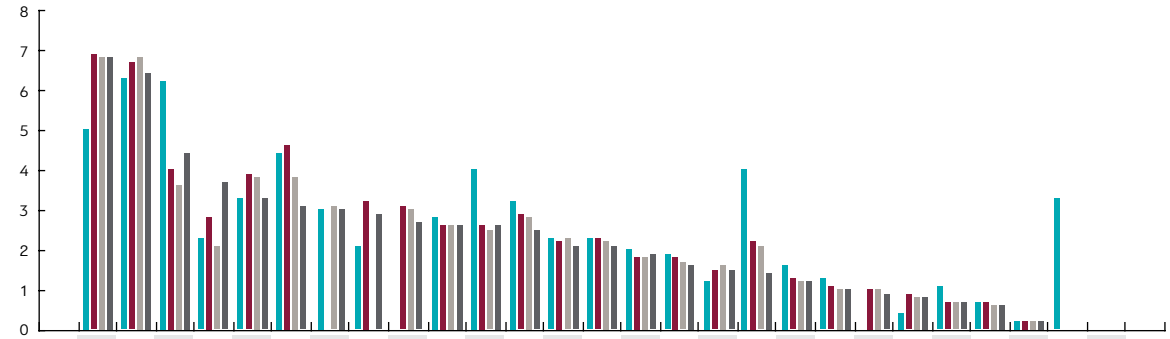

	Ρουμανία	Βέλγιο	Λιθουανία	Σλοβακία	Κροατία	Τσεχική Δημοκρατία	Πορτογαλία	Πολωνία	Ιρλανδία	Γαλλία	Ιταλία	Σλοβενία	Ισπανία	Λετονία	Ουγγαρία	Γερμανία	Μάλτα	Ελλάδα	Εσθονία	Αυστρία	Ολλανδία	Λουξεμβούργο	Δανία	Σουηδία	Φινλανδία	Κύπρος	Βουλγαρία	Ηνωμένο Βασίλειο
2010	5	6,3	6,2	2,3	3,3	4,4	3	2,1	0	2,8	4	3,2	2,3	2,3	2	1,9	1,2	4	1,6	1,3	0	0,4	1,1	0,7	0,2	3,3	0	0
2014	6,9	6,7	4	2,8	3,9	4,6	0	3,2	3,1	2,6	2,6	2,9	2,2	2,3	1,8	1,8	1,5	2,2	1,3	1,1	1	0,9	0,7	0,7	0,2	0	0	0
2015	6,8	6,8	3,6	2,1	3,8	3,8	3,1	0	3	2,6	2,5	2,8	2,3	2,2	1,8	1,7	1,6	2,1	1,2	1	1	0,8	0,7	0,6	0,2	0	0	0
2016	6,8	6,4	4,4	3,7	3,3	3,1	3	2,9	2,7	2,6	2,6	2,5	2,1	2,1	1,9	1,6	1,5	1,4	1,2	1	0,9	0,8	0,7	0,6	0,2	0	0	0

Όπου 0 = μη διαθέσιμο στοιχείο
Πηγή: European Commission (2018), The 2018 EU Justice Scoreboard

Διάγραμμα 3: Αριθμός Καταθέσεων στα Διοικητικά Δικαστήρια (πρώτος βαθμός ανά 100 κατοίκους), ΕΕ (2010-2016)

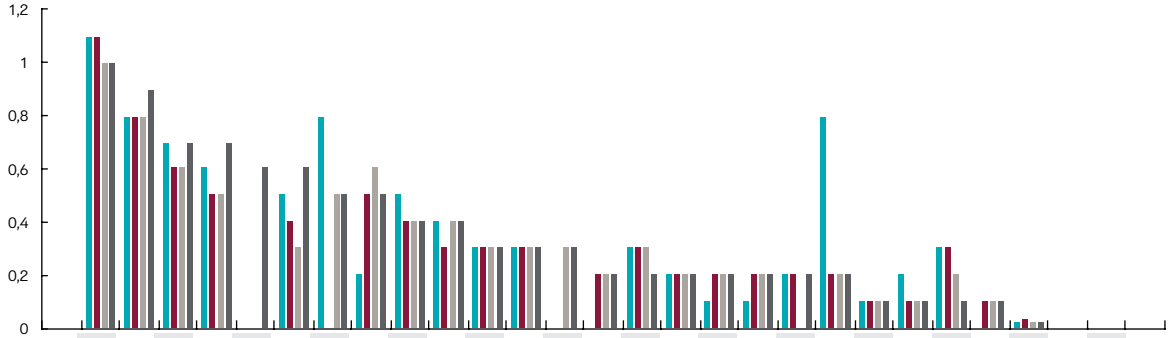

	Σουηδία	Γερμανία	Ολλανδία	Φινλανδία	Αυστρία	Ρουμανία	Ελλάδα	Λιθουανία	Ισπανία	Βουλγαρία	Γαλλία	Κροατία	Πορτογαλία	Βέλγιο	Εσθονία	Κύπρος	Λουξεμβούργο	Ουγγαρία	Πολωνία	Σλοβακία	Ιταλία	Λετονία	Σλοβενία	Τσεχική Δημοκρατία	Μάλτα	Δανία	Ιρλανδία	Ηνωμένο Βασίλειο
2010	1,1	0,8	0,7	0,6	0	0,5	0,8	0,2	0,5	0,4	0,3	0,3	0	0	0,3	0,2	0,1	0,1	0,2	0,8	0,1	0,2	0,3	0	0,02	0	0	0
2014	1,1	0,8	0,6	0,5	0	0,4	0	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,03	0	0	0
2015	1	0,8	0,6	0,5	0	0,3	0,5	0,6	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,02	0	0	0
2016	1	0,9	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,02	0	0	0

Όπου 0 = μη διαθέσιμο στοιχείο
Πηγή: European Commission (2018), The 2018 EU Justice Scoreboard

Διάγραμμα 4: Αναγκαίος Χρόνος για την Επίλυση Αστικών και Εμπορικών Υποθέσεων Αμφισβητούμενης Δικαιοδοσίας (πρώτος βαθμός σε ημέρες), ΕΕ (2010-2016)

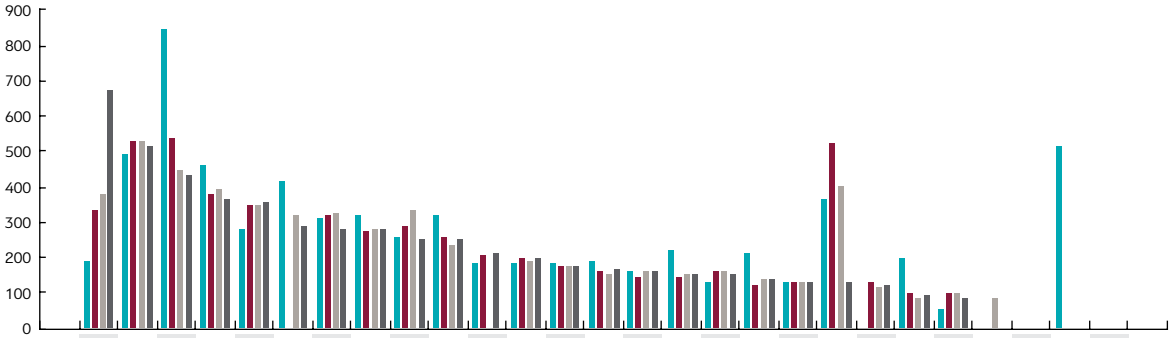

	Ελλάδα	Ιταλία	Μάλτα	Κροατία	Γαλλία	Πορτογαλία	Ισπανία	Σλοβενία	Φινλανδία	Λετονία	Πολωνία	Γερμανία	Δανία	Σουηδία	Ουγγαρία	Ρουμανία	Τσεχική Δημοκρατία	Εσθονία	Αυστρία	Σλοβακία	Ολλανδία	Λουξεμβούργο	Λιθουανία	Βέλγιο	Ιρλανδία	Κύπρος	Βουλγαρία	Ηνωμένο Βασίλειο
2010	190	493	849	462	279	417	314	315	259	315	180	184	182	187	160	217	128	215	129	364	0	200	55	0	0	513	0	0
2014	330	532	536	380	348	0	318	270	289	255	203	198	177	157	144	146	163	125	130	524	132	103	97	0	0	0	0	0
2015	378	527	445	391	346	315	325	277	332	234	0	190	174	152	159	154	159	136	131	401	115	86	96	87	0	0	0	0
2016	670	514	432	364	353	289	282	280	252	247	216	196	176	164	159	153	153	139	133	130	121	91	88	0	0	0	0	0

Όπου 0 = μη διαθέσιμο στοιχείο
Πηγή: European Commission (2018), The 2018 EU Justice Scoreboard

Διάγραμμα 5: Αναγκαίος Χρόνος για την Επίλυση Διοικητικών Διαφορών (πρώτος βαθμός σε ημέρες), ΕΕ (2010-2016)

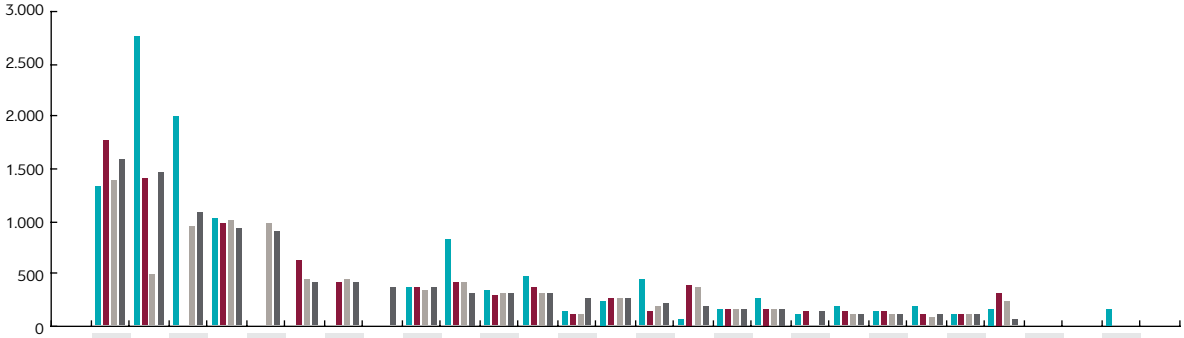

	Κύπρος	Μάλτα	Ελλάδα	Ιταλία	Πορτογαλία	Βέλγιο	Τσεχική Δημοκρατία	Αυστρία	Γερμανία	Κροατία	Γαλλία	Ισπανία	Σλοβενία	Φινλανδία	Λετονία	Σλοβακία	Ολλανδία	Ρουμανία	Πολωνία	Ουγγαρία	Εσθονία	Σουηδία	Βουλγαρία	Λιθουανία	Δανία	Ιρλανδία	Λουξεμβούργο	Ηνωμένο Βασίλειο
2010	1340	2758	2003	1037	0	0	0	0	373	825	338	473	139	238	439	66	159	269	121	202	146	190	113	160	0	0	172	0
2014	1775	1408	0	984	0	625	415	0	367	426	305	361	112	280	155	397	171	179	139	148	141	114	124	310	0	0	0	0
2015	1391	495	964	1008	989	444	437	0	349	413	313	317	122	271	197	374	168	170	0	110	117	105	122	236	0	0	0	0
2016	1582	1464	1086	925	911	429	421	380	375	319	314	312	282	279	217	203	178	170	143	109	108	108	108	72	0	0	0	0

Όπου 0 = μη διαθέσιμο στοιχείο
Πηγή: European Commission (2018), The 2018 EU Justice Scoreboard

Διάγραμμα 6: Ποσοστό Επίλυσης Αστικών και Εμπορικών Υποθέσεων Αμφισβητούμενης Δικαιοδοσίας (πρώτος βαθμός επί %), ΕΕ (2010-2016)

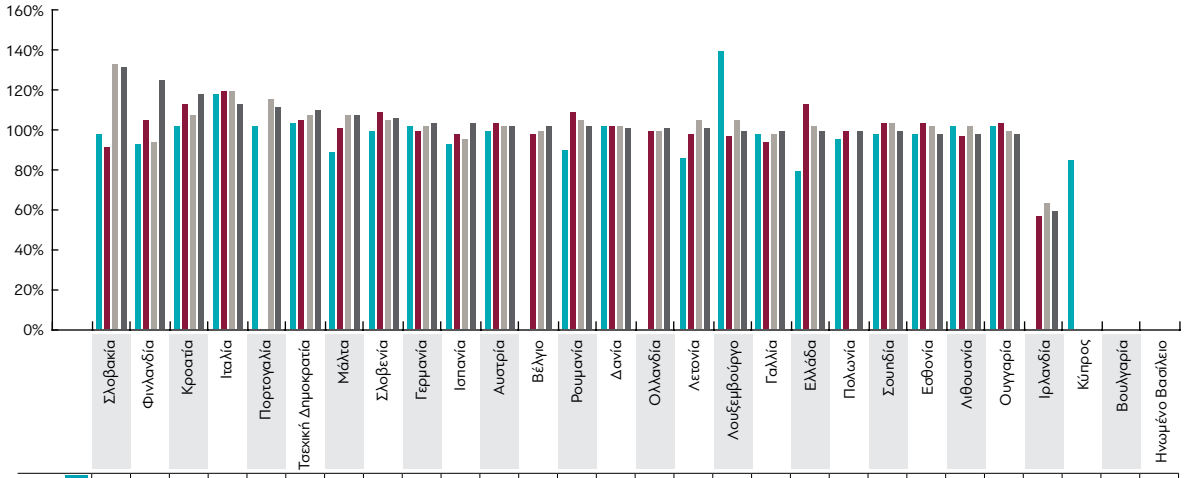

2010	98%	93%	102%	118%	102%	103%	89%	99%	102%	93%	100%	0	90%	102%	0	86%	139%	98%	79%	95%	98%	98%	102%	102%	0	84%	0	0
2014	92%	105%	113%	119%	0	105%	101%	109%	100%	98%	103%	98%	109%	102%	99%	98%	97%	94%	113%	99%	104%	104%	97%	104%	56%	0	0	0
2015	133%	94%	107%	120%	116%	107%	107%	105%	102%	95%	102%	99%	105%	102%	100%	105%	105%	98%	102%	0	104%	102%	102%	99%	63%	0	0	0
2016	132%	125%	118%	113%	112%	110%	107%	106%	103%	103%	102%	102%	102%	101%	101%	101%	100%	99%	99%	99%	99%	98%	98%	98%	59%	0	0	0

Όπου 0 = μη διαθέσιμο στοιχείο
Πηγή: European Commission (2018), The 2018 EU Justice Scoreboard

Διάγραμμα 7: Ποσοστό Επίλυσης Διοικητικών Διαφορών (πρώτος βαθμός επί %), ΕΕ (2010-2016)

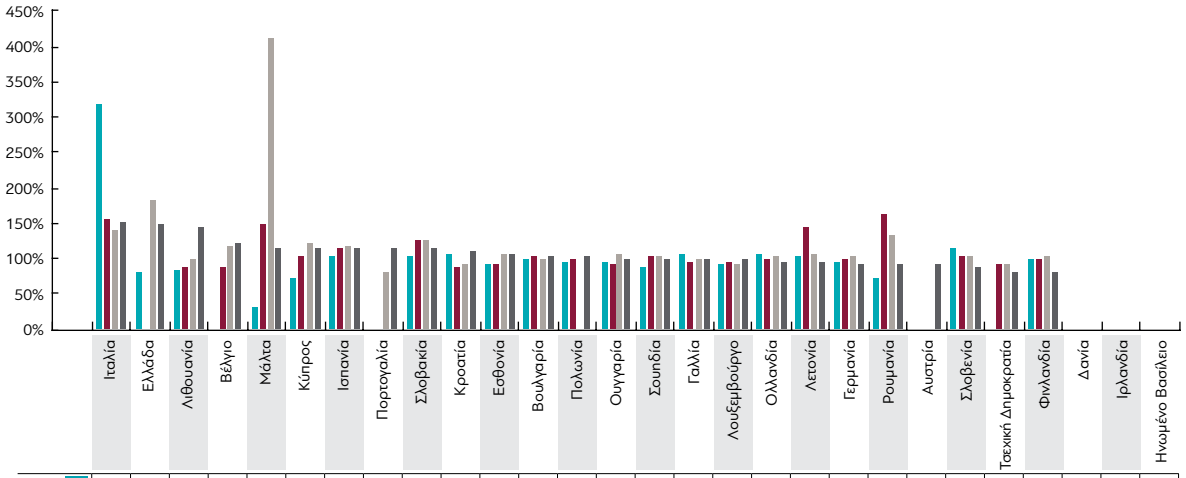

2010	316%	80%	83%	0	29%	74%	101%	0	102%	108%	91%	98%	95%	96%	88%	107%	93%	107%	103%	96%	71%	0	114%	0	99%	0	0	0
2014	156%	0	89%	88%	149%	103%	113%	0	125%	86%	90%	101%	97%	92%	103%	96%	94%	99%	144%	100%	161%	0	103%	91%	97%	0	0	0
2015	142%	183%	100%	117%	411%	120%	117%	80%	124%	93%	105%	99%	0	105%	104%	98%	91%	103%	107%	103%	133%	0	101%	92%	102%	0	0	0
2016	153%	148%	144%	121%	114%	113%	112%	112%	112%	109%	106%	104%	103%	100%	100%	99%	98%	95%	95%	92%	92%	91%	87%	80%	79%	0	0	0

Όπου 0 = μη διαθέσιμο στοιχείο
Πηγή: European Commission (2018), The 2018 EU Justice Scoreboard

Διάγραμμα 8: Αριθμός Εκκρεμών Διοικητικών Διαφορών (πρώτος βαθμός ανά 100 κατοίκους), ΕΕ (2010-2016)

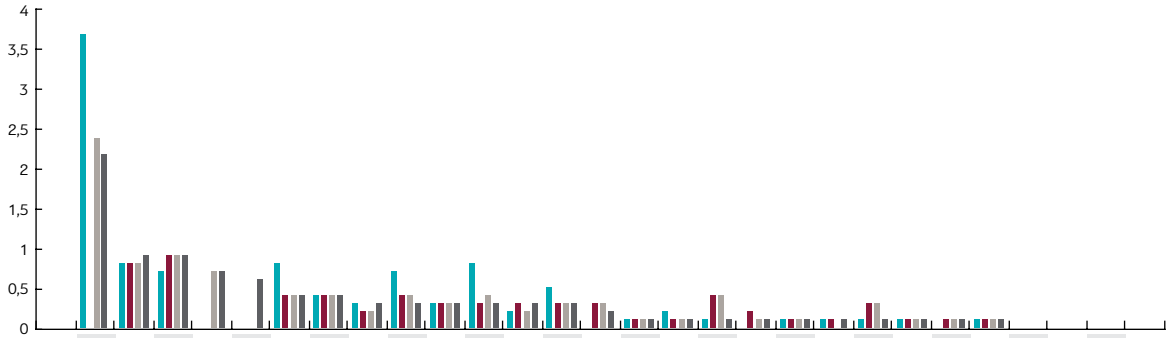

	Ελλάδα	Γερμανία	Κύπρος	Πορτογαλία	Αυστρία	Ιταλία	Φινλανδία	Γαλλία	Ισπανία	Ολλανδία	Κροατία	Ρουμανία	Σουηδία	Βέλγιο	Εσθονία	Λετονία	Λιθουανία	Μάλτα	Ουγγαρία	Πολωνία	Σλοβακία	Σλοβενία	Τσεχική Δημοκρατία	Βουλγαρία	Δανία	Ιρλανδία	Λουξ/γο	Ηνωμένο Βασίλειο
2010	3,7	0,8	0,7	0	0	0,8	0,4	0,3	0,7	0,3	0,8	0,2	0,5	0	0,1	0,2	0,1	0	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0	0	0	0
2014	0	0,8	0,9	0	0	0,4	0,4	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,1	0,1	0,4	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0	0	0	0
2015	2,4	0,8	0,9	0,7	0	0,4	0,4	0,2	0,4	0,3	0,4	0,2	0,3	0,3	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0	0,3	0,1	0,1	0,1	0	0	0	0
2016	2,2	0,9	0,9	0,7	0,6	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0	0	0

Όπου 0 = μη διαθέσιμο στοιχείο
Πηγή: European Commission (2018), The 2018 EU Justice Scoreboard

Βιβλιογραφία και ηλεκτρονικές πηγές

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία και πηγές

Αλικάκος Π., (2011), απόδοση της «Magna Carta» από την αγγλική στην ελληνική, *Δικαστικά Νέα,* αρ. φύλλου 116, σ. 4.

Αλικάκος Π., (2015), «*Κατευθυντήριες οδηγίες για τη δημιουργία δικαστικών χαρτών με σκοπό την υποστήριξη της πρόσβασης σε ένα ποιοτικό δικαστικό σύστημα*», στο: **«***Οργάνωση και αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης. Η ευρωπαϊκή εμπειρία***»** (Εισαγωγή-Επιμέλεια Μιχ. Πικραμένου), Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 37 επ.

Αλικάκος Π., (2015), «*Επιλογή δικαστικών λειτουργών*» σε «*Συμβολή για την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης*»**,** *Εταιρία Δικαστικών Μελετών*, Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 158-159.

Αλικάκος Π., (2015) άρθρο στο ηλεκτρονικό περιοδικό http://www.iojt.org/Journal.aspx., σχετικά με την «*Κοινή εκπαίδευση δικαστικών λειτουργών και δικηγόρων*». Διαθέσιμο στο: http://www.iojt.org/~/media/Microsites/Files/IOJT/Microsite/iojtJournal004.ashx

Αλικάκος Π., (2017), «*Η οικουμενική διάσταση της δικαστικής δεοντολογίας. Οι Αρχές Bangalore*»**,** *Επετειακός Τόμος 30 χρόνια ENOBE***,** Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Αλικάκος Π., (2017), «*Συγκριτική επισκόπηση δικαστικών σχολών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναζητώντας τις βέλτιστες πρακτικές*», εισήγηση στην Ημερίδα του EPLO και της ENOBE με θέμα: «Δικαστική εκπαίδευση, Πολιτεία και Κοινωνία», που έγινε στη Θεσσαλονίκη στις 30.11.2017.

Αναστασόπουλος Ι., επιμέλεια, (2011), «*Η διαμεσολάβηση στις αστικές και εμπορικές διαφορές. Πρακτικά συνεδρίου*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Ανδρουλάκης Β., (2015), «*Η επίκαιρη παροχή δικαστικής προστασίας στη διοικητική δικαιοσύνη. Μια συνεχής αναζήτηση*», *ΘΠΔΔ*, σελ. 1 επ.

Ανδρουλάκης Β., (2017), «*Επτά επισημάνσεις από την αναδιάταξη του δικαστικού χάρτη στη Γαλλία*», *ΤοΣ*, σελ. 791 επ.

Ανδρουλάκης Β., (2017), «*Η δικαστική εκπαίδευση στη Γαλλία*», εισήγηση στην Ημερίδα του EPLO και της ΕΝΟΒΕ με θέμα: «Δικαστική εκπαίδευση, Πολιτεία και Κοινωνία», που έγινε στη Θεσσαλονίκη στις 30.11.2017.

Ανδρουλάκης Β., (2018), «*Το ζητούμενο συνδυασμού έλλογης ταχύτητας και αποτελεσματικότητας με τον δίκαιο χαρακτήρα της διοικητικής δίκης*», στον συλλογικό τόμο με τίτλο: «*Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 171 επ.

Γενική Επιτροπεία της Επικρατείας των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, Εκθέσεις εργασιών της, διαθέσιμες στο: https://geedd.blogspot.com/

Γέροντας Α., (2013), «*Η διαιτητική επίλυση των διαφορών από τις συγχρηματοδοτούμενες συμβάσεις δημοσίων έργων. Μια πρώτη ερμηνευτική προσέγγιση*», *ΕφημΔΔ*, σελ 171 επ.

Γιαννακόπουλος Κ., (2017), «*Η διαιτητική επίλυση διαφορών του δημοσίου ή των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου*», *ΕφΔημΔ*, σελ. 654 επ.

Γιαννόπουλος Π., (2018), «*Η απόπειρα εξωδικαστικής επίλυσης της διαφοράς μέσω διαμεσολάβησης ως όρος του παραδεκτού της συζήτησης κατά τον Ν. 4512/2018*», Αθήνα:Εκδόσεις Σάκκουλα.

Γκρόζος Γ., (2010), «*Ενδοικογενειακή βία: από την παραδοσιακή καταστολή στην ποινική διαμεσολάβηση», στον τόμο Ποινικό Δίκαιο σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;*» (επιμ. Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών), Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Δαγτόγλου Π., (2014), «*Διοικητικό δικονομικό δίκαιο*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, έκτη έκδοση, σελ. 23.

Δετσαρίδης Χ., (2017), «*Η ενδικοφανής διαδικασία στο στάδιο ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων. Κριτική αποτίμηση*», *ΘΠΔΔ* , σελ. 272 επ.

διαΝΕΟσις (2017), «*Χάρτης Εξόδου από την Κρίση: Ένα νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο και η Μετάβαση σε Αυτό*».

Δελλής Γ., (2013), «*Η διοικητική δικαιοσύνη σε αναζήτηση ταχύτητας. Αναστρέποντας το μύθο της ωραίας κοιμωμένης*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Διαμαντόπουλος Γ. - Κουμπλής Β., (2015), «*Η διαμεσολάβηση ως τρόπος επίλυσης ιδιωτικών διαφορών στο ελληνικό δίκαιο*», *ΝοΒ*, σελ. 2184 επ.

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, επιμέλεια, (2018), «*Η υποχρεωτική διαμεσολάβηση (Ν. 4512/2018)*» Πρακτικά ημερίδας, Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Ελευθεριάνος Α., (2018), «*Η συνδιαλλαγή στην ποινική διαδικασία*», στο συλλογικό τόμο με τίτλο: «*Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 99-108.

Θεοχάρης Δ., (2015), «*Η διαμεσολάβηση ως μέσο εναλλακτικής επίλυσης διαφορών*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., (2016), «*Απιστία και ευθύνη διοικητών και διευθυντικών στελεχών νομικών προσώπων*», *ΠοινΔικ*.

Καλαβρός Κ., (2011), «*Θεμελιώδη ζητήματα του δικαίου της διαιτησίας*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 16 επ.

Καλαβρός Κ., (2011), «*Δίκαιο της διαιτησίας*», τ. Α' εισαγωγή, Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 57.

Καλαβρός Κ., (2016), «*Πολιτική δικονομία, γενικό μέρος*», Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 4η έκδοση, σελ. 18 επ.

Κάρκαλης Ι., (2015), «*Ο θεσμικός ρόλος της διοικητικής δικαιοσύνης στη διαμεσολάβηση στο δημόσιο δίκαιο*», σε *Διοικητική Δικαιοσύνη*, Πρακτικά Συνεδρίου της Ένωσης Ελλήνων Δημοσιολόγων, Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Κουσούλη Στ., (1992), «*Σύγχρονες μορφές έγγραφης συναλλαγής*», Αθήνα:Εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα, σελ.138-142.

Κύβελος Σ., (2016), «*Η ενδικοφανής προσφυγή*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, β' έκδοση, σελ. 82 επ.

Κωτσάκη Α., (2017), «*Η στέγαση της δικαιοσύνης. Αθήνα 1834-2014. Πόλη-πολιτική αρχιτεκτονική*», Αθήνα: Εκδόσεις Ανοικτή Βιβλιοθήκη, σ. 224.

Λαϊνιώτη Αγγ., «*Ενδικοφανείς προσφυγές: Επισημάνσεις-παρατηρήσεις-προτάσεις*», άρθρο διαθέσιμο σε: http://www.edd.gr/index.php/views/views-articles

Μάμαλη Ι., (2016), «*Η δικαστική μεσολάβηση κατ' άρθρο 214Β ΚΠολΔ*», εισήγηση στην Ημερίδα με θέμα: «Διαμεσολάβηση: Μία συνεχής πρόκληση», που έγινε στην αίθουσα εκδηλώσεων του Εφετείου Αθηνών στις 20 Μαρτίου 2016.

Μεϊδάνης Χ., (2018), «*Η οργάνωση και διεξαγωγή της διαμεσολάβησης υπό τον ν. 4512/2018*», σε *Διαιτησία και Διαμεσολάβηση*, τ.1, σελ. 59.

Παπαπαναγιώτου-Λέζα Α., (2013), «*50 χρόνια από την ίδρυση των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων. Μια προσπάθεια αναζήτησης των αιτιών συσσώρευσης σ' αυτά χιλιάδων εκκρεμών υποθέσεων*», *ΘΠΔΔ*, σελ. 97 επ.

Πικραμένος Μ., (2012), «*Όψεις της διοικητικής οργάνωσης του κράτους μετά τον Καλλικράτη*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Πικραμένος Μ., εισαγωγή-επιμέλεια (2015), «*Οργάνωση και αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Πικραμένος Μ., (2017), «*Χωροταξική οργάνωση και διαχείριση χρόνου των δικών στα διοικητικά δικαστήρια*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Πικραμένος Μ., (2017), «*Σκέψεις και προτάσεις για τη μεταρρύθμιση της δικαστικής εκπαίδευσης*», εισήγηση στην ημερίδα του EPLO και της ΕΝΟΒΕ με θέμα: «Δικαστική εκπαίδευση, Πολιτεία και Κοινωνία», που έγινε στη Θεσσαλονίκη στις 30.11.2017

Πικραμένος Μ., (2018), «Το *διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο αρχών και προτάσεων για την οργάνωση της δικαιοσύνης, τη δικαστική ανεξαρτησία, τη δεοντολογία και το υπηρεσιακό καθεστώς των δικαστών και το ζήτημα της ενσωμάτωσής του στο ελληνικό δικαστικό σύστημα*» στο συλλογικό τόμο με τίτλο: «*Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 199-218.

Πρεβεδούρου Ε., (2013), «*Οι ενδικοφανείς προσφυγές ως μέσον επιτάχυνσης της διοικητικής δίκης*», *ΘΠΔΔ*, σελ. 193.

Πρινιωτάκη Μ., (2017), «*Η συμμετοχή του δημοσίου στον εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων*», *Επιχείρηση*, σελ. 844 επ.

Ρόβλιας Ν. - Σταφυλόπουλος Κ., (2016), «*Η διαιτησία*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 28.

Σιούτη Γλ., (2010), «*Η μονομερής δράση της δημόσιας διοίκησης*», σε: Γέροντας Α., Λύτρας Σ., Παυλόπουλος Π., Σιούτη Γ., Φλογαΐτης Σ., «*Διοικητικό Δίκαιο*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, β' έκδοση, σελ 225 επ.

Σκορδάκη Β., (2012), «*Η διαμεσολάβηση μέσα από τον νόμο 3898/2010*», Αθήνα.

Σπηλιωτόπουλος Ε., (2010), «*Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου Ι*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 13η έκδοση, σελ. 257 επ.

Συμεωνίδης Ι., (2017), «*Η ταχύτητα στην απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης*», *ΔιΔικ*, σελ. 1 επ., σελ. 13.

Συμεωνίδης Ι., (2018), «*Η βελτίωση της λειτουργικότητας του συστήματος, το νέο πρόταγμα για τη διοικητική δικαιοσύνη*», στο συλλογικό τόμο με τίτλο: «*Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνομούμενης πολιτείας*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη σελ.187-198.

Συμεωνίδης Ι., (2018), «*Δώδεκα δράσεις θεσμικού χαρακτήρα για τη διοικητική δικαιοσύνη*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Σωτηρόπουλος Δ. - Χριστόπουλος Λ., (2017*), «Πολυνομία, κακονομία και γραφειοκρατία στην Ελλάδα. Ανάλυση αποτυχιών του παρελθόντος και προτάσεις βελτιωτικών παρεμβάσεων*», Αθήνα: διαΝΟΕσις.

Τότσης Χ. (2008), «*Ερμηνεία φορολογίας εισοδήματος*», Τόμος Γ', Αθήνα: Εκδόσεις Πάμισος, έκδοση τρίτη, σελ. 607 επ.

Φακίτσα Λ., «*Κριτική ανάλυση του προσχεδίου νόμου περί γενίκευσης των ενδικοφανών διαδικασιών στις διοικητικές διαφορές ουσίας*», άρθρο διαθέσιμο σε: http://www.edd.gr/index.php/views/views-articles

Φινοκαλιώτης Κ., (2010), «*Φορολογικό δίκαιο*», Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, Δ' έκδοση, σελ. 99 επ.

Φώτος Κ., (2017), «*Ο νόμος 4446/2016 και οι φιλοδοξίες επιτάχυνσης της διοικητικής δίκης*», *ΔΦΝ*, σελ. 1139 επ.

Χατζηαντωνίου Μ., (2013), «*Επισκόπηση του θεσμού της διαμεσολάβησης ως εναλλακτικού τρόπου επίλυσης ιδιωτικών διαφορών*», *Εφαρμογές Αστικού Δικαίου*, σελ. 630 επ., σελ 631.

Χρυσανθάκης Χ., (2006), «*Εισηγήσεις διοικητικού δικαίου*», Αθήνα: Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 62 επ.

Ψαρουδάκη Μ., (2017), «*Εξωδικαστικός μηχανισμός ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων*», *Επιχείρηση*, σελ. 833 επ.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία και πηγές

CEPEJ Guidelines. Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System. Διαθέσιμο στο: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/Guidelines_en.pdf

CEPEJ Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States, CEPEJ (2014) 17 final,v2.0 – 16.

CEPEJ Boîte à Outils pour le Développement de la Médiation. Assurer la mise en œuvre des Lignes Directrices de la CEPEJ sur la Médiation. Modèles de Formulaires de Médiation. 2018. Διαθέσιμο στο: https://rm.coe.int/cepej-2018-25-fr-boite-a-outils-pour-le-developpement-de-la-mediation-/1680901dc4

European Union of Rechtspfleger, Πράσινη Βίβλος για έναν Ευρωπαίο Rechtspfleger/greffier που παρουσίασε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2008. Διαθέσιμη στο: http://www.rechtspfleger.org/en/wp-content/uploads/sites/7/2015/09/Gruenbuch-englisch.pdf

Kirat Th., "La Qualité des Décisions de Justice au Prisme de la Science Économique", στη Μελέτη της CEPEJ με τίτλο: "La Qualité des Décisions de Justice". Διαθέσιμη στο: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/series/Etudes4Qualite_fr.pdf.

Lhuillier J.- Lhuillier D.-Solenik-Lhuillier, "Access to Justice in Europe", στη Μελέτη της CEPEJ. Διαθέσιμη στο : https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1702042&SecMode=1&DocId=1657228&Usage=2.

Recommandation Rec (2001) 9 du Comité des Ministres aux États Membres sur les Modes Alternatifs de Règlement des Litiges entre les Autorités Administratives et les Personnes Privées. Διαθέσιμη στο: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2a35

diaNEOsis diaNEOsis diaNEOsis diaNEOsis diaNEOsis